

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SOSYAL VE TARİHSEL BAĞLAMDA
OŞ/KIRGIZİSTANA SÜRGÜN EDİLEN BATUMLU
TÜRKLERİN SOSYAL YAPISI**

DOKTORA TEZİ

Adem SAĞIR

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

Tez Danışmanı: Prof. Dr. H. Musa TAŞDELEN

MAYIS - 2010

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SOSYAL VE TARİHSEL BAĞLAMDA OŞ/KIRGIZİSTANA
SÜRGÜN EDİLEN BATUMLU TÜRKLERİN SOSYAL YAPISI**

DOKTORA TEZİ

Adem SAĞIR

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

Bu tez 26/05/2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. H. Musa TAŞDELEN

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Prof. Dr. Ali Rıza ABAY

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Prof. Dr. Cihangir DOĞAN

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Prof. Dr. Hayati TÜFEKÇİOĞLU

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Doç. Dr. Hayati BEŞİRLİ

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Adem SAĞIR

21.06.2010

ÖNSÖZ

21. yüzyıl küreselleşmenin ve kapitalistleşmenin yüzyılı olarak değerlendirilirken, pek çok sosyal yapının bu çiftin birlikteliğinden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilendiği de dile getirilir. Küreselleşme dünya üzerindeki toplumları sosyo-ekonomik bağlamda birbirine bağımlı kılarken, kapitalistleşme süreci ise dünya üzerindeki sosyal hareketlerin yönünü tayin etmiştir. Özellikle kapitalistleşme sürecinde çekici hale gelen ülkeler, değişik şekillerde göç eden insanların yeni yerleşim merkezleri olmaya başlamıştır. Bu süreçte emek ve beyin göçleri sıklıkla ön plana çıkmıştır. Türkiye’yi ilgilendirmesi bakımından Türkiye’den Avrupa’ya emek sebepli yapılan göçler üzerine yapılmış çalışmaların çokluğuna bakıldığında, emek göçünün ne derece önemli olduğu daha iyi anlaşılır. Ancak geçtiğimiz yüzyılın sonuna doğru ve yeni yüzyılda da sürekli gündemde olan savaşlar, iç çatışmalar, doğal felaketler gibi sebeplerden dolayı ortaya çıkan zorunlu yer değiştirmeler, sığınmalar, mültecilik gibi “zorunlu göçler” de yeni dönemde dikkat edilmesi gereken sosyal hareketler olarak karşımıza çıkar.

Zorunlu göçlerin serbest göçlerden farklı kılan bazı noktaları bulunur ve bu farklılıklardan dolayı özellikle incelenmesi gereken bir alan olduğu anlaşılır. Bunların en belirgin olanı bu tür göçlerin sosyo-psikolojik olumsuzluklarının diğer göçlere oranla daha yoğun yaşanması ve politik açıdan devletleri daha çok ilgilendiriyor olmasıdır. Çünkü bu tür kalabalıklar devletler ve toplumlar tarafından risk toplulukları olarak algılanır ve toplumlar/devletler refleksif tepkilerini de bu algılamaya göre verir. Kendilerine verilen bu isimlendirmeye anılan “göçmen toplulukları” ise kendilerine yöneltilen bu tür tepkileri içselleştirerek gündelik hayatlarını yeniden düzenlemeye başlar ve tutumlarını yeni sosyal pratiklere göre belirlerler. Avrupa başta olmak üzere gelişmiş ülkeler çerçevesinde ele alınan bu tür zorunlu göçler, tarihi seyirinde bazı zorunlu yer değiştirmelere odaklanmayı güçleştirir. Özellikle bahsi geçen göçlerin yakın tarihte gözlemlenebilir olmasının bu durumun oluşmasında etkisi büyüktür. Oysa tarihi sürece bakıldığında zorunlu göçlerin gözden kaçırılan bir tarafı vardır ki bu da kuşkusuz ilk zamanlar ceza sistemi olarak ortaya çıkan “sürgün” olgusunun daha sonraları sosyolojik bir boyut kazanmış olmasıdır. Bu durum bizi Avrupa’nın geçmişinden bugüne zorunlu yer değiştirmelere yüklediği anlama götürmektedir. .

Avrupa'nın tarihine bakıldığında kapitalistleşme sürecinin arka planında sistematik bir hale getirilen köle ticaretinin önemli bir rol oynadığı görülür. Aynı Avrupa, içerisinde etnik ve dinsel farklılıklardan dolayı baskılara maruz kalan Balkan topluluklarının zorunlu olarak yer değiştirme süreçlerine de sahne olmuştur. Bugün ise Fransa başta olmak üzere Amerika'daki lobinin etkisiyle diaspora Ermenileri'nin, sürgün kavramını politik arenada kullandığı görülmektedir. Bu anlamda mirasçısı olarak kabul ettikleri Türkiye'yi Osmanlı Devleti'nin tehcir politikası nedeniyle uluslararası arenada mahkum etmeye çalışmaktadırlar. Benzer bir diaspora topluluk olan Yahudiler ise Nazi Almanyası döneminde yaşadıkları olayları "holocaust" kavramıyla dışsallaştırarak dünya üzerinde kendilerini tanımlamaktadır. Diaspora topluluklar için bir "felaket" etrafında bir araya gelinmesi olağan bir durumdur; çünkü onları diaspora yapan nihayetinde yaşadıkları o kırılma noktasıdır. Ancak kırılma noktasının genelde duygusal ve emik yorumlanması uluslararası arenada çeşitli sorunların ortaya çıkmasına da kaynaklık etmektedir. Bu nedenle doğru tanımlamaların yapılması büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle zorunlu göçler üzerine yapılacak çalışmalar ve özelde ise sürgün sosyolojisi disiplinine duyulan ihtiyaç gittikçe önemli hale gelmektedir.

2006 yılında hazırlamış olduğumuz "Türkmen Kimliği ve Ruhnama" başlıklı yüksek lisans çalışması, Orta Asya ile ilgili okumalarımızda önemli rol oynamıştı. O günden bugüne kadar geçen süre içerisinde belli bir mesafe katettiğimizi düşündüğümüz Orta Asya araştırmalarında "Sosyal ve Tarihsel Bağlamda Oş-Kırgızistana Sürgün Edilen Batumlu Türklerin Sosyal Yapısı" başlıklı doktora tez çalışması ile uzun soluklu bir çalışma sürecini de tamamlamış olduk. Televizyona ilk çıktıklarında Türkiye'ye oldukça uzak bir coğrafyada Türkiye Türkçesiyle konuşan, horon oynayıp kemençe çalan, mutfaklarında karalahana sarmasının eksik olmadığı Karadenizlileri görünce bizi gündelik hayatlarını ve sosyal değerlerini araştırma merakı sardı. Bir kez incelemeye başladığımızda ise Sovyet Rusya'nın Bolşevik Devrimi'nden sonra zamanla uygulamaya koyduğu sürgün politikalarına ulaştık. Literatürde bu alanlardaki Türkçe çalışmaların eksikliğini hissettiğimizden dolayı da çalışmayı sürgün sosyolojisi olarak temellendirmeyi doğru bulduk.

Akademik hayat içerisinde doğru yerden bakınca ilkeli, ahlaklı olmayı ve dürüst olabilmeyi öğreten doktora sürecinin sonunda öğrendiklerimizle yeni bir hayata

başlarken, geride bırakacak olduklarımızı özlemle de anmaktan geri durmamak en büyük arzumuzdur. Doktora bir akademisyenin namusudur ilkesine sadık kalarak doktora tezinin tamamlamış olmaktan ayrıca gururluyum.

Bu nedenle çalışmamın her aşamasında bana yol gösteren danışman hocam **Prof. Dr. H. Musa TAŞDELEN'e** teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca tezin düşünce olarak çıkış yapacağım noktayı görmemi sağlayan ve süreç boyunca desteğini esirgemeyen hocam **Prof. Dr. Recai COŞKUN'a** ne kadar teşekkür etsem azdır. Tez çalışmam boyunca bana maddi manevi desteklerini esirgemeyen ev arkadaşım değerli insan **Fatih URLU'ya**, ayrıca hayatım boyunca eksikliğini hep hissedeceğim ve kendisini büyük bir sevgiyle hatırlayacağım ev arkadaşım **Hasan ÖZTÜRK'e**, sıkıştığımda saat kaç olduğuna bakmadan telefona sarıldığımda desteğini hiçbir zaman esirgemeyen **Dr. Fatih Yıldız'a** ayrıca teşekkür ederim. Beni bugünlere taşıyan **Ailem'e** sonsuz minnetlerimi sunarım. Hem üniversite içerisinde hem de üniversite dışarısında dostluklarını ve samimiyetlerini esirgemeyen asistan arkadaşlarım **Pınar MEMİŞ'e**, **Şule AYDIN'a**, **Esra DİL'e** ve **Yıldırım TURAN'a**, bilahare Sakarya'da edindiğim ve hep yanımda olan dostlarımız **Talha AŞOĞLU'na**, **Ata Uğur BAYRAK'a**, **Özgür ÖZKAB'a**, **Doğan Avutam MUTLU'ya**, **Cemal Cem Meral'a** ve **Aykut AYDIN'a** ayrıca teşekkür ederim. Son olarak Kırgızistan'da bulunduğum sırada beni misafir eden **Türkiye Diyanet Vakfı'nın Oş yurdundaki çalışanlarına**, Oş'ta bulunduğum sırada yol arkadaşım dert ortağım **Ulanbek İBRAHİMOV'a**, büyük bir umutla Türkiye'ye yerleşmeyi bekleyen **Karadenizli Türkler'e**, desteklerini esirgemeyen **Türk Dünyası Belediyeler Birliği'ne** ve özellikle **Ertuğrul Gazi SAĞLAM'a**, Orta Asya ile ilgili çalışmalarda maddi-manevi desteğini esirgemeyen **TİKA'ya**, Celalabattayken evini bana açan değerli hocam **Yasin ŞERİFOĞLU'na** teşekkürlerimi sunmayı bir borç idrak ederim.

Adem SAĞIR
04.05.2010

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iv
HARİTALAR LİSTESİ	v
RESİMLER LİSTESİ	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
ÖZET	xiv
SUMMARY	xiv
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ZORUNLU GÖÇLERİ ANLAMA BAĞLAMINDA SOSYOLOJİK BİR PERSPEKTİF: SÜRGÜN SOSYOLOJİSİ	22
1.1. Küreselleşen Dünyada Göçler: Değişen Göç ve Göçmenlik Algısı.....	22
1.2. Göçün Kavramsal Analizi	25
1.3. Göç Türleri	27
1.3.1. Bir Göç Türü Olarak Zorunlu Göçler.....	29
1.4. Zorunlu Bir Göç Türü Olarak Sürgün.....	32
1.4.1. Sürgünün Kavramsal Analizi	33
1.4.2. Sürgünün Tarihi Seyri	37
1.4.3. Sürgünün Sosyo-Psikolojik Bağlamda Değerlendirilmesi.....	38
1.4.3.1. Yabancılık Duygusu.....	39
1.4.3.2. Yalnızlık Duygusu	42
1.4.3.3. Boşluk Duygusu	44
1.4.3.4. Özlem ve Hasret Duygusu	45

1.4.3.5. Köksüzlük ve Aşağılanma Duygusu	46
1.4.3.6. Kuşkuculuk ve Öfke.....	48
1.4.4. Sürgünün Sosyo-Politik Bağlamda Değerlendirilmesi	50
1.4.5. Sürgün Sosyolojisi'nde Diasporik Kimliklerin Yorumlanma Biçimleri.....	56
BÖLÜM 2: SÜRGÜN SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA GÖÇÜN SOSYO-POLİTİĞİ: SOVYET RUSYA ÖRNEĞİ	64
2.1. Etniklik-Yerellik Arasında Orta Asya'nın Kimlik Haritası	64
2.2. Sovyet Rusya Sürgünlerinin Arka Planı	67
2.2.1. Kulak Sürgünleri	72
2.2.2. Toplulukların Sürülmesi	74
2.3. Sovyet Sürgünleri Konusundaki Literatür	78
2.4. Sovyet Sürgünlerinin Tarihi Seyri	84
2.4.1. Tatarların Sürgünü	84
2.4.2. Çerkez ve İnguş Sürgünleri.....	84
2.4.3. Karaçay-Balkar ve Hemşinlilerin Sürgünü	84
2.4.4. Ahıskalıların Sürgünü	85
2.4.5. Karadenizli Türklerin Sürgünü	86
BÖLÜM 3: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	87
3.1. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri	87
3.2. Araştırmanın Varsayımları.....	89
3.3. Araştırmanın Hipotezleri.....	90

3.4. Araştırmaya Katılanlar ve Nitelikleri.....	93
3.5. Verilerin Değerlendirilmesi	118
3.6. Araştırmanın Taşıdığı Riskler	118
3.7. Araştırmanın Hedef Kitlesi	119
BÖLÜM 4: OŞ ŞEHRİNDE YAŞAYAN KARADENİZLİ TÜRKLERİN SOSYAL YAPISI.....	120
4.1. Karadenizli Türklerin Fiziki ve Sosyal Çevresi.....	120
4.1.1. Kırgızistan.....	120
4.1.2. Oş Bölgesi.....	122
4.2. Karadenizli Türklerin Göç Süreci ve Sonrası	128
4.3. Karadenizli Türklerin Sosyo-Ekonomik Hayatları	137
4.4. Karadenizli Türkler’in Türkiye İle İlgili Tutumları ve Algılama Biçimleri	156
4.5. Karadenizli Türklerin Kırgızistan’a Uyum Süreçleri ve Sosyo-Kültürel Çevreyle Etkileşimleri	182
4.6. Karadenizli Türklerin Gelenek/Kültürlerinde Algı ve Tutumları	211
4.7. Karadenizli Türklerin Dilsel ve Kültürel Pratikleri	231
4.8. Kırgızistan ve Karadenizli Türkler: Beklenti – Sorunlar	235
4.9. Karadenizli Türklerin Genel Tutumları ve Yargılarıyla İlişkili Önergeler.....	241
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	256
KAYNAKÇA	268
EKLER.....	272
ÖZGEÇMİŞ.....	279

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt. : Aktaran

Bkz. : Bakınız

NKVD : Narodny Komissariyat Vnutrennih Del (İçişleri Halk Komiserliği)

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TCK : Türk Ceza Kanunu

TDK : Türk Dil Kurumu

TDV : Türk Diyanet Vakfı

TİKA : Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı

ZGM : Zorunlu göç mağduru

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Kırgızistan Siyasi Haritası.....	121
Harita 2: Oş'un Siyasi Haritası.....	123
Harita 3: Gürcistan ve Batum Haritası	129

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Oş'tan Genel Bir Görünüm	102
Resim 2: Karadenizli Türk'e Ait Bir Dükkan	105
Resim 3: Oş'ta Cadde ve Sokaklar 1	107
Resim 4: Oş'ta Apartmanlardan Bir Görünüm.....	107
Resim 5: Oş'ta Cadde ve Sokaklar 2	108
Resim 6: Kökcar'da Karadenizli Türklerin Köy Evleri 1	109
Resim 7: Kökcar'da Karadenizli Türklerin Köy Evleri 2	109
Resim 8: Kökcar'da Karadenizli Türklerin Köy Evleri 3	109
Resim 9: Ev Dışında Bir Yatak Odası:.....	110
Resim 10: Bahçe Sedirleri	111
Resim 11: Aile Fotoğrafları.....	114
Resim 12: Süleyman Dağı'ndan Bir Görünüm	122
Resim 13: Özgen'de Bir Pazar Yeri	124
Resim 14: Karahanlılar Döneminde Kalma Anıtmezer.....	125
Resim 15: Oş Diyanet Vakfı Yurdu ve Bahçesi.....	126
Resim 16: Erdem Camisi.....	126
Resim 17: Oş'ta Bir Türk İşletmesi/İstanbul Cafe:	127
Resim 18: Oş'ta Bir Türk İşletmesi/İstikbal.....	128
Resim 19: Karadenizli Türkler Türksoy'la İpekyolu Programı Çekimlerinde:.....	130
Resim 20: Hacer Uzunoğlu	131
Resim 21: Fadime Beşiroğlu	132
Resim 22. Karadenizli Bir Aile	133

Resim 23: Hayvancılık	139
Resim 24: Karalahana Tarlası	141
Resim 25: Fındık:	141
Resim 26: Batum Üzümü:	142
Resim 27: Hayvansal Ürünleri	143
Resim 28: Karadenizli Türk'ün Ekmek Pişirme Telaşesi:	146
Resim 29: Fadik Nine	154
Resim 30: Şehir Merkezinde Ticaret Yapan Karadenizli Türk Aile 1	155
Resim 31: Şehir Merkezinde Ticaret Yapan Karadenizli Türk Aile 2	155
Resim 32: Karadenizli Türk Aile	164
Resim 33: Türkiye'den Getirilen Bir Havlu	166
Resim 34: Karadenizli Türkler Türkiye'de Ali Babacan İle Birlikte	171
Resim 35: Türkiye İle İletişim Biçimleri:	175
Resim 35: Televizyon Evlerin Baş Köşesinde	176
Resim 36: Kırgız Komşu Alimova Hanım	190
Resim36: Günlük Kıyafetler 1	191
Resim 37: Günlük Kıyafetler 2	191
Resim 38: Günlük Kıyafetler 3	192
Resim 39: Günlük Kıyafetler 4	192
Resim 40: Dikiş Makinesi	193
Resim 41: Kızılkaya'da Bir Pazar Yeri	196
Resim 42: Mutfak Eşyaları 1:	202
Resim 43: Mutfak Eşyaları 2	202

Resim 44: Yemek Pişirme Tenceresi 1	203
Resim 45: Yemek Pişirme Tenceresi 2	203
Resim 46: Mutfak Eşyaları 3	204
Resim 47: Su Kapları:	204
Resim 48: Ardiye ve Kiler.....	205
Resim 49: Pazarda Satılan Tencereler	205
Resim 50: Kızılkaya Pazarı'ndan Bir Görünüm.....	206
Resim 51: Tandır	206
Resim 52: Taş Ev Sobası.....	207
Resim 53: Tandır Ekmeği.....	207
Resim 54: Misafir Yatak Odası	208
Resim 55: Çocuk Odası	208
Resim 56: El Yapımı Bir Saklama Dolabı	209
Resim 57: Ekmek Saklama Sandığı:	209
Resim 58: Çocuk Beşiği	209
Resim 59: Delikli Taş:.....	219
Resim 60: Dilek Ağacı:	219
Resim 61: Kırgız Pilavı Pişiren Karadenizli Türk.....	220
Resim 62: Özgen'de Bir Pilav Törenseli.....	221
Resim 63: Kışlık Konserveler	224
Resim 64: Kırgız Düğününden Bir Kesit	228
Resim 65: Çeyiz Sandığı:	229

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Sürgün Edilenlerin Milliyetler ve Sayıları.....	76
Tablo 2: Sürgün Edilen Milliyetlerin Sürgün Yerleri ve Sayıları	77
Tablo 3: Araştırmanın Evreni Hakkında İstatistikler	94
Tablo 4: Örneklem Dağılımı	94
Tablo 5: Örneklem Grubunun Cinsiyet Dağılımı.....	95
Tablo 6: Örneklem Grubunun Yaş Dağılımı.....	98
Tablo 7: Örneklem Grubunun Medeni Durum Dağılımı	100
Tablo 8: Örneklem Grubunun Doğum Yeri Dağılımı.....	101
Tablo 9: Örneklem Grubunun Kırgızistan’da Doğum Yeri Dağılımı	101
Tablo 10: Örneklem Grubunun Halen Yaşanılan Yer Dağılımı	102
Tablo 11: Örneklem Grubunun Eğitim Durumu Dağılımı.....	102
Tablo 12: Örneklem Grubunun Ev Mülkiyet Durumu Dağılımı.....	105
Tablo 13: Örneklem Grubunun Eşin Uyuşuğu Dağılımı.....	111
Tablo 14: Örneklem Grubunun Ailedeki Üye Sayısı Dağılımı.....	112
Tablo 15: Örneklem Grubunda İlk Göç Edenlerin Durumu Dağılımı	114
Tablo 16: Örneklem Grubunun Ailede Göç Edenlerin Varlığı Durumu.....	115
Tablo 17: Örneklem Grubunun Yurtdışına ya da Şehir Dışına Göçlerin Kaynağı Dağılımı	116
Tablo 18: Örneklem Grubunun Göç Ülkeleri Dağılımı	117
Tablo 19: Meslek Dağılımı	139
Tablo 20: Aylık Gelir Durumu Dağılımı	144
Tablo 21: Başka Gelir Durumu Dağılımı.....	147

Tablo 22: Aylık Harcama Durumu Dağılımı	148
Tablo 23: Harcamaların Yapıldığı Yerlerin Dağılımı	148
Tablo 24: Ekonomik Sıkıntı Durumu Dağılımı	150
Tablo 25: Ekonomik Sıkıntının Kaynağı Sorunu Dağılımı.....	153
Tablo 26: Vatan Kelimesinin İfade Ettiği Anlama Verilen Cevapların Dağılımı.....	157
Tablo 27: Türkiye Kelimesi İle Vatan Kelimesi Arasındaki İlişkiye Verilen Cevapların Dağılımı	160
Tablo 28: Türkiye’de Akrabası Bulunanların Dağılımı	162
Tablo 29: Akrabaların Türkiye’de Yaşadıkları Şehirlerin Dağılımı	165
Tablo 30: Türkiye’den Getirilen Eşya/Malzeme ve Diğer Ürünlerin Dağılımı.....	166
Tablo 31: Türkiye’ye Gitme Durumu Dağılımı	167
Tablo 32: Türkiye’ye Temelli Yerleşmeyi Düşünme Durumu Dağılımı.....	168
Tablo 33: Türkiye’de Yerleşilmek İstenilen Yerin Niteliği Dağılımı.....	171
Tablo 34: Türkiye’ye Yerleşmenin Sorunları Çözeceğine Dair Duyulan İnanç Durumu Dağılımı	173
Tablo 35: Türkiye ve Dünya İle İletişim Biçimleri Durumu Dağılımı	174
Tablo 36: Türkiye TV Kanallarını Seyredebilme Durumu Dağılımı.....	175
Tablo 37: Türkiye Tv Kanallarını Seyretme Sıklığı Dağılımı	176
Tablo 38: Hangi Tür Programları Seyrettikleri Durumu Dağılımı	177
Tablo 39: Kendilerini Nereye Ait Hissettikleri Durumu Dağılımı	179
Tablo 40: Kültürel ve Dini Tanımlama Biçimleri Durumu Dağılımı	181
Tablo 41: Sosyo-Kültürel Çevreye Bakış Açısı Durumu Dağılımı	185
Tablo 42: Sosyo - Kültürel Çevrenin Karadenizli Türklere Bakışı Durumu Dağılımı	187

Tablo 43: Sosyal ve Kültürel Çevreyle Diyalog Durumu Dağılımı.....	188
Tablo 44: Çevreyle İletişim Kurma Biçimleri Durumu Dağılımı	193
Tablo 45: Şehirde Kendini Tanımlama Durumu Dağılımı.....	194
Tablo 46: Şehre Gitme Sıklığı Durumu Dağılımı	195
Tablo 47: Şehre Gidiş Amacı Durumu Dağılımı	195
Tablo 48: Yaşanılan Şehri (Oş) Nasıl Buldukları Durumu Dağılımı.....	196
Tablo 49: Kırgızistan Siyasetiyle İlgilenme Durumu Dağılımı	198
Tablo 50: Dünya Siyasetiyle İlgilenme Durumu Dağılımı	198
Tablo 51: Türkiye ve Dünya İle İletişim Biçimleri Durumu Dağılımı	200
Tablo 52: Teknolojiye Ulaşma İmkânı Durumu Dağılımı	200
Tablo 53: Evde Bulunan Teknolojik Araçlar Durumu Dağılımı.....	201
Tablo 54: Kırgızistan Yerel Tv'leri Seyretme Sıklığı Durumu Dağılımı	210
Tablo 55: Kırgız Tv'lerinde Hangi Programları Seyrettikleri Durumu Dağılımı	210
Tablo 56: Sosyal İlişkilerin Niteliği Durumu Dağılımı	212
Tablo 57: Gelenekleri Yaşatabilme Durumu Dağılımı	213
Tablo 58: Gelenekleri Yaşatmadaki Zorluğun Sebepleri Dağılımı.....	213
Tablo 59: Dini Değer ve Tutumları Yaşatma Durumu Dağılımı	215
Tablo 60: Kırgız/Özbek Mutfağını Kullanma Durumu Dağılımı	219
Tablo 61: Karadeniz Mutfağını Kullanma Durumu Dağılımı.....	222
Tablo 62: Ölüm-Doğum Geleneklerini Yaşatma Durumu	224
Tablo 63: Düğünlerde Geleneklerinizi Yaşatabilme Durumu Dağılımı	227
Tablo 64: Evliliklerin Yapılış Durumu Dağılımı	230
Tablo 65: Yabancılarla Evliliklere Bakış Açısı Durumu Dağılımı	230

Tablo 66: Türkçeyi Bilme ve Konuşma Durumu Dağılımı.....	232
Tablo 67: Yaşanılan Yer İle Şehirde Kullanılan Dil Durumu Dağılımı	234
Tablo 68: Şehirdeki İletişimde Zorluk Yaşanıp-Yaşanmadığı Durumu Dağılımı	235
Tablo 69: Devlet Desteği Alma Durumu Dağılımı	236
Tablo 70: Yardımın Şekli ve Niteliği Durumu Dağılımı	237
Tablo 71: Geçmişle Bugünkü Kırgızistan'ın Durumu Dağılımı.....	238
Tablo 72: Karadenizli Türklerin Kırgızistan'da Yaşadıkları En Önemli Sorun Durumu Dağılımı	238
Tablo 73: Karadenizli Türklerin Gelecekte Beklenti Durumu Dağılımı.....	239
Tablo 74: Karadenizli Türklerin Kendilerini Hangi Ülkeye Daha Yakın Olduklarını İfade Etme Durumu Dağılımı.....	240
Tablo 75: Burada Temelli Kalmak İçin Olması İstenilen Şeylerin Durumu Dağılımı	240
Tablo 76: Karadenizli Türklerin Kırgızistan İle İlgili Değer Yargıları ve Tutumları.	242
Tablo 77: Karadenizli Türklerin Kültürlerinin Yaşatılması Durumu İle İlişkili Değer Yargıları ve Tutumları Dağılımı	246
Tablo 78: Karadenizli Türklerin Yabancılarla Diyalogları ve Diğer Durumlarla İlişkili Değer Yargıları ve Tutumları Dağılımı	251
Tablo 79: Karadenizli Türklerin Türkiye Kökenli Olma ve Türkiye Hakkında Değer Yargıları ve Tutumları Durumu Dağılımı.....	253

Tezin Başlığı: Sosyal ve Tarihsel Bağlamda Oş/Kırgızistana Sürgün Edilen Batumlu Türklerin Sosyal Yapısı

Tezin Yazarı: Adem SAĞIR

Danışman: Prof. Dr. H. Musa TAŞDELEN

Kabul Tarihi: 26.05.2010

Sayfa Sayısı: xiii (ön kısım)+ 275 Tez

Anabilim Dalı: Sosyoloji

Bu tez çalışması, dünyada yeni yeni keşfedilmeye başlanan sürgün sosyolojisi disiplininin yola çıkarak, 1944 yılında Sovyet Rusya tarafından Kırgızistan kırsallarına sürülen Karadenizli Türklerin sosyal yapısını analiz etmektir. Karadenizli Türklerin seçilmesindeki temel mantık, küçük 65 yıl geçmesine rağmen horondan mıhlamaya, misafir ağırlamadan türkülere kadar kültürlerini yaşatmaya çalışan bir topluluk olarak araştırılmaya değer görülmesidir. Karadenizli Türkleri özel kılan sebep diğer sürgün topluluklardan farklı olarak bir diaspora oluşturabilecek sayıda ve büyüklükte olmamaları, bu nedenle yaşlı kuşağın aradan çekilmesiyle yavaş yavaş kültürlerini kaybetmeye başladıkları kaygısıdır. Ayrıca çalışmanın Sovyet deneyiminden yola çıkarak sürgün sosyolojisi için kullanılabilir temel argümanları belirlemesi, çalışmayı ayrıca önemli kılmaktadır.

Bu bağlamlardan hareketle ilk elden göç kavramı ve onun görüngülerini analiz eden bu çalışma, zorunlu göçlerden sürgün olgusuna odaklanarak sürgün sosyolojisinin temel hareket noktalarını, sürgünün tarihi serüvenini, sosyo-psikolojik ve sosyo-politik süreçlerini değerlendirmiştir. Sonrasında 1917-1989 yıllarını kapsayan Sovyet deneyimine değinen çalışma, sürgünlerin politik olarak kullanılmasının Sovyet topraklarında oluşturduğu sonuçlara değinerek Karadenizli Türklerin fiziki ve sosyal çevresini tanımlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Kültür, Karadenizli Türkler, Sovyet Rusya, Sürgün Sosyolojisi

Title Of The Thesis : The Batum's Turks Social Structure In Living Of Osh-Krygizistan Of Social And Historical Context

Author : Adem SAĞIR

Supervisor : Prof. Dr. H. Musa TAŞDELEN

Date : 26.05.2010

Number of Pages : xiv (pre text)+275 main body

Department : Sociology

This work, our world, newly discovered begin shoots sociology discipline set out in 1944 Soviet Russia by the Kyrgyz countryside to the proposed Black Sea Turkish social structure to analyze. The basic logic for choosing the Black Sea with the Turks, from a small nail to 65 years after the horon, entertain guests with folk songs from their cultures to try to see a community that is worthy of investigation. Special reasons that make the Turkish Black Sea, unlike other exiles, a diaspora community that may occur as the number and size should not, therefore, among the older generation retires they slowly begin to lose their culture is concerned. Exiled from the Soviet experience of working also set out the basic arguments can be used to identify the sociology, the study also makes it important.

This context, stemming from first-hand the migration concept and its phenomena to analyze these studies, forced migration from the deportation cases, focusing on transportation of sociology based movement points, shoot the historic journey, socio-psychological and socio-political processes appraised. Covering the years 1917-1989 after the operation until the Soviet experience, be used as a political exile in the territory of the Soviet Black Sea by the Turks until the results of physical and social environment has been defined.

Akeywords : Identity, Culture, , Karadenizli Türkler, Soviet Russia, Exiles of Sociology

GİRİŞ

Göç teorisyenlerinin büyük bir kısmı, 21. yüzyılı göç çağı olarak nitelendirir. Oysa göçlerin insanlık tarihiyle özdeş olduğu görülür. Göçle ilgili literatüre bakıldığında göçe ait sosyal gerçekliğin, ilk dönemlerden beri varolan bir sosyal hareketlilik ve sosyal dönüşüm biçimi olarak zaman/mekana göre farklı anlam ve biçimlere büründüğü görülmektedir ki dinsel göçler, kolonileştirme hareketleri, ekonomik kaynaklı göçler, siyasi ve sosyal göçler, sürgünler ve mültecilik gibi pek çok sebeple coğrafyalar arası geçişler ve toplumsal dönüşümler yaşanmış/yaşanmaktadır. Bugünün ise “Göç Çağı” olarak adlandırılmasının ardında yatan temel sebeplerden birisi kuşkusuz dünyanın “küresel bir köy” haline gelmesi ve buna bağlı olarak da küresel sosyal ilişki ağlarının bütün dünyayı sarmalamış olmasıdır. Oluşan bu sistem, en ufak bir yer değiştirmede domino etkisine sebep olarak taşların yerinden oynamasına neden olmakta ve toplumların yapısını etkilemektedir.

Göçün en basit tanımıyla insanların ya da toplulukların iktisadi, sosyal ve siyasi sebepler yüzünden yer değiştirmeleri olarak açıklandığı görülmektedir. Sosyal, kültürel ve fiziki çevrenin de değiştirilmesi anlamına gelen göç olgusu, insanın kendine yeni bir sosyo-psikolojik çevre oluşturmasının da temel kaynaklarından birisidir. Buna göre göçle insanın “*hayat algılaması*” başta olmak üzere, “*vatan tanımlaması*”, “*kendine dönük kimlik algılaması*” ve “*yabancılık tanımlaması*” değişmektedir. Bahsi geçen bu tanımlamalar göçün yapılış biçimine göre de değişmekte ve dönüşmektedir. Bu bağlamda bireylerin, iradeleriyle gerçekleşen göçlerle iradeleri dışında gerçekleşen göçler arasında da oluşacak analiz farklılıklarını dikkate almak gerekir. Bu farklılıklar, zorunlu göçlerin çerçevesinin ve sonuçlarının ayrıca değerlendirilmesi gerektiğini zorunlu kılar ki bu tür göç çalışmaları göç literatüründe ayrıca dikkat edilmesi gereken bir noktada durur.

Günümüzdeki göç çalışmalarının postmodern ve küresel bağlamda yapıldığı gözlemlenirken, literatüre bakıldığında ise göç araştırmalarının birkaç farklı şekilde sınıflandırıldığı görülür. Bunlardan ilki diaspora araştırmalarıdır ki, bu tür çalışmalar göç ve asimilasyon terminolojisinin yerini almıştır. Sanayi sonrası dönemi kapsayan göç çalışmalarının ise kırdan kente yapılan göçler bağlamından hareketle değerlendirildiği

görülür.¹ I. Dünya Savaşı'ndan itibaren uzun bir dönemi kapsayan çatışmalar, savaşlar ve şiddet olgularının yarattığı mültecilik ve yerinden edilme olguları üzerine yapılmış olan çalışmalar ise ayrıca dikkat çeker. 1950'lerden sonra ise özellikle Avrupa'ya yapılan emek göçleri üzerine yapılan çalışmalar dikkatimizi çeker².

Ancak literatürün önemli bir ayağının eksik olduğu ya da henüz bu konudaki çalışmaların gün yüzüne çıkmadığı görülür. Zorunlu göçlerin bir örneği olarak sürgünler, araştırmalarda yeterince üzerinde durulmayan ya da gözden kaçırılan bir alandır. Alanda yapılan çalışmalar ise çoğu zaman mültecilik ve yerinden edilme kavramlarıyla sürgünleri karıştırmakta ya da siyasi/ideolojik sebeplerle tek taraflı propaganda aracına dönüşebilmektedir.

Sürgün araştırmalarının tek riski bu değildir. Farklı boyutlardan bakıldığında birkaç noktanın da bu alandaki çalışmalar için bir risk olduğu görülecektir. Örneğin, sürgünlerin ülke içinde ya da dışında zamana yayılarak gözlemlenmelerinin mümkün olmadığı sadece sözlü ya da tarihi kaynaklardan yararlanarak geriye doğru gidilebileceği görülür. Oysa emek göçlerini, kente göçleri ya da ülke içerisindeki zorunlu göçleri gözlemek sürgünlere göre mümkündür. Sürgünlerin gözlemlenememesinin en önemli nedenleri ise bir "kopuş" olma bakımından donmuş bir durumu yansıtmaları ve siyasi/ideolojik boyutları nedeniyle bir tür risk ve güvenlik sorunu olarak karşımıza çıkmasından dolayı girilmesi riskli alan olmasıdır. Bu nedenle sürgün konusundaki araştırmalar için bütün risk unsurlarından ve kaygılarından bağımsızlaşarak, temel hareket noktalarının ve yöntemin belirlenmesi ilerde bu alanda yapılacak sosyolojik çalışmalar için önemli bir adım olacaktır.

Araştırmanın Arkaplanı: Kuramsal Temeller

Bu çalışmanın temel mantığı, Avrupa'da yeni kuramsallaşmaya başlayan "sürgün sosyolojisi" disiplininin yola çıkarak alanın olabilecek temel hareket noktalarını tespit

¹ Göçün postmodern yorumları özellikle 11 Eylül 2001 olaylarından sonra tartışılmaya başlayan güvenlik ve korku kavramlarıyla paralel gitmektedir. Bu konuda geçen yüzyılda Huntington'un ortaya attığı "Medeniyetler Çatışması" tezinin ve Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" çalışmasının önemli yansımaları olmuştur. Bu tür çalışmalar, devletler için hem küresel anlamda hem de kendi siyasi sınırları bağlamında bir güvenlik alanı belirlemekte ve dışarıda kalanlar tehdit unsuru olarak kabul edilmektedirler. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Kökler ve Yollar, der. Ayhan Kaya, Bahar Şahin, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, İstanbul; Adem Sağır, Neo-Ontolojik Bir Okuma: Küresel Korkulardan Küresel Ahlak, I. Uluslararası Davraz Kongresi E Bildiriler Kitabı, Isparta, 2009.

² Bu konuda daha detaylı çalışma için bkz. Fatih Yıldız, Avrupa Türklerinde Kimlik Sorunu Olarak Çifte Aidiyet: Hollanda Örneği, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2009, Sakarya.

etmek ve bu tespitlerden yola çıkarak örnek bir olay üzerinde inceleme yapmaktır. Bu noktada çalışmanın oluşmasını sağlayan temel faktör, geçtiğimiz yüzyılda pek çok topluluğu etkileyen Sovyet Rusya sürgünleri konusundaki Türkçe çalışmaların sayıca az olmasıdır. Sovyet Rusya sürgünleri ile ilgili literatür 1985 yılından sonra Sovyet Rusya'nın geçmişini sorgulaması sonucu ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı öncesi toplulukların sürgünlerini ve Sovyet Rusya'nın ilk dönemlerindeki kulak sürgünlerini kapsayan çalışmaların henüz Türkçeye aktarılmamış olması, bu alanda yapılan çalışmaları önemli kılmaktadır. Özellikle bu alanda Nikolay F. Bugai ve Viktor N. Zemskov'un yapmış oldukları çalışmalar önemli yer tutmakta, ancak bu çalışmaların henüz Türkçeye kazandırılmamış olmasından dolayı bu alanda önemli bir parçanın eksik kaldığı görülmektedir.

Bu çalışmanın kuramsal temellerini Batum'dan Kırgızistan/Oş'a sürülen ve kendilerini Karadenizli Türk olarak tanımlayan Batumlu Türklerin, sürgün öncesi geldikleri sosyal yapıyla, sürgün sonrası yerleştikleri sosyal yapı arasındaki ilişki biçimlerini Sovyet Rusya deneyimiyle ele alan, "sürgün sosyolojisi"nin içermesi gereken noktaların tespit edilmesi oluşturmaktadır.

Sürgün sosyolojisinde temel gaye, bir topluluğun sürgün sonrası değişen çevresel faktörlere göre ortaya çıkardığı savunma ve uyum mekanizmalarını ele almaktır. Buna göre topluluk, sürgünle birlikte fiziki çevresini değiştirirken, sürgün öncesi sosyo-kültürel çevresini de beraberinde götürmektedir. Sürgün topluluk, yerleştiği yeni çevredeki savunma mekanizmalarını ise getirdiği kültürel çevresine ya da köken kültürüne göre saptamaktadır. Bu saptamalar özellikle hayat algılamaları, kimlik tanımlamaları ve yabancı olarak adlandırmalar ya da diğer topluluklardan ayrışma gibi durumlarda ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca bir topluluğu sürgün sosyolojisi bağlamında ele almak, aynı zamanda değişim ve kimlik kavramlarını da bu konuya dahil etmek anlamına gelmektedir; çünkü sürgün olarak kabul edilen zorunlu göçler, aynı zamanda değişimlerin ve yeni bir sosyalleşmenin de başlatıcısı olabilmektedir. Kimlik ile ilgili literatür, sürgün toplulukların sosyalleşmeleri, yerel-etnik kimlik ayrışması ve diasporik kimlikler söz konusu olduğunda kendini konuyla ilişkilendirmektedir. Bu nedenle alanın temel odak noktasından kopmamak için kimlik sosyolojisi disiplini ile sürgün sosyoloji disiplini

arasındaki sınırların da çizilmesi gerekmektedir. Her ne kadar pek çok çalışmanın sürgün, tehcir ve göç kavramları başlıkları altında yapılmış olmasına rağmen, bu kavramların 'sürgün sosyolojisi' başlığı altında ele alınması yeni bir çabanın ürünü olmuştur.

Bu alandaki literatüre bakıldığında özellikle Türkiye'deki çalışmalar son dönemlerde yoğun olarak Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nden Batı'ya doğru yönelen göçler üzerinde yapıldığı görülmektedir. Ancak yapılan bu çalışmalar siyasi ve sosyal nedenlerden dolayı tek taraflı olmakta bu da aynı çalışmaların kısır döngü içerisinde sıkışıp kalmasına neden olmaktadır. Balkanlardan Türkiye'ye yapılan göçler konusundaki çalışmalar da istatistiksel ve tarihi bilgileri ile araştırmacıları detaya odaklamakta, göçlerin sosyolojik boyutunun eksik kalmasına neden olabilmektedir. Ermeniler konusu ise siyasi bir nitelik taşıdığından yapılan araştırmalarda sürekli tartışılmaktadır. Özellikle Türkiye dışında yapılan çalışmalarda Ermeniler söz konusu olduğunda tehcir ve sürgün kavramlarının karıştırıldığı ve Osmanlı Devleti'ndeki 1915 olaylarının gündemde bir baskı aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu konudaki tartışmaların da sürgün sosyolojisinde hangi çerçeveye oturduğunu tespit etmek önemlidir.

Sovyet Rusya'nın göç politikaları ile ilgili yapılmış olan çalışmalar ise çok fazla değildir. Rusça literatürün henüz Türkçeye ya da başka bir dile aktarılmamış olması da bu alanı ayrıca eksik bırakmaktadır. Sovyet sürgünleri konusundaki mevcut çalışmalar genelde sürgüne uğramış toplulukların kendi tarihi bilgilerini çıkarttıkları bilgi ve derlemelerden oluşmaktadır. Bu da kuşkusuz araştırmacıları sayısal ve tarihi bilgilere boğmakta, sürgünlerin sosyolojik tarafını eksik bırakmaktadır.

Dünya literatürüne bakıldığında sürgün sosyolojisi bağlamında yapılmış genel bir kuramsal çalışmanın mevcut olmadığı görülmektedir. Literatür tarandığında bu alanda özellikle dünya üzerinde yerinden edilmiş etnik ve yerel topluluklar üzerinde çalışmalar yapıldığı, sürgünlerin sosyal boyutunun ve kuramsal temellerinin eksik kaldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca her ne kadar geçmiş yüzyıllarda zorunlu göçe ve sürgüne tabi tutulmuş insanlar/topluluklar çok olsa da bu tür çalışmaların dünyada sayıca çok az

olduğu da dikkat çeken noktalardan birisidir.³ Bu konularla ilgili olarak küçük çapta sosyolojik bir literatür olmakla birlikte geliştirilmiş bir teori ya da ampirik bir çalışma mevcut değildir. Yalnız 2002 Nisan ayında İngiliz Sosyoloji Derneği(The British Sociological Association) tarafından “Sociology of Exile” başlığı altında düzenlenmiş bir konferans vardır. Bu konferansın bu konularla ilgili olarak yapılacak olan çalışmalara ön ayak olacağı düşünülmüştür (Castles, 2003:14).

Bütün bu gerçekliklere bakıldığında bu çalışmanın diğer çalışmalara göre özel bir anlam taşıdığı görülmektedir. Ayrıca sürgün sosyolojisi yeni bir inceleme alanı olma iddiasını taşıdığından sosyolojik olarak şu noktalara dikkat etmek çalışmaların güvenilirliği açısından önemlidir:

Uyum süreçlerinin değerlendirilmesi; sürgün edilen bir topluluğun uyum süreçlerini değerlendirmek sürgün sosyolojisi alanında çalışma yapacak araştırmacılar için önemlidir. Bu noktada zorunlu göçe tabi tutulan topluluğun yeniden sosyalleşmeleri dikkate alınmalıdır. Ayrıca farklı kültürler arasındaki birlikteliği temsil eden kültürel bütünleşme; yeni bir kültürel sisteme girildiğinde yaşanan yönsüzlük, şaşkınlık ve yolunu kaybetmişlik duygusunu ifade eden kültürel şok; yeni kültür içerisinde köken kültürle kabul edilişi ifade eden kültürel tanınma gibi olguları da burada göçmenlerin sosyalleşmelerine eklemek doğru olacaktır; çünkü her üç kavramda göç ve sürgün sonrası göçmenin yeni geldiği toplumdaki uyum sürecini yansıtmaktadır. Buna göre sürgüne tabi tutulmuş toplulukların topluma katılma, bütünleşme düzeylerinin belirlemek, göçmenlerin uyum sorunlarının anlaşılmasında dikkat çekilmesi gereken noktalardan birisidir. Sürgün sonrası hayatta dikkatimizi çeken en önemli olgu kültürel karşılaşmalardır. Bu bağlamda “*sürgünün kültürel boyutunu ve farklı kültürleri buluşturucu bir araç olmasını*” (Castles, 2003:27) dikkate almak gerekmektedir.

Sürgün sonrası oluşan bu uyum süreçleri yaş ve cinsiyete bağlı olarak değişebilmektedir. Genç kuşaklar gittikleri ülkelerin kültüründen daha çok ve daha çabuk etkilenirler; yaşlı kuşak eski ülkelerinin kültürel özelliklerini uzun süre taşımaya devam ederler. Üstelik yaşlıların kayıpları daha fazladır, geride çok daha fazla anı, âdet, bağlantı bırakmışlardır. Bunun doğal sonucu olarak yaşlılarda kültür şoku riski de daha

³ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için şu kaynaktan yararlanmak mümkündür: B. E. Harrell-Bond, The Sociology of Involuntary Migration: An Introduction, Current Sociology, 1988, s.36, No.2, 1-6

fazla olmaktadır (Ekşi, 2002:217). Ancak burada küçük bir farklılıktan söz edilmesine de ihtiyaç vardır. Özellikle sürgün topluluklarda genç kuşakların yeni kültürel çevreden etkilenmeleri daha çok ve hızlı iken, yeni çevreye karşı hissettikleri aidiyet bağları da tersine o derece zayıf olmaktadır. Yaşlı kuşak ise eski ülkelerinin özelliklerini uzun süre taşımaya devam etmekle birlikte zamanla yeni çevreye sağladıkları kültürel uyumun onları yeni çevreye karşı aidiyet bağlarını güçlendirmektedir.

Cinsiyete bakıldığında ise kadınların süreçten duygusal olarak daha fazla etkilendiği görülmektedir. Uyum sorunları söz konusu olduğunda ise erkeklerin kadınlara oranla daha fazla sıkıntıyla karşı karşıya gelmesi söz konusudur.

Sürgün toplulukların farklı yönlerini kavrayabilme; sürgün sosyolojisinde dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise sürgüne maruz kalan topluluğun birkaç unsurunu bir arada düşünmekten geçmektedir. Buna göre göçmenin yaşadığı deneyimlerin, göçmenlerin kendilerini tanımlama biçimlerinin, kendilerini nereye ait hissettiklerinin ve kendileri için nasıl bir kimlik tanımlaması yaptıklarının, kendilerini tanımlarken nasıl bir kimlik formu kullandıklarının ve bunun dayandığı zeminin tespit edilmesinin bir arada düşünülmesi gerekmektedir. Bu noktada kimlik ve göç ilişkisi, bu ilişki sonucu ortaya çıkan sorunlar kültürel sosyalleşme süreci ayrıca dikkat çekilmesi gereken noktalardan birisidir. Bu nokta aynı zamanda bir önceki sosyalleşme maddesiyle de aynı paralelde yorumlanmalıdır. Şimdi burada bahsi geçen olgulara kısaca değinirsek şu gerçeklikler ortaya çıkacaktır:

Göçmenin yaşadığı deneyimler, sürgün sürecinde yaşanan olayların öncesi ve sonrasında göç sürecinin sözlü tarihini verir. Sürgünün başladığı zaman ile sürgünün bittiği yer, bu olgunun temel mantığını oluşturmaktadır. Sözlü tarih unsurlarının en önemli aracı bu süreci yaşayan insanların anlatımlarıdır. Bu nokta niteliksel bir çözümlemeyi gerektirir. Bu bağlam, bir topluluğun sürgün süreci ele alınırken bu sürece yakinen şahit olan insanlarla yapılacak mülakatlarla kurulmasını gerektirmektedir. Burada sürgün araştırmalarının yöntemi de kendiliğinden ortaya çıkmış olmaktadır. Sözlü tarih unsurları olarak yorumlanabilecek bu insanların önemi yaşayan kültürel bir bellek olması nedeniyledir. Buna göre sürgüne maruz kalan topluluğun kültürel hafızası ve sürgün sonrası kurulan yeniden sosyalleşmelerde bu insanlar önem taşımaktadır. Ayrıca sürgün sosyoloji çalışmalarında üzerinde durulacak bu insanlar, öncesi ve sonrasında

sürgün sürecini, değişimleri ve dönüşümleri anlamak adına da önemli açılımlar sağlayacaktır.

Diğer olgular ise göçmenlerin kimlikleri ve uyum süreçleriyle alakalıdır. Göçmenlerin sürgün öncesinde ve sonrasında kendilerini nasıl tanımladıkları değişimleri ve dönüşümleri anlamak açısından önemlidir. Bu tanımlama aynı zamanda göçmenlerin kültürel belleklerinde nelerin kaldığını, nelerin yer değiştüğünü tespit açısından önemlidir. Bu tespit aynı zaman sürgün sonrası göçmenlerin kendilerini nereye ait hissettiklerini de ortaya koyacaktır. Aidiyet yeni bir topluma uyum sağlama açısından göçmenlerin en hassas kimlik araçlarından birisidir. Bu nedenler sürgün sosyolojisi çalışmalarında ayrıca üzerinde durulması gereken noktalardan birisidir.

Kültürel etkileşimler; sürgün sosyolojisinin üzerinde durması gereken noktalardan birisi de sürgün edilen topluluğun geldikleri coğrafi mekanın sakinleriyle olan etkileşimlerini, geldikleri yerin şartlarını nasıl karşıladıkları, yerleşik toplumun onlara bakış açısının ve nasıl davrandığının, karşılıklı algılama biçimlerinin ve karşılıklı birbirlerini tanımlama biçimlerinin de değerlendirmeye tabi tutulması gerekmektedir. Burada kimlik sosyolojisi ile sürgün sosyolojisinin çakıştığı temel alanlardan birisine girilmektedir. Özellikle etnik kimlik, yerel kimlik, kültürel kimlik ve milli kimlik gibi kimlik tanımlamaları bu noktada sürgünün oluşturduğu kimlik etkileşimlerinin anlaşılması için önemlidir. Bu kavramlarda bakılacak olursa şu noktaların ön plana çıktığı görülecektir.

Milli kimlik ya da etnik kimliklerin, millet ve etnik grup adıyla sınıflanan topluluklara aidiyet duygusuyla ortaya çıktığı görülmektedir. Bu süreçte millet, “ortak kültüre ve coğrafi yerleşime dayalı olarak tarihi birlikteliğin sürekliliğiyle kendilerini sadece bir toplumsal kimliği paylaşan insan topluluğu olarak tanımlayanlar” olarak adlandırılmaktadır (Dictionary of Politics, 1985:223). Burada etnik ve milli kimlik arasında belli farklılıkların olduğuna da vurgu yapmak gerekmektedir. Örneğin Giddens’a (1993:253) göre etnik durum, belli bir toplumu, ötekilerden ayıran kültürel pratiklerle bakış açlarına göndermede bulunmakta ve kendilerini toplumdaki öteki üyelerden kültürel bakımdan farklı görmektedir. Karşı tarafın bakış açısının da aynı temel üzerine yükseldiği görülmektedir. Ayrıca dikkat edilmesi gereken noktalardan birisi milli kimlik kavramının etnik kimliğe göre daha kapsamlı olduğuna yapılan vurgulardır. Millet kavramının siyasi bir niteliğinin de olduğuna vurgu yapan bu

düşünce, milli kimliğin beş temel üzerinde yükseldiğini ifade etmektedir. Bunlar; ortak siyasi birlik ve siyasi kimlik, ortak tarihi kader, ortak coğrafya-vatan, ortak kültür ve global toplumdur (Taşdelen, 2010:56). Ayrıca belli bir etnik grubun bireyleri toplumun diğer üyelerinden belirli kültürel karakteristikleri bakımından farklılaşır. Bir takım farklı adetlerin ve değerlerin yanı sıra kendilerine özgü dil ve dini inanca sahip olabilirler. Bunlardan dikkat çeken en önemli özellikleri, geleneksel bir grup olarak taşıdıkları kimlik duygusudur.

Bu noktada dikkat çeken bir diğer tanımlama ise kültürel kimlikler ve yerel kimlikler bahsinde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, kültürel kimlikler söz konusu olduğunda her kültürü başka kültürlerden ayıran temel farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu farklılıkların içerisinde inançlar, değerler, adetler ve gelenekler yer almakta ve bütün bunları ait olduğu kültürün dışında anlamının mümkün olmadığı görülmektedir (Giddens, 1993:38). Böylece kültürel kimlik olgusunun fertleri aşan bir sosyal boyuta sahip olduğu anlaşılmaktadır; çünkü temelinde tek tek bireyleri “biz” duygusunda birleştiren bir kimlik duygusunu ifade etmektedir. Ayrıca bu anlamıyla da kültürel kimliğin, bir kültüre katılmanın bilince çıkarılması ya da o kültüre ait olduğunun ilan edilmesi olarak da yorumlanmaktadır (Asman, 2001:134).

Yerel kimlikler ise küreselleşmenin getirdiği değerlerle birlikte tartışılmaya başlanmıştır. Bu anlamıyla yerel kimlikler, küreselleşme karşısında kendi kültürünü yaşatmaya çalışan toplulukların kimliklerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Böylece milli ve etnik kimlikler başta olmak üzere kültürel ve yerel kimliklerin iç içe geçmiş kavramlar olduğu bunların birbirlerinden farkları için hassas noktaların dikkate alınması gerektiği görülmektedir. Sürgün sosyolojisinin kullandığı temel kimlik biçimlerinden ikisi milli kimlikler ve kültürel kimlikler, söz konusu ettiği topluluklar ise yerel topluluklardır.

Bu noktada yerel topluluk kavramı, farklı kültürel pratiklerin ortaya çıkardığı ayrışmaları tanımlamak için kullanılmaktadır. Yerel topluluklar aynı fiziki çevre içerisinde geniş bir ortak tabanı bulunan ancak zamanla kendilerini farklılaştıran grupları tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Bu anlamıyla tarihi ortaklıkların ve dil, din, ırk gibi ortak noktaların olduğu ancak zamanla belli konularda kendilerini diğerlerinden ayırdıkları görülmektedir. Sürgün sosyolojisi bağlamında ise yerel

topluluk kavramı özellikle yeni kültürel çevrede sürgün topluluğun belli bir zaman sonunda kendilerini diğerlerinden ayırıştırması sürecini ifade etmektedir. Bu noktada farklı kültürel pratiklerin ortak etnik aidiyet bağlarından ayrılarak farklı kimlik tanımlama biçimlerine dönüştüğü görülmektedir. Bu anlamda Sovyet deneyimini yaşamış Orta Asya'nın aynı etnik ortaklıktan gelmesine rağmen kültürel pratikler bağlamında farklılaşmış toplulukları, Sovyetlerin çöküşünden sonra bunun sıkıntısını ve çatışmasını yaşamışlardır.

Betimlenen bu durumlar birlikte düşünüldüğünde sürgün sosyolojisinin kültürel etkileşimleri bütüncül bir bakış açısıyla ele alması gerekir. Aynı şekilde kültürel karşılaşmaları ve kimlik ayrışmaları da göz önünde tutulmalıdır.

Karşılaştırmalar yapabilecek sonuçlara ulaşma; sürgün sosyolojisinde en önemli noktalardan birisi de karşılaştırmaları yapılacak olan analizlerdir. Bu bağlamda sürgüne tabi tutulmuş farklı toplulukların ortak noktalarının ve farklılıklarının tespit edilmesi bu alanda yapılacak olan çalışmalara önemli açılımlar sağlayacaktır. Tabî bu incelemeleri yaparken diğer disiplinlerden de yararlanmak çalışmaların gidişatı açısından önemlidir. Burada tarih disiplinine önemli işler düşer; çünkü sürgünün tarihi kaynaklarına ulaşmak, sürecin sosyal ve psikolojik yönlerini ortaya koyma açısından önemlidir. Psikoloji ve siyaset bilimi de tarihten sonra yararlanılması gereken diğer disiplinlerdir.

Makro bir alan olması; sürgün sosyolojisi makro bir alandır ve sürgünü bütün yönleriyle ele alması gerekir. Farklı gruplar arasındaki çeşitlilikleri ön plana çıkartarak yapılacak olan mikro çalışmalarda hataya düşme ihtimali yüksektir; çünkü bu tür çalışmalarda parçalanmış bir dünya izleniminin oluşması muhtemeldir. Makro anlamda sürgünü görüp, alt birimleri de bu bütünün parçaları olarak okumak gerekir. Bu alt birimler ise şunlardır:

a) Göçmen Ağları: Özellikle tarihi arka planla soyut olarak kurulan göçmen ağı, sürgün sonrası yeni çevreye uyum sağlarken bireyleri ayakta tutan dayanışmanın da temel dinamiği olmaktadır. Bu noktada sürgün sonrası ortaya çıkan göç ağlarının bir farklılığı ortaya çıkmaktadır. Bu farklılık, sürgüne ait öyküleştirelmiş geçmişin bütün bireylerin belleklerini canlı tutmasıdır. Aynı hikaye bellekte “vatana geri dönüş” fikrini de sürekli canlı tutmaktadır. Sürgüne tabi tutulmuş geniş gruplarda bu fikir diasporik kimliklerin oluşmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Gerçi canlı tutulan bu düşünce, illaki

sürüldükleri yere geri dönecekleri anlamına gelmez; ancak fikir olarak bireylerin hayata tutunmalarını sağlar. Vatanlarına duydukları özlem duygusunun da etkisiyle eski hayatlarına ait pratikleri yeni yerlerinde oluşturmaya ve korumaya çalışmaktadırlar. Burada oluşan yeni ilişki ağı biçimleri önem kazanmaktadır.

İlişkiler ağı kavramının temelinde, göçmenlerin çift taraflı vatan algılamaları söz konusudur. Buna göre göçmenler göç ettikleri ülkede kurdukları sosyal ağlarla gündelik hayatlarını kurarken, aynı zamanda göç alan ülke ile göç veren ülke arasında da kurdukları sosyal ağlarla da kendilerini tanımlamaktadırlar (Faist, 2003:22). Bu ağlar hemen her tür sosyal temele ve değişkene bağlı olarak kurulmuş, güçlü ve zayıf ağlar olabilir. Ancak bu ağlar, göçmenlerin geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerde eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır (Abadan Unat, 2002:18).

Sosyal ağların göçmenlerin sosyal uyumuna yönelik etkilerine bakıldığında, hem olumlu hem de olumsuz yanları görülmektedir. Göçmen ağının varlığının, yeni gelen göçmenin sosyal uyumunu kolaylaştırdığı görülmektedir. Bu bağlamda göçmen ilişki ağları ve varolan bu sosyal ağların içeriği sayesinde, göç edilen yeni ülkedeki hayata göçmenlerin yumuşak bir geçişi ve uyumu söz konusudur. Bunun anlamı Faist'in (2003:139) de ifade ettiği gibi bu ağların göçmenleri ruhsal olarak rahatlatma yönleri dikkat çekmektedir. Göçmen ağlarının bahse söz konusu olan altı önemli işlevi vardır (Yalçın, 2004:51-52).

- Göçmenleri göçün verdiği rahatsızlıktan uzaklaştırır ve önemli ölçüde rahatlatırlar.
- Göçmenleri içine girdikleri toplumdaki yalıtırlar ve onların kendi yurtlarıyla ilişkilerinin devamını sağlarlar.
- Göçmenlerin gittikleri yerlerde uyumları için kolaylık sağlarlar.
- Göçün başlangıcını ve hedef yerini etkileyerek önemli ölçüde kimlerin göçeceğini belirler.
- Göçün hızını ve büyüklüğünü önemli oranda belirlerler.

- Kendi anayurtlarındaki potansiyel göçmenler ve ağı yeni katılanlar için yabancı toplumdaki fırsatlar ve resmi yapılanmalar hakkında haber kanalları gibi hizmet verirler.

Bu noktada kuşkusuz sürgün sonrası dönemde oluşan ağlarla paralel üç işlevin sürgün sosyolojisini ilgilendirdiği görülmektedir. Bunlardan ilki göçmenleri rahatlatması işlevi, bir diğeri göçmenleri içine girdikleri toplumdaki ayrıştırmaları ve önceki yurtlarıyla olan duygusal bağlarını devam ettirmeleri son işlevi ise göçmenlerin gittikleri yerlerde uyumları için kolaylık sağlamalarını kolaylaştırmasıdır.

Göçmen ağları normal şartlar altında ortaya çıkardığı sosyal ilişkiler ve sosyalleşme süreçleri, her yönden eski ile yeni arasındaki uyumu sağlar. Ancak sürgünler söz konusu olduğunda bu ağların etkisinin bazen olumlu bazense olumsuz olduğu görülür. Özellikle normal süreçte uyumu kolaylaştırması beklenirken kültürel bütünleşmeyi de olumsuz etkiler. Özellikle sosyal çevrenin ve okul sürecinin fonksiyonelliğinden sürgün sonrası bahsetmek mümkün değildir. Göçmenlerin dışlanmışlık psikolojisi içinde olmaları buna bağlı olarak oluşturdukları ağlarının da kısmen dışa kapalı olmasına sebep olmaktadır. Sosyal çevrenin etkisi de bu sürece dahil olmaktadır. Bu noktada çevrenin bakış açısındaki temel noktalar ağların oluşum sürecini de etkilemektedir. Buna göre çevrenin bakış açısında temel hakim öge “biz-siz”, “öteki” ya da “yabancı algılaması”dır. Yabancı veya öteki tanınmayan bilinmeyen kişidir. Önyargılar ve duygusal yargılamalar işin içerisine girer ve göçmenler korku kültürü ekseninde tanımlanırlar. Dolayısıyla bu durum ağların kapalı olması sonucunu güçlendirir. İlk zamanlar bu böyledir ancak zamanla tanınmanın verdiği etkiyle yavaş yavaş dışa açılım ve bütünleşme görülür ve bu kısmen uyum sürecini beraberinde getirir. Bu bağlamdan yola çıkarak ele alındığında sürgün ağların temel nitelikleri şu şekilde sıralanabilir.

- Ortak köken, soydaşlık ve duygusal bağlardan örülü olması göçmenleri bir arada tutmak için önemli işleve sahiptir.
- Sürgün sonrası oluşan ortak duygusal aklın ve geçmişe dönük tarihi aklın etkin olduğu bu ağlar insanlar arasındaki dayanışmanın ve sosyal ilişkilerin güçlü olmasını sağlar.

- Sosyal çevrenin etkisiyle ağlar kapalı bir özellik taşırlar. Zamanla bu ağlar esnekleşebilmektedir.
- Bu ağlar kültürün ve tarihi bağlamın ayakta tutulmasını sağlar ve insanların uyumlarını kısmen zorlaştırır.
- Göçmene destek verirler aynı zamanda sosyal rollerin yeniden üretilmesini sağlarlar.
- Geri dönüş sürecini sıklıkla arzularlar.

b) Sürgün Politikaları: Sürgünlerin en belirgin niteliği kuşkusuz politik bir niteliğe sahip olmalarıdır. Sürgünün sosyo-politiği demek aynı zamanda onun bir devlet politikası olarak uygulanması ve mültecilik gibi diğer zorunlu göçlerden farklı anlaşılması gerektiği demektir. Böyle sürgünün bütün hareket sürecinde siyasi varlığın etkisi hissedilir ve bu durum sürgün sonrası yeni yerleşmelerde de sürekli kendini hissettirir. Bu bağlamda sürgün olmanın, sürgün edilen gruplar tarafından uluslar arası ilişkilerde yoğun olarak kullanılmasının da gerekçesi olarak sunulmaktadır. Öyle ki çoğu zaman bu kullanım politik alanda tehcir, soykırım, jenosoid, mülteci gibi kavramlardaki sıklıkla ifadelendirilmektedir. Ancak kuşkusuz bahsi geçen bütün kavramların anlamları da birbirinden farklı şekillerdir. Burada bu farklılıkları ifade etmekten ziyade, özellikle dört topluluğun yerinde edilme biçimlerini ifade eden kavramların kullanımına dikkat edilmesi gerekmektedir. Çünkü bu kavramlar karıştırıldığında açıklama biçimlerinin de yanlış sonuçlar ortaya çıkaracağı görülmektedir. Bu toplulukları Yahudiler, Ermeniler, Balkan Türkleri, Sovyet Rusya Toplulukları olarak sıralamak mümkündür.

Bu bağlamda bahsi geçen topluluklarda sürgün söz konusu edildiğinde Yahudiler için soykırım ve holocaust adıyla sürekli vurguladıkları imajlara; Ermeniler söz konusu olduğunda Osmanlı Devleti'nin kendilerine uyguladıkları yer değiştirme politikasına; Balkan Türkleri söz konusu olduğunda Yunanistan ve Bulgaristan başta olmak üzere Avrupalıların Türklere karşı uyguladıkları politikalara dayalı göçler ve son olarak ise Sovyet Rusya döneminde II. Dünya Savaşı öncesinde çeşitli suçlamalarla Türk ve Müslüman toplulukların sürülmesine gönderme yapmaktadır.

c) Sosyo-psikolojik Süreçler: Zorunlu göçler ve özellikle sürgünler söz konusu olduğunda göç süreci başlayıp biten bir süreç olarak karşımıza çıkmaz. Aksine etkisi

uzun bir zaman dilimine ve hatta çoğu zaman hayat boyu süren bir özelliğe sahiptir. Başlangıçta yerinden yurdundan koparılan toplulukların, zamanla kendi sosyal çevresinden kopuşun verdiği ruhsal şokla karşılaştığı ve topluluk içerisinde bunalımların ortaya çıktığı görülmektedir.

Yaşadığı mekanlardan, şehirden, evden ya da köyden, aile fertleri, akrabaları dahil olmak üzere sosyal çevresinden ya da kimliğini koruyan bütün mekanizmalardan kopması ve bunun devamında yeni bir kültür, mekan ve sosyal çevre içerisine girmesi bu şokun etkisini artırmaktadır. Bu şok aynı zamanda ruhsal olarak bireyler ve grup üzerinde dağılma ve çözülme süreçlerini oluşturmaktadır. Özellikle sürgünlerin ilk zamanlarında göçmenlerde yoğun bir hüznün varlığı, tedirginlik, kararsızlık, bunaltı, yalnızlık, öfke, korku ve benzeri duyguların varlığı gözlemlenmektedir. Ayrıca bütün yer değiştirme hareketlerinin ortak noktasının bütün topluluklarda yarattığı psikolojik kırgınlık ve çökmüşlük halidir. Bu anlamda her göç hikayesi aynı zamanda hüznümlü hayat hikayelerinin, acıların, evinden ayrılmanın toplamıdır. Dolayısıyla bütün bu süreçlerin bir bütün olarak değerlendirilmesi sürgün sosyolojisi için önemli bir adım olmaktadır.

Dayanışma ruhunu kavrayabilme; sürgün sonucu çok kuvvetli bir toplumsal dayanışma ruhunun harekete geçtiği görülmektedir. Bu dayanışmanın kökleri tarihi ve kültürel olmak zorundadır. Toplumsal dayanışmada insanlararası ilişkilerden sosyal davranışlara kadar hemen her toplumsal hayat ve değer biçimi insanlar arasında derin bir iletişim ağının oluşmasında da etkin bir rol oynamaktadır. Bahse konu olan iletişim ağı dönem dönem etkisini artırmakta ya da azaltmaktadır. Artırdığı zamanlar genelde toplumsal bunalımların ve heyecanların yükseldiği dönemler olmaktadır. Bu tür olaylar değerleri ve duyguları (sosyal sermayeyi) harekete geçirerek insanlar arasındaki ilişkileri güçlendirir. Tabi ki burada en başında vurgulandığı gibi aynı tarihi ve duygusal köklerden gelmiş olmanın baskın bir rolü bulunmaktadır.

- Topluluk, sürekli kendisini tehlikede hissedebilir.
- Süreklilik kazanan tehlike veya heyecan duygusu insanların algılarını ve zihinlerini canlı tutar.

- Korku ya da heyecan anlarında değerler harekete geçer. İnsanları tehlikenin ya da coşkunun geldiği yere odaklar.

Sürülmüş ya da göçe zorlanmış bir topluluğun sosyolojik bağlamı söz konusu olduğunda ;

- Sürgünlerini ve göçlerini bu şekilde değerlendirmek gerekir.
- Sosyal ve ekonomik sorunlarını da bu bağlama oturtmak mümkündür.
- Etnik/Bölgesel çatışmaları ya da kültürel anlaşmazlıklarını da bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.
- Siyasi politikaları ve sonuçlarını da bu bağlama eklemek mümkündür.

Bu tür olaylar toplumun üzerinde bir çevre oluşturur. Bu çevre fiziki, sosyal, kültürel ve ekonomik çevrenin de üstündedir. Davranışların ve değerler hiyerarşisinin de üstünde olduğundan onların hareket alanını ve yönünü de tayin etmektedir. Kültürü ayakta tutan değerler ile insanlar arasındaki iletişim ağıdır. Bu ağ sürgün sürecinde harekete geçmekte ve üst çevrenin alt çevreler üzerindeki baskınlığını artırarak toplumsal dayanışmanın kuvvetlenmesini sağlamaktadır.

Sürgünler, bu çevrenin niteliğini değiştirir. Korku ve tehlike alt çevreyi tesiri altına alır. Böylece insanlar arasındaki dayanışmanın kuvvetlenmesini sağlamakta, duygusal birlikteliği ve iletişim ağlarını da harekete geçirmektedir. Sürgünler aynı kültürel dokuya sahip etnik ya da kültürel toplulukları hedef aldığından kapalı toplumlar oluşturur. Bu kapalı toplumları analiz ederken üst çevre ile alt çevre arasındaki ilişkinin yönünü ve biçimini de bahsi geçen unsurlarla ele almak da büyük önem taşımaktadır.

Sosyal politikacılara çözüm sunma; son olarak sürgün edilmiş bir topluluğun yerleşik topluma katılma, uyum sağlama konusunda yaşadıkları bir problem varsa bu problemin çözümlenmesini kolaylaştıracak faktörleri ortaya koymak da sürgün sosyolojisi bağlamında politik mercilere önemli açılımlar sağlayacaktır.

Görüldüğü üzere, sürgünün başlangıcından son aşamasına kadar olan bütün deneyimleri kapsayacak olan sürgün sosyolojisi çalışması, sürgün sonrası yaşananlara ayrıca bir önem ve değer atfetmek zorundadır; çünkü göçmenlerin uyum sorunları, yeniden

sosyalleşmeleri ve sosyo-psikolojik sorunları başta olmak üzere hemen herşeyi kapsayan süreçlerin ayrıca anlaşılması gerekmektedir. Bunu yaparken de diğer bilimlerden yararlanması kaçınılmaz olmaktadır.

Araştırmanın Konumlandırılması ve Katkısı

Bu çalışma, daha öncede bahsi geçtiği gibi sürgün sosyolojisi için belirlenmiş temel hareket noktalarından yola çıkarak Sovyet Rusya deneyimini ele almıştır. Sovyetlerin göç politikaları, dünya tarihinde uygulanmış diğer örneklerle kıyaslandığında etki alanı çok geniş olması ve pek çok topluluğu etkilemesi bakımından araştırılmaya değer görülmüştür. Sovyet Rusya bir devlet politikası olarak uyguladığı bu sürgünler 1945 yılı öncesini ve Slav olmayan toplulukları kapsamaktadır. Çalışma, bu topluluklardan birisi olan ve Batum'dan sürgün edilen, kendilerini Karadenizli Türk olarak tanımlayan, Trabzon ve Rize'de bulunan akraba bağlarıyla ve pratikleriyle de Doğu Karadeniz yöresi izleri taşıyan Karadenizli Türkler üzerinde bir sosyal yapı analizi olarak tasarlanmış ve anket/mülakatlarla farklı bir sosyal yapı analizi ortaya konulmuştur.

1944 yılında dönemin Sovyet hükümeti tarafından Ahıskalı ve diğer Türk gruplarla birlikte Orta Asya kırsallarına zorunlu göçe tabi tutulan Karadenizli Türklerin, araştırmanın yapıldığı dönemde hem kendi kültürlerini yaşatmaya çalıştıkları, hem de içinde buldukları kültüre uyum sağlamaya çalıştıkları görülmektedir. 64 yıl boyunca vatanlarından uzakta yaşadıkları zorluk ve sorunlarına rağmen, Karadeniz Tv seyreden, bahçelerde fındık yetiştiren, Türkiye'de olan bitenleri takip edebilen insanların varlığından haberdar olmak, kültürlerini başka bir kültür içerisinde devam ettirmeye çalışan Karadeniz Türklerini anlama bağlamında önemli göstergelerdir. Zorunlu göçe tabi tutulmuş olmalarına rağmen, geldikleri yerde mücadeleyi bırakmamış olmaları ve yaşadıklarını kültürel çözülmeye rağmen Doğu Karadeniz kültürünü Orta Asya steplerinde yaşatmış bir topluluk olarak araştırılmaya değer görülmüştür.

Bütün bu kültürel göstergelere rağmen, Karadenizli(Batumlu) Türklerin “*köken kültür*”leriyle aradaki tarihi mesafenin artıyor olması kültürlerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya getirmektedir. Köken kültürden kasıt, Karadenizli Türklerin fiziksel ve manevi sosyal çevrelerini tanımlayan ve Türkiye'ye ait olduğu ifade edilen kültürel gelenekler ve değerlerdir. Kuşkusuz bu değerler kendilerini kurdukları ontolojik kültürel alana da göndermede bulunmaktadır. Örneğin, Castles ve Miller'e (2008:53) göre;

köken kültür söz konusu olduğunda köken kültüre başvurmak, yeteneklerin ve deneyimlerin zarar gördüğü durumlarda insanlara öz saygılarının devamı konusunda yardımcı olmaktadır. Böylece kültür kimliğinin bir kaynağı, dışlanma ve ayrımcılık karşısında bir direnç noktası olarak kilit rol oynamaktadır. Karadenizli Türklerin de böyle bir direnç noktasına ihtiyaç duymalarının ardında yatan başlıca üç sebep vardır ve bu sebepler Sovyetler çatısı altında yaşamış olan bütün etnik ve kültürel topluluklar için de genelleştirilebilir sebeplerdir. Bu sebepler için şöyle bir sıralama yapmak mümkündür:

* Köken kültür ile yeni kültür arasındaki bağlantıyı sağlayan sözlü tarih unsurları olarak kabul edebilecek yaşlılar öldükçe veya içinde buldukları kültürün baskınlığı artıça⁴, köken kültürlerine ait temel motifler de kaybolmaktadır.

* Genç nesillerin Kırgız/Özbek kültürüyle⁵ orta ve yaşlı kuşağa göre daha fazla etkileşim kurması⁶, köken kültürel pratiklere yabancılaşmayı da beraberinde getirmektedir.

* Bölgede 1990'lı yıllardan sonra patlak veren yerel çatışmalar, Andican olayları gibi toplumsal bunalımlar, Karadenizli Türklerin gelecek konusunda korkularını/kaygılarını artırmaktadır⁷.

* Karadenizli Türklerin kültürlerinin devamı konusunda Türkiye algılamaları önemli olmaktadır. Bu nedenle Karadenizli Türklerin Türkiye'ye olan uzaklıklarını “fiziksel uzaklık-yakınlık” kavramlarından hareketle değerlendirmek gerekmektedir. Buna göre fiziksel uzaklık kavramı kültürlerinin anavatanı olarak kabul ettikleri Türkiye'ye olan uzaklıktır. Fiziksel yakınlık kavramı ise sadece mekanda olan varoluşu ifade etmektedir ki bu genel olarak Karadenizli Türklerin şu an içerisinde buldukları coğrafi, sosyal ve ekonomik çevreyi ifade etmektedir. Bu uzaklıkların Karadenizli Türklerin kolektif

⁴ Diğer kültürlerin baskınlığı en yoğun biçimde gençler arasında hissedilmektedir. Özellikle okul, iş ve sosyal çevre içerisindeki sosyalleşmeleri hem eski dil ve kültürlerini arka plana atarak unutmalarına neden olmakta hem de ne Kırgız/Özbek ne de tam Karadenizli Türk imajı karşımıza çıkmaktadır.

⁵ Aynı durum Sovyet tarafından farklı bölgelere yerleştirilen Çerkezler, Tatarlar, Almanlar ve diğer topluluklar için de geçerlidir.

⁶ Bu durum aynı zamanda Karadenizli Türkler arasında geri dönüşü en çok isteyen kesimin genç kuşak olmasına neden olmuştur.

⁷ Bu tür özellikle etnik menşeli olarak tanımlanan çatışmalar, toplulukların birbirlerine karşı olan düşmanlıklarını artırmaktadır. Bu aynı zamanda grup bütünleşmesi ve psikolojisini de etkilemektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan birisi, etnik menşeli tanımlamaların aslında yerel kültür kavramıyla etnik kültür kavramının karıştırılmasından kaynaklanmaktadır. Bu çatışmaların ekonomik ve sosyal başta olmak üzere pek çok sebebi vardır yerellik veya genelleştirilmiş etnik bağlam daha çok geri planda kalmaktadır.

bilincinde ise köken kültürün ait olduğu Türkiye'ye olan duygusal anlamda bir yakınlığı oluşturduğu görülmektedir. Bu yakınlık hissi, hem göçmen ağlarını ayakta tutmakta hem de kültürün yaşatılmasında önemli bir araç olmaktadır.

Bu bağlamlardan hareketle çalışma dört bölümden oluşturulmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde göç kavramı analiz edilecek ardından göç türlerinden bahsedilerek zorunlu göçler üzerinde durulmuştur. Sürgünler ve sürgünlerin oluşturmuş olduğu sosyo-psikolojik süreçlerse bu bağlamda ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, 'göç' kavramının politize edilerek özel bir anlama dönüştürüldüğü Sovyet Rusya deneyimi ele alınmıştır. Çalışma, sürgün sosyolojisi söz konusu olduğunda Sovyet dönemine ayrıcalıklı bir yere koymakta ve Sovyet Rusya deneyiminin diğer devletler kıyaslandığında farklı özellikler taşıdığına gönderme yapmaktadır. Bu bölümde aynı zamanda Orta Asya'nın politize edilmiş "göç" haritası çıkarılmış, Karadenizli Türklerin yaşadıkları Oş bölgesi bu bağlamda kültürel çevresiyle birlikte ele alınmıştır. Buradaki temel kaygı ise Karadenizli Türklerin yaşamış oldukları coğrafi ve sosyal dokuyu tanımlamaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümü ise araştırmanın metodoloji bölümü olarak tasarlanmış, bu bölümde araştırmanın evreni, örnekleme, hipotezleri, araştırmanın riskleri ve sınırlılıkları hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca örneklem grubunu hakkında temel betimleyici bulgular değerlendirilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise konuyla ilgili olarak yapılmış olan anketler ortaya koyulmuş ve analiz edilmiştir. Ayrıca çalışma sırasında yapılmış olan derinlemesine mülakatlar da anketlerin değerlendirilmesi sırasında analize dahil edilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada izlenen temel yöntem Karadenizli Türkleri planlı-sistemli bir biçimde ve bütün ayrıntılarıyla inceleyecek olması bakımından monografi tekniğidir. Monografiler, tipik birimler üzerinde, mümkün olduğu kadar karşılaştırmaya uygun, kantitatif ve kalitatif bilgiler toplamak amacıyla yapılan derinlemesine araştırmalardır. Monografilerin; köy- şehir monografileri, sendika, parti gibi kuruluşların monografileri ve özellik arz eden spesifik durumların incelenmesini yapan örnek olay monografileri gibi çeşitleri vardır (Bilgiseven, 1994:245).

Çalışma buradan hareketle kuramsal ve uygulamalı olmak üzere iki safhadan oluşmaktadır. Araştırmanın ilk safhasında genel olarak göç kavramı, göç-toplum etkileşimi ve özel olarak da zorunlu göçler olgusu üzerinde durularak sürgün, tehcir gibi toplumsal gerçeklikler ele alınmış, bu bağlamda önceden yapılan çalışmalar incelenmiş ve bu çalışmalardan elde edilen bilgiler ışığında araştırmanın kuramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Araştırmanın ikinci safhasını ise uygulama safhası oluşturmaktadır. Kaynak taraması ile elde edilen bilgiler çerçevesinde araştırmanın amacı ve hipotezleri dikkate alınarak anket ve mülakat soruları belirlenmiş ve Karadenizli Türkler'e uygulanmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı Batum'dan Sovyet Rusya tarafından Kırgızistan Oş'a sürgüne edilen Karadenizli Türkler'in sosyal yapısını analiz etmektir. Karadenizli Türklerin sosyal ve kültürel pratikleri ele alınırken, içinde yaşadıkları kültürel çevre ile paylaştıkları ortak noktalar da ortaya çıkartılmış, bu aynı zamanda Kırgız-Özbek kimliği ile Karadenizli Türklerin kimlik algılamaları arasındaki farkı da göstermiştir. Bunu yaparken temel hareket noktası da Karadenizlilerin Sovyetlerin diğer milletlere uyguladığı sürgün politikalarından etkilendiği kabulü üzerine temellendirilmiş ve bu süreç yaşadıkları bölgedeki kültürel çevreyle paralel ele alınmıştır.

Böylece teorik çerçevesinde göçleri ve bunların bir biçimi olarak sürgünleri ortaya koyan çalışma, Sovyetler deneyimiyle de bir sürgün sosyolojisi denemesi yapmayı amaçlamıştır. Burada asıl amaç ise Sovyet deneyiminin kültürel kimlikler ve etnik kimlikler üzerinde oluşturmuş olduğu etkiyi ortaya koymaktır. Şurası bir gerçektir ki dünya tarihi Stalin sürgünlerini bilmekle birlikte sürgün edilenlerin ve sürgün sebebiyle telef olanların önemli bir bölümünün Türkler olduğunu algılamamakta ya da bunu bir şekilde ifade edememektedir (Naskali, 2007:8). Bu nedenle hazırlanmış olan bu çalışmada özellikle Türklere karşı Sovyetlerin uyguladığı sürgün politikalarının yarattığı etkiler üzerine özellikle vurgu yapılmıştır.

Araştırmanın Organizasyon Yapısı

Araştırma konusu gittikçe önemini artırmaya başlayan göç çalışmalarında farklı bir noktaya dikkat çekme amaçlı hazırlanmıştır. Bu farklılık, Sovyet Rusya döneminde

1940–1945 yıllarında gerçekleşen topluluk sürgünlerine dikkat çekmektir. Hareket noktası ise Avrupa’da yeni yeni uzmanlık alanı olmaya başlayan sürgün sosyolojisi bağlamıdır. Bağlamın merkezine yerleştirilen topluluk ise Ahıskalı Türkler ile birlikte Orta Asya kırsallarına sürülmüş Karadenizli Türkler’dir. Çoğunluk tarafından pek bilinmeyen, Ahıskalı Türkler ile aynı kategoride değerlendirilen Karadenizli Türkler, kültürleriyle, yaşattıkları yöresel motiflerle ve kendilerini ayırttıkları noktalarla araştırılmaya değer görülmüştür. Bu alanda yapılmış olan başka bir çalışma mevcut değildir ve bu nokta hazırlanacak olan bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

Araştırma konusu belirlenmeden önce bu çalışmaya ihtiyaç duyulmasına neden olan ön çalışma yapılmış ve konu belirlenmiştir. İlk taramalarda konunun temel başlığı Oş’un kentsel kimliği ve kentte yaşayan toplulukların sosyal yapı karşılaştırmaları olarak tasarlanmıştır. Bu bağlamdan hareketle yola çıkacak çalışmada Karadenizli Türkler ise örnek olay olarak incelenmesi planlanmıştır. Bu noktada TİKA’ya araştırma projesi olarak teklif edilen konu kabul edilmiş ve proje detayları için literatür taranması ve temel hareket noktaları belirlenmiştir. Araştırmanın bu aşamasında Türk Dünyası Belediyeler Birliği’nden de destek alınarak Eylül 2008 tarihinde Kırgızistan/Oş’a gidilmiştir. Oş’taki ilk gözlemler ve pilot uygulamalardan sonra çalışmanın detayları yeniden gözden geçirilmiş ve çalışmanın niteliğinde belirgin değişiklikler yapılmıştır.

Bu nitelik değişmesi kentsel kimlik ile sosyal yapı çalışması arasına belli bir sınır koyulması noktasında ortaya çıkmıştır. Kentsel kimlik araştırması olarak tasarlanan çalışma, hem maddi olarak yüksek bir külfet gerektirdiğinden hem de geniş bir zamana yayılmasını gerektirdiğinden örnek olay olarak Karadenizli Türkler üzerinde sosyal yapı çözümlemesi olarak belirlenmiştir. Bu noktada alanda varolan bir boşluktan yararlanılarak konunun sürgün sosyolojisi ve Sovyet Rusya bağlamında ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Konu ile doğrudan ilgili yapılmış çalışma ve uygulamalar bulunması yönünde sıkıntı çekilmiştir. Özellikle literatürün Rusça olması sıkıntıların önemli bir kaynağı olmuştur. Ayrıca Oş’ta bulunulduğu sıralarda Türkiye Diyanet Vakfı misafirhanesinde ikamet edilmiş, ancak iki hafta sonra yer sıkıntısı ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu süreç ise ikamet için yeni yer sorununu gündeme getirmiş ve ev arayışı çalışmanın gidişatının sekteye uğramasına neden olmuştur. Ayrıca sağlık sorunları ve fiziki-sosyal çevreye uyum sıkıntıları ise çalışmanın yönünü önemli ölçüde etkilemiştir.

Süre sıkıntısı sebebiyle çalışmanın pilot uygulaması Karadenizli Türklerin yaşadıkları Kökcar ve Kızılkaya rayonlarına ilk ziyaret esnasında yapılan gözlemler ve mülakatlarla yapılmıştır. Daha sonrasında elde edilen veriler ışığında anket soruları gözden geçirilmiş ve sorulması muhtemel sorulardan örülü bir anket formu hazırlanmıştır. Anket formlarının çoğaltılması sırasında yaşanan fotokopi sıkıntısı ise yeni bir sorun olarak ortaya çıkmış, internet sıkıntısı ve bilgisayar adaptörünün prizlere uymaması, belli saatlerde yapılan elektrik kesintilerinin ise sadece gün içerisinde çalışılmasına neden olması gibi teknik sıkıntılar, çalışmanın yönü konusunda değişiklikler yapılmasına kaynaklık etmiştir.

Araştırmanın evreni konusunda resmi bir sayının olmadığı bu nedenle örneklem grubu tespit edilirken ulaşılabilen bütün Karadenizli Türkler'e ulaşılmaya çalışılmıştır. Örneklem grubunun homojen özellikler göstermesi monografik örnekleme yönteminin seçilmesinde etkili olmuş, yapılan anketler derinlemesine mülakatlarla birlikte değerlendirilerek aktarılmıştır. Çalışma sırasında belli periyotlarla Karadenizli Türkler'in yaşadıkları Kökcar köyünde ikamet edilmiş, başlangıçta dıştan bakan bir gözlemci olarak dahil olduğumuz bölgeye, iç gözlem yöntemiyle de dahil olarak verilerin doğruluğunun test edilmesi imkanı bulunmuştur.

Veri toplama işlemi tamamlandıktan sonra Türkiye'ye dönmüş ve veriler istatistik programları kullanılarak değerlendirilmiş, anket sonuçları ise mülakatlarla desteklenerek verilmiştir. Çalışma rapor halinde TİKA'ya sunulmuş böylece önemli bir adımı da tamamlanmıştır.

Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Kültürel kimlikleri kimlik sosyolojisi bağlamında tanımlamak ve açıklamak doğru noktalardan hareket edildiğinde kolaydır. Buna göre önce kültürün ne olduğundan bahsedip sonrasında ise buna kimlik kavramını eklemek toplulukları değerlendirmek için önemli adımlardan birisini oluşturmak demektir. Bugüne kadar yapılmış olan sosyolojik çalışmalarda, bu noktanın sıklıkla vurgulandığı görülmüştür. Ancak, kültürel kimliklerin ve kültürel etkileşimlerin sürgün sosyolojisi bağlamından hareketle ele alınması, sosyolojik çalışmalar için önemli ve farklı bir adımdır.

Sürgün sosyolojisi bağlamından hareketle kültürel kimliklerin okunması, birkaç noktanın göz önünde tutulmasını gerektirmektedir. İlk olarak göçle içine yerleşilen çevrenin makro düzeyde geniş bir alanı kapsadığının varsayılması ve içinde yaşayan insanların bu alan üzerinden küçük noktalar olduğunun kabul edilmesini gerektirmektedir. Nitekim Oş Bölgesi'nde Rus, Çin gibi etnik kimliklere mensup toplulukların varlığı dikkat çekerken, Kırgız, Özbek ve Ahıskalılar gibi aynı tarihi kökenlerden gelmekle birlikte kültürel olarak farklılıklarsa sahip toplulukların da yaşadığı görülmektedir. İkincil olarak da bu noktalar içerisinde aynı tarih ve duygu birlikteliğinden gelen biz duygusuna sahip insanların ise aynı alan üzerinde küçük adacıklar olduğunun da kabul edilmesi gerekir. Bu aynı zamanda farklı kültürel kimliklerin kabulünü akla getirmektedir. Üçüncül olarak bu adacıkları oluşturan, her grubun farklı kültürel ve sosyal unsurlar iken, onları bir arada tutan şey ise çevrenin onlara sağladığı sosyal-ekonomik ve kültürel ortak hayat alanı olduğu kabul edilmelidir. Bu kabuller gerçekleştiğinde sorunlarla ilgili olarak bir durum tespiti yapmak kolaylaşır ve Karadenizli Türklerin sosyal yapıları daha rahat anlaşılabilir.

Ayrıca son olarak şunu ifade etmek gerekir ki, çalışmanın asıl değeri alanında yapılmış olan ilk çalışma olmasından doğmaktadır. Oş bölgesinde yaşayan Karadenizli Türkler üzerinde şu ana kadar yapılmış olan bir çalışma mevcut değildir. Ayrıca bu çalışmanın makro bağlamda Sovyet deneyimini incelemesi, sürgün sosyolojisi bağlamında kültürel kimliklerin ayrışma ve birleşme noktalarını ortaya koyması bakımından da önemli bir çalışmadır. Hazırlanacak olan çalışma bu noktalardan hareketle gerekçelendirilmiştir.

BÖLÜM 1: ZORUNLU GÖÇLERİ ANLAMA BAĞLAMINDA SOSYOLOJİK BİR PERSPEKTİF: SÜRGÜN SOSYOLOJİSİ

Göçler, tarih boyunca sıklıkla rastlanılan olgulardır. Gönüllü ya da gönülsüz olsun hem bireysel bir hareket hem de sosyal bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanların doğrudan katılımlarıyla gerçekleşen bu tür hareketler, toplumsal yapıyı ise dolaylı veya doğrudan etkilemektedir. Yer değiştirme hareketleri olduğundan serbest ya da zorunlu olsun sosyo-psikolojik süreçleri de beraberinde getirmektedir. Hepsinde bir hikaye, sürecin sonunda ise bir başkalaşma ve değişim söz konusudur.

Çalışmanın ilk bölümünde göç kavramının ve tarihi arka planının analizi yapılmış, arkasından zorunlu göçler ile serbest göçler arasındaki farklılıklardan yola çıkılarak sürgün kavramı üzerinde odaklanılmış ve bu bağlamda bir sürgün sosyolojisi denemesi yapılmıştır. Son bölümde kimlik ve sürgün kavramları üzerinden hareketle sürgünlerin diasporik kimlikler oluşturup oluşturamayacağı tartışılmıştır.

1.1. Küreselleşen Dünyada Göçler: Değişen Göç ve Göçmenlik Algısı

Kitlesel göç hareketleri, tarih boyunca dünyanın demografik yapısı başta olmak üzere, siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarını etkilemiş ve değiştirmiştir. Bu değişimden göç veren ülkeler ile göç alan ülkeler aynı derecede fakat farklı şekillerde etkilenmiştir. Genel olarak dikkate alındığında ise göçün yönünün, insanların bulunmuş oldukları yerdeki yetersiz fiziki ve sosyal şartlardan dolayı, şartları daha iyi yerlere doğru gerçekleştiği görülmektedir. Göçle ilgili eski ve yaygın olarak kullanılan kuramsal literatür, bu bağlamdan yola çıkarak itme ve çekme faktörlerini ön plana çıkartarak göç ve göç sürecini temellendirmiştir (Bkz.Lee, 1966:47). Savaş, kıtlık, siyasi baskı ya da nüfus baskıları gibi etmenleri itme faktörleri arasına sokan ve bu göçleri zorunlu göçler olarak nitelendiren kuramlar; gelişen iş pazarı, daha iyi hayat şartları ve düşük nüfus yoğunluğu gibi etmenleri de çekme faktörleri olarak ele almışlardır.

Günümüzde ise küreselleşmeyle birlikte sınırların ortadan kalkması, bölgelerarası dengesizliklerin ortaya çıkması ve güvenlik kaygılarıyla birlikte göçler ve göçmenlik kavramları, eski kuramlardan farklı olarak ayrıca incelenen konuların başında yer almaya başlamıştır. Böylece göçler; “demografik, ekonomik, toplumsal yapıları değiştirme niteliğiyle hem de ulusal kimliğin sıklıkla sorgulanmasına yol açan kültürel

farklılığı beraberinde getirmesiyle” de (Castles, Miller, 2008:7) farklı bağlamlarda tartışılmaya başlanmıştır. Kaya (2009:23)’nın da ifade ettiği biçimiyle özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında gerek ülke içinde gerekse uluslararası düzlemde gündeme gelen göç olgusunun aktörleri olan göçmenler, mülteciler, sığınmacılar ve onların çocukları küreselleşme süreçlerinden hem etkilendiler hem de bu süreçleri çok yakından etkilemişlerdir.

II. Dünya Savaşı’ndan sonraki süreç kuşkusuz küreselleşmenin baskısıyla oluşmaya başlamıştır. Nitekim bu süreçle birlikte göç biçimleri yeni formlarda karşımıza çıktığı görülmüştür. Bu yeni formların genel eğilimleri ise şu şekilde tanımlanmıştır (Castles, Miller, 2008:12-14).

- Gittikçe daha fazla ülkenin göç hareketlerinden eş zamanlı olarak ciddi şekilde etkilenmesiyle göçün küreselleştiği görülmektedir.
- Günümüzdeki göç hareketlerinin dünyanın bütün bölgelerinde hacim olarak büyümesiyle göç sürecinin hızlandığı görülmektedir.
- Göç süreçlerinin farklılaştığı görülmektedir. Buna göre göç pek çok ülke için emek göçü, mülteci ya da kalıcı yerleşimci gibi bir tip değil, aynı anda bunların hepsini ifade eder bir anlam taşımaktadır.
- Göçün kadınlaşması söz konusudur. Kadınlar, tüm bölgelerde ve tüm göç biçimlerinde değilse bile çoğunda önemli bir rol oynamaya başlamışlardır.
- Ayrıca son olarak göçün siyasallaşması söz konusudur. Özellikle iç politika, ikili ve bölgesel ilişkiler ve dünya çevresindeki devletlerin ulusal güvenlik politikaları artan bir biçimde uluslararası göç tarafından etkilendiği görülmektedir.

Küreselleşen dünyayla ortaya çıkan yeni göç formları, farklı coğrafyalarda anavatanlarından uzak toplulukların etnik ya da kültürel kimliklerini ve onların yaşatılmasını da gündeme taşımaktadır. Bunların gündeme gelmesinde kuşkusuz küreselleşmenin getirdiği değerlerin ve kurumların farklılıklara yapılan vurguyu ön plana çıkarması önemli rol oynamıştır. Ayrıca göç sonrasında yaşanması muhtemel

kültürel karşılaşmalarda sosyal bütünleşme, entegrasyon, asimilasyon ve çokkültürlülük gibi kavramların da yeniden gündeme alındığı görülmektedir.

Küreselleşmenin dönüştürdüğü göç süreçlerinde kuşkusuz zaman ve mekanın dönüşümü de bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır; çünkü insan ve toplumun en belirgin niteliği zaman ve mekana göre kendini inşa etme sürecidir. Bu değişimlerde niceliksel bir değişim olarak tanımlanabilecek fiziksel bir kırılmanın yaşandığı görülmektedir ki bu durum zaman ve mekan sınırların ortadan kalkmasına ve dünyanın bir ucunda yaşanan bir olayın diğer bir ucunu etkilemesi sonucuna yol açmaktadır. Diğer bir nokta ise niteliksel bağlamda yaşanan ontolojik kırılmadır ki bu kırılma insan ve toplum etkileşiminde ortaya çıkan değişimleri ifade etmek için kullanılmaktadır (Bkz. Castles, Miller, 2008). Özellikle siyasi nedenlerle ortaya çıkan göç süreçlerinde bu durum açıkça görülmektedir. Mültecilik, sığınma, tehcir ve sürgün gibi zorunlu göçler bu niteliksel kırılmanın en belirgin başlatıcıları olabilmektedir ki bu tür zorunlu göçler söz konusu olduğunda dünyadaki genel görünümüne ayrıca parantez açmak gerekmektedir. Buna göre dünyada birçok ülkede, farklı nitelikte ve evrelerde olsa da göçmen ve mülteci grupların sayısında artış gözlenmektedir. Buradan hareketle yakın tarihte dünya üzerinde yaşanan göçlerin artışını sayısal olarak şöyle şekillendirmek mümkündür:

1750-1880 döneminde dünyada yılda ortalama 230 bin insan, yani her yıl dünya üzerindeki yaklaşık 4400 kişiden biri göç hareketi içinde bulunmuştur. 1880-1940 döneminde yılda ortalama 1 milyon 600 bin insan –yani her yıl dünya üzerindeki 1300 kişiden biri göç etmiştir. 1945-1970 döneminde göç eden insan sayısı yılda ortalama 4 milyon – yani her yıl dünya üzerindeki yaklaşık 725 kişiden biri- kişi göç etmiştir. 1970-1990 döneminde yıllık ortalama 6 milyon kişi –dünya nüfusunun yılda ortalama 780 kişiden biri- göç etmiştir (Çobanoğlu, 1999:667).

Uluslararası Göç Örgütü(IOM) tarafından yayınlanan göç raporuna göre ise 1965 ve 2005 yılları arasında dünyadaki göçmenlerin sayısı ikiye katlanarak 75 milyondan 150 milyona çıkmıştır. 2002 yılı itibariyle, Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümü'nün tahminlerine göre, dünya nüfusunun yüzde ikisine tekabül eden 185 milyon insan en az 12 aydır doğduğu ülkelerin sınırları dışında yaşamaktadır. Önceki çağlar da kitlesel göçle anılmıştır. 1846 ve 1939 yılları arasında 59 milyon insan başta Kuzey Amerika,

Güney Amerika, Avustralya ve Güney Afrika olmak üzere yeni yerlere yerleşmek için Avrupa'yı terk etmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı öncesi yaşanan uluslararası göç verilerinin çağdaş nüfus hareketleriyle ilgili istatistiklerin karşılaştırılması iki dönem arasında hacim açısından kayda değer süreklilikler olduğunu göstermektedir (Castles, Miller, 2008:8).

Ortaya koyulan bu istatistikler, göçün her geçen gün kazandığı önemi gözler önüne sermektedir. Göçün kazandığı bu önem ise bu konuda yapılacak yeni çalışmaların da değerini artırmaktadır. Nitekim 2000 yılından itibaren özellikle zorunlu göçleri de kapsayacak şekilde yapılan çalışmalar, göç literatüründe hiç olmadığı kadar geniş bir alana yayılmıştır.

1.2. Göçün Kavramsal Analizi

Göç toplumların hayatında özel bir öneme sahiptir. İster zorunlu ister kendiliğinden gelişen bir süreç olsun, göçün sosyal ve fiziki çevre üzerinde etkisi büyüktür. Bu nedendir ki toplumsal yapıyı ve kültürel değerleri derinden sarsan değişmelere neden olduğu görülmektedir. Göçün ortaya çıkaracağı sosyal hareketlilik, göç sebepleri, uyum, göçe neden olan kararların oluşumu, göç sürecindeki ayıklama safhaları ve sonuçları ile göç edilen ülke ve göçe kaynak olan ülke insanları üzerindeki etkileri gibi olgular geniş bir toplumsal alanı kapsadığından sosyolojinin de ilgi alanına girmektedir. Bu durum sosyolojinin alt disiplinleri olarak görülen değişim, kimlik, göç ve kültür sosyolojisi gibi alanlarda değişik başlıklarda çalışmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu disiplinlerde ön plana çıkan göç araştırmaları ise göçü en belirgin yönü olarak kabul edilen sosyal hareketlilik ve değişimle ilişkilendirmektedir.

Bu şekilde düşünüldüğünde göç, belli bir mekanda yaşayan nüfusun belli bir kesiminin çeşitli ve farklı nedenlerle, bulunduğu yerden kalkıp başka bir yere yerleşmek üzere geçici veya nispeten sürekli olarak gitmesi (Akgür, 1997:41; Hançerlioğlu, 1986:158) anlamına gelmektedir. Bir başka tanımlamada ise benzer şekilde göç, coğrafi hareketlilik halindeki bir topluluğun bir bölgeden veya ülkeden diğerine hareket etmesi olarak tanımlanırken, tabii afetlerin, harplerin, tarımda makineleşmenin, genç nüfus baskısını, ekonomik sebeplerin ve terör gibi sebeplerin ise göçlere neden olduğu ifade edilmektedir (Erkal ve diğ., 1997:123-124).

Karpat'a (2003:3) göre, göç için asıl önemli olan nokta "yaşanılan yerden ulaşılmak istenen yere doğru hareket" olgusudur. Bu şekilde düşünüldüğünde göçün belli bir amaç ve yönünün olduğu görülmektedir. Tekeli'ye (2008:37) göç olgusunun hem bir sistem yönü, hem de kişi yönü vardır. Göçün sistem yönü göç olgusunun nasıl ortaya çıktığını kapsarken, kişi yönü ise göç kararının nasıl alındığı, beklentiler ve göç sonrası uyum sorunlarını kapsamaktadır. Zira göç kararında pek çok faktör rol oynayabilmektedir. Bununla birlikte genel bir çerçeve içerisinde göç Zanden'in de vurguladığı gibi göç, "iki temel neden üzerinde; çekici ve itici faktörlerin bir sonucu olarak ele alınabilir. Çekici faktörler yeni yerleşim alanlarının cazibesinin bir sonucu olarak etkili olurken, itici faktörler de bir zorlama sonucu göçe neden olmaktadır" (Zanden, 1996:373). Bir başka tanımlamada ise göç, birey ve grupların ekonomik, sosyal, kültürel vb. nedenlerden dolayı hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir kısmını geçirmek üzere tamamen veya geçici olmak üzere bir iskan ünitesinden(köy, kasaba, kent gibi) diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi bağlamda bir yer değiştirme olarak (Akkayan, 1979:20) karşımıza çıkmaktadır.

Göçle ilgili yapılan tanımlamalar da bahsi geçtiği üzere genelde hareketlik, sosyal değişme ve belli amaçlarla yapılan yer değiştirme olguları ön plana çıkmaktadır. Hareketlilik söz konusu olduğunda göç çalışmaları, sosyal hareketlilik kavramının yanı sıra fiziksel hareketlilik kavramını da işin içerisine sokmaktadır. Bu noktada fiziksel hareketlilik, çok sayıdaki kişinin bir yerden başka bir yere yerleştirilmesini, istenilmeyen kişilerin sürülmesini, ev taşınmalarını ve aynı ülke içinde bir bölgeden diğerine ya da bir ülkeden diğerine yapılan gönüllü sürekli göçleri de kapsamaktadır. Aynı zamanda bu hareketlilik toplumsal bir yer değiştirmenin, kültürel karşılaşmaların, yeni uyum süreçlerinin izdüşümü olduğundan bir sosyal hareketlilik olarak da görülmektedir (Fichter'den Akt.Gönüllü, 1996:95). Dolayısıyla göç olgusunu sosyolojik perspektiften ele almanın aynı zamanda sosyal hareketlilik kavramına da değinmeyi zorunlu hale getirdiği görülmektedir.

Göçü tanımlarken sıklıkla kullanılan diğer kavramlar ise, "mesafe, zaman ve kalıcılıktır" (İçduygu ve Ünalın, 1998:91). Göç kavramı içerisinde barındırdığı mesafe kavramı ile fiziki bağlamda yer değiştirmelere göndermede bulunurken, zaman ve kalıcılık bağlamında ise dönemselsel olarak gelişen süreçlere göndermede bulunmaktadır.

Kalıcılık söz konusu edildiğinde kalıcı yer değiştirmeler söz konusu olduğu gibi, yarı kalıcı yer değiştirmelerin de söz konusu olabildiği görülmektedir. Burada adı geçen mesafe kavramı aynı zamanda göç türleri söz konusu olduğunda da karşımıza çıkmaktadır. Örneğin kıta içi ve kıtalararası göçlerle ilgili olarak kullanıldığında göç, küreselleşmenin kaldırdığı sınırları, iç içe geçen toplumsal ağların yer değiştirmesini ve bu ağların birbirini etkilemesini kapsamaktadır. Göç aynı zamanda “bir sosyal dönüştürücü aracı olarak karşımıza çıkar”ken, mekansal bağlamda “varoluşsal bir kayma” (Castles, 2003:22) olarak da ortaya çıkmaktadır. Marshall’ın (1999:685) göç kavramı tanımlaması ise şu şekildedir:

“Göç(az veya çok) bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasi sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içerir. Sosyolojik göç araştırmaları çeşit çeşitir ve genelde akrabalık, toplumsal ağlar ya da iktisadi gelişme gibi konulara yönelik incelemeler gibi daha büyük problemlerin parçasını oluşturur.”

Aynı şekilde bir diğer tanıma göre ise göç (Jackson, 1986:2); şahıs, grup veya toplulukların fiili ikametgahlarında isteyerek ya da zorla, kalıcı veya belirli bir süreyi kapsayıcı şekilde gerçekleşen fiziki mekan değişikliğidir. Jackson’un göç tanımlamasında da fiziksel mekan değişikliğinin yanında göçün insani ve sosyal boyutuna yapılan vurgu dikkat çekmektedir. Bu bağlamda göç, fiziksel mekan değişikliğinin yanında, bir toplumdan diğer bir topluma doğru hareketi de kapsamasının daha öncelikli olduğuna vurgu yaparak ve her iki toplum çerçevesinde tarihiliği de tanımının içine koyarak, sosyal boyut ön plana çıkartılmaktadır. Göçle ilgili tanımların bir hayli fazla olması göçün çeşitleri konusunda da farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

1.3. Göç Türleri

Daha önceki bölümlerden anlaşılacağı üzere göçle ilgili yapılmış olan pek çok tanım göçü sosyal yapıyla etkileşim içerisinde ve sosyal bir hareketlilik olarak tanımlamaktadır. Dinsel içerikli göçler, kolonileştirme hareketleri, ekonomik tabanlı göçler, siyasi ve sosyal göçler, sanayileşme sonrasında ortaya çıkan kırsal-kent göçleri, zorunlu göçler olarak kabul edebileceğimiz mültecilik, sürgünler vb. gibi pek çok biçimlerde farklı coğrafyalar arası geçişler ve dönüşümler yaşanmaktadır. Bu kadar göç tanımını içerisinde göç türlerine ilişkin bir sınıflama yapmak zor gibi gözükse de,

tanımlarda kullanılan kavramlardan yola çıkarak oluşturulabilecek farklı göç türlerinden söz etmek mümkündür.

Bu bağlamda ilk olarak ifade edilebilecek göç türü göçmenin amacına bağlı olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu sınıflamada göçmenin iradesi yani göçü kendi isteğiyle yapıp yapmaması ölçütü temel belirleyici kriter olmaktadır. Örneğin, Fichter (1996:142) irade esasına göre gerçekleşen göçler – gönüllü göçler ve irade esasına göre gerçekleşmeyen göçler – zorunlu göçler olarak bir ayırım yapar ki bu temel belirleme genelde göç sınıflamalarında farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Nitekim aynı durumu serbestçe göçler ve güdümlü göçler şeklinde sınıflayanlar da bulunmaktadır (Akkayan, 1979:22).

Özkalp'ın (1993:209) çalışmasında ise kitlesel göçler ve bireysel göçler sınıflaması yer almaktadır. Kimi görüşe göre bu ayrıma zincirleme göçler de eklenmektedir. Erder'e (2003:110) göre; bireysel göç sürecinde bireyler göçün nedenleri ve sonuçlarına ilişkin daha kesin bilgiye sahiptir ve akılcı aktörler olarak hareket ederler. Niteliğe göre seçicilik gösteren bu göç türünde bireylerin gidilecek yerle ilgili beklentileri de oldukça yüksek olmaktadır. Kitlesel göç süreci toplumsal, ekonomik veya politik nedenlerle ortaya çıkar ve bir bakıma zorunlu göç türüyle de ilişkilendirilebilir. Zincirleme göç sürecinde ise göç kararı bireysel ve özerk olmaktan çok, üyesi bulunulan gruba bağlıdır. Bu göç biçiminde, daha önceden göç etmiş olanlarla aile ve akrabalığa dayalı olarak kurulan ilişki ağı göç edecek bireylere gidilecek yere ilişkin bilgi sunmakta ve olası risk ve maliyetleri nispeten azaltmaktadır.

Üner (1972:77), bir ülkenin sınırları içerisinde veya ülkenin sınırları dışına gerçekleşen göçler ölçütünü kullanarak iç göçler ve dış göçler ayrımı yapmaktadır. Bu sınıflamaya göre iç göç; bir ülke içinde bölge, kent, köy ve kasaba gibi yerden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketleridir. Bu göçler kırdan-kente, kırdan-kıra, kentten-kıra ve kentten-kente yapılan yer değiştirmelerdir. Üner'in sınıflamasında belirttiği dış göç ise; uzun süre kalmak ve çalışmak ya da yerleşmek amacıyla, bir ülke sınırlarını her iki yönden aşarak yapılan nüfus hareketlerini betimlemektedir. Kongar (1992:356) ise dış göçlerin iki yönden ele alındığını ifade etmektedir. Bunlardan ilki dış ülkelere yapılan göçler diğeri ise dış ülkelerden ülke içerisine yapılan göçlerdir. Her iki göç biçiminde göçmenlerin gidiş amaçları ön plana çıkmaktadır. Bu amaçlardan en sık karşımıza çıkan

ekonomik temelli olandır. Buna göre insanlar daha iyi ekonomik ve sosyal şartlar için dış göçleri tercih edebilmektedir.

Bu ölçütün yanında diğer bir ölçüt ise yerleşim süreleri esasına göre gerçekleşen göçler temeline dayanır. Bu bağlama göre göçler, geçici ve sürekli göçler olarak sınıflanmaktadır. Yerleşim süreleri bakımından farklılaşan göçlerde, bireyler göç ettikleri yerlerden tekrar dönmek üzere (Kesin/sürekli göç) topraklarını terk edebilirler veya buldukları yerleri belirli sürelerle terk ederek, yani geçici olarak göç hareketinde bulunabilirler (Mutluer, 2003:11). Geçici süreli göçler genelde mevsimlik ya da dönemlik göçler olarak ifadelendirilmektedir. Mevsimlik göçte, göç edilen yörenin ekonomik faaliyetinin yoğun olduğu süre dışındaki zamanlarda, kişilerin yerlerini gelecek döneme kadar terk edip, diğer bölgelerde çalışmaya gittikleri bilinmektedir. Mevsimlik göçte dikkat çeken esas nokta, göçe katılanların gittikleri yerde ne kadar müddet kalacaklarının belirli olmasıdır. Kalıcı ya da daimi göçlerde ise göç edilen yerde uzun bir süre yerleşilmesi söz konusudur. Göçün en başında sürece dahil olan bireyler, yerleşecekleri yerde uzun bir süre yaşama arzusuyla hareket etmektedirler.

Bütün bu ölçüt ve sınıflamalar göz önüne alındığında göç türlerinin değişik olgularla ve sosyal gerçekliklerle çeşitli biçimlerde sınıflandığı görülmektedir. Gönüllü göçlerin ya da göçmenlerin iradelerinin ön plana çıktığı göçler toplumsal yapıda kendiliğinden bir değişim sürecinin başlatıcısı olurken, zorunlu göçler siyasi ve hukuki olarak devlet tarafından toplumun yeniden biçimlendirilebilir olmasını temsil etmektedir. Bu nedenle özellikle toplumsal şartların ortaya çıkardığı ve ayrıca çoğu zaman siyasi anlamların yüklenebildiği zorunlu göçler üzerinde ayrıca durmakta fayda vardır.

1.3.1. Bir Göç Türü Olarak Zorunlu Göçler

Gönüllü süreçlerde yaşanan göçlerle zorunlu olarak gerçekleşen göçler arasındaki farkı bilmek, bireylerin veya toplulukların bunlardan etkilenme dereceleri hakkındaki farkındalığı da sağlayacaktır; çünkü normal göçlerle zorunlu göçler, bireydeki ruhsal ve toplumsal etkiler bağlamında farklı sonuçlar oluşturmaktadır. Bu bağlamda zorunlu göçler söz konusu olduğunda bu durumdan en çok etkilenenlerin kuşkusuz toplumun en marjinalleşmiş kesimleri olduğu görülmektedir. Bunlar azınlık mensupları, vatansızlar, yerli halklar ve en önemlisi de siyasal iktidar yapısından dışlanmış olanlardır. Zorunlu

göç bu niteliklerin herhangi birine sahip bireylerin, güvensizlik ve belirsizlik içerisinde yurtlarını terk etmeleridir. Castles ve Miller (2008:69) bu tür göçlerin eskiden beri varolduğuna göndermede bulunarak tarihi bir şema sunmaktadır:

“1945 sonrası yaşanan göçler kapsam ve derece açısından bazı yenilikleri içerebilir, fakat nüfus hareketleri demografik büyümeye, iklim değişikliğine ve üretimin ve ticaretin gelişimine paralel olarak daima insanlık tarihinin parçası olagelmıştır. Savaşlar, fetihler, ulusların biçimlenmesi ve devletlerin ve imparatorlukların oluşumu, zorunlu veya gönüllü olsun, göçü beraberinde getirmiştir. Fethedilen bölgelerde insanların köleleştirilmesi ve sürgün edilmesi erken dönem emek göçünün genel biçimidir. Ortaçağ’ın sona ermesinden bu yana, Avrupalı devletlerin gelişmesi ve dünyanın geri kalanını sömürgeleştirilmesi çok farklı şekildeki uluslararası göçlere hız vermiştir.”

Zorunlu göçlerin tarihi seyri bu şekilde olmakla birlikte 20 yüzyılın son çeyreğinde asıl dikkat çekilmesi gereken nokta farklı boyutlarla ve değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır. İstatistiksel olarak verildiğinde bu rakamın 22 milyonu bulduğu tahminleri yapılmaktadır. Özellikle mültecilik olgusunun zorunlu göç içerisinde daha ön plana çıktığı iddiaları da yükselmektedir. Mültecilik söz konusu olduğunda özellikle zulme uğrama veya uğrama korkusu, silahlı çatışmalar, şiddetten kaçmak gibi sebeplerle yurtlarını terk eden göçmenlerden bahsedilmektedir. Öteden beri bilinen mülteci hareketlerinin yanı sıra zorunlu göçler söz konusu olduğunda karşımıza çıkabilmesi muhtemel diğer türleri ise “sığınmacı akını, toplu sınır dışı etme, etnik temizleme, doğal afetler yüzünden yerinden edilme, kalkınma programlarının uygulanması sonucu yerinden edilme, nüfus aktarımı, nüfus mübadelesi, isteğe aykırı biçimde yurduna geri gönderme ve zorunlu geri dönüşler” şeklinde tasniflemek mümkündür (Dünya Mültecilerinin Durumu, 1997:2-3).

Görüleceği üzere zorunlu göçlerde devlet mekanizmasının önemli bir işlev yüklendiği görülmektedir. Kuşkusuz çoğu zaman uygulayıcı siyasi aktörler olmaktadır. Buna benzer bir başka sınıflamayı ise Castles yapar. Castles’e (2003:14) göre zorunlu göç türleri çeşitlidir ve tam olarak sınırlarını çizmek zordur:

1. Geliştirme ve kalkınma projeleri kapsamında her yıl milyonlarca insan yer değiştiriyor. Dünya bankası bu sayıyı bir yılda 10 milyon olarak belirlemiştir. Barajlar, havaalanları, koruma ve sit alanları, oyun parkaları, lüks konutlar ve yollar bu tür zorunlu göçlerin temel kaynağı olmaktadır.

2. Birçok kişi çevrenin bozulması doğal afetler, endüstriyel kirlilikler başta olmak üzere pek çok nedenden dolayı göç etmek zorunda kalıyorlar.
3. Uluslar arası sınırların ötesinde gerçekleşen sömürü amaçlı insan ticareti de bir zorunlu göç türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu tür göçlerin kaynaklarına ulaşmak göç sürecini anlamlandırmak için önemli bir adımdır. Tekeli'ye (2008:142) göre insanların gönüllü olmayan yer değiştirmelerinin üç farklı kaynağı bulunmaktadır. Bunlar; devletin belli amaçlarını gerçekleştirmek, savaşlar sonucunda yeniden uyum, doğal afetlerin sonuçlarından kaçınmak şeklinde üç maddeyle sınıflandırılabilir. Bu ilk iki neden devletle ilişkili olduğu çok açık görülürken; üçüncüsünün kaynağında devlet bulunmasa da çözümü devletten beklendiği görülmektedir. Böyle olunca her zaman zorunlu yer değiştirme olgularının bir yanında devlet bulunurken, diğer yanında birey bulunmaktadır. Bu nedenle değişik zorunlu yer değiştirme biçimlerinin hangi toplumda ve hangi zamanda neden ve nasıl ortaya çıktığını daha derinden kavrayabilmemiz için iki temel öğe üzerinde durmamız gerekir. Bunlardan birincisi devletin zorunlu yer değiştirme kararların nasıl meşrulaştırdığıdır. Kuşkusuz devlet anlayışı zaman içinde toplumdan topluma değişme gösterdiği için zorunlu yer değiştirmenin meşrulaştırma dayanakları farklılaşacaktır. İkincisi ise bireyin o toplumdaki haklarının neler olduğudur. Kişileri buldukları yere bağlayan çok değişik nedenler vardır. Bunlar arasında toprak ve taşınmaz malla üzerindeki mülkiyet hakları, doğa ile çevresindeki toplumla kurduğu öznel ve nesnel bağlar, kişilerin hayatında yer değiştirme anına kadar elde ettiği kültür ve hüner birikiminin o yere özgü nitelikleri sayılabilir. Bu bağları dolayısıyla kendiliğinden yer değiştirmeyen bir kişinin zorunlu bir yer değiştirmeye tabi tutulması onun bir kaybının olması demektir.

Zorunlu göçler söz konusu olduğunda iki kavram çalışmamız açısından ayrıca önemlidir. Bu kavramlardan biri mültecilik diğeri ise sürgündür. Zorunlu göç kategorisinde değerlendirilen mültecilik ve sığınmacılık, çeşitli nedenlerle insanları, ülkelerinde baskı görmeleri nedeniyle, ülkeyi terk etmek zorunda bırakan bir olgudur. Mültecilerin, sığınmacıların öncelikli amaçları hayatlarına yönelik bir tehdidin olmadığı emniyetli bir çevrede hayatlarını devam ettirmektir (Buz, 2004:7). Mültecilik, zorlu ve geleceği belirsizlikler içeren bir hayatı ifade eder. Mültecileri ülkelerinden göç etmeye zorlayan nedenler, çoklu travmaların görülmesine sebep olabilir. Bu çoklu travmalarla

beraber gelinen ülkedeki hayat şartları, sığınma politikası ve insan haklarına verilen değer, mültecilerin kaderini tayin etmede önemli unsurlar olarak rol alırlar. Mülteciler genellikle geldikleri ülkede çoklu travmalar nedeni ile ihtiyaç duydukları psikososyal destek yerine ülkedeki kötü hayat şartları içinde çaresiz bırakılmaktadır. Üstelik gelinen ülkede mültecilerin kendi ayakları üzerinde durmasına yardımcı olacak ve sosyal işlevselliklerini harekete geçirecek olan çalışma hakkı genellikle verilmemektedir.

Son 20 yılda ülke içinde göçe zorlanan insanların zorunlu göç mağduru sayısında uluslar arası mülteci sayısına oranla büyük bir artış yaşanmıştır. 21. yüzyılın başında bir ülkeden başka bir ülkeye göç etmek zorunda kalan mültecilerin sayısı yaklaşık 10 milyon civarındayken, buldukları ülkede savaşlar nedeniyle yer değiştirmeye zorlanan ZGM'lerin⁸ sayısı ise 25 milyonu bulmaktadır. Yaklaşık 40 ülkeye yayılmış ZGM'lerin 12-13 milyonu Afrika kıtasında, 5-6 milyonu Asya kıtasında, 3 milyonu Avrupa kıtasında ve 2-3 milyonu ise Amerika kıtasında bulunmaktadır. Ayrıca 40 milyondan fazla bir insan kitlesinin de doğal afetler veya kalkınma projeleri kapsamında yerinden yurdundan edildiği tahmin edilmektedir. 1982 yılında ilk ZGM verileri toplandığında her 10 mülteciye karşılık 1 ZGM düşmekteyken, bu oran günümüzde 1'e karşılık 2,5 olmuştur (Akt.Kaya ve diğerleri, 2009:34).

1.4. Zorunlu Bir Göç Türü Olarak Sürgün

Yabancı bir düşünürün, "sığıntı olmak ya da sığınmak, aynı zamanda zorlu ve fırtınalı bir yolculuğu sembolleştirir" (Alund, 1996:38) ifadesi insanların yerinden edilmelerinin ne kadar önemli bir etki alanına nüfuz ettiğini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Buna göre sürgüne tabi tutulmuş insanlar hemen hemen tarihin her döneminde ister bireysel isterse topluluk olarak olsun sıkça karşılaşılan bir durum olmuştur.

Sürgünlerin tarih boyunca görülmüş olmasına rağmen, kavramın tam olarak ne anlama geldiği konusunda literatürde bir belirsizliğin hakim olduğunu da gözlemlemek mümkündür. Bu belirsizliğin oluşmasında kuşkusuz sürgünün de içerisinde geçtiği zorunlu göçlerin, mülteciliğin, sığınma hakkının, tehcirin, soykırımın ve diğer pek çok yerinden edilmeye ilişkili kavramın birbirlerine karıştırılıyor olmasının etkisi büyüktür. Dolayısıyla iyi bir sosyolojik temelli sürgün analizi, hem kavramsal karışıklığı

⁸ ZGM kısaltması "zorunlu göç mağduru" anlamında kullanılmış ve İngilizce'de "internally displaced people" (ülke içinde yerinden edilenler) veya IDP olarak bilinen kavramın yerine kullanılmaktadır.

gidermek için sürgün kavramını hem de tarihi seyrinde sürgünü ele almak zorundadır. Öncelikle sürgünün kavramsal analizini yapmakta fayda vardır.

1.4.1. Sürgünün Kavramsal Analizi

Sürgün, Türkçe sürmek fiilinden yapılmış bir isim olup, yalın haliyle uzaklaştırmak, kovmak anlamında kullanılmaktadır. Terim olarak ise, ceza olarak belirli bir yerin dışında ya da belirli bir yerde oturtulan, sürülme işi, nefiy ya da bir kimsenin sürüldüğü yer (TDK Türkçe Sözlük, 1983:1099), oturmaya zorlanan (Meydan Larousse, 1973:666) kişi, toplu şekilde kolonizasyon ve yerleşme (Türk Ansiklopedisi, 1981:146) amacıyla insanların yaşadığı bölgenin ya da ülkenin sınırları dışına çıkarılması (Ana Britannica, 1990:191) anlamını taşımaktadır.

Bulunduğu memleketten çıkarıp başka yere göndermek anlamında, sürgüne göndermek sürgün etmek şeklinde (Pakalın, 2004:299) kullanımları da olan bu kavramın; Arapça'da nefy, menfi, menfa (Develioğlu, 1986: 734,979), Batı dillerinden İngilizce'de banishment, deportation, exile (Redhouse İngilizce-Türkçe Sözlük, 1996:69,252,336), Fransızca'da ise bannissement, déporté, exilé (Fransızca-Türkçe Sözlük, 1976:113,369,528) karşılıkları da kullanılmaktadır.

Sürgün, hukuki literatürde de karşımıza çıkmaktadır. Cezalandırılma anlamıyla sürgün, TCK'nın 11.maddesinde yazılı bir ceza idi. 1965 yılında 647 sayılı cezaların infazı hakkında kanununun geçici 2.maddesi ile kaldırıldı. Ancak, TCK'nın 525.maddesinde yazılı genel gözetim altında bulundurma cezası(1991 de kaldırıldı)nın özel bir uygulaması (TCK 191/2) olarak “başka yerde genel gözetim altında bulundurma” şeklinde devam ettirildi ki bu sürgünden başka bir şey değildi. 1991'den sonra ise uygulanmamıştır. Osmanlı döneminde bu ceza yaygın olarak kullanılırdı. Örneğin, II. Abdülhamit Han bazı muhaliflerini maaşlı olarak sürgüne göndermişti. Günümüzde ise çeşitli memurlar görev ihmal yaptıkları ya da suç işlediklerinde ceza olarak memleketin başka bir köşesine ya da çalıştığı kurumun başka bir birimine gönderilebilmektedir.

Bir başka tanımlamada ise bu durum; “kendi ülkesinden, malından, mülkünden, kültüründen, sosyal yaşantısından, ailesinden ve mensup olduğu toplumdaki koparılmaya” (Yürükel, 2005:11) şeklinde tasvir edilmektedir. Lippman ise tehciri de soykırım tanımlaması içine sokmaktadır; çünkü ona göre zorunlu göç etnik, dini, ırki ve milli

grubu kültürel ve sosyal olarak yok etmeyi hedeflemektedir (Lippman'dan Akt.Yürükel, 2005:3). Sürgün bir diğer tanımlamada sistemli bir şekilde yapılan tehcir ve yerleştirme yöntemlerini kapsadığı şeklinde betimlenmektedir. Buna göre “devlet, lüzum gördüğü zaman mükellefiyetleri olmayan halk üzerine mükellefiyetler koyduğu gibi, onları icap eden yerlere yerleşmek üzere gönderebilirdi” (Arslan, 2001:317). Her ne kadar yazar bu tanımlamayı Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu sürgünleri ifade etmek için kullanmış olsa da genel olarak diğer uygulamalara da yansıtılması mümkün görünmektedir; çünkü sürgünün bütün çeşitlerinde devlet ve siyasi erk olayın içindedir.

Ülken'e (1969:270) göre ise sürgün, toplumda bir kimse veya bir topluluğun toplum içinde yalnız bırakılması ve yerinden uzaklaştırılması, bazen toplum dışına çıkarılması demektir. Bu bağlamda “Sürgün”ün çoğu kere siyasi olduğunu savunan yazar, kolektif iç ve dış sürgünlerin II. Dünya Savaşı içinde en sert şekilde “Toplama Kampları” denen yerlerde görüldüğünü iddia etmektedir.

Sürgün söz konusu olduğunda kişinin inançlarından, hayat pratiklerinden ve politik görüşlerinden dolayı ülkesinden çıkarılması ya da aynı sınırlar içerisinde başka yere gönderilmesi söz konusudur. Sürgünün temel hedefi kişiyi evinden ve yurdundan uzaklaştırmak onu boşlukta desteksiz bırakmaktır. Böylece sürgüne gönderilen kişi ya da topluluk; “köksüz, yerinden edilmiş, yabancılaşmış ve korkmuş” (Rose, 1993:6) bir kimse olmak zorundadır.

Sürgüne getirilen bir başka yorumlamada ise şu noktalarla karşılaşmaktayız. Bu tür göçler, siyasi gücü elinde tutan iradenin kendi dışındaki etnik kökenden, dinden veya mezhepten gelen insanlara mevcut coğrafyada yaşama hakkı tanımaması ve bu insanların varlığına son vermek amacıyla takip ettiği politikalar sonucu meydana gelen göçlerdir. Devletlerin resmi politikası kendisinden her açıdan farklı gördüğü unsurları yaşadıkları yerlerden atmak için ya ülkenin başka bir yerine göç ettirmekte ya da başka bir ülkeye gitmeye zorlamaktadır. Bu insanlar kendi ülkelerindeki etkin gücün tehdit edici rolü nedeniyle özgürlüğünü kaybetmekle karşı karşıyadır. Kendisinin bulunduğu yeni ortamı, inançlarına, geleneklerine, zihniyetine uygun görmediği için yurdunu terk etmeye mecbur kalır. Ayrıca bir ileriki aşamada eğer göç etmezlerse can ve mal güvenliğinin tehlikeye gireceği çeşitli yollarla kendilerine hissettirildiğinden onlar da istemeyerek de olsa göç etmek zorunda kalırlar (Saydam, 1971:1; Karpat, 2003:3).

Tarihçiler halkların sürgün zorunluluğunu üç ana başlıkta toplamaktadır. Birincisi, Filistinliler ve bir zamanlar Yahudiler'in durumu gibi, bir vatanlarının olmamasıdır. İkincisi, geçici bir güçlük ya da baskı sonucu göç edilmesi zorunluluğudur. İç savaş sonrası ülkelerini terk eden Yunanlılar, Vietnamlılar, İrlandalılar ve Basklar bu kategoride yer alıyorlar. Üçüncü neden ise, anavatanındaki ekonomik yetersizlik ya da hayat modelinin doyurucu olmamasıdır. Lübnan ve Hint diasporaları bu şekilde yorumlanmaktadır (<http://www.focusdergisi.com.tr/tarih/00373/index.php>). Sovyet sürgünleri ise ayrıca özel bir anlama sahiptir. Burada ise sürgünler, devletin ideolojik araçlarıyla topluluklar üzerine kurduğu baskının sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünya Mültecilerinin Durumu (1997:2-3) başlıklı raporda verilen betimlemede sürgün; tarihte sömürücü ve otoriter devletlerin sürekli kullandığı bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bahsi geçen bu tür devletler, vatandaşlarına siyasi ve ekonomik kukla gibi davranırlar ve onların yerlerini zorla değiştirme hakkını kendilerinden görürler. Seyahat özgürlüklerine kısıtlamalar koymakta ve hareket alanlarına sıkı denetimler getirme hakkını da geçerli kabul ederler. Eğer sadakatsiz olduklarını düşünür ve devletin güvenliği içinse bir tehdit olarak algılırsa o zaman da ülke dışına gönderme hakkına sahip olduklarını düşünürler. Burada kısmen sürgün ile mülteci kavramlarının anlamları birbirlerine karışmakla birlikte aralarında belirgin farklılıkların olduğu gerçeğini de yadsımamız gerekmektedir.

Bu farklılıkların belirlenmesi adına, ilk olarak şunu ifade etmek gerekirse, sürgün kavramı iltica kavramına göre daha belirgin farklılıklara sahiptir. Örneğin, bir kimse ya da grup sadece ülke dışına değil, ülke içinde bir yerlere de sürgüne gönderilebilmektedir. Dolayısıyla sürgünün daha geniş anlamda mülteciliğin ise daha dar anlamda kullanılabileceğini akılda tutmak gerekir. Bir diğer farklılıkta kavramların siyasi niteliklerinde kendini belli etmektedir.

Buna göre sürgünde temel görüntü siyasi iktidarın yargıyı veya güvenlik güçlerini kullanarak yasalara da uygun bir şekilde insan ya da grupları bir yerden başka bir yere ikamete mecbur bırakmasıdır. Sovyetlerin kendi sınırları dahilinde uyguladığı yer değiştirmeler buna örnek verilebilir. Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nde muhaliflerin uzak şehirlere ya da bölgelere ceza olarak gönderilmesi de buna örnektir. Sürgünlerin bir de yurtdışı boyutu da vardır ki bu boyut bazı kavramlaştırmalarda sürgün

diyasporası örnekleri olarak ifadelendirilir. Bu tarz bir sürgünde siyasi iktidar kişi ya da kişileri, yurtdışında ikamet etmeye mecbur bırakabilmektedir. Nitekim Sovyet Rusya birçok ulusun Osmanlı Devleti'ne göç etmeye mecbur bırakmıştır. Aynı şekilde Balkanlarda yaşayan Türklerin de Osmanlı'ya ve Türk Cumhuriyetine gönderildiği görülmüştür. Sürgünlerde bir diğer temel nokta ise kişinin iradesinin aksine gerçekleşen bir olgu olduğu gerçeğidir. Bu bağlamda düşünüldüğünde sürgünler, bireylerin iradesini dışarıda bırakır ve devletin iradesi dahilinde çizilen yol haritasına uymaya mecbur olurlar.

İltica ise, tamamen ülkeler arası bir boyuta sahiptir. Kişi veya kişiler, geldikleri ülkelerdeki siyasi şartların mal ve can güvenliklerini tehdit etmesi veya böyle bir tehdidin var sayılması nedenlerinden dolayı, başka bir ülkeye sığınma ve vatandaşlık talep etmesi durumunda söz konusu olur. Kişiler bir ülkeden diğer bir ülkeye sürgün sonucunda da iltica talebinde bulunabilir. Buradaki sürgün, daha ziyade baskı ve özgürlüklerini kısıtlayıcı tehdidin varlığı sonucu başka bir ülkeye gitmenin zorunlu hale gelmesidir. Her iki kavramın da anlam olarak bulunduğu noktalar var, ama birbirlerinin aynısı değildirler. Sığınma yukarıdaki betimlemelerden de anlaşılacağı üzere politik, dinsel, ideolojik, etnik ve benzeri nedenlerle bireyin ülkesinden atılması, ülke sınırları dışına sürülmesi, ya da kendisinin ülkesinden kaçarak başka bir ülkeye sığınmasıdır. Sürgün doğrudan gerçekleşen devlet iradesinin bir yansımasıdır.

Son olarak şu gerçekliğe de dikkat çekmekte fayda vardır. Mültecilikte göçmenlerin homojen olmadığı görülmektedir. Buna göre çeşitli ülkelere farklı kategorilerde insanlar mülteci olarak başka ülkelere göç edebilirler ya da göçe mecbur bırakılabilirler. Farklı dilleri, farklı kültürleri ve farklı ihtiyaçlarının da söz konusu olduğu görülmektedir (O'Neill and Spybey, 2003:9). Oysa sürgün toplulukların çoğu zaman homojen olduğu görülmektedir. Aynı kültür ve aynı dile mensup topluluklar sürgün politikalarının hedefindedir. Ayrıca kendi topraklarında belli farklılıkları söz konusu da olsa sürgün sonrasında geldikleri yeni yerlerde tek tip homojen bir nitelik arz ederler. Bu durum aynı zamanda sürgünlerin farklı bir bağlama oturtulması için de önemli bir kıstastır.

1.4.2. Sürgünün Tarihi Seyri

Dünya üzerinde çoğu millet ya da topluluk bir şekilde sürgünle ve zorunlu göçlerle karşı karşıya kalmışlardır. Sürgün kavramı ilk olarak bireysel ceza olarak ortaya çıkmıştır (Sarısr, 2006:43). Bu bağlamda sürgün, bir kişinin politik ya da adi suçlardan, özellikle de şahıslara karşı işlenen suçlar nedeniyle genele otoriteler tarafından kendi ülkesinden zorla ya da rızasıyla, geçici ya da daimi olarak uzaklaştırılarak cezalandırılmasını kapsamaktadır.

Sürgün kurumunun işletilmesinde diğer bir unsur ise politik nedenlerle devlete karşı işlenen suçun cezası sonucu olarak, grupların ya da otorite tarafından sakıncalı bulunan kişilerin sürgüne gönderilmesiydi. Bu çeşit sürgünlerde genellikle cinayetin işlendiği mahal ve diğer veriler daha ayrıntılı ele alınarak özel kanunlar çerçevesinde suçlu cezalandırılırdı (Sarısr, 2006:46). Sürgün cezasının çağlar içerisinde ve antik devirde daha çok, bir şehirden atma eylemi niteliği taşıdığı ifade edilmektedir. Sürgün uygulaması, gelişmiş şehir devletlerinde ve Roma devrindeki bölgesel devletlerde zirveye ulaştığını göstermektedir.

Tarih boyunca birkaç farklı etnik ve dini grubun sürekli sürgünlerle karşımıza çıktığı görülür. Dünya üzerinde yaşayan Yahudiler bunlara verilecek ilk örneklerdir. Hatta diaspora çalışmalarında ilk sürgün diasporası olarak da Babil'den sürülen Yahudilerden bahsedilmektedir. Yahudilerin sürgün edilme nedenleri çok yönlüdür. Bunları dini, iktisadi ve sosyal sebepler olmak üzere üç ana noktada toplanır. Ancak genel problemin dinlerinden kaynaklandığı görülmektedir. Yahudiler dinleri gereği içine kapanık topluluklardır. Buna göre buldukları yerlerin toplumlarından kendilerini soyutlamışlar, toplumdan ayrı yerlerde oluşturdukları mahallelerde kapalı, gizemli bir hayat sürmüşler, toplumun diğer bireyleriyle ilişki kurmamaya özen göstermişlerdir.

Yahudilerden sonra özellikle Batı literatüründe sürgünlerle özdeşleşmiş diğer bir topluluk olarak karşımıza Ermeniler çıkmaktadır ki çoğu zaman Osmanlı Devleti'nin uyguladığı Tehcir ile gündeme gelmektedir. Ermenilerin yaşadıkları yerlerden ilk çıktıkları zamanlar 301 yılına kadar uzanmaktadır. Tarih boyunca yaşadıkları bu durumun, Osmanlı Devleti'nin son döneminde siyasi bir niteliğe bürünerek farklı bir biçimde gündeme geldiği ve bu konuda geniş bir literatürün oluştuğu görülmektedir. Bu konuda özellikle yapılan hatalardan birisi sürgün kavramının tehcir kavramıyla

karıştırılmasıdır. Nitekim Osmanlı Devleti'nde Ermenilerin yaşadıkları yerlerden çıkarılması o dönemin siyasi ve sosyal şartlarında dolayı özel bir kanunla (Özdemir ve Diğerleri, 2004:53-89) geri dönme serbestliği kendilerine tanınarak uygulanmıştır.

Avrupalı devletlerin uyguladığı sürgünler ise özellikle endüstri haline gelen köle ticareti ile karşımıza çıkmaktadır. Örneğin köle ticaretinin sistemli bir hale geldiği XVII. Yüzyılın başlarında İngilizler, 150.000 Afrikalıyı gemilerle Amerika'ya ve Karayipler'e köle olarak sürgün etmişlerdir. Avrupalı sömürgeciler, 1640-1650'lerde ortalama her yıl 2.000-3.000 arasında Afrikalıyı köleleştirmişlerdir. 1710 yılında sömürgecilerin işgücü ihtiyaçlarını karşılamak için Afrika'dan sürgün edilen köle sayısı 24.200 kişiyi bulmuştur (Foster, 2002:49).

Dikkat çekilmesi gereken diğer bir noktada Müslüman Türkler'in çoğu zaman dini sebepler ve kimliklerinden dolayı Balkanlar'da ve Sovyet Rusya sınırlarında yaşadıkları sürgünlerdir. Örneğin Balkan sürgünlere bakıldığında ilk kez Yunanlılar tarafından demografik bir yer değiştirme olarak uygulanan sürgünler, Bulgarlar zamanında ise komünist ideolojinin de etkisiyle Slavlaştırılmaya başlanan ya da yaşadıkları coğrafyadan sürülen insanların hikayelerine rastlamak mümkündür.

Sovyet Rusya dönemi ise her açıdan dünya tarihini değiştirmiş ve etkilemiş bir devletin tarihi olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Stalin'in döneminde artan Nazi tehlikesine karşı önce Almanlara uygulanan zorunlu göç ve sürgün politikası, 1940-1944 yılları arasında hemen hemen bütün Slav olmayan unsurlara uygulanmıştır.

1.4.3. Sürgünün Sosyo-Psikolojik Bağlamda Değerlendirilmesi

Sürgün sonrası yaşanan psikolojik etkilenmeler, sosyal çevrenin değişmesine bağlı olarak olumsuz olmaktadır. Bu etkilenmenin en önemli boyutunu insanların sosyal kimlik ve algılamalarının değişmesi oluşturmaktadır. Çavdar (1984:15) göç ettirilen ya da göç etmek zorunda kalan insanların ruh halini şu şekilde betimlemektedir: Temelde toprağından, yetiştiğı, yeşerdiği kaynaklardan sökülüp atılmasının acısını kendisiyle birlikte sürükler. Bu sürükleyiş içerisinde toplumsal bir depresi aklıyla, duygusuyla sezer.

Zorunlu göçlerin insan psikolojisinde oluşturmuş olduğu etkileri anlamının önemli bir nokta olduğu görülmektedir. Çaresizlik ile başlayan psikolojik travma, yabancılık,

yalnızlık, köksüzlük gibi psikolojik süreçlerle devam etmekte, bireylerin uyum süreçlerinden bütünleşmelerine kadar sürgün sonrası bütün süreçler de bu temel psikoloji değişimlerle şekillenmektedir, çünkü toplumsal ve tarihi geçiş dönemleri kişilik bozuklukları için özel risk dönemleridir. Bu bağlamdan hareketle sürgünün yarattığı sosyo-psikolojik sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1.4.3.1. Yabancılık Duygusu

Yabancılık duygusu göçmenlerde oluşan en önemli psikolojik sorunların başında yer alır. Temelde insanın kendini ait hissettiği sosyal ve fiziki çevreyi değiştirmesi sonucu ortaya çıkar ve genelde bu yer değiştirme zorunlu sebeplerden dolayı olur. Bu nedenden dolayı yabancı yeni bir topluma vardığı zaman çevresini saran sosyal ilişkiler ağında varolmak için çeşitli sorunlarla karşılaşır (McLemore, 1970:87). Bu bağlamda hem yabancılık olgusunun içerdiği anlamı hem de ortaya çıkan sorunları ifade etmesi bakımından yabancılaşma olgusunun çift yönlülüğünden bahsetmek yerinde olur.

1. Göçmenin yaşadığı yabancılık duygusu
2. Gelinek yerde yaşayanların hissettiği yabancılık duygusu

Bu durumun yaşanmasında alışkanlık zincirinin bozulmasının önemli etkisi vardır. Alışkanlıklar insanın gündelik hayatı yeniden kurmasının önüne geçer, çünkü insan gündelik hayatında hazır bir çevrenin içindedir. Bu hazır çevre, davranış kalıplarından bilgilere, sosyal ilişkilerin biçiminden sosyal rollere kadar hemen her şeyi kapsamakta ve insana kendisini güvende hissedeceği bir çevre sunmaktadır.

Bu şekilde düşünüldüğünde insanların, tanıdıkları, tanındıkları, bildikleri ortamlarda, kendilerini pek güvensiz hissetmeyecekleri sonucuna da ulaşmak mümkündür. Kimin nasıl davranacağı, düşüneceği sosyal davranış örüntüleri içerisinde bellidir. Bu anlamıyla bilinen, tanınan yerler aynı zamanda kişinin kendine ait ilişkileridir; evdir, ailesidir, uzun süre yaşanan arkadaşlık ilişkileridir, uzun süreli çalıştıkları işyerleridir. Bahsi geçen bu mekanlarda ve ilişki ağlarında belli bir süre sonra kendilerini tanıtmak, yenileme, kanıtlama ve anlatma sıkıntısı yoktur. Sonucunda bireyde oluşan kendine güven ve kendinden emin olma duygusu da kendiliğinden ortaya çıkar. Bizi ilgilendiren asıl durum ise yer değiştirmeler sonrası bildik, tanıdık ortamların dışına çıkınca yabancılık ve kendine güvensizliğin de ortaya çıkmasıdır. Davranışlar daha temkinli, ilişkiler daha mesafeli, yaklaşım daha güvensiz bir nitelik kazanır. Kuşkusuz bu durum

kişinin sosyal kimliğinin yaşadığı psikolojik bir kırılmadır. Bu kırılma daha önceki bölümlerde sıklıkla üzerinde durduğumuz bireylerin çok yönlü yaşadıkları sosyalleşme süreçleriyle de yakında ilişkilidir.

Göç sürecinin merkezine yerleştirdiğimiz “Göçmen/Yabancı” birkaç yönüyle diğerlerinden ayrılır: Bunlardan birisi bulunduğu alanın dışında olmasıdır. Bunun anlamı hiçbir şekilde kendini topluma ait hissetmediği duygusudur. Diğeri ise başkasına ya da başka yerlere ait olduğu gerçeğini sürekli zihninde yaşamasıdır. Bunun anlamı ise özellikle göçmenlerde söz konusu olduğu üzere anayurda duyulan özlem ve hatıralardır. Sonuncusu ise başka türden olduğu konusundaki genel yargılardır. Bernhard’ın da belirttiği üzere; yabancıyla ilişkili olarak ortaya koyulan bütün bu nitelikler, kendi şahsi varlığının tersine, bakış açısına göre yabancıya her biri farklı vasıflar yükleyen yer, mülkiyet ve türe ilişkin görüşlerdir. Kuşkusuz burada en önemli rolü cismi burası, başka bir deyişle ‘yer’e ilişkin görüş oynamaktadır” (Bernhard, 1997:142). Dolayısıyla bu da bizi göç ve göçmenlik kavramlarının içine sokar. Ayrıca bu tespitler onları sosyo-psikolojik bir kırılma ve dönüşüm sürecinin de merkezine yerleştirir.

Göçmendeki yabancılık söz konusu olduğunda Simmel’in yabancısı, Park’ın marjinal adamı ve Bauman’ın turist metaforundan da bahsetmek yerinde olur. Örneğin, bu kavramlardan Simmel’in yabancısı, kendi odasına kapanmış, kendini insanlardan ayrı hisseden veya ayıran ya da dışlanmış kişi (Rose, 1993:10) olarak karşımıza çıkar. Ayrıca “yabancı”, doğduğu yerden uzaklardaki yer ve zamanlara giren kişidir de. Hatıralar, rüyalar ve eskiden yaşamış olduğu hayattan geride kalanlardan örülü bir kimlik inşa eder. Bu diasporik kimliğidir ve aynı zamanda yeni topluma bir geçiş ağı olarak kabul edilir (Alund, 1996:38). Ancak diyaspora kimliği göçmenin hafızasını sürekli canlı tutan temel nitelikleri de içerisinde barındırmaktadır.

Simmel, 1908 tarihli “The Stranger(Yabancı)” makalesinde “Yabancı”yı sürekli gezinen insan imajıyla anlatmaktadır. Simmel’e (1971:185) göre gezinmek; uzaydaki her noktadan kurtulmaktır. Bu durum aynı zamanda belirli bir noktaya bağlı kalmaya kavramsal bir karşıtlık oluşturmaktadır. Dostla düşman arasında, düzen ile kaos arasında, içerisi ile dışarı arasında bir kişi imajıdır aynı zamanda. Yabancı, mekansal olarak bulunduğu grupta ya da toplumla ilişkili olabilir ancak sosyal duygu bakımından grubun ya da toplumun üyesi değildir (McLemore, 1970:86).

Bu çözümleme Bauman'ın "Turist metaforu" olarak kullandığı "Yabancı" kavramıyla da hemen hemen aynı anlamlarda buluşur. Bu bağlamda ikisinin de yabancı çözümlemesinin merkezinde yer alan yabancı kavramı; hem dışarıda hem de içeride olmayı kapsamaktadır. Bunun anlamı yabancı'nın hem toplumla iç içe geçmiş bir şekilde hem de toplumun sınırları dışında olabileceği gerçeği, Bauman'ın dost-düşman imajıyla da birebir örtüşmektedir. Dost içeride olanlar, düşman ise dışarıda olanlardır. Yabancı ise belirli bir yeri olmadığı için insanları rahatsız eder. Bu durumun bir başka ifadesi ise "tek kültürün ötesinde", "iki kültürün arasında" ve "üçüncü kültürün ortasında" olmaktır. Bauman, Simmel'in görüşlerine benzer biçimde dostluk ve düşmanlığı, toplumsallaşmanın temel formları olarak tanımlarken prensip olarak yabancı tarafından toplumsallaşmaya kuşkulu bakıldığı saptamasını da yapmaktadır. Başka bir deyişle, yabancıyı toplumsallaşabilme olanağını tehdit eden kişi olarak görmektedir. Yabancı ona göre, 'ne (o)/ne de (o)', yorum-bilimsel bir sorundur. Dost/düşman şemasını dayatacak olursak yabancı, hem az hem fazla belirgin görünür (Bauman, 2003:75-81). Diasporada tam olarak gri bölgelerde kendilerine ait alanlarda melezleşmiş kültürel pratikleriyle yaşarlar.

Bauman'ın düşüncesinden hareketle ifade edildiğinde daha öncede bahsi geçtiği üzere yabancı'nın psikolojik durumu ise uyumsuzluktan mustarip, çaresiz bir hastalığa yakalanmış kişinin psikolojisi gibidir. Mekansal kategoriler söz konusu olduğunda ise yabancı tanımlaması içine şu noktalar girmektedir. "Fiziksel yakın olduğu halde zihnen uzak durur"; "Bir tarafta dostlar ve düşmanlar, diğer tarafta yabancılar vardır". Yabancı bu ayrım ile düzen ile kaos, dışarı ile içeri arasında, aynı zamanda da bu düzenin öbür tarafındadır. Sonuçta yabancı, her toplumdan 'sökülmüş'tür, her toplumda 'yuvasız'dır sonucuna ulaşır. Bu noktada şu gerçeğe de dikkat çekmek gerekir ki; Bauman'ın Polonyalı bir Yahudi olması ve Nazi Almanya'sının uygulamalarını deneyimlemiş olması onu ve çözümlenmeleri ayrıcalıklı bir konuma yerleştirir. Dolayısıyla sürgün olmanın, yerinden edilmenin psikolojiyle "yabancı"ya yüklediği anlamlar çalışmamız açısından önem taşımaktadır.

Sürgün sonrası kişilerin psikolojik durumlarını özetler bir kavram olarak Robert Park'ın "Marjinal Adamı" (Park'tan Akt.Rose, 1993:10) da kullanılabilir. Park'a göre marjinal adam, iki farklı kültürde yaşayan ve iki farklı kültürü paylaşan, fakat bunlardan

hiçbirisinin tam bir parçacı olmadan varolması demektir (Tezcan, 2000:26). Görüldüğü üzere kavram, arada kalmış bir insanı ifade etmektedir. Marjinal adam aynı zamanda hem yabancılaşmış hem de yalnız bir insan olma özelliğine de sahiptir. Zaten marjinal olması yalnızlığının bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramlaştırma daha önce de zaman zaman metinde geçtiği üzere “yabancı”, “öteki”, “biz ve onlar”, “onlar ve diğerleri” gibi gerçekliğin bir başka ifadesi olmaktadır. Bu şekilde “ekonomik ve sosyal olarak toplumsal hayata giremeyen zorunlu göç mağdurları mekansal dışlanmışlığı yoğun bir biçimde yaşamakta ve bu konu niteliği yönünden bütünleşme konusunu da temel değişkeni olmaktadır” (Kaya ve diğerleri, 2009:19).

1.4.3.2. Yalnızlık Duygusu

Yalnızlıkla ilgili farklı tanımlamalar bulunmasına karşın, yoğun olarak, literatürde Peplau ve Perlman (1982)’ın tanımlamaları kullanılmaktadır. Onlar yalnızlığı, “Bireyin var olan sosyal ilişkisi ve arzuladığı sosyal ilişki arasındaki tutarsızlıklar sonucunda oluşan ve hoş olmayan öznel psikolojik durum” olarak tanımlamaktadırlar. Jones ve Hebb(2003), yalnızlık tanımlamalarında birleşen, ilgili temel noktalardan söz etmektedirler

- a) Yalnızlık sosyal ilişkilerdeki eksiklikle ilgilidir.
- b) Bireylerin beklenti ve algılamalarına bağımlı ve subjektif süreçlerdir
- c) İstenilmeyen yaşantılardır
- d) Bireyler yalnızlıkla baş etme, üstesinden gelme çabalarını geliştirirler.

Yalnızlık bireyin fiziksel ve psikolojik gelişimsel süreçleri, ruhsal sağlığı ve yaşadığı sosyal dünyası ile de ilişkilidir. Bu yönüyle yalnızlık, bir çok yüzü olan bir fenomen olarak öne çıkmaktadır (Arkar, Sarı, 2004:21).

Yalnızlığın nedeni ile ilgili farklı bir açıklamada bireyin, sosyal ilişkilerine ait algılama ve değerlendirmeleri vurgulanmaktadır. Bu perspektiften Peplau ve Perlman (1982)’a göre yalnızlık kişinin sosyal ilişkilerindeki algıladığı yetersizlikler ve memnuniyetsizliklere bağlıdır. Bireyin sosyal ilişkilerindeki ihtiyaçları ve arzuları arasında uyumsuzlukların ortaya çıkması yalnızlık sıkıntılarını da ortaya çıkarmaktadır Her bireyin sahip olduğu optimal düzeyde sosyal etkileşime ait değerlendirmeleri, bu

düzeşin altına indiğinde bireş tarafından “yalnızlık” etiketi ve raporları kullanılmaktadır. Bu durum yalnızlığın şiddeti ile baş etmede bilişsel süreçlerin merkezi rol oynadığının göstergesidir. Sosyal yalnızlık: Sosyal ağdaki eksiklikleri içermektedir. Sosyal ilişkileri kapsayan sosyal ağın var olmamasından kaynaklanan depresyon ve sıkıntı ile birlikte görülen yalnızlık türüdür. Yani, bireşlerin ortak ilgi ve aktivitelerini paylaştığı bir gruba ait olduğu sosyal ilişkilerinin eksikliğınden kaynaklanmaktadır.

Yalnızlık kelimesinin özellikle kültürel boyuttaki ifade edilışinde, değışiklikler, çeşitlilikler ve farklılıklar içerdığı görülebilmektedir. Akdeniz ve Doğu kültürleri gibi bireşsel ilişkilerin mesafe ve alanın daha dar ve yakın olduğu ortamlarda ve çevrelerde bu iletişimlerin olumsuz niteliklere bürünmesine sık rastlanır. Yalnızlık, genel olarak terkedilmişliğı, kimsesizliğı, desteksizliğı, hasreti ve gurbeti çağrıştırmaktadır.

Sürgün sürecinin en başına dönülürse bu uygulamaya tabi tutulan toplulukların yaşadıkları bölgede yalnız olmalarının onların sürgün edilmeleri için önemli bir temel oluşturduğu görülmektedir. Bunun anlamı farklı kültüre sahip olduklarından üst kültürden farklılaşmaları bunun da dışlanma sebebi olmasıdır. Bu dışlanma aynı zamanda kültürel ayrışma sürecine de işaret etmekte ve üst kültür için bir risk topluluğu olarak algılanmanın da temel kaynağı olmaktadır.

Yalnızlık sürgün edebiyatında sıkça kullanılan anahtar bir kavramdır. Sürgün sonrası göçmenler hayatların hemen her köşesinde bu duyguyu hissederek. Örneğın, Kamboçyalı bir mülteci komşusundan bahseden bir yazar bu yalnızlıktan bahsederken komşusunun sürekli olarak “çok kötüyüm, çok yalnızım. Her zaman ağlıyorum” şeklinde serzenişlerde bulunduğunu ifade ettiğini aktarmaktadır (Rose, 1993:9-10).

Aynı şekilde Macar mülteci yazar Paul Tabori ise sürgün ile ilişkili olarak yalnızlıktan bahsederken şu ifadeleri kullandığı görülmektedir: “Sürgün, kalabalığın ortasında yalnızlık; sürgün asla giderilemeyen bir özlem; karşılıksız sevgi, geri döndürülemez bir kayıp; sürgün yalnızca söyleyenin işittiğı bir şarkı” (Rose, 1993:10). Sosyal kimliklerinden kopan ve kırılma yaşayan insanların yaşadığı doğal bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.4.3.3. Boşluk Duygusu

Sürgüne tabi tutulan topluluklar anakaradan kopan bir buz kütlesi gibi yüzer bir kalabalıktır. Sürgüne farklı bir hayat alanına sahip oldukları için tabi tutulmuşlardır ve bilmedikleri bir sürece sokulmuşlardır. Bu süreç içerisinde yaşadıkları ölümler, hastalıklar ve diğer bütün zorluklar insanları psikolojik olarak bir boşluk içerisinde bırakmaktadır. Bu boşluk duygusu sürgün sonrasında da geldikleri toplumda kendilerini bir yere oturtamamalarından dolayı farklı biçimlerde devam etmektedir. Bu durum psikolojik ve sosyal desteklerden mahrum kaldıkları için güvensizlik duygusuyla bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır.

Doğdukları ya da hayatlarının önemli bir kısmını geçirmiş oldukları bir yerden farklı bir yere/topluma göç eden kişiler, geldikleri yerle bağlarını sürdürdüğü bu süreçte aynı zamanda yerleştikleri toplumun rollerine/normlarına kendilerini uyarlamak durumundadırlar, böylesi bir durumda bu göçmenler muhtemel bir 'kimlik' sorunuyla karşılaşmaktadırlar. Bu kimlik problemi daha çok kendini yeni çevre içerisinde oturtamamanın verdiği yabancılaşma duygusunun etkisiyle oluşmaktadır.

Burada akılda tutulması gereken nokta, alışkanlıkların kırılmasının nerede önemli olduğu gerçekliğidir. Bu gerçeklik bizi insanların yeni sosyal çevre içerisinde eski yöntemlerin işe yaramadığını öğrendiklerinde yaşadıkları çözümsüzlüğe götürmektedir ya da bu durumun farkında olmadan eski toplumdaki yöntemleri tekrar uygulamaya çalışmak, alışkanlıkları devam ettirmek gibi durumlar da bu gerçekliği bir problem olarak karşımıza çıkarmaktadır. Öğrenilmiş yöntemlerin kullanılması, varolan çözüm yöntemleriyle çatıştığında toplumsal ayrışmanın ve öteki olmanın psikolojisinin de kendiliğinden ortaya çıkmasına ortam hazırlamaktadır.

Göçmen kendisini gergin bir ortamda hissettikçe gizli korkuları belirgin ve açık korkulara dönüşerek ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca böylesi korkuların kendilerini çoğu kez depresyon ve suçluluk duygularıyla birlikte dışarıya yansıttıkları sıklıkla görülmektedir. Suçluluk duygusu, antropolojik bir duygudur. "Yeni bir yurt" geçici görüldüğü gibi, iç dünyasında, "ben burada ne arıyorum" türü sorgulamalar olur. Dış dünyaya kapalı bir iç diyalog ve muhakeme psikolojisine bürünürler (Arslan, 2001:155). Bu durum göçmenlerde yalnızlıkla bütünleşen bir boşluk duygusunun da habercisi olmaktadır.

1.4.3.4. Özlem ve Hasret Duygusu

Yıllarca yaşanan mekanlardan uzaklaşmanın alışkanlıkların kırılmasına neden olması göç gibi benzer sosyal hareketlerin en önemli sonucudur. Alışkanlıkların kırılması aynı zamanda hayat alanlarının altüst oluşunu da beraberinde getirmektedir. Hayatların değişmesi eski ile yeni kavramının ortaya çıkışına kaynaklık etmektedir. Yeniye duyulan uzaklık, eskiyle kurulan yakınlık özelemleri ortaya çıkarmaktadır. Bu daha çok fiziksel yakınlıkla duygusal yakınlık arasında oluşan uzaklıkla paralel gitmektedir. Fiziksel uzaklık aynı zamanda yaşanan mekana duyulan maddi yakınlık ancak duygusal uzaklığı ifade ederken, duygusal uzaklık ise eskiye duyulan uzaklığı ifade etmektedir. Böylece özlem ve hasret duygusunun sürgünün bir sonucu olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda mekana ve köken kültüre olan uzaklık artıkça insanların özelemleri/hasretleri de o nispette artmaktadır. Göçün bu bağlamda göçmen bireyler üzerindeki etkisi; “her şeye rağmen alışık ve bağışık olduğu fiziki, sosyal, doğal ve kültürel çevreye olan hasreti ve özlemi şeklinde devam etmektedir” (Arslan, 2001:156).

Sosyal psikolojide bireylerin vatanlarına dönüş istekleri ev/vatan özlemi olarak kabul edilmektedir. Alışkanlıklardan, sevilen şeylerden ve belli bir zaman kadar yaşanan yerden uzak olmak bu iki duygunun ortaya çıkması için yeterli olmaktadır. Vatan özlem duygusu birkaç farklı biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, yoğun bir şekilde eskiyi görme arzusunun sürekli olarak bireyin ve topluluğun hafızasında canlı kaldığı görülebilir. Yeni durumlarla karşılaşıldığında bireyler kararsızlık içerisinde bocalayabilir ve güven bunalımı yaşayarak her şeyden şüphe edebilirler. Bireyin aklında gerçekten yeni yerinde olup olmama düşüncesi sürekli gelgitler yaşatabilir. Bu aynı zamanda göç eden topluluğun da temel problemidir. Bütün bu sonuçlar aslında özlem ve hasret duygusunun tam olarak neleri ifade edebileceği olarak karşımızda durur. Bir de bu duygunun sosyo-psikolojik bağlamda görünüşleri yani belirtileri vardır. Bunlar ise şu şekilde sıralanabilir.

1. Herhangi bir sebebi olmadan sürekli olarak mutsuzluk ve huzursuzluk duygusu: Bu durum ilk zamanlarda sürgünün yarattığı travmadan ortaya çıkabilir; ancak ilerleyen yıllarda bilinçaltına yerleşen bu travma, farkında olmadan birey üzerinde sürekli bir huzursuzluk yaratabilir.

2. Sürgün sonrası gelinen yerde kendini hapis hissetme: Bu durum daha sonraki süreçte kişiler arası dayanışmayı artırarak kapalı bir grup olmaya neden olmakta bu da gettolaşmaya⁹ giden bir yolun başlangıcı olmaktadır. Ancak bu durum zamanla uyumla birlikte esnemeye başlamaktadır. Bu kapalılık aynı zamanda diasporik kimliğinin de sürekli güncel kalması için de imkan sağlamaktadır.
3. Bir önceki belirtiyeye bağlı olarak yeni gelinen toplum içine girememe de eve özlem veya diğer bir ifadeyle vatana özlem duygusunun bir belirtisi olarak karşımıza çıkmaktadır.
4. Sürekli olarak akılda canlı tutulan geriye dönüş fikri. Bu insanların eskiyle olan duygusal yakınlığını sürekli ayakta tutmaktadır. Ayrıca aynı fikir diasporik kimliklerin oluşumunda temel belirleyici olmaktadır.
5. Son olarak alışkanlıkları arama ve çevreden sıkılma da bu belirtiler arasında kabul edilebilir.

Görüldüğü üzere sürgün sonrası yaşanan en kompleks duygulardan birisi özlem ve hasret duygusudur. Eski anıları tekrar tekrar yaşama, sürekli olarak eskiyi yaşamaya dönük hayaller, gelinen yere ait olmama duygusu, geriye dönüşte hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağına dair duyulan kuşku gibi düşünce kalıplarıyla bireylerin veya topluluğun psikolojik süreçleri etki altında kalmaktadır.

1.4.3.5. Köksüzlük ve Aşağılanma Duygusu

Aşağılama kavramı, birini ya da bir durumu olduğundan düşük seviyede göstermek, böylece kendisinin ondan üstün olduğu yargısına ulaşmaya çalışma veya onun hakkında öyleymiş gibi konuşma eylemlerini ifade etmektedir. “Aşağılama” karşı tarafın kişi üzerinde yapmış olduğu sözlü ve fiili eylemin adı olurken, bizi ilgilendiren tarafı ise muhatabında yarattığı psikolojik duygusal süreçlerdir ki bu durum ise genelde “aşağılanma” kavramıyla karşılığını bulmaktadır. Bu durumu aynı zamanda diğer süreçler gibi psikolojik bir şiddet örneği olarak da kabul etmek mümkündür. Özellikle namus, din ve değerler söz konusu olduğunda yapılan psikolojik ve fiziki baskıların ruhsal çöküntüleri de körüklediği görülmektedir.

⁹ Özellikle Avrupa Türklerinin bu konudaki deneyimleri önemlidir. Bu konuyla ilgili olarak yapılmış olan çalışmalar bize fikir verebilir. Bkz. Fatih Yıldız, Avrupa Türklerinde Kimlik Sorunu Olarak Çifte Aidiyet: Hollanda Örneği, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2009, Sakarya.

Sürgünün ortaya çıkarttığı bu psikolojik durum, daha çok karşılıklı kültürel etkilenmelerle ilişkili olarak da ele alınmalıdır. Nitekim bu noktada bu psikolojik süreci daha iyi kavrayabilmek için yurtdışında yapılmış olan çalışmalarda sıklıkla kullanılan “akültürasyon” kavramından bahsetmekte fayda vardır. Hovey ve King bu kavramı “bireyin yeni ülkede başka bir kültürle temasa geçtiği zaman, belli bir dereceye kadar değişmesi ve o kültürden etkilenmesi” şeklinde tanımlanmıştır (Hovey ve King’den Akt.Ekşi, 2002:216). Çoğu göç literatüründe kültürleşme ya da kültürel bütünleşme gibi kavramlarla da ifadelendirilen bu kavramın (Bkz. Faist, 2003:375) çalışmayı ilgilendiren yanı, bu durumun bireyde yarattığı psikolojik etkilere değinmektedir; çünkü kültürlerarası karşılaşma özellikle göçler sonrası karşılaşmalar, Amerikan Psikiyatri Derneği sınıflamasında klinik bir problem olarak ele alınmaktadır.

Birey yaşadığı yerde toprağa kök salmış bir ağaç gibidir. Göç o bireyin yaşadığı yerden sökülüp başka bir yere dikilmesi gibidir. Göç eden kişi belli bir hayat biçiminin bulunduğu ve belli sosyal ilişkilerin kurulmuş olduğu bir yerden kalkarak, yeni bir hayat biçiminin bulunduğu yere gidip yeni bir sosyal çevre oluşturacaktır. Yani yeni bir yere kök salacaktır. Kuşkusuz yeni bir yere kendi iradesiyle göç eden bir kişi yeni bir yere yerleştikten sonra daha iyi bir duruma gelmeyi ümit etmektedir. Ama daha iyi bir hale gelinceye kadar bir uyum sorunu yaşayacaktır. Bu durumda göç eden kişinin daha önceki yerindeki hayat biçimiyle göçtüğü yerdeki hayat biçimi arasındaki fark ne kadar büyükse ve göç eden kişinin kapasitesi ne kadar düşükse göç ettiği karşılaşacağı uyum sorunları o kadar büyük olacaktır (Tekeli, 2008:190).

Bu bağlamdan yola çıkılarak yapılan araştırmalarda yeni bir kültüre ayak uydurmayı zorlaştıran risk etmenleri ve koruyucu etkenler değişik yönleriyle tartışılmaktadır. Örneğin bu konuda Ponizovski ve arkadaşlarının 1999 yılında yaptığı çalışmada eski meslek statüsünden ve toplumsal konumundan daha aşağıda yer aldığı zaman bireyin kendisine saygısının azaldığı ve güvensizlik duygularının ortaya çıktığına dikkat çekmişlerdir (Atk.Ekşi, 2002:217). Yine bu bağlamda İsveç’te İranlı göçmen çocuklar üzerine yapılan araştırmada karşımıza çıkan sonuçlar da ilginçtir. İranlı çocuklar İsveç’e yerleştikten 12 ay sonra incelenmiş, 2,5 yıl sonra tekrar incelenmişlerdir. Akültüratif stresin uzun bir süre geçmesine rağmen çocuklarda hala devam ettiği gözlenmiştir.

Bunda kuşkusuz çocukların İsveçli çocuklar tarafından dışlanmış olması önemli bir belirleyici olmuştur.¹⁰

Bahsi geçen bu örnekler gönüllü göçler sonucu ortaya çıkan durumların betimlemesidir. Ancak bizim için asıl dikkat çekilmesi gereken nokta zorunlu göçlerde özellikle sürgünlerde bu durumun daha yıpratıcı bir süreç olarak karşımıza çıktığı gerçeğidir. Bu bağlamda farklı örnekler de vermek mümkündür. Örneğin McCarthy (1998a:30) Kafkasya'daki Rus uygulamalarından bahsederken insanlara yapılan psikolojik şiddete şu şekilde dikkat çekmekteydi:

“1803'te Ruslar Gence'ye saldırdı ve Han'ını yendi. Gerek Rus ordusundaki yardımcı birlik olarak hizmet eden Gürcülere, gerek Rusların kendilerine(Rus askerler) Gence ilindeki Müslümanları kıyımdan geçirmek için izin verildi, hatta çoğu zamanda teşvik edildiler. Yörenin fethinden sonra Müslümanları aşağılamak için her çaba gösterildi, böylece Müslümanlar kaçıp gitmekten başka seçenekleri olmadığı kanısına vardılar.”

Yine McCarthy'nin bir başka aktarımında karşımıza çıkan durumda ise Sovyetler'in baskısına maruz kalan Abazalar'ın durumu dikkat çekmektedir. McCarthy'e göre sürgüne gönderilenlerin birebir kendilerinin anlattıklarına göre, Türkiye'ye götürülecek bahanesiyle ve zorla Rus gemilerine bindirildikten sonra, Türkiye yerine Kerç¹¹ ya da Novorusiska¹² ya götürülmüşler, daha sonra ise Rusya'nın iç bölgelerine sürülmüşlerdir (McCarthy, 1998a:37).

1.4.3.6. Kuşkuculuk ve Öfke

Kuşku, güven eksiliğinden kaynaklanan psikolojik bir süreç olmakla birlikte sosyal çevreyle de yakından ilişkilidir; çünkü sonuç her ne kadar bireyi ilgilendirir gibi gözükse de sürecin oluşmasını sağlayan sonuçlar, kuşkusuz bireyin içerisinde yaşadığı sosyal çevrenin varlığıdır. Öfke ise çoğunlukla “bireyin içindeki engellenme”, “haksızlığa uğrama”, “fiziksel ve psikolojik incinme ve yaralanmalar”, “hayal kırıklığından” kaynaklanmaktadır. Bu süreçler aynı zamanda bireyin çevresine karşı duyduğu güvensizliğin de bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁰ Akültüratif stresin uzun süre devam etmesinin nedenlerine değinen bu araştırma Almqvist ve Broberg (1999) tarafından yapılmıştır. Araştırmada yeni ülke insanların yeni gelene tepkileri ve olumsuz tutumları üzerinde durulmaktadır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ekşi, a.g.e., s.217

¹¹ Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde, yarımada'nın en doğusunda, Akmescit'e 210 km uzakta, aynı addaki boğazın kıyısında kent. Yabancı kaynaklarda kentin adı Kerch / Kertch, Osmanlı kaynaklarında da zaman zaman Kerç olarak geçer. Bulunduğu yarımada da "Kerç yarımadası" olarak anılır. Kerç yönetim birimi 108 km²'dir. 2001 yılı itibariyle şehrin nüfusu 157.000'dir.(Rayon nüfusu 182bin) Nüfusunun büyük çoğunluğu Ruslardan oluşmaktadır. Özel ekonomik bölge "*Port Krym - Kırım Limanı*" ile Kırım'ın önemli ihracat limanlarından biridir.

¹² Rusya'nın güneyinde Karadeniz'e kıyısı olan diğer liman kentlerden birisidir.

Özellikle zorunlu göçler veya sürgünler söz konusu olduğunda bireyi yaşadığı hayal kırıklığı, dışlanma ve haksızlığa uğradığını düşünme gibi psikolojik etkilenmeler öfkenin ve çevreye karşı duyulan güvensizliğin de aynı anda ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bireysel kimliği içerisinde “niçin ben?” sorusunu soran birey, göç sürecine dahil olduğunda özellikle zorunlu göçler ya da sürgünler söz konusu olduğunda “Niçin Biz?” sorusunu kendine sorabilmektedir. Bu değişim kuşkusuz bireyin süreç boyunca yaşadığı sosyo-psikolojik etkilenmelerle ilişkili bir boyutta karşımıza çıkmaktadır. Güven söz konusu olduğunda sürgünün sosyo-psikolojik sürecinin en başından beri sosyal kimliklerin kırılmasına dikkat çekmiştik. Yeniden sosyalleşmeler, yabancılaşma algılamaları ve geleceğin belirsiz olması bu kırılmanın güven bağlamında daha da yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

Göç olayını psikanalitik açıdan yorumlayan Grinberg ve Grinberg'e göre, göçmenin güvensizliğini, bilinmeyenle karşılaşma endişesi ya da kaygısı belirlemektedir. Geçmiş hayat, göçmenin kendini çaresiz hissetmesine yol açar; öyle ki bu onu, uygun fırsatları bile etkin biçimde kullanmaktan alıkoyabilir. Bu sırada güvenebileceği, korku ve kaygısını giderecek insanlar arar. Bir çocuğun korktuğu ya da ağladığı zaman annesini araması gibi göçmende başka bireylerin varlığına ihtiyaç duyar. Yeni çevre ile bütünleşebilmek için de geçici olarak bireyselliğinin bir kısmından vazgeçer. Ancak yeni çevre ile eskiden bağlı olduğu grup arasındaki fark çok büyük ise vazgeçme o derece derin olur. Vazgeçme gereksinimi içsel çatışmalara yol açar. Bir yanda diğer insanlar gibi olma isteğini duyarken yeni kültür tarafından yok edilecekmiş gibi korku duyar. Diğer yanda bireyselliğini devam ettirmek ister; kimliğini koruması, kendisi olduğunu hissetmesi önemlidir. Bu çatışmalar onda karmaşa ve yabancılaşma yaratırken, kimliğinin değişik yönleri arasında çatışmalar kaçınılmaz olabilir, yalnızlık, izolasyon duyguları depresif eğilimleri çoğaltır, şiddetlendirir (Akt. Ekşi, 2002:218).

Göçmenlik hayatı boyunca insanın varlığı; zaman, mekan ve kültür, insanlar arası ilişkiler gibi yönlerden değişmekte; eski bağlarından koparılan yeni bağlantıları, ya çok zor, yavaş ve uzun bir süreç içinde kurulmakta ya da genelde görüldüğü gibi hiçbir zaman yeterince olgunlaşmamaktadır. Bu durum tabii olarak göçmenin hayatını zorlaştırdığı gibi içinde bulunduğu yeni sosyal ve fiziki çevrenin de rahatını kaçırmaya, etkilemesine ve olumsuz yansımalarda bulunmasına yol açabilmektedir.

Toplu göçlerde bu etki oldukça asgariye inmekte ya da görülmeyecek kadar azalabilmektedir (Arslan, 2001:156). Göç sonrası göçmen ağlarının ortaya çıkış süreci aynı zamanda bu durumun üstesinden gelmek için olduğunu ifade etmek de yanlış olmasa gerek.

1.4.4. Sürgünün Sosyo-Politik Bağlamda Değerlendirilmesi

Sürgünler insanlar üzerinde oluşturmuş olduğu travmalarla uzun süreli bir döneme yaydıkları geniş bir etki alanı oluşturmaktadır. Bu süreçte göçmenin göç sürecine başladığı anavatanları, göç sürecinin sonunda geldikleri topraklar, bu topraklarda yaşayan topluluklar başta olmak üzere toplumsal yapının hemen her parçası bu göçlerden izler taşımaktadır. Sürgünün sosyo-psikolojisinde görüldüğü üzere bireylerin ve toplulukların yaşamış oldukları psikolojik deneyimler dışında bir de uluslararası toplumda dünyanın bütün topluluklarını maddi ve manevi etkileyen boyutları vardır. Özellikle göçler söz konusu olduğunda Castles (2003:13)'ın da ifade ettiği şekilde devletler tarafından algılanan güvenlik ve ulusal kimliğin kaybı sorunu, pek çok topluluk için sürgün ya da göç sonrası siyasi ve sosyal bir tavır belirlemenin temel dinamiği olmaktadır.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde özellikle uluslararası ilişkilerde göç kavramı ile güvenlik kavramı arasındaki ilişki biçimleri, küreselleşme ve postmodern süreçte daha çok dikkat çekilen nokta olmuştur. Özellikle göçmenlerle ilgili yabancı algılaması, temel belirleyici dinamik olmuştur. Bu durum onu aynı zamanda bir korku ikonu haline getirir. Her ne kadar yeni olmakla birlikte 11 Eylül 2001 tarihinden sonra Müslüman kimliğine takınılan tavır bunun somut göstergelerinden birisidir. Kuşkusuz devletlerin güvenlik-korku arasındaki gidiş gelişleri hükümet programlarında yer verilen göç ve göçmenlik politikalarında da temel belirleyici olmaktadır. Geçmişe dönük bakıldığında da bu durumun aynı dinamiklerden hareketle ortaya çıktığı görülmektedir.

Yahudiler'in yıllardır soykırımı uğradıklarını ifadelendirdikleri mağduriyet psikolojileri, Sovyetler'in uyguladığı iskan ve göç politikalarının uluslar arası ilişkilerdeki yansımaları, Ermeniler'in Amerika'da ve Fransa'da sürekli olarak sürgüne uğradıkları üzerine Türkiye aleyhine yaptıkları çalışmalar, Balkanlar'da etnik çatışmalar sonucu gerçekleşen yer değiştirmeler ve bunların hukuki tartışmaları gibi hemen hemen her alanda karşımıza çıkan tartışmalar aslında sürgün ve göçe bağlı olarak oluşan politik

konulardır. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken bir başka nokta da bir alt bilim dalı olarak politik psikolojinin sürgünlerde ve buna benzer yer değiştirmelerde incelemiş olduğu konulardır.

Bu bağlamda düşünülecekse öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki, politik psikoloji büyük grupların, kitlelerin ve ulusların birbirleriyle olan ilişkilerini ele alarak bu ilişkilerde rol oynayan psikolojik etmenleri değerlendirmektedir (Çevik, Ceyhun, 1995:3). Bu değerlendirmeler sırasında politik psikoloji; “seçilmiş travma”, “seçilmiş zafer” ve “mağduriyet psikolojisi” gibi kavramlardan faydalanmaktadır.

Seçilmiş travma, diğer grup tarafından yaratılmış ve bir grupta yoğun aşağılama ve mağdur olma duygularının yaşandığı olaylar için kullanılmaktadır. Sürgün bunlara bir örnek olarak kullanılabilir. Bu bağlamda seçilmiş travma göçmenin zihinsel tasarımı içerisinde kendini yaşatan ayrıcalıklı bir konuma kavuşmaktadır. Göçmene kırgınlık ve incinmişlik duygusu yaşatan, göçmende utanç veren paylaşılmış bilinçdışı savunmalar yaratan bu tür travmalar nesilden nesile aktararak tarihi arka planın sürekli canlı tutulmasını sağlamaktadır. Ayrıca herhangi bir tür kayıp ya da aşağılanma grup üyelerinin savunma mekanizmalarını çalıştırması için yeterli olmakta ve söz konusu grup kendisine acı veren, aşağılandığını hissettiği bu olayların yasını tutup tamamlayamazsa, duygular seçilmiş travmaya dönüşmektedir (Çevik, Ceyhun, 1995:20). Sürgünün sosyo-psikolojisinde de gördüğümüz üzere aşağılanma ve mağdur edilme bu tür yer değiştirmeler sırasında sıklıkla karşılaşılan durumlardır. Diasporik kimliklerinde de göreceğimiz üzere göçmenlerin kimliklerini canlı tutmak için kullandıkları temel argümanlardır. Bu sürecin canlı tutulmasında göçmenlerin yaşamış oldukları yas sürecinin de anlamsal bir değeri vardır.

Freud’a göre yas, acı veren değişiklik ya da kayıplara karşı kaçınılmaz zorunlu bir insani tepkidir (Freud, 1957:246). Bu bağlamda düşünülürse insan veya topluluklar geçmişte kaybettiklerinin yasını yaşamadan değişikliği kabullenemezler. Yas sürecinde ilk olarak sırasıyla psikolojik, sosyal ve kültürel şok, sonrasında üzüntü, kaybolan kişinin ya da nesnenin terk edilmesi ya da bir imaj ve anı olarak kalması yaşanmaktadır. En son aşamada ise kaybın kabullenilmesi ile belirli bir kırgınlık döneminin yaşandığı görülmektedir. Yurtsuzluk, devlet oluşturamama, insan için en önemli hayati faktörlerden birisi olan ve onu koruyan, kendisini güvende hissettiği hayat alanı ya da

evinden kovulması veya evinin yerin zorla değiştirilmesi seçilmiş travma oluşturmaya en uygun olaylardır. Eğer söz konusu olaylar zaman içerisinde tekrarlayan bir niteliğe sahip olursa, grubun yas sürecini tamamlaması mümkün olmayacak ve bu durum hissedilen duyguların ve verilen tepkilerin en yüksek seviyelerde gerçekleşmesine neden olacaktır (http://www.austenriggs.org/Senior_Erikson_Scholar).

Bir toplum için en acı deneyimlerden birisi olan sürgün, toplumlarda yasin yaşanma sürecinin daha da uzun sürmesi gibi bir etki doğurmaktadır. Bu duruma ek olarak aynı sendromun zaman içerisinde tekrarlanması, söz konusu duyguların daha da yüksek seviyelerde hissedilmesine yol açacak; yas, zamanında tutulup süreç tamamlanamadığından sorunlar daha da kemikleşecektir.

Şimdi temelde bu çıkarımlar akılda tutulmak üzere iki önemli başlığın sürgünün sosyo-politiği bağlamında önem taşıdığı görülecektir. Bu başlıkların birisi uluslararası ilişkilerde karşımıza çıkan sürgün olma durumunun yarattığı etkiler, diğeri ise diasporada yeni bir kimlik oluşturma zarureti olarak sürgün başlıklarıdır. Uluslararası ilişkiler bağlamında sürgünün yansımaları söz konusu olduğunda dört farklı millet ve dönemin dikkat çektiği görülmektedir.

Yahudiler : Sürgünün tarihi seyrinde de görüldüğü üzere dünyada sürgün denildiğinde akla sıklıkla gelen milletlerden birisidir. Onların sürgünleri özel kılan sebep ise kuşkusuz daha çok dini kaynaklı olmasıdır (Bkz.Groepler, 1999:11-12; Johnson, 2000:202). Yahudiler tarih boyunca sürgün hayatı yaşamış olmalarına rağmen II. Dünya Savaşı'ndan sonra soykırım kelimesini daha çok kullanmaya başlamıştır.

“Soykırım” kavramı, İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası'nın Yahudilere uyguladığı sistematik kırımını tanımlamak üzere düşünülmüş ve ortaya çıkmış hukuki bir kavramdır. Polonya asıllı Yahudi Amerikalı hukuk profesörü Raphael Keplin “Genocide” kavramını önermiş ve bu kavramın devletler hukukuna girmesine ön ayak olmuştur. Bugün için soykırım suçunun hukuki tanımı, sadece 1948 yılında kabul edilen ve 12 Ocak 1951'de yürürlüğe giren “Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi”nin 2. maddesinde yer almaktadır (Bkz.Johnson, 2000:389; Groepler, 1999:151).

Yahudilerin kullandıkları “sürgün edilmiş olma”, II. Dünya Savaşı’ndan sonra özellikle savaş sürecince Nazi Almanyası’nda yaşadıklarıyla birlikte farklı bir boyuta kaymıştır. “Jenesoid ve holocaust” imajlarıyla sosyal bilimlerden edebiyata, siyaset bilimden iktisada kadar hemen her alanda Yahudi entelektüellerin kullandığı bir imaj olmuştur. Ayrıca aynı imaj, Yahudi diasporasının da kimliğinin nihayetlenmesinde önemli bir köşe taşı olmuştur(Bkz.Bauman, 1997:8-22).

Ermeniler: 19. yüzyıla dek büyük çoğunluğu Osmanlı ve İran imparatorlukları sınırları içinde yaşayan Ermeniler, bu tarihten itibaren çeşitli nedenlerle dünyanın birçok ülkesine dağılmışlardır. Diasporada Ermeni nüfusunun en yoğun olduğu ülkeler Rusya, ABD ve Fransa’dır. Ermeniler özellikle I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti’nin kendilerine karşı uygulamış olduğu “tehcir”i daha sonra yerleştikleri ülkelerde siyasi olarak kullanmışlardır. Özellikle Fransa ve Amerika’da güçlü olan Ermeni diasporası, Osmanlı’nın mirasçısı olarak kabul ettikleri Türkiye’ye karşı olumsuz propaganda yürütmektedirler (Süslü, 1990:102-131). Osmanlı Devleti’nin içerisinde bulunduğu şartları göz önünde bulundurmadan Ermenileri diasporadaki politik duruşlarının yorumlanmasında kuşkusuz sıkıntılar olacaktır. Bu noktada daha önce sürgünün kavramsal analizi ve sürgünün tarihi seyrinde de üzerinde durulan tehcir konusuna ayrıca değinmekte fayda vardır.

Arapça asıllı bir kelime olan tehcir, “bir yerden başka bir yere göç ettirmek, yer değiştirmek, hicret ettirmek (immigration, emigration)” manasını taşır; bir “sürgün”, bir “deportation” manası yoktur. Bununla birlikte; “Tehcir Kanunu” (resmî adıyla Sevk ve İskân Kanunu) diye adlandırılan kanunun adı da aslında “Savaş zamanında hükümet uygulamalarına karşı gelenler için askeri tarafından uygulanacak önlemler hakkına geçici kanun”dur. Bu kanuna dayanılarak gerçekleştirilen yer değiştirme uygulamasının anlatımında kullanılan “tenkil (nakletme)” tabiri de batı dillerinde “sürgün” anlamına gelen “deportation”, “exile” veya “proscription” gibi terimlere karşılık değildir. Deportation sürülen kişi tutsaktır, dünya ile irtibatı kesilmiştir. Tehcirde ise böyle bir uygulama ve anlam söz konusu olmamıştır (Bkz.Selvi, 2004:68). Gürün’e (1983:215) göre ise yayınlanan kanunlarda tehcir kelimesinin dahi geçmediği “diğer mahallelere sevk ve iskan” şeklinde geçtiği bu nedenle tehcir demenin bile doğru olmadığı öne sürülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti resmi politikasında, tehcir sırasında ve sonrasında birçok Ermeni'nin öldüğünü kabul etmekle birlikte, bu ölümlerin sebebinin sistemli bir devlet politikası değil, savaş şartları, hastalıklar, iklim, bölgedeki çete ve aşiretlerin saldırıları ve Ermeniler'in zorunlu göçünü kolaylaştıracak imkanların bulunmaması olduğunu öne sürmektedir. Ayrıca Türkiye, Ermeniler'in büyük bir isyan başlatarak birçok Müslüman Osmanlı tebaasını öldürdüğünü savunmaktadır (Bkz. McCarthy, 1998b:129). Ermeniler ise 1878 Berlin Anlaşmasından sonra bağımsız bir Ermenistan kurulması hayaliyle Rusya, İngiltere ve Fransa'nın desteğiyle hareket ederek bu amaçla 20'den fazla dernek ve parti kurulmuştur (Bkz.Halaçoğlu, 2001:28). Osmanlı Devleti'ni tehcir kararı almaya götüren süreçte bu dernek ve partilerin her türlü yolu denedikleri görülmektedir.

Tehcire giden süreçte ilk olarak Talat Paşa'nın 9 Mayıs 1915 tarihinde Erzurum, Van ve Bitlis valilerine gönderdiği talimatta, ordu komutanlarıyla işbirliği yaparak Erzurum'un güneyi ile Van ve Bitlis'teki Ermeniler'in, buldukları yerlerden çıkarılarak, savaş bölgesine uzak bulunan güneye doğru sevk edilmelerini istemiştir. 30 Mayıs 1915 tarihinde karar onaylanmış ve uygulamaya başlanmıştır. Bu bağlamda tehcire tabi tutulan Ermeniler'in mallarının tespiti, nakliyatın emniyet içinde yapılması ve Ermenilere gittikleri yerde ve iş imkanları sağlanması hususlarında bir talimatname yazılması kararlaştırılmıştır (Akt.Özdemir ve diğerleri, 2004:28-29; Selvi, 2004:73). Ayrıca tehcir sırasında hastalar, dul, öksüz, yaşlı ve beş yaşından küçük çocuklar ve Katolik Ermeniler bu kararlardan muhaf tutulmuş, daha sonraki süreçte ise sadece çocuk ve tedavi gören hastalar dışında bütün istisnalar kaldırılmıştır (Özdemir ve diğerleri, 2004:77). Bu noktada Ermenilerin kendilerini politik olarak tanımlarken "sürgün topluluk" olarak ön plana çıkartmasının gerçekliklerle örtüşmediği görülmektedir.

Sürgün bir ceza sistemi olarak algılandığı için genelde temel amaç topluluğun ya da bireylerin ülke dışına ya da ülke içerisinde farklı yerlere gönderilmesi esastır. Dolayısıyla amaca giden her yolun mübah olduğu bir anlayış içerisinde sadece eylemin sonuçlanmasına odaklanılır. Özellikle dünya tarihindeki sürgün örneklerinde kişilerin ulaşım sırasında herhangi bir güvenlik kaygısının bulunmadığı, kişilerin geride bıraktıkları mallara el konulması ve en önemlisi de yerleştikleri yerlerde ev-iş gibi hiçbir imkanlarının bulunmayışı söz konusudur. Bu nedenle Ermenilerin tehciri, sürgün sosyoloji disiplini içerisinde sürgünlerin politikliği incelenirken farklı bir yere

konumlandırılmalıdır. Sürgün sosyolojisi disiplinin Ermeniler söz konusu olduğunda dikkat etmesi gereken noktalar ise şu şekilde betimlenebilir.

İlk olarak “Tehcir Kanunu”nun geçici süreyle yer değiştirme olarak tanımladığı bu uygulama da geri dönüş kısmı açık bırakılmıştır. Yani şartlar düzeldiğinde Ermenilerin isteyenlerine eski yerlerine dönebileceklerdi. Nitekim Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinden sonra Osmanlı Hükümeti, tehcire tabi tutulan Ermenilerden isteyenlerin tekrar eski yerlerine dönmeleri için bir kararname çıkarmıştır. 4 Ocak 1919’da bu kararın bütün ilgili yerlere tebliğ edildiği görülmektedir Alınan kararlardan bir kısmı ise şu şekildedir (Özdemir ve diğerleri, 2004:114-115):

- Sadece geri dönmek arzusunda bulunanlar sevk edilecek, bunun haricinde kimseye dokunulmayacaktır.
- Yerlerine iade edileceklerin her türlü güvenlik ve rahatlıklarının sağlanması için çalışılacaktır. Ev ve araziler teslim edilecektir.
- Kilise, mektep gibi binalarla bunlara gelir getiren yerler ait olduğu cemaate geri verilecektir.

Bu kararlar içerisinde sadece Osmanlı sınırları dışına çıkıp da geri dönmek isteyen Ermeniler, yeni bir emre kadar kabul edilmemişlerdir. Diğer taraftan tehcir sırasında geriye dönen Ermenilerin bütün haklarının geri verilmesi için ayrıca ihtimam ve çaba gösterilmiştir. Bu kanun çıkarıldığında Suriye ve civarındaki Ermenilerin yaklaşık olarak 300-350 bin kadarının Anadolu’ya döndüğü Ermeni Patrikhanesi tarafından resmen Amerika ve İngiltere’ye bildirmiştir (Akt.Çelik, 2006:176).

Ermeniler konusunda dikkat edilmesi gereken noktalardan birisi de tehcir süreci boyunca yerleştirildikleri yeni yerler de dahil olmak üzere güvenlik, barınma, sağlık ve iş gibi her türlü konularda hassas davranıldığı görülmektedir. Geri dönüş sürecinde de aynı ihtiyaçların karşılanmasına ve eskiden sahip oldukları hakların iadesine dikkat edilmiştir. Ancak bütün bu farklı noktalar yanında bütün yer değiştirme süreçlerinde olduğu gibi tehcirle diğer sürgünleri ortak kılan nokta hepsinin psikolojik olarak bir acı ve hikayeden oluşuyor olmasıdır. Bu nedenle sürgünün sosyolojisinin sosyo-psikolojik süreci değerlendirilirken bu ortaklıklardan bahsetmek zorunlu olmaktadır.

Sovyetler Dönemi: Ekim 1917 devriminde sonra çarlık sisteminin yıkılması Rusya için uzun bir dönemi kapsayacak yeni bir sosyal ve siyasal yapının da başlangıcı olmuştur. Özellikle Lenin'in ölümü ve Stalin'in devletin başına geçişinden sonra uygulanan devlet politikalarıyla pek çok toplumsal grup ve milliyet bu politikalarından olumsuz etkilenmiştir. Sürgünler ise ilk dönemler muhalifleri susturmak için kullanılan bireysel bir ceza sistemi olarak uygulanmaya başlamışken, tarımda kolektifleşmeye geçişle birlikte "kulak" sürgünleriyle toprak sahiplerinin Sibiryaya gibi Doğru Rusya'ya sürüldükleri görülmüştür. Son olarak farklı etnik ve dini gruplara uygulanan toplu sürgünlerin karşımıza çıktığı görülmektedir. Özellikle ikinci dünya savaşı öncesinde başlayan ve uzun bir süre devam eden bu tür sürgünler geniş bir alanda ülkeleri ve devletleri etkilemiştir (Bkz.Tuğul, 2003:19-25). Sovyetler dönemiyle ilgili olarak yapılacak olan analiz, üçüncü bölümde ele alınacağından bu kısımda sadece kısa bir bilgilendirme yapmak daha uygun olacaktır.

Balkan Türkleri: Balkanlar'da yaşayan Türkler'in karşılaşmış oldukları göç ve sürgünler, Yunanistan ve Bulgaristan'ın yaptığı uygulamalar sonucu gerçekleşmiştir. Balkanlar sürgün olaylarının yaşandığı en önemli coğrafyalardan birisidir. Balkanlarda uygulanan sürgünlerin hedefteki uluslarından birisi kuşkusuz Türkler'dir. İlk olarak Yunanistan tarafından uygulanan politikalar, daha sonra Bulgaristan'ın da uyguladığı politikalarla geniş bir alanı etkileyen bir göç ve sürgün coğrafyası ortaya çıkarmıştır.¹³

1.3.5. Sürgün Sosyolojisi'nde Diasporik Kimliklerin Yorumlanma Biçimleri

Bir halkın tüm dünyaya dağılışını anlatana diaspora kavramı, İlk kez Babil sürgününden sonra ve farklı ülkelerde toplanan Yahudiler için, modern dönemden önce Filistin'in son olarak İsrail dışında yaşayan Yahudiler için kullanılmıştır. Ancak günümüzde ise daha geniş bir anlam kazanarak farklı ülkelere dağılan bütün göçmenler için kullanılmaya başlanmıştır (Marshall, 1999:151). Diaspora mensupları, coğrafi olarak dağılmış olmalarına rağmen ortak bir tarih ve anavatan hakkında ortak bir hafıza ya da beslenen ve korunan hatta çoğu zamanda devam ettirilen sosyal bir kimlik üzerinden bir arada tutulmaktadırlar (Giddens, 2008:571).

¹³ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi almak isteyenler arşiv kayıtlarından yararlanabilirler. Bkz. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Dairesi Başkanlığı, Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi I, Balkanlarda Yunan Mezalimi, Ankara, 1996.

Diyaspora cemaatlerinin üyeleri ise çoğu zaman sadece yaşadıkları ülkeye ya da topluma değil, aynı zamanda yerleştikleri ülke, devlet veya millete de aidiyet söylemleri geliştirmektedirler. Ancak hiçbir zaman tam olarak yeni topluma aidiyet geliştiremezler; çünkü vatanlarıyla olan irtibatları sürekli devam etmektedir. Manevi olarak zihinlerinde yaşattıkları geri dönüş fikri yanında, anavatanlarındaki muhtelif 'dava'lara ya da mücadelelere maddi yardım yapmak, çoğu zaman diyaspora üyeleri için anavatanlarına aidiyetlerini ortaya koymanın da bir yolu olarak karşımıza çıkmaktadır (Yuval-Davis, 2008:153).

Diyasporalar söz konusu olduğunda pek çok tanımlamanın ve niteliğin bu tür cemaatlere atfedildiği görülmektedir. Örneğin, Robin Cohen (1997:26), diyasporaların ortaya çıkış sebeplerini ve farklı diyaspora kategorilerini ortaya koyarak bir fikir edinmemizi sağlar:

- Kurban Diyasporalar – Yahudiler ve Afrikalılar
- İşgücü Diyasporaları – Hintliler
- Ticaret Diyasporaları – Çinliler
- Emperyal Diyasporalar – Britanyalılar
- Kültürel Diyasporalar – Karayipliler

Ayrıca Cohen'in (1997:21-23) naklettiğine göre Safran diyaspora kavramını başka ülkelerde yaşayan azınlık topluluğunun üyeleri için de kullanmaktadır. Safran'ın sınıflamasında gurbetçiler, sürgündekiler, siyasi mülteciler, yabancı yerleşimciler, göçmenler ve etnik ya da ırksal azınlıklar diyaspora cemaatleri arasında yer alır. Yine Cohen'in aktardığına göre Safran diyasporaların altı niteliğinden bahsetmektedir:

- Onlar veya onların ataları özgün bir merkezden iki veya daha fazla yabancı bölgeye yayılmışlardır.
- Yerlerini, tarihini ve başarılarını içeren özgün bir anayurtları hakkında kolektif hafıza, bakış ve mite sahip olmak.
- Onlar tam olarak belki hiçbir zaman ev sahibi toplum tarafından kabul edilmeyeceklerine inanır ve kısmen öyle ayrı kalırlar.

- Anayurtlarını idealize ederler ve şartlar uygun olduğu takdirde kendileri ya da kendilerinden sonraki kuşakların dönmeleri gerektiğini düşünürler.
- Onlar diasporanın bütün üyelerinin kendi anayurtlarının sürekliliği ve restorasyonu ve güvenliği ve refahına kendilerini adamalarına inanırlar.
- Anayurtları ve onların etnik cemaat bilinci ve dayanışma yoluyla ilgi kurmayı çeşitli yollarla sürdürerek böyle bir ilişkinin varlığıyla önemli bir yol olarak tanımlanır.

Diyasporaların tarihteki örneklerine bakıldığında ise klasik araştırmalarda Musevi, Ermeni ve Grek Diyasporaları örnek olarak verilmektedir. Klasik diasporaların en temel özelliği toplumsal bir kategori olarak algılanmaları ve birlikte yaşadıkları toplum ile aralarında belirgin toplumsal ve kültürel sınırların olmasıdır. Klasik diaspora cemaatleri genellikle öteki ile karışmamaya özen gösterirler. Ancak modern diasporalar şeklinde nitelendirilebilecek kolonyalizm ve işçi göçü hareketlerinin ürünü olan oluşumlar ise çoğunlukla toplumsal bir kategori olarak ele alınmayıp daha çok diasporik kültürel kimliğe sahip ya da transnasyonal diasporik kültürel oluşumu sağlayan topluluklar olarak ele alınmaktadır. Bu anlamda modern diaspora kavramı günümüzde göçmen, misafir işçi, sığınmacı, mülteci ve benzeri şekillerde yurtsuzlaştırılmış grupları ifade etmek için kullanılır. Modern diasporalar geri dönüş mitinden uzaklaşmış toplumsal gruplardır. Bir anlamıyla yeni toprakları kendilerine yurt edinmek zorunda olan insanlardır (Kaya ve diğerleri, 1997:39).

Daha öncede ifade edildiği üzere Safran'ın diasporalar ile ilgili tanımlamaları yeni diasporaları özellikle de sürgün ve benzeri zorunlu göçe maruz kalan toplulukları açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda bu tür diasporaları açıklamak için James Clifford'un yine Safran'ın tanımlamasından yola çıkarak yaptığı "yarı diaspora" kavramını kullanmak daha doğru gözükmetedir (Kaya ve diğerleri, 1997:40). Diaspora kavramının nitelikleri konusunda Cohen (1997:26) ise, farklı kategoriler belirlese de bütün diasporaların aşağıdaki bazı ortak hususiyetleri taşıdığını söylemektedir:

- Anayurttan, genellikle baskı veya benzer sebepler gibi travmatik olaylar sonucu iki veya daha fazla yabancı bölgeye dağılmak.

- Bazı durumlarda, anayurttan iş, ticaret veya kolonyalist nedenlerle dağılmak.
- Konumu, tarihi ve başarıları dahil olarak anayurda ilişkin kolektif bir hafıza ve mit olması.
- Varsayılan tarihi yurdun idealleştirilmesi ve bu yurdun korunması, inşası, güvenliği, refahı ve hatta yaratılmasına dönük olarak kolektif taahhüt.
- Kollektif tasvip bulan bir dönüş hareketinin gelişimi.
- Farklılık, ortak tarih ve ortak gelecek düşüncesine dayalı ve uzun süre korunan güçlü bir etnik grup bilinci.
- İçinde yaşanılan toplumlarla sorunlu ilişki, en azından kabul edilmeme veya grubun başına bir başka felaketin gelme ihtimali.
- Diğer ülkelerde yaşayan topluluk üyeleri ile dayanışma ve sempati.
- İçinde yaşanılan ülkede çoğulculuğa geçit veren bir ortamda varlığı sürdürme olasılığı.

Cohen'in diyaspora tanımlaması da tıpkı kendisinin Safran'ı eleştirmesi gibi tenkite uğrasa da, Giddens, küreselleşen dünyada kolektif kimliği sağlayan etnik kültürü koruyan devam eden süreçler olduğunu göstermesi açısından Cohen'in yaklaşımlarını kayda değer bulmaktadır (Giddens, 2008:573). Bu diasporik bilinç “günümüzde sık rastlanan türden modern bir bilinçtir. Buradayken aynı anda başka bir yerde olma; birden fazla mekâna bağlılık hissetme; evrensel olan ile tikel olanı aynı anda yaşama ve anavatandan uzakta yeni vatan inşa etme gibi özellikler bu kimliğin temel özellikleridir” (Kaya, 2000:59). Diasporik kimlik, gelişen iletişim ve ulaşım teknolojilerinin oluşumuna hız kazandırıcı bir kimliktir. Günümüzde, telefon, internet, televizyon, radyo gibi pek çok iletişim ve ulaşım aracı sayesinde diasporik topluluklar, diyaspora ile anavatani aynı anda yaşamak imkânına sahip olmaktadır (Kaya, 2000:68).

Alund ise, diyasporadaki kişileri dalgalı bir denizde kendi haline bırakılmış bir bota benzetmektedir. Bu betimlemeye göre limana çekilmiş bir bot ancak limanı koruyan bir dalga kıran yok, bot halatlarla limana bağlı değil ve deniz çapa atılmaya da müsait değil. Burada kullanılan “bot” metaforu anavatandan olan kopukluğu temsil etmektedir (Alund, 1996:38). Kuşkusuz diasporik kimlikte kalıcı bir ayrılık duygusu söz konusudur ve bu ayrılık duygusu göçmen kimliğinin de tanımlayıcısı olmaktadır. Bu ayrılık duygusu aynı zamanda kendilerini farklı bir alan yaratmalarının da sebebi olmaktadır. Bu süreçte özlem ve hasret duygusunun da oluşturduğu iletişim ağları ve ev metaforu da

temel belirleyicilerdir. Örneğin, Kaya ve diğerlerine (2009:29) göre göçmenler kendilerin başka bir alan yaratmakla kalmıyorlar bu alan aynı zamanda onların yeni hayat alanları da olmaktadır. Göçmenler bu alan içerisinde anavatanlarını sürekli bir şekilde reel (ucuz uçak seferleri vb. yollar) ve sembolik (internet, televizyon, radyo, video endüstrisi, sinema filmleri, müzik endüstrisi... vb.) olarak ziyaret etmekte ve yeni aidiyet sistemleri geliştirmektedirler.

Grup içerisindeki iletişim ağları söz konusu olduğunda ise diasporik kimliğini muhafaza etmenin en önemli unsuru olarak grubun iç dinamikleri olduğu görülmektedir. Bu aynı zamanda entegrasyon ve asimilasyona direnmeyi de ifade etmektedir. Diaspora aidiyetliği sürekli ayakta tutar. Ancak aidiyet tek başına yaşanan bireysel bir olgu değildir. Birey ait olduğu cemaate bağlılığını nasıl kuruyorsa aidiyetliği ve diasporik kimliği de o derece kuvvetlenmektedir. Grup içerisindeki sosyal ve kültürel etkileşim ağlarına bağlıdır. Ağlar ne kadar kuvvetli olursa diasporik kimlik de o derece güçlü ya da zayıf olabilmektedir. Diaspora göçmenler arasındaki köprüdür açık kapıdır ve iletişim ağlarıdır (Alund, 1996:38).

Diasporada “ev” olgusu ise önemli bir metafor olarak karşımıza çıkmaktadır. “Ev” olgusu özlem olarak varoluşu temsil ederken, aynı zamanda şimdiye ve buraya ait olmamayı, geçmişe ait olan hayatları da sembolleştirmektedir. Diasporanın oluşumunda da evden ayrı olmanın verdiği etki ile bir kimlik oluştuğu görülmektedir. Ayrı olma ve yaşanan acılar aynı kaderi paylaşan insanlar arasında sıcak bir iletişim ağının oluşmasına neden olmaktadır. Bu ağ, köken kültüründen uzak olmanın yarattığı sosyo-kültürel boşluğu doldurmaya dönük de oluşturulmaktadır. Ayrıca bu ağ oluşturmak zorundalar ki geldikleri yeni toplumda sürekli olarak yabancılık ve dışlanmışlık zihinsel algılayışlarında yer alan bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır (Alund, 1996:38).

Safran'ın belirttiği bu niteliklerin hangilerinin sürgün cemaatlere uyacağı ayrıca tartışma konusudur. Ancak ortak olan noktalar kuşkusuz sürgüne maruz kalmış cemaat üyelerinin anavatanlarından farklı bölgelere yayılmış olmaları ve nesilden nesile aktardıkları bir anayurda dönüş ve özlem duygusunu sürekli canlı tutmalarınıdır. Safran'ın belirttiği tarzda ev sahibi toplum tarafından kabul edilmeyeceklerine duydukları inanç devam etmekle birlikte tam olarak kendilerini toplum dışında hissetmezler. Ayrı kalırlar

ancak paylaşılan ortak değer ve mekanlarda bir araya gelirler. Bunun anlamı tam olarak kapalı bir grup olmamaları aksine geniş bir ilişkiler ağıyla buldukları topluma bağlı olmalarıdır. Sürgün diasporasının Safran'ın bahsettiği bağlamda bir niteliği de grup üyeleri arasında varolan dayanışmadır. Bu dayanışma grup üyelerinin aidiyet bilinçlerini ve anayurtla kurdukları ilişkiyi canlı tutar. Bugün dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan Kafkas göçmenlerinin oluşturmuş oldukları diasporaları örnek olarak göstermek mümkündür.

1970'li yılların sonlarında özellikle Çerkezler etrafında tartışılmaya başlanan sürgün diasporası kavramı beş temel etrafında şekillenen bir söylemle yaygınlaşmaya başlamıştır. Bunlar sırasıyla, kültürün kaynağı ve koruyucusu olarak anayurt; toplumun doğal gelişim ortamından, anayurttan zorla koparıldığı sürgün; sürgün sonucu farklı bir coğrafyada hayatı muhaceret; muhaceretteki dağınık hayat ve kısıtlamalar sonucu kültürün ve kimliğin yok olmayla karşı karşıya kalması, asimilasyon; yok oluştan kurtulmak ve uluslaşma sürecini tamamlamak için tekrar anayurtta, anayurt ile bütünleşme, dönüştür (Taymaz, 1998:62).

Bu kavramlaştırmalar bize Cohen'in diasporalar hakkında yaptığı tespitleri çağrıştırmaktadır. Diaspora kavramının sürgün cemaatler için kullanılmasının ise 1990'larda gerçekleştiği görülmektedir. Bu kavram zamanla 90'lara kadar kullanılan muhaceret sözcüğünün yerine kullanılmaya başlanmıştır. Diaspora kavramının özellikle Kafkas halkları bir anlamıyla da sürgün halklar için yaygınlaşmasında ise biri özel, diğeri genel olmak üzere iki etken belirleyici olmuştur. Özel etken, bu yıllarda özellikle Sovyet Rusya'nın dağılmasıyla birlikte Kafkasya ile ilişkilerin hızla gelişmesi sonucu "anayurt" ve "anayurt dışı" arasındaki ikilik (veya ikilemin) daha açık bir şekilde ortaya çıkmasıdır. Bu durumda, bu ikiliği tanımlamak üzere "anayurt" ve "diaspora" kavramları yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. İkinci etkense, bu dönemde dünyanın diğer pek çok ülkesinde de yeni diasporaların ortaya çıkmış olmasıdır. Örneğin Türkiye, Ürdün, Suriye, İsrail, Almanya gibi ülkelerde Çerkez diasporasının ortaya çıkışı (veya yeniden keşfedilişi); geçtiğimiz yıl ise Gürcistan'ın geri dönüşleri için yasal düzenlemeler yapmasıyla gündeme gelen Ahıska diasporası bahsi geçen bu sürecin yansıması olarak da değerlendirilebilir (Taymaz, 1998).

Örneğin bu konuda bir çalışma yapan Cohen (1996), eskiden diaspora kavramının özellikle Yahudiler ve kısmen dört başka toplum için kullanıldığını, son yıllarda ise en azından 30 etnik grubun kendilerini “diaspora” olarak tanımladığını belirtmektedir. Ancak bu noktada sürgün toplulukların tam bir diaspora sayılamayacağı noktasının altını çizmek gerekir. Çünkü sürgün topluluklarında yaşanan ülkeye aidiyet bağları da mevcuttur. İçinde yaşadıkları topluma inanç ve ortak kültür bağları ile bağlı olan sürgün topluluklar, bu şekilde kendilerini tanımlamaktadırlar. Özellikle bu bağlam düşünüldüğünde Çerkezleri tam bir diaspora saymanın mümkün olmayacağını ifade etmek mümkündür.

Sürgün topluluklar için diaspora kavramı tartışılırken, bu kavramın kullanımında ortaya çıkabilecek bir sorun da dikkatimizi çekmektedir. Yaygın olarak kullanıldığı biçimiyle diaspora kavramı, “bir topluluğun en az iki yabancı bölgede dağınık olarak” yaşadığını belirtmektedir. Bir toplumun diaspora olarak tanımlanmasını sağlayan temel nitelik (anayurt dışında dağınık yaşamak), aynı zamanda o toplumun diaspora niteliğini kaybetmesine yol açacak niteliklidir. Bu nedenle “diaspora” kavramı aslında (çok uzun sürebilecek olsa da) bir geçiş sürecini tanımlamaktadır. Diaspora olmanın bir geçiş süreci olarak değerlendirilmesinin iki nedeni vardır: İlk olarak, farklı bölgelerde yaşayan topluluğun üyeleri, farklı deneyim ve toplumsal ilişkiler sonucu birbirlerinden farklılaşacaklar, bunun sonucu her bölgede yaşayan grup, kendi “öz”, “gerçek” kimliğini aslında değişen yapısı ve kültürü ile tanımlayacaktır. İkinci olarak, yukarıda tanımladığımız sürece paralel olarak, dağınık yaşayan topluluklar, dağınık yaşadıkları için kültürlerini yeniden-üretme geçecek ve zamanla içinde yaşadıkları toplumla kaynaşacaktır; çünkü mekandan bağımsız olarak toplumsal-kültürel ilişkilerin sürdürülemeyeceği açıktır. Bu durumda da diaspora bir bütün olarak ortadan kalkacak, yok olacaktır (Taymaz, 1998).

Kuşkusuz burada diasporik kimliğin muhtevasının onu çevreleyen siyasi kültürün ve inşa sürecindeki şartların doğrudan etkisi altında şekillendiği gerçeğine dikkat çekilmektedir. Bugün Orta Asya’da özellikle 1989’tan sonra yaşanan kültürel çatışmalardan sonra Ahıskalılarının durumu ile Türkiye’de yaşayan Çerkezlerin ya da Ashıkalarının durumu aynı değildir. Her iki bölgede de farklılaşan siyasi kültür, diasporik kimliklere bakışı da şekillendirmektedir.

Sürgünler söz konusu olduğunda diaspora, ancak üyelerinin göç edilen ülkeye ilişkin sosyal ve sembolik bağlar kurmaları durumunda ortaya çıkan bir devlet aşırı topluluk olarak nitelendirilebilir. Aksi takdirde sürgünden bahsetmek daha uygun olacaktır. Nitekim kaçmak zorunda kalan ve anayurtlarına dönüş özlemini duyan siyasi sürgün toplulukları tüm enerjilerini ayrıldıkları ülke üzerinde yoğunlaştırmıştır (Faist, 2002: 28). Bu amaç öylesine belirleyicidir ki göç edilen ve sadece geçici bir hayat alanı olarak görülen ülkeyle herhangi bir köklü bağın kurulması imkansızlaşır.

Böylece diasporalı olmak bir taraftan farklı coğrafyalarda farklı vurgular taşıyan kimlikler geliştirilmesine neden olmuş, diğer taraftan da yüzyılı aşkın bir süredir anayurtlarından ve birbirlerinden ayrı düşmüş ve zaman zaman birbirleriyle hiçbir ilişki kuramamış olmalarına rağmen ortak aidiyetlerinin korunabilmesine de zemin hazırlamıştır. Aynı şekilde anayurt kavramı da diaspora toplulukları için, ona erişimin en zor olduğu zamanlarda bile kolektif kimlikleri besleyen yegane kültürel merkez olmaya devam etmiş, diaspora coğrafyası ise hiçbir zaman diasporik kimlik için anayurda eşdeğer özgünlükte kültürel yeniden-üretim merkezi oluşturamamış, onun karşısında hep çevre olarak kalmıştır.

Faist'e (2002:28) göre diaspora, köken ülkeyle somut sosyal bağların kimi zaman eksik kalması nedeniyle gelişmek için sembolik bağlara muhtaçtır. Bu ise "yurt"u sembolik bağlarla hafızada diri tutmayı gerektirir. Faist'in (2003:13) kullandığı "ulusaşırıalan" kavramı da tam olarak bu sembolik bağları ifadeleştirir ki Faist uluslaşırı kavramını kullanırken bunun aynı zamanda göçün farklı düzlemlerde çalışması gerektiği konusunu anahtar bir kavram olduğuna da vurgu yapmıştır. Bu şekilde değerlendirildiğinde diaspora kimliğine bürünen birey, artık göçmen değildir. Göçün ilk yıllarında göçmen veya yabancı olarak tanımlanan bireyler daha sonraki süreçte toplumsal ilişkileriyle, siyasal tartışmalarıyla, müziğiyle, gelenekleriyle, düğünleriyle, ölümleriyle, sembolleriyle, süslemeleriyle, evleriyle ve insan manzaralarıyla farklı ve kalıcı alanlar yaratmış diasporik cemaate mensup bir bireydir. Bu nedendir ki ister zorunlu göçle ister gönüllü göçlerle kendi vatanını terk etmiş olsun, göçmenlerin diaspora oluşturmaları kendiliğinden gelişen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

BÖLÜM 2: SÜRGÜN SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA GÖÇÜN SOSYO-POLİTİĞİ: SOVYET RUSYA ÖRNEĞİ

Sürgünler söz konusu olduğunda tarih boyunca hemen her topluluğun doğrudan ya da dolaylı olarak sürgün süreçlerinin içerisinde yer aldığı görülmektedir. Buna göre kimi topluluk sürgünlerin faileri olurken, kimi topluluksa bu fail topluluklardan dolaylı olarak etkilenmektedir. Sürgünler, serbest göçlerden farklı olarak zorunlu bir çevre değişikliğini ifade etmektedir. Bir defa sürece maruz kalan kişi ya da topluluk, sosyo-kültürel çevresini değiştirdiği gibi, yerleştiği yeni yerinde de kimlik ve aidiyet tanımlamalarını değiştirmektedir. Sovyet Rusya sınırları içerisinde yaşayan Slav olmayan topluluklar, böyle bir sürece mazur kalmışlardır. Özellikle Türk ve Müslüman toplulukların çeşitli suçlamalarla bu süreçlerden daha fazla etkilendiği görülmüştür.

Çalışmanın bu bölümünde sürgün sosyolojisi adı koyulan disiplinin temel argümanlarından yola çıkılarak Sovyet Rusya örneği ele alınmıştır. Bu örnekte özellikle 1940-1945 yılları arasında yaşanan çeşitli toplulukların sürgünleri değerlendirilmiştir. Karadenizli Türkler, Batum'da yaşarken 1944 yılında Ahıskalı Türkler ile birlikte aynı sürece maruz kalmışlar ve Sovyet Rusya tarafından Kırgızistan/Oş bölgesine sürülmüşlerdir.

2.1. Etniklik-Yerellik Arasında Orta Asya'nın Kimlik Haritası

Rusya'da Ekim 1917'de gerçekleşen Bolşevik ihtilalin ardından iktidara geçen Bolşevikler, 3 Aralık 1917'de "Rusya'nın ve Doğu'nun Bütün Müslüman Emekçilerine" başlığıyla bir takım vaatleri içeren bir bildirge yayınlamışlardır. Söz konusu bildirgede "Kendi memleketinize kendiniz sahip olunuz. Kendi hayat ve geçiminizi kendi arzu ve bünyenize göre düzenleyiniz. Sizin buna hakkınız vardır; çünkü mukadderatınız elinizdedir. Biz bayraklarımızla bütün dünyanın mazlum milletlerine hürriyet götürüyoruz" denilmekteydi. Bu bildirgeden güç alan Rus olmayan milletler ve burada Türkler müstakil devlet olma yönünde tercihlerini kullandılar. Ancak bu durum uzun sürmemiştir ve Bolşeviklerin emrine giren Kızıl Ordu birlikleri bağımsızlıklarını ilan eden ülkelere tek tek girerek bağımsızlıklarına gölge düşürmüştür (Yüce, 2006:153).

Sovyetler'in bu bağlamda temel hareket noktası “böl ve yönet” politikasıdır. Resmi Sovyet tarih doktrinine göre, Çarlık kendi koloni siyasetini tatbikat sahasına geçirirken umumiyetle farklı toplulukları kışkırtarak birbiri aleyhine çeviriyordu. Bu husus, özellikle, Orta Asya Türklerini birbirinden ayırma örneğinde açık bir şekilde göze çarpmaktadır (Saray, 1993:77–78).

Amaçlarını gerçekleştirmek adına özellikle Türk boylarına (Kazak, Özbek, Türkmen, Kırgız, Tatar ve Azeri) birer komünist parti kurmuş ve daha sonra bu partileri Rus Komünist Partisine bağlamıştır. Böylece Türklerin kontrol altına alınması planlanmıştı. Ancak bu partiler Sovyetler Birliği içinde de kültürel birlik fikrinden vazgeçmeyince, Komünist parti yöneticileri çözüm olarak Türklerin siyasi birliğini bozma planını uygulamaya koymuşlardır. Türk boyları arasındaki eski düşmanlıkları kışkırtarak ve kabileler arasındaki rekabeti körükleyerek onları birbirine düşürmüş, akabinde Mart 1924'te Taşkent'e toplanan Türkistan Birlik Kongresi'ni provoke ederek tatsızlık çıkartmışlardır. Bunun üzerine Türk boylarını temsilen söz konusu Komünist partiler hep birlikte Rus Komünist Partisine başvurarak ayrı cumhuriyetler halinde yaşamak istediklerini bildirdiler. Durumu görüşen Rus Komünist Partisi 12 Haziran 1924 tarihinde her Türk Boyunun ayrı ayrı cumhuriyetler oluşturacaklarını açıkladı. Eylül ayında teşkil ettikleri “Merkezi Toprak Komitesi” ne bu Cumhuriyetlerin sınırlarını tespit ettirerek bugünkü statü gerçekleştirilmiştir (Saray, 1993:76–77).

Buraya kadar verilen bilgilerle aslında amaçlanmak istenen temel hedef Orta Asya'da yaşayan toplulukları etnik topluluk olarak sınıflayan ve istatistiklerde “Orta Asya'da Etnik Dağılım” başlığıyla Kırgız, Özbek, Ahıska Türkleri, Azeriler gibi pek çok Türk topluluğu etnik topluluk olarak tanımlayan anlayışın eleştirisidir. Özellikle Batı'da ve Türkiye'de yapılan pek çok araştırmada benzer toplulukları farklı etniklik kıstaslarına göre tanımlayan çalışmaların bu yönden eksiklik taşıdıkları etniklik, etnik kimlik ve millet tanımlamasının temel ölçütlerine bakıldığında daha rahat anlaşılacaktır. Bu bağlamda konunun sınırlarının belirlenmesinde Smith'in ölçütleri, en yakın kavramlardır.

Smith (1994:14-34), milleti tanımlarken temel belirleyicileri tarihi bir toprak ya da ülke, ortak mitler ve tarihi bellek, kitlesel bir kamu kültürü, ortak bir ekonomi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun olarak ifadelendirmektedir. Smith'te

milli kimlik (national identity) ve millet (nation) “birbirleriyle ilişkili etnik kültürel, teritoryal, ekonomik ve yasal-siyasî pek çok unsurdan oluşan karmaşık yapılar” olarak değerlendirilmekte ve milletin biri sivil ve yerel/bölgesel diğeri etnik ve tarihi olan iki boyutu harmanladığı dile getirilmektedir. Bu bağlamda milletler mensuplarına kesin bir toplumsal mekân tanımlamakta ve topluluğu zaman ve mekâna konumlandıran bir tarihî toprağın/ülkenin sınırlarını çizerler, fertleri milletin “moral coğrafyası”nın eşsizliğini gösteren “kutsal merkezler”le süslemektedir.

Smith’in de vurgu yaptığı biçimde görülür ki millet kavramının ortaya çıkmasını etkileyen değişik unsurlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki siyasi birliği ve ortak siyasi varlığa gönderme yapan devlet kavramıdır. Bir başka unsur ortak kültürü ifade eden dil, din ve töre kavramıdır. Diğer unsurları ise ortak tarih bilinci, ortak coğrafya, ortak kader ve aidiyet bilinci olarak sıralamak mümkündür. Bunların hepsi birlikte düşünüldüğünde Orta Asya’nın tarihi geçmişinin uzun süredir Çarlık ve Sovyet Rusya’nın egemenliği altında yaşayan Türk topluluklarını aynı kimlik altında birleştirdiği görülmektedir. Burada temel aidiyet bağları ile sonrada çevresel faktörlerin oluşturduğu aidiyet bağları arasında belli bir farklılık oluşmaktadır.

Çoğu zaman temel aidiyet bağı olan milli kimlik, Sovyetler altında yaşayan benzer kültürel topluluklar için her türlü boy ve kabile asabiyetinin üzerinde milli seviyede ortak bir yaşama tarzını ifade etmektedir. Böylece milli kimliğin, bütün yan kimliklerin aşılması sonucu, toplumun bütün fertlerinin ortak inanç ve değerler sisteminde birlikteliği (Türkdoğan, 1995:164) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şekilde düşünülürse Kırgız ya da Özbek olmak aynı zamanda belli konulardaki farklılaşmaları içerirken ortak noktalarda buluşabilmeyi de çağrıştırmaktadır.

Millet ile etnik topluluk kavramları, kullanılış şekline göre çoğu durumda anlam olarak birbirlerine paralel olmakla birlikte, millet kavramı etnik gruba göre daha kapsamlı kabul edilmektedir. Aynı zamanda millet kavramının, siyasi bir boyutu da vardır. Millet beş temel birlikteliğe dayanır. Bunlar; ortak siyasi birlik ve siyasi kimlik, ortak tarihi kader, ortak coğrafya-vatan, ortak kültür ve global toplumdur (Taşdelen, 2010:56).

Etnik topluluk, daha büyük bir toplumun bir alt grubu olarak ortak kültürel geleneğe ve kimlik duygusuna sahiptir (Erkal, 1997:397). Belli bir etnik grubun bireyleri toplumun diğer üyelerinden belirli kültürel karakteristikleri bakımından farklılaşır. Bir takım farklı

adetlerin ve değerlerin yanı sıra kendilerine özgü dil ve dini inanca sahip olabilirler. Bunlardan dikkat çeken en önemli özellikleri, geleneksel bir grup olarak taşıdıkları kimlik duygusudur.

Bu bağlamda düşünöldüğünde Kırgız, Özbek, Azeri ya da Türkiyeli olmak birer etnik kimlik tanımlayıcıları değildir; çünkü topluluklar arasında çok belirgin kültürel farklılıklar mevcut değildir. Ancak ortak soy, dil ve kültür birliğine sahip olmakla birlikte bazı kültürel ayrışmaların olduğu doğrudur. Bu ayrışmalarda belirleyici olan faktör daha çok pratikte karşılığını bulan anlayış ve tutumlardır. Bizce bu farklılıklar tam da yerel topluluğu ifade etmek için kullanılabilir bir gerçekliktir. Böylece yerel topluluk kavramı, kültürel ayrışmaları temsil etmektedir.

Sovyet tarihinde uygulanan bazı politikaların bu ayrışmaları körüklediği ve ilerleyen süreçte topluluklar arası çatışma oluşturduğu görölmektedir. Bunun oluşumunda 1940-1945 yılları arasında uygulanan sürgün politikalarının da önemli bir etkisi olmuştur. Belli bir sistematığe dayana sürgün sürecinde Türk toplulukları Orta Asya kırsallarına sürölürken burada halk düşmanı olarak etiketlenmişler, arkasından ise orada yaşayan yerli kültürler için yabancı olarak kabul edilmişlerdir. Ancak zamanla aynı tarihi kökenden gelmenin ve ortaklık bilincinin benzer kültürel pratiklere sahip olunduğu inancını kuvvetlendirmiş, kriz dönemleri dışında bütünleşmiş bir sosyal yapı görünümünün ortaya çıktığı görölmektedir. Bu konunun daha iyi anlaşılması için sürgün süreçlerini ve Sovyetlerin uygulamış olduğu kimlik politikalarının daha anlaşılır kılınması gerekmektedir.

2.2. Sovyet Rusya Sürgünlerinin Arka Planı

Sovyet yüzyılı her açıdan dünya tarihini değiştirmiş ve etkilemiş bir devletin tarihi olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle geçtiğimiz yüzyılda tarih içinde oynamış olduğu rol, Avupalı devletlerden Amerika'ya, Uzakdoğu'dan Osmanlı Devleti'ne kadar hemen her devletin dengesini değiştirmiştir. Sadece dış çevresini etkilemekle kalmamış, ayrıca kendi sınırları içerisinde yaşayan uluslara ve topluluklara II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında uygulamış olduğu politikalarla da adından söz ettirmiştir. Özellikle Stalin'in döneminde artan Nazi tehlikesine karşı önce Almanlar'a uygulanan zorunlu göç ve sürgün politikası, 1940-1944 yılları arasında hemen hemen bütün Slav olmayan unsurlara uygulanmıştır.

Bu politikaların temelinde ilk zamanlar Sovyet Rusya'nın kendi topraklarında yaşayan bütün ulusları eşit ve adil bir sistem etrafında bütünleştirme düşüncesi yatmaktaydı. Bu durumu ilk dillendiren Stalin'in kendisi olmuştu. Kasım 1917'de Halklar Komiserliği görevine getirilen Stalin milliyetler konusundaki genel politikasını maddeler halinde şu şekilde açıklamaktaydı (Tuğul, 2003:19).

1. Rusya'daki tüm halklar eşit egemenlik hakkında sahiptirler.
2. Her türlü ırk ve din ayrıcalığı yasaktır.
3. Rusya halkları kendi haklarını tayin eder. Bu hak bağımsız bir devlet kurma hakkını dahi içerebilir.
4. Rusya'daki etnik gruplar ve azınlık halklar kendilerini geliştirme ve ilerletme hakkına sahiptirler.

Stalin bu politikasıyla her bir Orta Asya ve Kafkas devletinin/özerk bölgenin/klanın kendi ulusal kimliğini oluşturmasını ve böylece diğerlerinden farklılaşmasını amaçlamıştır. Bu sayede kabile kimliğine ve zihniyetine sahip devletler, dönemin sosyolojik yapılanmasına da yaklaştırılmış olacaktı. Ancak dışarıdan bir şablon olarak bölge topluluklarına sunulan bu politika, tam anlamıyla istediği sonucu vermedi. Halk kendi kimliğini, törelerini, anlayışını ve kültürünü koruma yönünde belirgin bir direnç göstermişti (Efegil, 2006:109). Kuşkusuz bu direncin oluşmasında daha öncede bahsi geçtiği üzere dil, tarih, din ve kültür politikalarının da önemli bir etkisi olmuştur. Nitekim bunlara direnen aydınlar ortadan kaldırılmış, topluluklar ise çeşitli bahanelerle sürgüne edilmişlerdir. Baltık kıyılarından Karadeniz kıyılarına, Hazar denizi kıyılarından Uzakdoğu'da Kore sınırlarına kadar bölgelerdeki ulusların ve etnik toplulukların, resmi adlandırmalarla "özel istihdam", "sosyalist anavatanın güvenliği", Hitler ordusuyla ve Almanlarla işbirliği", ve "Japon Casusluğu" gibi sebeplerle sürüldükleri görülmektedir.

1917 yılından sonra Çarlık rejiminin yıkılması Rusya için yeni ve sancılı bir dönüşümün de başlangıcı olmuştur. Çarlık Rusyası altında yaşayan bütün etnik grupların çoğuna 1920'lerin sonuna kadar belli bir özerklik tanıyan Sovyet Rusya, Stalin'in "milliyetler politikası"yla da bunu pekiştirmiştir. Ancak daha sonraki süreçte parti bürokrasinin ağır bastığı totaliter bir devlet normları oluşmaya başlamıştır. İlk dönemlerdeki muhaliflerin

temizlenmesi, toprak mülkiyetlerinden vazgeçmeyen zenginlerin sürgünleri ve aydınların topluca yok edilmesini son aşamada farklı etnik ve kültürel toplulukların sürgün edilmesi takip etmiştir. Sovyet Rusya’da 1930-1950 arasında yaşananlar, 1953’te Stalin’in ölümüyle birlikte tartışılmaya başlamış, 1956 yılında DeStalinizasyon kampanyasının başlamasını ise sürgün toplulukların haklarının geri iadesi ve topraklarına geri dönmesi kararı takip etmiştir.

Stalin’in ölümünden sonraki bu kırılma 1980’lerden sonra farklı bir boyutta gerçekleşti. Küreselleşme ve Soğuk Savaşın getirdiği psikolojik baskı Sovyet politikalarından da belli bir kırılmanın yaşanmasını getirdi. Özellikle bu tarihe kadar uygulanan “*kati kapallılık siyaseti*” (Özcan, 2007:194) neticesinde dünya kamuoyu Sovyetlerde gerçekleşen pek çok olayın yabancısı olarak kalmıştı. 1980’li yılların sonunda *glasnost-açıklık ve perestroyka-yeniden yapılanma* politikaları ile birlikte kendi tarihini sorgulamaya başlayan Sovyet tarihçiler; gulagların, sürgünlerin ve totaliterliğin bütün pratiklerini dünya kamuoyuyla paylaşmaya başlamışlardı. Bu beraberinde Sovyetler Birliği’nin dağılmasını ve Sovyet komünizminin ortadan kalkması sonucunu getirmiştir. Bütün bunlar Orta Asya’da yeni oluşumların ortaya çıkmasına ortam hazırlamış ve bu süreçte kimlikler konusu yeniden gündeme gelmiştir.

Erkal’ın (1997:396) kimlik konusunun Orta Asya’da yeniden gündeme gelmesinin arkasında yatan temel nedeni küreselleşmenin değerleriyle alakalı görmesi gibi, Sovyet komünizminin ortadan kalkmasının da bu durumun ortaya çıkmasında etkili olduğu sonucu aynı derecede konuyla ilişkilidir. Sovyetlerden sonra Orta Asya’da kurulan bağımsız devletlerin karşılaştığı kimlik problemleri, aynı zamanda Sovyetlerin uygulamış olduğu kültürel politikaların bir yansıması olarak da okunmalıdır. Nitekim bağımsızlık ve yeniden yapılanma sürecinde Sovyetlerin uyguladığı dil, kültür, eğitim ve tarih politikaları başlı başına bir problem kaynağı olmuştur. Örneğin, dil politikalarında altında yaşayan bütün uluslar, Rusça’yı kullanma zorunluluğuna tabi tutulmuşlardır. Her ne kadar çoğu topluluk kendi aralarında milli dillerini kullanmalarına rağmen, ortak dilin Rusça olması, “dil üzerinden başlayarak özellikle Türk ve Müslüman topluluklar arasında tarihi bir bağlılığın oluşması önlenmeye çalışılmıştı” (Eröz, 1982:432).

Sovyetlerin uyguladıkları politikaların devamı sonraki süreçte eğitim sistemine de el atmayı gerektirmiştir. Bu bağlamda Andropov (1983:23) ve Golovin'in (1854:20-22) de ifade ettiği üzere; tarih, tahrif edilmiş ve yeniden yazılmış, marksizm ve Rusça zorunlu bir ders olarak okutulmaya başlanmıştır. Böylelikle Rus kültürünü yaygınlaştırmak, etnik ve dini farklılıkların ortadan kaldırılması için bir araç haline gelmiştir. Enternasyonalizm adı altında aslında Rus milliyetçiliği yapılmıştır.

Rus milliyetçiliği, temelde ülke sınırları içerisinde yaşayan insanları tek bir millet tek bir devlet ve tek bir görüş Panslavizm, Çarlık ve Ortodoksluk çatısı altında toplamayı amaç edinmişti. Bu bağlamda bütün politikaların temelinde eğitime yüklenen fonksiyonellik sürekli gündemde tutulmaktaydı. Örneğin, Milli Eğitim Bakanı Tolstov'un Çar II. Alexander'a yazdığı bir mektuptaki, "Rus olmayan milletleri eğitip aydınlatmanın ve onlara Rusluk ruhunu aşılamanın devletimizin takip ettiği siyaset bakımından son derece ehemmiyetli olduğu kanaatindeyim" (Akt.Saray, 1987:27) düşüncesi aslında bu politikanın en yalın ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu politikanın uygulanırılığı açısından düşünüldüğünde ise kuşkusuz okul ve camilerin önemli bir noktada durduğu anlaşılmaktadır. Akıner'e (1995:16) göre binlerce cami ve medrese kapanmış, şeriat mahkemeleri basamak basamak kaldırılmış ve vakıflar ilga edilmişti. Sovyet hükümeti kuşkusuz bütün bu süreçleri ihtilalden sonraki dönemde uygulamış ve dine kesin tavır almıştır.

Okullar söz konusu olduğunda özellikle Türk ve Müslümanların önce Ruslaştırılması, ardından bir misyoner gibi hareket ederek kendi toplulukları üzerinde etkinlik kurması amaçlanmaktaydı. Bu amaçlar çerçevesinde ise özellikle Türkçe eğitim yapan okulların kapatıldığı görülmüştür. Erkan'a (1996:26) göre bu şekilde pratiğe yansıyan asimile politikasıyla Türk ve Müslüman halka iki seçenek bırakılmıştı: Rus Okullarına gitmek ya da eğitimsiz cahil olarak kalmaktı. Ancak çoğu politikası gibi Rusya'nın bu politikası da teoride kusursuz gözükmesine rağmen pratik hayatta karşılığını bulamamıştır. İnsanlar Rusçanın hayati bir önem taşıdığını bildikleri halde çocuklarını okullara göndermemişlerdir; çünkü okullarda Ruslar tarafından görevlendirilen öğretmenlerin Rus papazlarından oluştuğu görülmekteydi. Okullarda yapılan bu değişikliklerden sonra özellikle ikinci bir hedef olarak camiler için çeşitli uygulamaların ortaya koyulduğu görülmüştür; çünkü İslam dini Panslavizm için Türklük şuurundan sonra ikinci bir engel

olarak algılanmaktaydı ki bu noktada Baymirza Hayit'in bu Rusya'nın din ve İslam ile ilgili politikalarına yönelttiği eleştirilerin haklı gerekçelerine ulaşılmaktadır.

Baymirza Hayit (1986:186) Sovyetler'in daha çok uyguladığı din politikalarına dikkat çekmektedir. İslam dinini kendilerine karşı muhalif bir tehdit olarak gördüklerinden Kafkaslar ve Orta Asya'da ateist ve Marksist bir eğitimi vermeye çalışmışlardır. Çarlık Rusyası döneminden beri devam eden İslam araştırmaları konusunda yeni politikalar geliştiren Ruslar, Sovyet çağında ise Marksizmin din karşıtı düşünce ve siyasetini geliştirmeyi ve bu arada İslam'ın Türkler üzerindeki etkisini tamamen ortadan kaldırmayı amaçlamışlardır. Bahsi geçen bütün süreçlerin dirençle karşılaştığı yerler, sürgünlerin ve ölümlerin de karşımıza çıktığı yerler olmuştur. Özellikle stratejik bir bölge olması nedeniyle Kafkaslar bu durumdan en çok etkilenen bölge olmuştur.

Sovyet Ruslar'ın sürgünlerle ve ölümlerle paralel götürdüğü en önemli politikası ise Slav nüfusun lehine yeniden iskan faaliyetleridir. Ruslar, Türk topraklarında kendi aleyhlerine gelişen nüfus yapısını kendi lehlerine çevirmek için Slav kökenli halkın buralara göç etmesini teşvik etmişlerdir. Böylelikle nüfus yapısı suni olarak değiştirilmiştir. İskan politikalarında gözetilen temel ilkeler ise şu maddelerden oluşmaktaydı (Gözaydın, 1948:88).

- a. Rus göçmenlerini yerli ahaliye hakim kılmak ve bunları ulaşım merkezlerine yerleştirmek.
- b. Yerli ahalinin zirai araçlarını, hayvanlarını ve hatta kendilerini bile Rus göçmenlerine yardıma ve angaryaya mecbur etmek.
- c. İskan mahallinin sulak ve verimli arazisini Rus göçmenlerine hasretmek, bu arazi yerli ahaliye ait olduğu takdirde, bunları daha az verimli kurak arazi ile değiştirmek için şiddet kullanmak.

Kafkaslarda ise sürdükleri toplulukların yerine gene slav nüfusun yerleştirildiği görülmüştür. Sürgünler ve yer değiştirmeler Sovyet döneminde ayrıca üzerinde durulması gereken konudur. Bu noktada Sovyetlerin uyguladığı sürgünü iki farklılık noktasından değerlendirilmesi gerektiğine de vurgu yapmak gerekir. Bunlardan ilki daha önce de "tarım despotizmi" olarak yorumlanan Kolhoz ve Savhoz yöntemiyle toprakların kolektifleştirilmesi ve yanlış tarım politikaları genel olarak Rus

topraklarında yaşayanlar için problem kaynağı iken; diğeri sistemli yoksullaştırma politikaları, verimsiz toprakları ekip biçmeye zorlanma, askere alınma kaygısı, yeni vergilerin koyulacağı endişesi gibi durumlar ise özelde Türk ve Müslüman halklar üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır.

Bu bağlamda örneğin Kafkasya savaşları sırasında gösterdikleri başarılar nedeniyle subay ve askerlere verilmek üzere Kuzey Kafkasya toprakları geniş ölçüde yeniden iskan edilmiştir. Müsadere dışında kalan topraklar ve geniş orman arazileri ise Rus hazinesine aktarılmıştır. Yeni yerleşimcilere verilen topraklar ise yerlilere göre iki kat daha fazla olmaktadır (Erkan, 1996:35). Bu durum yerli halk üzerinde sosyal bir baskı oluşturduğu gibi ekonomik açıdan da bir sarsıntının oluşmasına sebep olmuştur. Yerli halka verilen verimsiz araziler tarım yapmaya elverişli olmadığından geniş çapta bir yoksulluk sorunuyla da karşı karşıya kalınmıştır.

1957'den sonra Destalinizasyon politikalarının da etkisiyle sürgün toplulukların geriye dönüşleri dikkatimizi çeker. Ancak topraklarının sahiplenilmiş olması farklı problemleri de beraberinde getirmiştir. 1990'lardan sonra küreselleşmenin etkisi ve iletişim ağlarının gelişmesiyle de birlikte özellikle sürgün toplulukların dünya çapında bir diaspora ağları oluşturma çabalarına şahit oluruz. Bu dönem geriye dönüş ve yeniden bir devlet kurma psikolojisinin de yaygınlaşmasını sağlar. Son dönemde Ahıskalı Türklerle de tekrar gündeme gelen geriye dönüş ve diaspora sorunu Sovyet Rusya ile ilgili tartışmaları da beraberinde ettirmiştir.

2.2.1. Kulak Sürgünleri

Sovyetler Birliği'nde halkların yaşadıkları yerden topluca sürülmeleri sürekli olarak karşımıza çıkan olgudur. 1930-1950 yılları arasında bir çok halkın yaşadıkları yerlerden sürülerek ülkenin başka bölgelerinde, zor şartlar altında yaşamaya terk edildikleri görülmektedir. Bu uygulamalara ilk defa, 1 Şubat 1931 tarihinde SSCB Merkez İdare Komitesi ve Yüksek Sovyet Prezidyumu(YSP) tarafından çıkarılan kararname ile "kulak" olarak adlandırılan toprak sahibi zengin köylülerin maruz kaldığını müşahede etmek mümkün. İki yıl içerisinde sürgünleri gerçekleştirilen bu şahısların toplam mevcudu 1.317.000 civarında olduğu belirtilmektedir. Bunlar arasında mesela Ukranya'dan 63.720 aile, Kuzey Kafkasya'dan 38.404 aile, Moskova'dan 10.813 aile,

Batı Sibirya'dan 52.091 aile, Kırım'dan 4325 ailenin sürgüne gönderildiği artık bilinmektedir (Zemskov, 1990:3-4; Bugay, 1991a:101).

1917 devriminden sonra devlet eliyle uygulanmaya başlanan Kolhoz ve Sovhoz sistemi Sovyet devletinin tarıma ne kadar önem verdiğini halka yansıtmaya çalışmıştır. Bu sistemin temel mantığı özel mülkiyetlerin ortadan kaldırılması ve bu toprakların devlet tekeline alınmasıydı. Temelde kapitalist sistemin tekelci bir işletme zihniyeti ile işçileri sömürü üzerine dayalı pratiğinin sosyalizmin getirdiği bu değişimle birlikte aşılacağı düşünülmüştür. Ancak bu uygulama düşünüldüğünden daha zor pratiğe yansımıştır. Lewin (2009:190) “Sovyet Yüzyılı” isimli çalışmasında Stalinist sistem için tarım despotizmi kavramını kullanmakta bir bakımdan haklı gibi durmaktadır. Nitekim buna karşı çıkan köylüler, Sovyet devleti tarafından Sibirya'ya sürülmüşlerdir. Sürgünler sırasında 1991 yılında SSCB dağılana kadar Rusya'da resmi makamların “özel istihdam” olarak adlandırdığı bu yer değiştirmeler daha sonradan kulak sürgünleri olarak tarihe geçecekti. Bu isim ise sürgüne gönderilirken insanların hemen hepsinin sırtına “kulak” etiketi vurulmasından kaynaklanmaktaydı. Gittikleri yerlerde ise Sovyet makamları tarafından halka “*hain, karşı devrimci, sabotajcı ya da Batı işbirlikçisi*” (Tuğul, 2003:27) olarak aksettirilmekteydi.

Bu uygulamaların kuşkusuz Stalin'in kişisel dünyasıyla da yakından alakalı olduğu konusundan pek çok aydın hemfikir. Özellikle partinin başına geldikten sonra ilk yaptığı iş olarak muhalifleri susturmasının arkasından kulak sürgünlerini getirdiği pek de şaşırtıcı olmamıştır. Lewin'in (2009:110-111) özellikle vurguladığı şekliyle Stalin'in paranoyak kişiliği onu aynı zamanda kuşkucu ve sürekli etrafından korkar bir psikoloji içerisinde hareket etmesine neden olmuştur. Stalin'de bireysel olarak varolan kin, garez, sapkınlık, öfke aynı zamanda Sovyet sisteminin uzun bir süre işleyişi için de temel sosyo-psikolojik süreçleri oluşturmuştur.

Stalin'in bu anlamda uyguladığı iç pasaport yasası da yapmış olduğu eylemleri meşru bir zemine çekmesi açısından dikkat çekilmesi gereken bir uygulamadır. Özellikle bahsi geçtiği üzere parti içi muhaliflerle sorunlarında, toprağın kolektifleştirilmesi konusunda köylülerle, ulusal sorunun çözümünde azınlıkla ve hatta 1933 yılındaki kıtlık sırasında kentlere yürüyen halkın engellenmesi için çıkardığı iç pasaport yasası gibi tüm icraatlarında zor ve sürün etme metodu olarak uygulanmıştır (Tuğul, 2003:25).

İç pasaport yasasının içeriği ise şu şekildeydi. 1933 yılında yanlış uygulanan tarım politikaları sonucu Rusya’da baş gösteren kıtlık ilk önce şehirleri tehdit etmişti. Bunun üzerine merkezi iktidar devletin tüm silahlı güçlerini ülke çapında gıda operasyonuna sevk etmesine neden olmuştu. Devlet güçlerinin kırsal alanda bulunan gıda maddelerini şehirlere taşımasıyla bu defa kıtlığın merkezi kırsal bölgelere kaymıştı. Açlıktan ölmek için bu defa kırsal alandan insanlar yiyeceklerinin gönderildiği şehirlere doğru göç başlatmışlar ve bunun üzerine merkezi iktidar bu göçü önlemek için iç pasaport yasası çıkarmıştır.

2.2.2. Toplulukların Sürülmesi

Sovyet Rusya’nın kulak ve muhaliflerin sürülmesi dışında uyguladığı politikalardan birisi “demografik düzenleme” pratiğine yönelik olarak sürgün ve iskan faaliyetleridir. Bu sürgünler temelde Slav olmayan Türk ve Müslüman unsurları hedef almıştır. 1980 sonlarına kadar toplulukların sürgünleri ile ilgili dünya kamuoyunda herhangi bir araştırma alanı mevcut değildi. Ancak Sovyetlerin özellikle 80 sonlarında başlattıkları tarih sorgulaması Sovyet tarihinde böyle bir gerçekliğin olduğunu da kamuoyuna göstermiştir.

Kuşkusuz bu durumda Sovyetlerin uygulamış olduğu katı siyaset politikasının etkisi büyük olmuştur. Özellikle Sovyet tarihçiliği böyle bir araştırmanın olması yolunda da önemli bir engeldi. Ayrıca sürgün topluluklardan bahsetmek resmi olarak hem suç kabul edilmekteydi hem de konuyla ilgili resmi belgeler devlet arşivlerinde gizli tutulmaktaydı (Özcan, 2007:194). Bu konuyla ilgili olarak ilk araştırmalar ise Nikolay Bugai ve Viktor N. Zemskov’un SSCB’de sürgün edilen toplulukları ve iskan faaliyetlerini inceleyen çalışmalarındır. Özellikle Bugay, hemen hemen bütün sürgün topluluklar üzerinde özellikle arşivlerdeki Stalin döneminde “çok gizli(top secret)” olarak kabul edilen belgelerin incelenmesinden oluşturduğu çalışmalarla bu alanda önemli bir isim olmuştur. Pavlova’nın Sovyet arşivlerinde yer alan belgeleri tanıtan makalesi de ayrıca dikkatimizi çeker. Bu dönemde yapılan çalışmalarda dikkatimi çeken ilk olgu sürgünlerin nüfus yapısıyla oynanması üzerine kurulu olduğu gerçeğidir. Bu durum özellikle toplu sürgünler söz konusu olduğunda karşımıza çıkmaktadır.

McCarthy’e (1998a:29)’e göre Ruslar’ın özellikle siyasal üstünlüğü ele geçirmek için uyguladığı sürgün politikalarında iki odak nokta vardı. Bunlardan birisi Müslüman ve

Türkler'in sürülmesi diğeri ise Slav halkaların sürülen toplulukların yerlerine iskan ettirilmesidir. Bu şekilde düşünüldüğünde Sovyet Rusya'nın sürgünleri fiziksel ve sosyal mekanı etkileyen iki zorunlu göç tipini ortaya çıkarmaktadır. Bir taraftan Slav olmayan toplulukların zorla göç ettirilmesi, diğeri ise Slav toplulukların boşalan yerlere zorunlu yerleştirilmeleridir.

İlk toplu sürgünler Slav olmayan halklardan Koreliler, Almanlar, Polonyalılar, Finliler, Japonlar gibi topluluklar hedef alınmıştır. Örneğin 1932-34 arası Leningard bölgesinde yaşayan Finlileri, Mareşal Mannerheim askeri rejiminin ajan olarak kullanılacağı kaygısıyla Sibirya'ya sürgün eden Moskova 'sosyalist' rejimi, 1935 yılında ilk toplu sürgününü 'Japonya için potansiyel ajan' olarak gördüğü Kore halkıyla başlatmıştır. Moskova, ikinci sıraya Ukrayna sınırında yaşayan Polonyalıları koymuştur. 1937'deki ilk Kürt sürgünü bunu takip etmiş, 1941'de Almanya'nın SSCB'ye saldırmasıyla bu defa sürgün kervanına Volga bölgesinde özerk cumhuriyet statüsünde yaşayan Almanları katmıştır. Bu sürgünlerle ilgili ilk resmi belge ise 7 Temmuz 1937'de Halklar Konseyi Komiserliği¹⁴ ve Merkezi Sovyet Yargı Komitesi, "bazı sınır bölgelerinde oldukça şüpheli halklar yaşadığı" tespitini yaparak bu bölgelerin temizlenmesi için bir kararname çıkarmasıyla başlamıştır. Bu kararnameyle ilk önce Ermenistan-Türkiye sınırında yaşayan 812 Kürt sürgün edilmiştir (Tuğul, 2003:40). Özellikle II. Dünya Savaşı yıllarına denk gelmesi sürülen toplulukların çoğunun sebebi Almanlarla işbirliği yaptıklarıyla gerekçelendirilmiştir. Hitler ile Stalin arasındaki anlaşmazlık paktının Almanlar'ın Sovyet Rusya'ya saldırısından sonra bozulması aynı zamanda bu demografik dalgalanmaların da başlatıcısı olmuştur. Savaş sırasında sıklıkla hazırlanan raporlarda Sovyetler'in suçladıkları milletlerin Almanlar ile işbirliği yaparak vatana ihanet ettikleri noktasında raporlar hazırladıkları görülmektedir.¹⁵

Topluluk sürgünlerinin ikinci hedefinde Türk ve Müslüman topluluklar varken, bunlara uygulanan politikaların temelinde ise toplulukların kültürel olarak da yok edilmesi amaçlanmıştı. Golovin'e (1854:20-22) göre Ruslaştırma ya da Slavlaştırma şeklinde karşılık bulan bu politikalar aynı zamanda demografik yapıdan dil yapısına, kültürden eğitime pek çok alanda kesinti yaratmıştır. Hatta öyle ki zaman boyunca eski Sovyet

¹⁴ SSCB'nin siyasal temelini oluşturan Halk Temsilcileri Sovyetleri aracılığıyla yürütür. SSCB'nin siyasal temelini oluşturan Halk Temsilcileri Sovyetleri, hem yasama hem de yürütme erkine sahiptir.

¹⁵ Bu konuda örnek olarak Kırım Türklerinin sürülme sebebi olarak hazırlanan raporlara bakmak bir ön fikir verecektir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. A. Nekriç, Nakazanniye Narodı, New York, Khronika, 1978, s.35-37

topraklarındaki etnik çatışmaların da temel kaynaklarından birisi olmuştur (Tuğul, 2003:78-80). Kuşkusuz bütün bu uygulamaların arkasında sürekli korkular üreten bir devlet sisteminin güvenlik algılamasının da payı büyüktür. Lewin'e göre bu korkular aynı zamanda Stalin'in kişisel dünyasındaki paranoyak tutumlardan kaynaklanmaktaydı (Lewin, 2009: 117). Sürgünler süresince de Slav olmayan nüfus bir güvenlik sorunu olarak görülmüş ve coğrafi mekan bu bağlamda yeniden örgütlenmiştir. Bu örgütlenme biçimi sosyal denge olmak üzere ekonomik, coğrafi ve siyasi yapıyı da derinden sarmıştır.

Sovyetler'in toplu sürgünleri sırasında sosyal ve ekonomik şartlara kayıtsız kaldıklarını tam olarak iddia etmek mümkün değildir. Bu anlamda Rus hükümetinin bu politikaları uygularken kayıtsız kalamadığı ekonomik sistemdeki aksaklıklar sürekli problem kaynağı olmuştur. Zorunlu göçlerin sayıca geniş bir alanı etkilemesi aynı zamanda üretici nüfusun da gitmesi demektir. Bu bağlamda sürgünler sırasında Sovyet Rusya'nın duraksadığı noktalar da olmuştur. Örneğin, göçler sırasında ülkeden çıkış izni bir veriliyor bir geri alınıyordu; Müslümanları çekip gitmiş görmek isteğiyle ekonomide bir yıkımla karşılaşma korkusu birbiriyle çatışıyordu (Pinson, 1972:48-56).

Tablo 1: Sürgün Edilenlerin Milliyetler ve Sayıları

Sürülen Halklar	Sayılar
Sovyet Almanı	<u>774.174</u>
Kulak(Mülk sahibi köylü, SSCB'nin her halkından)	<u>577.121</u>
Çeçen-İnguş	<u>400.478</u>
Tatar, Bulgar, Kırım Rum	<u>193.959</u>
Savaş Tutsağı Alman	<u>121.459</u>
Vlasovcu(Savaşta Nazi Safında Yer Alan Rus)	<u>95.386</u>
Türk, Kürt, Hemşinli	<u>84.402</u>
Kalmuk	<u>81.673</u>
Karaçay	<u>60.131</u>
Balkar	<u>32.817</u>

Kaynak: Tuğul, 2003:176

Yukarıdaki rakamların yanı sıra resmi belgelerde nereye kaç kişinin gönderildiği konusunda ise aşağıdaki bilgiler verilmektedir.

Tablo 2: Sürgün Edilen Milliyetlerin Sürgün Yerleri ve Sayıları

Sürgün Edilen Yerler	Sayılar
Kazakistan	<u>890.698</u>
Özbekistan	<u>179.992</u>
Kırgızistan	<u>120.858</u>
Kemerovo Bölgesi	<u>129.423</u>
Sverdlovsk Bölgesi	<u>113.746</u>
Krasnoyarsk Bölgesi	<u>112.316</u>
Novosibirsk Bölgesi	<u>92.968</u>
Tomsk Bölgesi	<u>83.276</u>
Tümen Bölgesi	<u>56.611</u>
Çelyabinsk Bölgesi	<u>51.865</u>
Omsk Bölgesi	<u>44.767</u>
Altay Bölgesi	<u>35.381</u>

Kaynak: Tuğul, 2003:176-177

Sovyetler Birliği NKVD Özel Göç Şubesi'nin Ekim 1946'da hazırlamış olduğu bir rapora göre ise sürgüne gönderilenlerin toplam mevcudunun 2.463.940 kişi olduğu, bunların 829.084'ünü kadın, 979.182'sini çocukların oluşturduğu belirtilmektedir. Erkeklerin nüfusu ise 655.674 kişidir (Bugay, 1991a:157). Bir başka tespite göre ise toplam sürgün sayısı 3.332.580 kişidir (Bugay, 1991b:111).

Her ne kadar Sovyet döneminde yapılmış olan istatistik çalışmaları güvenilir bulunmasa da rakamlar aşağı yukarı bir sürgün coğrafyasının haritasının çizilmesini sağlamaktadır. Sürgün coğrafyasında yaşayan toplulukların geri dönüş beklentilerini önleyen durumsa 26 Kasım 1948'de Yüksek Sovyet Prezidyumu tarafından kabul edilen bir başka kararname ile Büyük Vatan Savaşı (II. Dünya Savaşı) sırasında topraklarından sürülerek SSCB'nin belirli bölgelerine gönderilenlerin burada "ebedi" olarak kalacakları ve bir daha yurtlarına dönemeyecekleri belirtilmiştir. Ayrıca sürgünlerin yerleşim yerleri dışına çıkmaları halinde ise hapis cezasına çarptırılacakları ve Gulaglara gönderilecekleri ifade edilmiştir (Broşçevan, Tıglyants, 1994:109). Gulaglar ise Sovyetler döneminde bireysel cezalandırma sistemi olarak kişilerin ücretsiz ve süresiz çalışma kamplarına verilen addı.

Ancak bu "ebedi"liğin birkaç olayla birlikte değiştiği görülmüştür. Bu olayların ilki Stalin'in 4 Mart 1953 tarihindeki ölümü, diğerleri ise Beriya'nın 1953 tarihinde

tutuklanması (Kolendiç, 1995:135) ve Yüksek Sovyet Prezidyumunun 27 Mart 1953'te kabul ettiği af kararnamesidir (Courtois ve Werth, 2000:328). İlk olarak 17 Mart 1956'da Kamlıkların hukuki durumlarındaki sınırlamalarının giderilmesini, Rum, Ermeni ve Bulgarlar ile aile fertlerinin hukuki durumlarındaki sınırların kaldırılması hakkındaki Yüksek Sovyet Prezidyumu kararnamesi takip etti (Pavlova, 1992:14). 28 Nisan 1956 tarihinde ise II. Dünya Savaşı sırasında vatanlarından sürülen Kırım Tatarları, Balkarlar, SSCB vatandaşı diğer Türkler, Kürtler ve Hemşinlilerin artık sürgün olmadıklarını belirten Yüksek Sovyet Prezidyumu kanunu yayımlanmıştır. Sürgün topluluklarla ilgili temel bir çerçeve çizdikten sonra Sovyet sürgünlerinin tarihi seyirine kısaca değinmekte fayda vardır.

2.3. Sovyet Sürgünleri Konusundaki Literatür

Sovyet Rusya deneyimi, 1917 Bolşevik Devrimi'nden itibaren hemen hemen bütün dünyayı etkilemiş özelliklere sahiptir. Özellikle Lenin döneminden sonra Stalin döneminde yoğunlaşan toprakların kollektifleşme hareketi önce kulak sürgünlerinin ardından ise muhaliflerin gulag kamplarında tecrit edilmesi takip etmiştir (bkz.Andrle, 1994:143; Sorlin, 1969:143-145; Davies, 1997:49). Bu olayların en uç noktası ise II. Dünya Savaşı öncesi güvenlik ve Almanlara yardım ettikleri gerekçesiyle Slav olmayan toplulukların Sibiryaya başta olmak üzere farklı yerlere sürülmeleridir. Bu durum, dünya tarihinde bugüne kadar taşınan bir "sürgün tarihi" ve "sürgün diasporası" bırakmıştır.

Sovyet dönemi sürgünlerinin keşfi için 1985 yılından sonra ülkede başlayan Destalinizasyon kampanyalarının başlatılması beklendi. Gerçi her ne kadar Stalin'in ölümünden 4 yıl sonra sürgün topluluklara geri dönüş izni verilmiş olsa da dünyanın bu sürgünlerden haberi 1989 yılında Sovyet arşivlerindeki belge ve kaynak okumalarıyla gerçekleşmiştir. Özellikle bu alanda Nikolay F. Bugai ve Viktor N. Zemskov'un yapmış oldukları çalışmalar önemli yer tutmakta ve sürgün toplulukların tarihi serüveni hakkında bilgi vermektedir.

Bu konuyla ilgili literatür henüz Türkçeye çevrilmemiş olmakla birlikte temel araştırma kaynaklarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Адиебеков Г. М. Спецпереселенцы - жертвы «сплошной коллективизации» // ИА. 1994. № 4. С. 145-180. (Katı Kollektifleştirme Kurbanları: Özel Yerleşimciler- Adibekov G. M.).
- Белковец Л. Спецпоселение немцев в Западной Сибири (1941-1955 гг.) // Репрессии против советских немцев. Наказанный народ. М., 1999. С. 158-179. (Batı Sibirya'da Özel Yerleşim: Almanlar 1941 – 1955 Arası, L., Belkovets).
- Бройдо Я. Б., Прохоров В. Ю. Турки-месхетинцы // Народы России. Энциклопедия. М., 1994. С. 342-343. (Ahıska Türkleri, Rusya Halkları Ansiklopedisi).
- Бугай Н. Ф. К вопросу о депортациях народов СССР в 30-40-х годах // ВИ. 1989. № 6. С. 135-143 (Sovyetler'de 1930-1940'lı Yıllarda Halkların Tehcir Sorunu Üzerine, Bugay N. F).
- Бугай Н. Ф. Правда о депортации чеченского и ингушского народов // ВИ. 1990б. № 7. С. 32-44. (Çeçen-İnguş Halkları Hakkında Tehcir Gerçeği, Bugay N. F).
- Бугай Н. Ф. Погружены в эшелоны и отправлены к местам поселений // История СССР. 1991а. № 1. С. 143-160. (Yüklü Trenler Yeni Yerleşim Yerlerine Gönderildi, Sovyet Tarihi, Bugay N. F).
- Бугай Н. Ф. Депортация. Берия докладывает Сталину // Коммунист. 1991г. № 3. С. 123-128. (Beria Stalin'e Rapor/ Komünist Bugay N. F).
- Бугай Н. Ф. 40-50-е годы: последствия депортации народов (свидетельствуют архивы НКВД-МВД СССР) // История СССР. 1992а. № 1. С. 122-143. (NKVD-MVD SSCB'nin sınırışı halkları SSCB Tarihi, Bugay N. F).
- Бугай Н. Ф. Депортация крымских татар в 1944 г // Украинский исторический журнал (Киев). 1992б. № 16. С. 29-44. (1944 Yılında Sovyetlerdeki Tatarlar, Bugay N. F).

- Бугай Н. Ф. «Корейский вопрос» на Дальнем Востоке и депортации 1937 г. // Проблемы Дальнего Востока. 1992г. № 4. С. 152-161. (1937 Yılında Uzakdoğu'da Korelilerin Tehcir sorunu, Bugay N. F).
- Бугай Н. Ф. 20-40-е годы: депортация населения с территории Европейской России // ОИ. 1992д. № 4. С. 37-49. (20-40'lı Yıllar: Avrupa Topraklarında Rusya'nın Tehcir Nüfusu, Bugay N. F).
- Бугай Н. Ф. Из истории депортаций и трудоустройства корейцев в Казахстане и Узбекистане // Информационный вестник Евразийской Ассоциации корейцев «Корен». Вып. 2. М., 1992з. С. 54-94. (Kazakistan ve Özbekistan'da Koreliler İstihdamı, Bugay N. F).
- Бугай Н. Ф. 20-50-е годы: принудительные переселения народов // Обозреватель. 1993д. № 11. С. 122-127. (20-50'li Yıllar: Halkların Zorla Göçü, Bugay N. F).
- Бугай Н. Ф. Выселение советских корейцев с Дальнего Востока // ВИ. 1994б. № 5. С. 141-148. (Uzakdoğu'dan Tahliye Edilen Sovyet Korelileri, Bugay N. F).
- Дугин А. Сталинизм (Легенды и факты) // Слово. 1990. № 7. С. 23-26. (Dugin A. Stalinizm -Efsaneler ve gerçekler-).
- Дугин А. Н. Говорят архивы: неизвестные страницы ГУЛАГа // Социально-политические науки. 1990. № 7. С. 90-101. (Arşivlerin Söyledikleri: Gulag-Bilinmeyen Sayfalar, Dugin, A.N).
- Зеленин И. Е. О некоторых «белых пятнах» завершающего этапа сплошной коллективизации // История СССР. 1989. № 2. С. 3-19. (SSCB'nin Katı Kolektifleştirmesinin Son Aşaması "Beyaz Lekeler", Zelenin, İE).
- Земсков В. Н. К вопросу о репатриации советских граждан 1944-1951 гг. // История СССР. 1990а. № 4. С. 26-41. (1944-1951 Sürgün Sovyet vatandaşlarının Geri Dönüş Sorunu Üzerine, Zemskov, VN).

- Земсков В. Н. «Черные дыры» истории // Радуга. 1990б. № 9. С. 56-62. (Kara Delik, , Zemskov, VN).
- Земсков В. Н. Спецпоселенцы (по документам НКВД-МВД СССР) // СИ. 1990г. № 11. С. 3-17. (Özel Yerleşimciler-NKVD-MVD SSSR ve belgeler-, Zemskov, VN).
- Земсков В. Н. Массовое освобождение спецпоселенцев и ссыльных (1954-1960) // СИ. 1991а. № 1. С. 5-26. (Masif Ürün Olarak Özel İskan Ve Sürgünler, Zemskov, VN).
- Земсков В. Н. Заключение, спецпоселенцы, ссыльнопоселенцы, ссыльные и высланные (статистико-географический аспект) // СИ. 1991в. № 5. С. 151-165. (Mahkumlar, Özel Yerleşimciler, Sürgünler ve Sürgüne Gönderilenler -istatistik- coğrafi yönü ile SSCB Tarihi, Zemskov, VN).
- Земсков В. Репатриация советских граждан в 1945-1946 годах. Опираясь на документы // Россия XXI. 1993. № 5. С. 74-81. (Belgelere dayanarak 1945-1946 yılında Sovyet vatandaşlarının Sürgünü, Zemskov, VN).
- Земсков В. Н. Судьба «кулацкой ссылки» (1930 - 1954 гг.) // ОИ. 1994б. № 1. С. 118-147. (Kulak Sürgünlerinin Kaderi, Zemskov, VN).
- Земсков В. Н. Репатриация советских граждан и их дальнейшая судьба (1944-1956 гг.) // СИ. 1995а. № 5. С. 3-13. (Sürgün Sovyet vatandaşları ve onların kaderi -1944-1956 Yılları- Zemskov, VN).
- Земсков В. Некоторые проблемы репатриации советских перемещенных лиц // Россия XXI. 1995б. № 5-6. С. 183-192. (Sovyetlerde Sürgün Sonrası Dönüşte Bazı Sorunlar, Zemskov, VN).
- Кнышевский П. Н. Государственный комитет обороны: методы мобилизации трудовых ресурсов // ВИ. 1994. № 2. С. 53-65. (Devlet Savunma Komitesi: emek kaynaklarının seferberlik için yönetimi, Knyshevsky P. N).

- Куркчи А. Крымские татары // Отечество. Краеведческий альманах. М., 1991. Альманах № 1. С. 184-196. (Kırım Tatarları, Kurkchi A.).
- Панеш Э. Х., Ермолов Л. Б. Месхетинские турки // ВИ. 1991. № 9-10. С. 212-217. (Ahıska Türkleri, Panesh E. H., Ermolov LB).
- Полян П. М. Человек и большой террор // Знамя, 1990а. № 1. С. 230-234. (İnsan ve Büyük Terör, Glades P.
- Полян П. М. Принудительные миграции в СССР // РМ 1990г. 18 мая. (SSCB'de Zorla Göç, Alan P. M.).
- Полян П. М. Спецконтингент // Миграция населения. М.: Институт социально-экономических проблем народонаселения. 1992. С. 48-60. (Özel Şartla Göç, Glades P M).
- Полян П. М. Великое переселение немцев // Европа-Центр (Берлин). 1997а. № 14. 18 июня. С. 6. (Büyük Alman Göçü, Alan P. M.).
- Полян П. М. Насильственные миграции в бывшем СССР // Миграционная ситуация в странах СНГ. М.: Центр изучения проблем вынужденной миграции в СССР, 1999а. С. 265-276. SSCB'de BDT Eski ülkelerine Zorla Göç, Alan P. M.).
- Полян П. М. География насильственных миграций в СССР // Население и общество. Информационный бюллетень Центра по демографии и экологии человека Института народнохозяйственного прогнозирования РАН. № 37. Июнь 1999д. 4 с. (SSCB'de Zorunlu Göçler Coğrafyası, Alan P. M.).
- Червонная С. М. Возвращение и интеграция крымских татар в Крыму: 1990-е годы // Вынужденные мигранты: интеграция и возвращение. М., 1997. С. 145-182. (Kırım Tatarlarının Dönüşü ve Kırım'da Entegrasyonu, Chervonnaya SM).

Bu konuda yapılan diğer çalışmaların ise bazı eksiklikleri vardır. Bu eksiklikleri değişik şekillerde sıralamak mümkündür (Bkz. Lewin, 2009).

Bunlardan ilki yapılan çalışmaların sürgün topluluklara üye araştırmacılar tarafından yapılıyor olmasıdır. Bu durum çalışmaların objektifliğine gölge düşürebilmektedir. İbn-i Haldun'un da ifade ettiği biçimde tarihi perspektiften topluluklar incelenirken araştırmacıların araştıracakları topluluğun üyesi olması bir önyargı ve hatalar kaynağı olabilmektedir. Özellikle bu konuda yapılan çalışmalar, sürgün gerçeğini dramatize ederek asıl ifade edilmesi gereken noktalardan uzaklaştırmakta ve hikayelerden oluşan bir süreç haline dönüştürmektedir.

ABD'de ve Almanya gibi Avrupa ülkelerinde yapılan Sovyet çalışmalarının anti-komünizm perspektifinden yapılmasının da bir başka eksiklik kaynağı olduğu görülmektedir. ABD'de McCarthy'cilik adı verilen bu tarih araştırmaları mantığında ve Almanya'da ise Hitler'i aklamak için Stalin'i eleştiren çalışmalarda bu durumu görmek mümkündür. Bu tür çalışmalar ise Sovyet döneminin bütününi gözden çıkarmakta, bazı gerçekliklerinin kullanılabilir olduğu gerçeğini gözden kaçırmaktadır.

Çalışmalarda gözden kaçırılan bir noktada Sovyetlerin sürgün politikalarından Slav topluluklarında kendi paylarına düşeni aldığı ve bu olaylardan etkilendiğidir. Bu nedenle boşaltılan topraklara Sovyetler tarafından yerleştirilen toplulukların da zorunlu bir göçe maruz kaldığı gerçeğini de gözden kaçırmamak gerekmektedir. Bir diğer nokta ise istatistiklerdir. Çalışmalarda istatistiklerin ağır basması ve objektiflik açısından güvenilir olmamaları da ayrı bir problem kaynağıdır. Sovyetlerdeki istatistik çalışmaları tartışılmaktadır. Bu konuda yapılmış olan çalışmalar istatistiklerin Sovyetlerin resmi ideolojisini sağlamlaştırmak için kullandığı noktasına odaklanmaktadır. Bütün bu noktalar göz önünde bulundurulduğunda Sovyetler dönemindeki sürgünler ele alacak sosyolojik çalışmalara ihtiyaç olduğu daha rahat kavranacaktır. İstatistikler söz konusu olduğunda Türkiye'de yapılan çalışmalarda da böyle bir eksiklik ya da fazlalığın olduğu görülmektedir. Balkan Türkleri, Avrupa'daki İşçi Türkler, Ermeni Araştırmaları, Güneydoğu Çalışmaları ve Kafkas Göçleri üzerine yapılan araştırmaların okuyucuları istatistiklere boğduğu ve sosyolojik sonuçların göz ardı edilmesine neden olduğu görülmektedir.

2.4. Sovyet Sürgünlerinin Tarihi Seyri

2.4.1. Tatarların Sürgünü

Tatarların sürgünle karşılaştıkları ilk dönem 1771’de Kırım’ı istila eden Çarlık Rusyası dönemidir. Bu süreçte çoğu Tatar göçmenin Osmanlı Devleti’ne zorunlu göçlerinin gerçekleştiği görülmüştür. Tatarlar’dan boşalan yerlere ise yeni göçmenler yerleştirilmiştir. II. Dünya Savaşı yıllarında 1941-44 arasında Kırım Tatarları’nın bu kez Sovyet Rusya’nın sürgün politikasına maruz kaldığı görülmüştür. Tatarlar, diğer sürgün topluluklarda da görüleceği üzere Rusya’ya ihanet suçlamasıyla sürgüne gönderilmişlerdir. Akıner’e (1995:80) göre bu tarihlerde Kızıl Ordu’da Almanlar’a karşı bile savaşmalarına rağmen, söylenti olarak yayılan Almanlara yardım iddiası nedeniyle Kırım Tatarları’nın yük trenlerine doldurularak Orta Asya topraklarına gönderilmişlerdir.

2.4.2. Çerkez ve İnguş Sürgünleri

Çerkez göçleri ilk olarak Tatarlarda olduğu gibi Çarlık Rusyası dönemine ve Kırım Savaşı yıllarına kadar uzanmaktadır. Bu sürgünler sırasında Osmanlı Devleti’nin zorunlu göç yeri olarak yeniden gündemde olduğu görülmektedir. 1859-1860 yıllarında ivme kazanan bu süreç 1920’li yıllara kadar devam etmiş ve kısa bir durgunluğun ardından II. Dünya Savaşı yıllarından yeniden uygulanmıştır (Bennigsen, Quelquejay, 1994:40-47). Stalin döneminde Kafkasya’da başlayan bu sürgün uygulaması ise 400 bin Çeçen ile 90 bin Çerkez-İnguş halkının Orta Asya ve Sibiryaya gönderilmesi sonucunu doğurmuştur. Çerkez topluluklarının da sürgüne gönderilme sebepleri arasında Almanlarla işbirliği yapmak veya onlara karşı gerektiği gibi mukavemet edememek ilk sırada yer almaktaydı. Sürgünlerden sonra boşalan topraklara yeni göçmenler yerleştirildi.

2.4.3. Karaçay-Balkar ve Hemşinlilerin Sürgünü

II. Dünya Savaşı sırasında Almanya’nın işgal ettiği bölge içerisinde yaşayan Balkar-Karaçaylar, Almanlar’ın çekilmesinden sonra Sovyet Rusya tarafından devlete ihanet suçlamasıyla Orta Asya ve Kazakistan’a sürgün edilmişlerdir (Akıner, 1995:172). Herhangi bir ayırım gözetilmeden tüm topluluk, önce askeri araçlara doldurularak en yakın tren garlarına taşınmış ardından ise yük vagonlarına doldurularak gönderilmişlerdir. Boşalan topraklar ise Sovyet Rusya tarafında Slav topluluklarca

yeniden iskan edilmiştir. Bu dönemde Hemşinliler'in de aynı politikalardan etkilendiği görülmüştür.

2.4.4. Ahıskalıların Sürgünü

Ahıskalılar'ın durumu diğer sürülen halklara nazaran birkaç yönden farklılıklar içermektedir. Bunlardan birincisi sürüldükleri sırada diğerleri gibi resmi olarak tanınmış bir ulus değillerdi ve kendilerine Rus Cumhuriyeti içinde özerk bir toprak verilmemişti. İkinci olarak sürülmeleri sırasında Almanlar ile işbirliği yapmaları bir gerekçe olarak sunulmamıştır. Sürgünleri daha çok Sovyetler'in Türkiye üzerindeki planları ile ilgiliydi. Amaç potansiyel bir düşmanın yakınından etnik ve kültürel bir benzerliği olan nüfusu uzaklaştırmaktı (Dünya Mültecilerinin Durumu, 1997:235). Sovyet yönetimi altında iken 1936'a kadar okullarında Türkçe eğitimin dahi mevcut olduğu Ahıskalılar'ın diğer isimleriyle Mesket Türkleri'nin 1944 yılında aynı sürgün politikasıyla Orta Asya'ya gönderildiği görülmüştür. Özellikle yeni yerleşim yerinde her sürgün edilen halka uygulanan eleme, Ahıskalılar'a da uygulanarak, önce kadınlar erkeklerden, sonra gençler ihtiyarlardan ayrılmışlardır. Aynı halktan kişiler bütün olarak bir ülkeye gönderilmediği gibi, bir ülkeye gidenler de en fazla beşer onar aileler olarak farklı köylere ve kasabalara dağıtılmışlardır. Akıner'e (1995:122) göre Kuzey-doğu Türkiye ile sınır olması nedeniyle askeri güvenlik düşüncesiyle sürgüne gönderilmişlerdir.

Destalinizasyon kampanyalarıyla sürgün topluluklara verilen geri dönüş hakkından yararlanamayan tek topluluk Ahıskalılar olmuştur. Özellikle Gürcistan hükümeti Ahıskalıların geriye dönüşleri için gerekli düzenlemeleri yapmakta sürekli ayak sürtmüştür. Bunun sebebi kuşkusuz Ahıskalıların Türk geçmişlerinin olması, kısmen başka etmenler, özellikle Ermenilerin onların eski evlerine yerleşmiş olmaları ve Gürcistan'ın buradaki Ermenileri yerlerinden ederek, Ermenistan'ı kızdırmak istememesi, kısmen de Gürcistan'ın yerlerinden edilen insanların varlıklarından zaten tedirgin olmasıdır (Dünya Mültecilerinin Durumu, 1997:235). Gürcistan devleti son olarak 2007 tarihinde çıkarttığı bir kanunla 31 Aralık 2009'a kadar büyükelçiliğe başvuran Ahıskalıların ülkelerine dönebilecekleri konusunda düzenlemeler yapmıştır.

2.4.5. Karadenizli Türklerin Sürgünü

Ahıskalılar sürülürken diğer halklardan da onlarca aile yanlışlıkla topraklarından sürülmüştür. Doğu Karadeniz sahillerinde özellikle Batum'da yaşayan 20-30 kadar Doğu Karadenizli(Trabzon/Rize) Türk ailesi de NKVD görevlilerince Ahıskalı Türklerle aynı kefeye koyularak Orta Asya'ya sürülmüşlerdir (Tuğul, 2003: 146). Diğer sürgün topluluklar gibi Karadenizli Türkler de Ahıskalı Türkler gibi iki parça halinde farklı bölgelere yerleştirilmiştir. Bunlardan bir kısmı Kazakistan'ın Cambul bölgesine, diğer kısmı ise Oş bölgesine yerleştirilmişlerdir.

BÖLÜM 3: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Sürgün sosyolojisinin metodolojik hareket noktası, kuşkusuz sürgün bir topluluğun bütün süreçleriyle betimlenmesi mantığına dayanmaktadır. Burada temel amaç, sürgün topluluğun öncesi ve sonraki sosyo-kültürel süreçleriyle etkileşimlerini ve kendilerini tanımlama biçimlerine ulaşmaktır. Daha önceki bölümlerde de görüldüğü üzere sürgünler, bir yönüyle donmuş bir süreci yansıtmaktadır. Özellikle diaspora kimliklerinin oluşumunda görüldüğü üzere bu donmuş kesit aynı zamanda sürgün topluluğun tarihi arka planı ve bilincini ayakta tutan unsurlardan oluşmaktadır. Bu açıdan düşünüldüğünde monografik bir betimleme olması zorunlu sürgün çalışmaları, mülakatlarla da derinlemesine analiz biçimleri sunabilme amacıyla olmalıdır.

Çalışmanın bu bölümünde Batum'dan Kırgızistan/Oş'a sürgün edilen menşei Trabzon ve Rize olan kendilerini de bu bağlamda Karadenizli Türk olarak tanımlayan Batumlu Türkler üzerine yapılan uygulamalı çalışmanın metodolojisi verilmiştir. Burada çalışmada kullanılan tekniklerle ilgili bilgi verilirken, son kertede evren ve örneklem hakkında betimleyici açıklamalar yapılmıştır.

3.1. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

Oş Bölgesinde yaşayan Karadenizli Türkleri konu alan bu araştırma teorik ve uygulamalı olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Araştırmanın ilk safhasında konumuzla ilişkisi olması bakımından genel olarak göç kavramı, göç-toplum etkileşimi ve özel olarak da zorunlu göçler olgusu üzerinde durularak sürgün ve sürgün-toplum ilişkisi ele alınmıştır. Bu bölümde kavramlarla ilgili önceden yapılan çalışmalar incelenmiş ve bu çalışmalardan elde edilen bilgiler ışığında araştırmanın kuramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Ayrıca küreselleşme sürecinde ortaya çıkan yeni göç olgusunu açıklayacak yeni bir kuramsal gerçekliğe ihtiyaç duyulduğu noktasına da dikkat çeken bu çalışma, göç literatürünün eksik bıraktığı noktalara da değinmiş, bu bağlamda göçün politize edilerek uygulandığı “Sovyet uygulamaları”nı ele almıştır.

Araştırmanın ikinci safhasını ise uygulama safhası oluşturmaktadır. Kaynak taraması ile elde edilen bilgiler çerçevesinde araştırmanın amacı ve hipotezleri dikkate alınarak anket ve mülakat soruları belirlenmiştir. 2008 yılı Eylül-Aralık dönemlerini kapsayan

sürede araştırmanın sondaj çalışması da dahil olmak üzere uygulama safhası gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada uygulama safhasında kullanılan tekniklerin bazı noktalarını tanımlamak yerinde olur. Buna göre çalışmanın ikincil verileri olarak kullanılan anketler, Karadenizli Türklerin sosyo-ekonomik hayatlarını, değer ve tutumlarını, yaşadıkları sosyal, kültürel ve ekonomik çevreyle iletişim biçimlerini, Türkiye ile ilişkili tutumlarını ölçmek amacını gütmüştür. Anketler yapıldığı sırada, ankete katılanlara bazı başlıklar altında sorular sorulmuş ve bu bağlamda ankete katılanların büyük bir kısmıyla mülakatlar da gerçekleştirilmiştir. Mülakatlarda elde edilen veriler, anket verileri ve değerlendirmelerinde ilişkili başlıklarla birlikte verilmiş, böylece çalışmanın sonuçlarının derinlemesine analizleri kapsamı sağlanmıştır. Mülakatlar sırasında öne çıkan başlıkları ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Kırgızistan'a Sürülme Süreci
- Kırgızistan'da Sürgün Dönemi ve Sonrası Yaşanan Uyum Süreçleri
- Karadenizli Türklerin Kırgızistan'daki Bugünkü Durumları (Sorunlar ve Çevreyle İlişkiler)
- Gelecek Konusundaki Beklentiler
- Gelenek, Görenek, Adetler ve Diğer Tüm Kültürel Unsurlar (Varlığı, Yaşatabilme, Temel Sıkıntılar)
- Kuşaklararası İlişkiler, Farklılıklar ve Tutum Değişimleri
- Türkiye İle İlgili Tutumlar, Algılamalar ve Değer Yargıları

Çalışmada ikincil veriler olarak fotoğraflardan da yararlanılmıştır. Fotoğrafların bilimsel araştırmalarda kullanılmadaki temel gaye yazılı olarak aktarılan verilerin ve sonuçların görsel olarak okuyucu zihninde canlandırılmasını sağlamaktır. Bu noktada sosyolojik çalışmalarda fotoğraf kullanılmasının ihmal edildiğinin de altını çizmek gerekir. Genelde çalışmaların bilimselliğine zarar getireceği düşüncesi yaygın olmakla birlikte, araştırmanın ciddiyetini bozacağı konusunda da kaygılar dillendirilmektedir. Oysa fotoğraflar, uygulamalı çalışmalarda sahaya inme fırsatı olmayacak okuyucular

için ve araştırmacılar için alanın, görsel olarak sınırlarının çizilmesini sağlar. Ayrıca topluluklar üzerinde yapılan kültürel ve sosyo-antropolojik yönü ağır basan çalışmalarda, fotoğraflar aracılığıyla tarihe görsel kayıtların düşülmesi mümkündür. Bu daha sonra konuyla ilgili yapılacak çalışmalara sıfır noktası sağlar ve değişimler başta olmak üzere pek çok sosyolojik olgunun daha rahat anlaşılmasına imkan sağlar. Burada fotoğrafların verilme biçimlerine de dikkat çekmekte fayda vardır. Fotoğraflarda yorumlama ve değerlendirme tekniği önemlidir. Dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, yorumlamaların mümkün olduğunca değer yüklü olmamasına özen göstermektir. Ayrıca alanla ilgili görsel malzemenin çok olacağı varsayıldığında fotoğraf seçimlerinin de dikkatli yapılması gerekir. Aksi durumda çalışmanın fazla veriye boğulup detaylarının kaçırılması gibi bir eksikliğin oluşmasına neden olabilir. Bu hususlar dikkate alınıp fotoğraflar metodolojik olarak doğru okunduğunda, çalışmanın sosyolojik derinliğinin de kuvvetleneceği düşünülmüştür.

Hazırlanmış olan bu çalışmada da temelde böyle bir yaklaşımdan hareketle fotoğraflar kullanılmıştır. Bunu yaparken temelde üç gaye güdülmüştür. İleri çalışmanın verilerini daha somut hale getirmek, bir diğeri bahsi geçen bölgeye hiç gitmemiş araştırmacılar ya da okuyucular için alanın görsel haritasını çıkarabilmektedir. Son olarak özellikle sosyal ve kültürel şartlardan dolayı kaybolma ihtimali yüksek olan kültürel bir topluluğun (Karadenizli Türkler) görsel olarak da kayıtlara geçirilmiş, ileride bu konuyla ilişkili yapılacak çalışmalara sıfır noktası sağlanamaya çalışılmıştır.

3.2. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmada göç başta olmak üzere zorunlu göçlerin bir ayağı olan sürgünler, sürgünlerin politize edilerek kullanıldığı Sovyet Rusya deneyimi örnek bir olay üzerinden yapıldığı için oldukça geniş kapsamlı ve derinliklidir. Araştırmanın yöntem ve teknikleri bir önceki başlıkta verilmekle birlikte, araştırmanın daha sağlıklı bir zeminde gerçekleştirilebilmesi, geçerli sonuçlara ulaşabilmesi ve okuyucuların zihinlerinde oluşabilecek soru işaretlerin cevaplandırılabilmesi amacıyla bir takım varsayımlarla hareket edilmiştir. Bu varsayımları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Sürgün ile kültür-kimlik arasında bir ilişki olduğu kabul edilmektedir.

- Araştırmanın örnekleminde yer alan 113 katılımcının, kendilerinden istenilen bilgileri samimi ve doğru olarak cevapladıkları kabul edilmektedir.
- Mülakatlar sırasında katılımcıların samimi olarak soruları cevapladıkları kabul edilmektedir.
- Batum'da sürgün edilmekle birlikte, kökenleri itibarıyla Rize ve Trabzon'a dayanmaları ve kendilerini tanımlama biçimlerinden dolayı Karadenizli Türkler olarak kabul edilmektedir.
- Araştırmada kullanılan yöntem ve ölçme araçları, araştırmanın modelini gerçekleştirecek güçtedir.
- Araştırmada kullanılan örneklem grubu, evreni temsil etme yeteneğine sahiptir.
- Araştırmada kullanılan kaynakları güvenilirli kaynaklardır.
- Araştırmada seçilen örneklem grubunun gelir, statü ve eğitim bakımından homojen bir yapıda olduğu kabul edilmektedir.

3.3. Araştırmanın Hipotezleri

Oş bölgesinde yaşayan Karadenizli Türkler'in sosyal yapıları incelendiğinde ilk olarak dikkat çeken nokta homojen bir yapıya sahip olmalarıdır. Bunun anlamı grup içerisinde yaşayanların eğitim, gelir ve diğer statü unsurları bakımından belirgin farklılıklar göstermemesidir. Bu durum, Karadenizli Türkler'i diğer göç ya da sürgün topluluklardan farklı kılmaktadır. Bu farklılığın oluşmasında grup üyelerinin sayısal olarak az olmaları, dağınık yaşamaları ve yıllardır Ahıskalı Türkler ile aynı isim altında anıldıklarından Karadenizli Türk topluluğu olarak bilinmemiş olmalarından kaynaklanmaktadır.

Karadenizli Türkler için Türkiyeli Türk olmak algısının önemli olduğu görülmektedir. Bu nedenle Kırgız ya da Özbekleri yabancı olarak kabul etmektedirler. Ancak Karadenizli Türkler'in birinci, ikinci ve üçüncü kuşak olarak tutum ve algılamalarda bazı farklılıklara sahip olduğu görülmektedir.

Birinci kuşak kabul edilebilecek Karadenizli Türkler, kendi kültürel geçmişlerine yakınlıkları ve sürgüne ait tarihlerinin bilincinde olduklarından dolayı kültürlerini daha rahat yaşatabilmekte ve uzun yıllardır Kırgızistan'da yaşadıklarından burayı ikinci vatan

gibi benimsemişlerdir. Türkiye'ye dönüş yolunda en fazla isteksiz olan da bu kuşak olmaktadır. Birinci kuşağın çocukları olarak tanımlanan ikinci kuşakta ise görece bir melezlik görülmektedir. Bu kuşak kendi kültürlerini yaşatmaya çalışırken aynı zamanda Kırgız/Özbek kültürünü de içselleştirmişlerdir. Özellikle ekonomik yapıyla topluma entegre olmaya çalışan ikinci kuşak, sosyal çevreleriyle de kültürel bütünleşmeyi hızlandırmaktadırlar. Ancak buna rağmen Türkiye'ye dönüş yolunda anne/babalarına göre daha istekli görülmektedirler. Birinci kuşağın torunlarının ve ikinci kuşağın çocuklarının oluşturduğu üçüncü kuşakta ise mekan olarak uzaklığın yanından tarihi mesafenin ve duygusal bir uzaklığın da ortaya çıktığı görülmektedir. Üçüncü kuşak Karadenizli Türklerin yaşadıkları bu durumun, çeşitli sosyalleşme faktörlerini hesaba katmayı gerektirir. Çok yönlü sosyalleşme olgusuyla nitelendirilebilecek bu durumda siyasi sosyalleşmeden tarihi sosyalleşmeye, ekonomik sosyalleşmeden kültürel sosyalleşmeye kadar pek çok süreç göz önünde tutulmalıdır.

Çok yönlü sosyalleşme kavramı bizce, sosyalleşmenin geniş bir alanı kapsadığını ifade eder. Bu bağlamda ekonomik, siyasi, kültürel ve dini sosyalleşmeleri kapsamaktadır. Burada sosyalleşme olgusu içerisine göçmenlerin yaşadığı değişik biçimlerdeki toplumsal etkilenmeler de dahil olmaktadır. Buna göre göçmen geldiği yere uyum sağlarken oranın yerleşik kültürleriyle etkileşim halindedir. Aynı zamanda getirdiği kültürel dokunun da etkisi altındadır ve kendi kültürüyle etkileşim halindedir. Son olarak köken kültürüyle olan uzaklığı arttıkça melezleşen kültürel yapı içerisinde hem köken kültürle hem de değişen sosyal ve kültürel çevreyle etkileşim halindedir. “*Fiziki sosyalleşme*”, “*kültürel sosyalleşme*” ve “*tarihi-duygusal sosyalleşme*” olarak bahsi geçen süreçleri ifadelendirmek mümkündür.

Çok yönlü sosyalleşmenin bir ayağı olan göçün, her ne kadar fiziksel bir hareketlilik olarak değerlendirilse de bu süreçte ortaya çıkan ‘göç’ ve ‘göçmenlik’ algısının, sosyal yapılar üzerindeki etkisine etki ettiği görülmektedir. Herhangi bir zorlama olmadan gerçekleşen göçte, kendiliğinden gelişen bir değişim varken, devlet eliyle gerçekleşen zorunlu göçte ise mecburi bir değişim sürecinin gerçekleştiği görülmektedir. Zorunlu göçlerin akla ilk gelen biçimleri olan mültecilikte ve sürgünlerde özellikle devlet tarafından göç, politize edilerek kullanılmaktadır. Bu noktada karşımıza göçün sosyo-politiği kavramı çıkar ve sosyal yapı-göçmenlik-politika olgularının karşılıklı etkileşimini gündeme getirir. Bu etkileşim

bütünleşme ya da entegrasyon şeklinde yerleşiklere göre olumlu olabilecekken, göçmenler için toplumun merkezinde kopuk, kabuğuna çekilmiş ya da kendi cemaatlerinde yaşayan bir gruba dönüşme şeklinde olumsuz da olabilecektir. Olumlu ya da olumsuz olsun her iki şekilde de göçmenlerin kimliklerinin ve kimlik değişimlerinin merkezi bir değer taşıdığı görülmektedir; çünkü kimlik göçün/sürgünün sarmaladığı çerçeve içerisinde koruma, tanımlama ve inşa süreçlerini bir araya getirmektedir. Buna göre göçmenlerin göç sürecinde “köken kültürü” (Castles, Miller, 2008:53) koruma dürtüsüyle hareket ettiklerini, geldikleri çevreyle etkileşim sırasında kendilerini yeniden tanımladıklarını ve sonradan yeniden çok yönlü sosyalleşerek bir kimlik inşa sürecine girdiklerini ifade etmek mümkündür.

Son olarak çalışmada paradoks olarak kabul edilebilecek Karadenizli Türkler’e özgü bir durumla karşılaşıldığının da altının çizilmesi gerekir. Buna göre göçle birlikte değişen sosyal ve fiziki çevreye bağlı olarak göçmenlerde eski kültürel çevreye bağlılık duygusu artarken, özlem ve hasret duygusu da kendini belirginleştirmektedir. Ancak buna rağmen kültürel gelenekler üçüncü nesile gelindiğinde unutulmakta ve uygulanmamaktadır. Bütün bunları dikkate alarak araştırmanın temel hipotezini şu şekilde ifade etmek mümkündür:

“Sürgün bir topluluğun sosyal yapısı incelenirken, tarihi ve kültürel şartların belirlediği yapının dikkate alınması, sürgün öncesine ait sosyo-kültürel çevre ile sürgün sonrası sosyo-kültürel çevre arasındaki ilişkinin anlaşılması açısından gereklidir.” Bu durum kuşaklar arasındaki algılama ve tutum farklılıklarının da anlaşılması açısından temel hareket noktası olacaktır. Araştırma bu hipotezden yola çıkarak aşağıdaki alt hipotezlerle de desteklenerek oluşturulacaktır.

- Karadenizli göçmenlerin kimlik algılamalarında Türkiyeli Türk olma algılaması temel belirleyici öğedir.
- Karadenizli Türkler yerel köken itibarıyla Türkiyeli olmayan Kırgız ve Özbekler’den kendilerini ayırtmaktadır.
- Karadenizli göçmenlerin yaşadıkları yere karşı geliştirdikleri aidiyet bağları, sosyal bunalım zamanlarında zayıflamaktadır.
- Karadenizli göçmenler, Oş bölgesinde yarı-kapalı bir kültürel topluluktur.

- Karadenizli göçmenler içinde oluşan duygusal bağlar, geleneksel ağ ilişkilerinin sürdürülmesine zemin hazırlamakta ve bu ağ bireyleri dış çevrenin etkilerinden korumaktadır.
- Karadenizli göçmenlerin oluşturduğu tarihi bilinç ve bağlar, kültürün yaşatılmasından birincil derecede rol oynamaktadır.
- Karadenizli Türkler arasında yaş ortalaması arttıkça, Türkiye'ye temelli dönme isteği de azalmaktadır.
- Karadenizli Türkler'de sürgün geçmişiyle ilgili bilinç, kimlik tanımlamalarında ön plana çıkmaktadır.

3.4. Araştırmaya Katılanlar ve Nitelikleri

Araştırmanın evrenini Sovyet döneminde Batum'dan Kırgızistan/Oş bölgesine sürgün edilen ve kendilerini Karadenizli Türk olarak tanımlayanlardan oluşmaktadır. Karadenizli Türklerin zamanla birkaç farklı yönlerden sosyalleştiği ve yaşadıkları yere uyum sağlamaya çalıştıkları görülmüştür. Sürgünün toplumsal bellekteki yeriyle anayurda duyulan özlem ve geri dönüş; bu duygunun varlığına rağmen yaşanılan ülkeye duyulan aidiyet; son olarak ise fiziksel uzaklık ve duygusal yakınlıkla köken kültürel çevreye duyulan aidiyet duygusu Karadenizli Türklerin en belirgin kimlik göstergesi olmuştur.

Yapılan gözlem ve mülakatlar sonucunda, Karadenizli Türklerde kimlik ile ilgili algılamalarda şu noktalar dikkat çekmiştir. Yaşlı kuşağın oluşturduğu birinci nesilde köken kültürel çevreye aidiyet duygusu baskın ve gelenekler daha yoğun yaşatılmaktadır, ancak bu sayı oldukça düşüktür. Yaşlı kuşağın çocuklarından oluşan ikinci nesilde ise melez bir kültürel tutum görülmekte ve köken kültür ve Oş'a ait kültürel motifleri bir arada yaşatılmaktadır. Son olarak yaşlı kuşağın torunlarından oluşan üçüncü nesilde ise köken kültüre uzaklıktan dolayı kültürel bir yabancılaşma ya da uzaklaşmanın olduğu ve daha çok bölge kültürünün etkisinde kaldığı görülmektedir.

Araştırmada seçilen örneklem, üç nesli kapsayacak şekilde oluşturulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın temel yöntem ve modeline sadık kalınmakla birlikte bölgenin sosyo-demografik yapısı başta olmak üzere karşılaşılan çeşitli sosyal ve fiziki şartlar, araştırma

modelinin esnekleştirilmesine sebep olmuştur. Araştırmanın evrenini oluşturan Oş'ta yaşayan Karadenizli Türkler'in sayısal bilgileri ise yaklaşık şu şekildedir:

Tablo 3: Araştırmanın Evreni Hakkında İstatistikler

Seçenekler	Oş'a Kayıtlı Toplam Karadenizli Türk Nüfus	Yaklaşık 1000-2000 arası
	Oş'tan Göç Etmiş Karadenizli Türk Nüfus	Yaklaşık 500-750 arası
	Halen Oş'ta Yaşayan Nüfus	Yaklaşık 500-1000 Arası

Bu rakamlar oluşturulurken, ayrıca “Karadenizli Türk” olarak kayıtlarda geçmeyen Karadenizli Türkler Kırgızistan içerisinde yaşayan Ahıska Türkleri ile birlikte anılmaktadır. Bu rakamlar, tahmini olarak birbirlerinden haberdar olan Karadenizli Türklerle mülakatlar sırasında ve gayri resmi derneklerindeki tahmini kayıtlardan alınmıştır.

Tablo 4: Örneklem Dağılımı

Yaşanılan Yer	Anket Sayısı	Yüzde
Kökcar	50	44,2
Kızılkaya	36	31,9
Komünisto	15	13,3
Oş(Şehir Merkezi)	12	10,6
Toplam	113	100,0

Çalışmamızın evrenini Oş bölgesinde Kökcar, Kızılkaya ve Kominüsto köylerinde yaşayan Karadenizli Türkler oluşturmaktadır. Örneklemimiz ise “*monografik örnekleme yöntemiyle*” seçilmiştir. Araştırmamız özellikle “*örnek olaya özel*” bir durum betimlemesi olarak tasarlandığından ve araştırılacak kitlenin homojen bir topluluk olmasından dolayı bu yöntem tercih edilmiştir. Bu yöntemde temel hareket noktası evren ile ilgili bilgilere ve öngörülere dayanarak evreni temsil ettiği düşünülen bir küme üzerinde anketleri uygulamayı tercih etmektir (Ural, Kılıç, 2006:44). Kuşkusuz seçilen kümenin homojen olması seçilen örneklemin evreni temsil etmesi bakımından özellikle dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Karadenizli Türkler bu bağlamda düşünüldüğünde homojen bir topluluktur; çünkü aralarında farklılıklar oluşturacak cinsiyet, eğitim, yaş, gelir, meslek gibi unsurlar belirleyici değildir.

Buna göre amacımıza dönük olarak bahsi geçen yerleşim birimlerine gidilerek Eylül-Ekim-Aralık 2008 tarihleri arasında Oş'ta yaşayan Karadenizli Türkler'e ulaşılmaya çalışılmıştır. Oş'ta ikamet eden Karadenizli Türklerin sayıca az olmalarından dolayı anketler toplam 113 kişiye uygulanmış, anketler sırasında ise bazı görüşmecilerle derinlemesine mülakatlar yapılarak anketlerde ulaşılan sonuçlar doğrulanmaya çalışılmıştır.

Tablo 5: Örneklem Grubunun Cinsiyet Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Erkek	44	38,9
Kadın	69	61,1
Toplam	113	100,0

Araştırmanın uygulandığı örneklemin cinsiyet dağılımına bakıldığında tablodan da anlaşıldığı üzere kadın nüfusunun ağırlıkta olduğu görülmektedir(%61,1). Ankete katılanların %38,9'unu ise erkek nüfus oluşturmaktadır. Kadın nüfusunun fazla olmasında birkaç faktörün ön plana çıktığı söylemek mümkündür. Bu sebeplerden ilki şüphesiz ailede erkek üyelerin çalışmak için yurtdışına gitmiş olmalarıdır. Diğer bir sebepse kadınlara göre erkeklerin ölüm oranlarının erken yaşlarda olmasıdır. Burada demografik yapıyı etkilemesi bakımından dikkat çeken emek göçü kavramına özellikle değinmekte fayda vardır; ama öncesinde

Kırgızistan'ın geneline bakıldığında ülke dışına yapılan iç ve dış göçlerin yoğun olduğu görülmektedir. Dış göç olgusu, Kırgızistan'ın sosyo-ekonomik ve sosyo-demografik yapısını etkilediğinden ayrıca üzerinde durulması gereken bir konudur. Dış göçler, çoğunlukla ekonomik kaygılarla gerçekleşmekte ve erkek yoğun katılımlı gerçekleşmektedir. Özellikle, bağımsızlıktan sonra ortaya çıkan yeni ekonomik ve sosyal durum, iç ve dış göçlerin yaygınlaşmasına neden olmuştur; çünkü "kırsal kesimde kolektif üretim birimi kolhoz ve sovhoz'ların dağılması sonucunda ortaya çıkan işgücü fazlasının bir bölümü kentsel alanlara yönelirken, geri kalan önemli bir kısmı, Kazakistan ve Rusya başta olmak üzere, emek yoğun işgücü talep eden eski Sovyet Bloku ülkelerine gitmişlerdir" (Cihan, 2006:25).

Bu demografik yapının Moshe Lewin'in Sovyet Yüzyılı'nı incelediği eserinde 1950'li yılların Sovyetlerinde de benzer olduğu görülmektedir. Buna göre doğumlar savaş

sırasında düşmüş ve henüz eski düzeyine yükselmemiştir. Kadın erkek sayısı arasında da eşitsizlik vardır ve yaş dağılımında da fark edilir bir dengesizlik vardır. Örneğin Lewin'in verdiği sayılara göre 1959'da 20-24 yaş dilimine kentlerde her 100 erkeğe 106 kadın, kırsal kesimde ise 98 kadın düşüyordu. 1967'de bu rakamlar sırasıyla kentlerde 100 erkeğe 98 kadın, kırsal kesimde 100 erkeğe 95 kadın olmuştur. 1967'de ise kırsal kesimde her 100 erkeğe 131 kadın düşmekteydi (Lewin, 2009:421). Kırsal nüfusun daha belirleyici olması kentleşme ve sanayileşmenin geç başlaması ve tarım sistemine dayanan temel üretim biçimine sahip olmalarıdır. Sovyetler dağıldıktan sonra Orta Asya cumhuriyetlerinde de kırsal nüfusun ağırlıkta olduğu ve yavaş yavaş kentlere doğru göç ettikleri görülmüştür. Emek göçü bu bağlamda karşımıza çıkmıştır. Kırsal kesimden kentlere doğru plansız bir göç başlamıştı ve göçmenlerin büyük bir çoğunluğu genelde çalışabilir genç ve orta kuşakken, kırsal kesimde çalışamayacak insanlar kalmaya başlamıştı (bkz. Andrlle, 1994:168).

“Niçin emek göçü?” sorusunu sorduğumuzda ise Kırgızistan'ın sosyo-ekonomik durumuna değinmekte fayda vardır. Kırgızistan'ın ekonomik yapısına bakıldığında ise Orta Asya Ülkeleri içerisinde Tacikistan'dan sonra en fakir ve yoksul ülkelerden birisidir. 2004 yılına ait verilerde ülke nüfusun %44.4'ünün fakirlik seviyesinde olduğu görülmektedir (Tika Ülke Rapor-Kırgızistan, 2005:8). Ülke nüfusu 1999 nüfus sayımı verilerine göre 4 822 938¹⁶ milyon iken, bugün 5 milyondan fazla olduğu tahmin edilmektedir. Oranlar dikkate alındığında nüfusun hemen hemen yarısının yoksulluk seviyesinde olduğu anlaşılmaktadır. Son yıllardaki ekonomik gelişmelere rağmen işsizlik oranının da resmi rakamlara göre %8,8'lerde olduğu düşünüldüğünde dış göçler kaçınılmaz olmaktadır. Bu durum kuşkusuz Karadenizli Türkler'i de etkilemiştir. Karadenizli Türkler de ekonomik sebeplerden dolayı Rusya başta olma üzere Kazakistan, Özbekistan ve Türkiye gibi farklı ülkelere göç etmekte ve erkek yoğun katılımlı olduğu için bu göçler, Karadenizli Türkler'de kadın nüfus oranını artırmaktadır.

Kırgızistan'daki göçlerle ilişkili olarak genel bir betimleme yapılacak olursa, göçlerin nitelikleri şu şekilde karşımıza çıkmaktadır.¹⁷ İlk olarak göçün Kırgızistan'ın nüfus yapısı ve sosyo-ekonomik gelişmesi üzerindeki etkisi oldukça büyüktür. Kırgızistan'da

¹⁶ Kırgız Cumhuriyeti 1.Milli Nüfus Sayımı Temel Sonuçları, 2000

¹⁷ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.mz.kq/ru/migras>

göçler iki şekilde gerçekleşmektedir. İç göçlerle bölgeden bölgeye ve kırsal kesimlerden kasabalara ya da küçük şehirlere doğru yaygın bir hareketlilik vardır. Örneğin kırsal kesimden şehirlere doğru olan göçler sonrası işsizlik, yetersiz altyapı, sağlık ve eğitim hizmetleri, sosyal güvencelerin olmayışı gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Ayrıca çalışma çağındaki nüfusun ikametlerini bırakarak daha gelişmiş bölgelere taşınması, bazı yerleri ekonomik açıdan olumsuz etkilemektedir. Ulusal İstatistik Komitesi iç göç rakamlarıyla ilgili olarak 1991'den 2005 yılları arasını kapsayan dönemde göç sürecine dahil olan kişi sayısını yılda 889.921 kişi olarak vermiştir. Resmi sayı böyle olmakla birlikte araştırmacılar gayri resmi rakamların daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. iç göçler Kırgızistan'daki göçlerin bir yüzü iken, özellikle Rusya ve Kazakistan başta olmak üzere dış göçler de önemli bir yer tutmaktadır. Yılda ortalama 400.000 kişinin iş için seyahat ettiği ifade edilmektedir. Ulusal İstatistik Komitesi ise 1993 yılında ilk büyük göç dalgasının gerçekleştiğini ve 121.000 kişinin yurtdışına göç ettiğini kayıtlara geçmiştir. 1991 ile 2005 tarihleri arasında yılda ortalama 475.621 kişinin yurtdışına iş seyahatine çıktığı belirtilmiştir. Tabii ki bu göçlerin insan kaynaklarının tükenmesi, profesyonellerin dışarıya gitmesi gibi ulusal emek piyasasını olumsuz etkileyen tarafları vardır. Ayrıca genelde üreme çağındaki nüfusun göç süreçlerine katılması, demografik potansiyeli de olumsuz etkilemektedir. Özellikle dış göçlerde, informel yollardan yapılırken, çoğu Kırgız'ın gittikleri ülkelerde çalışma izinlerinin olmaması söz konusu iken, yasadışı istihdam ve ticaretin de devlet kontrolünün yetersiz olması sonucu yaygınlaşması söz konusudur.

Kırgızistan'daki genel nüfus oranlarına bakıldığında Kadın nüfusun da erkeklere oranla yüksek olduğu görülmektedir. Örneğin, Kırgız Cumhuriyeti'nin 1. Milli Nüfus Sayımı 24 Mart-01 Nisan 1999 tarihleri arasında yapılmıştır. 1.Milli Nüfus Sayımı'nın sonuçlarına göre, Kırgızistan'ın nüfusu, 4 822,9 bin olarak hesaplanmış, nüfusun 2 380,4 binini erkeklerin, 2 442,5 binini ise, kadınların oluşturduğu görülmüştür (Tika Ülke Rapor-Kırgızistan, 2005:14).

Son yapılan nüfus sayımında ise Kırgızistan'ın nüfusunun istikrarlı bir şekilde arttığı belirlenmiştir¹⁸. İlk sayımda 4.822 bin olan nüfusun 5 milyonu geçtiği görülmektedir. Bu konuyla ilgili olarak Kırgızistan Devlet İstatistik Komitesi Başkanı Orozmat

¹⁸ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. <http://ru.wikipedia.org>

Abdıkalkov, ülke nüfusunun 5 milyon 107 bine ulaştığını aktarmıştır. Abdıkalkov, ülkede her 10 yılda bir genel nüfus sayımının yapıldığını hatırlatarak, 2009 yılında gerçekleşen sayımına göre, Kırgızistan'da yüzde 11 oranında nüfus artışının yaşandığını dile getirmiştir. Bu arada ülke genelinde 100'den fazla farklı ırka mensup vatandaşların yaşadığı belirtildi. Ülkede Kırgızlardan sonra en çok Özbekler ve Ruslar yaşarken, istatistiklere göre; ülke nüfusunun yüzde 34'ünü 14 yaşından küçükler oluşturmaktadır.

Kırgızistan'ın bugün ki demografik yapısıyla ilgili tahmini değişimleri ifade ettikten sonra sayısal olarak bu değişimlerin hangi rakamlara denk geldiğini de ifade etmek gerekir¹⁹. Nisan 2009 itibarıyla Kırgızistan nüfusu 5,3 milyona yükselmiştir. Yıllara göre artış sayısına bakıldığında 1959-2.065.000; 1970-2.935.000; 1979-3.523.000; 1989-4.258.000 ve 1999 yılından 4.823.000 kişidir. 1960'lı yıllarda kırsal nüfus Kırgızlardan oluşmaktaydı. Şehir nüfusu Özbekler başta olmak üzere Rus ve diğer Orta Asya halklarından oluşmaktaydı. Ancak bağımsızlık sonrası nüfusun yapısı tamamen değişmiştir. Cumhuriyet döneminde nüfusun %69,9'u artık Kırgızlardan oluşmaktadır. Ruslar %8,6 iken Özbekler nüfusun %14,5'ini oluşturmaktadır.

Tablo 6. Örneklem Grubunun Yaş Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
19 ve Altı	15	13,3
20-29	9	8,0
30-39	23	20,4
40-49	36	31,9
50-59	18	15,9
60 ve Üzeri	12	10,6
Toplam	113	100,0

Karadenizli Türkler'in yaşadığı Oş'ta, anketlere katılımların en sık olduğu yaş aralığı 40-49 arasındadır ve bu oran %31,9'dur. Deneklerle yapılan birebir görüşmelerde bu aralıktaki nüfusun kadın erkek oranının hemen hemen eşit olduğu görülmüştür. Ancak diğer yaş aralıklarına bakıldığında ise karşımıza farklı sonuçlar çıkmaktadır. Örneğin 19 ve altı yaş grubunun genel yaş ortalamasındaki oranı %13,3'tür ve bu grupta erkek nüfustan çok kadın nüfusun ağırlıkta olduğu görülmektedir. 20 üzerindeki yaş grubu ise

¹⁹ Daha ayrıntılı bilgi için Bkz. <http://www.kg.spinform.ru/people.html>

%8 iken, bu aralıktaki nüfusun içerisinde erkeklerin oranının kadınların oranına göre daha ağırlıkta olduğu görülmektedir. Daha öncede ifade edildiği üzere, bu oranlardaki farklılıklarda, kadınların genellikle evlenerek bölgeden ayrılmaları, şehre yerleşmeleri ya da başka bir ülkeye (Türkiye, Özbekistan, Kazakistan, Rusya) gitmeleri önemli rol oynamıştır. Bahsi geçen bu oranlara ek olarak %20,4 30-39 yaş aralığı; %15,9 50-59 yaş aralığı; %10,6 60 ve üzeri yaş aralığıdır.

Karadenizli Türkler'in demografik yapılarının bir başka niteliğini ise nüfusun özel niteliklere bakınca anlamak mümkündür. Nüfusun kendi içerisindeki niteliğine bakıldığı zaman ise dikkati çeken ilk nokta genç nüfusun oldukça düşük oranda, orta kuşağın oranının ise ağırlıkta olmasıdır. Bu da Karadenizli Türkler arasında göç sürecine katılanların genelde gençler olduğunu göstermektedir. Ancak genç nüfus yapısında dikkat çeken bir nokta vardır. Bu durumu ise şu şekilde betimlemek mümkündür:

Bölgede yaşayan genç nüfusa baktığımızda da bu nüfus içerisinde erkeklerin oranı kadınlara göre daha fazladır; çünkü kadınlar eğitim süreçlerini tamamladıklarında ve evlilik yaşına geldikleri düşünüldüğünde evlendirilerek bölgeden ayrılmaktadırlar. Örneğin bu konuyla ilişkili olarak mülakat sırasında bir bayan Karadenizli Türk, *“okumak istediğini ancak burada kaldıkça okuyamayacağını bildiğini ve yaşı ilerledikçe de evlilik baskısının üzerinde olacağını”* ifade etmiştir. Dolayısıyla genç bayanların okumaktan ziyade erken yaşta evlendirildikleri görülmüştür.

Bölgede evlendikten sonra hayatını devam ettiren aileler vardır; ancak evlenenlerin büyük bir kısmı da Türkiye ve Rusya olmak üzere farklı ülkelere gitmektedirler. Kırgızistan içerisinde Oş dışında farklı şehirlere göç edenler de görülmektedir. Son olarak yaşlı nüfusun geneline bakıldığında ise erkeklerin ölüm oranının daha fazla olduğu kadınların hayat sürelerinin daha uzun olduğu görülmektedir.

Araştırma sırasında yapılan mülakatlarda da bu durumun varlığına farklı perspektiflerden dikkat çekilmiştir. Örneğin, mülakatlar sırasında bir Karadenizli Türk *“Erkeklerin çoğu ekmeleleri peşine gidiyor. Köyde kadınlar ve yaşlılar kalıyor”* şekilde düşüncelerini bizimle paylaşırken bir diğeri ise şunları söylemektedir: *“Oğlum napalım! Yalnızlığa alıştık. Eşimi geçen sene kaybettim. Çocuklar da ülke dışına. Bir başıma ayakta durmaya çalışıyorum, hayat devam ediyor bir taraftan”* derken; bir diğeri de *“Gençler önemli bir problem köyde. Okuyamıyorlar imkanlar yok, çalışmak*

istiyorlar ama bu sefer de iş yok. Köy dışına çıkanlar da fazla tutunamayıp geri dönüyorlar zaten.”

Köye geri dönüşler konusunda gençlerden biriyle yaptığımız sohbet sırasında Kırgızistan’da 2005 yılında yaşanan olaylar sırasında Türklere karşı alınan tavırlardan kendilerinin de etkilendiklerini gözlemledik. Bu konuyla ilişkili olarak Karadenizli genç düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Bişkek’te çalışmaya gitmişim. Sadece ben değil köyden pek çok giden vardı. Ancak 2005’te Bişkek’te yaşanan olaylar sırasında bütün Türklere kötü davrandılar. Çalıştığımız yerin camlarını kırdılar, bizi tartakladılar. Bu olaylardan sonra fazla durmadık orda zaten. Köye evime geri döndüm. Diğer arkadaşlar da geri döndü” (Kişisel Görüşme, 2008).

Tablo 7: Örneklem Grubunun Medeni Durum Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Evli	83	73,5
Bekar	23	20,4
Dul	5	4,4
Diğer	2	1,8
Toplam	113	100,0

Araştırma kapsamında görüşülen Karadenizli Türkler’in medeni durumlarına bakıldığında %73,5’inin evli ve %20,4’ünün ise bekar olduğu görülmüştür. Deneklerle yapılan birebir görüşmelerde bekarların büyük bir oranını, 19 ve altındaki yaş aralığının oluşturduğu görülmüştür. Ayrıca 20–29 yaş aralığında erkeklerin bekar oranı, bayanların bekarlık oranına göre daha fazladır. %4.4’lük bir kesim ise dul olduklarını ifade etmişlerdir. Bunlar yaşı 60 üzerindeki kadın Karadenizli Türklerdir. Boşanmış aile, Oş bölgesinde yaşayan aileler arasında mevcut değildir; ama yurtdışına göçler nedeniyle ayrı yaşayan aile bireyleri bulunmaktadır. Bu özellikleriyle çoğu ailede parçalanmış bir aile görünümü varlığını hissettirmektedir. Göçle ilişkili diğer tablolarda bu duruma tekrar değinilecektir.

Tablo 8: Örneklem Grubunun Doğum Yeri Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Kırgızistan	105	92,9
Batum	8	7,1
Toplam	113	100,0

Araştırma kapsamında “Nerede doğdunuz?” sorusuna %7,1 Batum cevabını verirken, geri kalan %92,9 çoğunluk ise Kırgızistan’da doğduklarını ifade etmişlerdir. Batum doğumlu olanlar genelde 60 yaşın üstündekiler olup, zorunlu göç sürecinde Batum’dan Kırgızistan’a yolculuklarını hatırlayanlardan oluşmaktadır. Bu kuşak çalışma kapsamında birinci nesil olarak kabul edilmekte ve bu kuşakta Kırgızistanlı olma bilincinin diğer kuşaklara göre daha yoğun yaşandığı görülmektedir.

Tablo 9: Örneklem Grubunun Kırgızistan’da Doğum Yeri Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Şehir Merkezi(Bişkek)	5	4,4	4,8
Şehirmerkezi(Oş)	12	10,6	11,4
Köy(Kökcar)	42	37,2	40,0
Şehir Merkezi(Kızılkaya)	31	27,4	29,5
Köy(Komünisto)	15	13,3	14,3
Toplam	105	92,9	100,0
Cevapsız	8	7,1	
Toplam	113	100,0	

Araştırma kapsamında ankette yer alan “Kırgızistan’da doğmuşsanız doğum yeriniz neresidir?” sorusuna %40’ı Kökcar, %29,5’i Kızılkaya ve %14,3’ü Komünisto köyünde doğdukları cevabını; geri kalan %11,4 Oş, %4,8 ise Bişkek’te doğduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 10: Örneklem Grubunun Halen Yaşanılan Yer Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Kökcar	50	44,2
Kızılkaya	36	31,9
Komünisto	15	13,3
Oş(Şehir Merkezi)	12	10,6
Toplam	113	100,0

Araştırma kapsamında ankete katılan Karadenizli Türkler'in halen ikamet ettikleri yerlere bakıldığında, %44,2'si Kökcar köyünde, %31,9'u Kızılkaya merkezinde, %13,3 ve Oş şehir merkezinde %10,6 olmak üzere dağılmıştır.

Resim 1. Oş'tan Genel Bir Görünüm: Karadenizli Türkler'in büyük bir çoğunluğu Oş'a bağlı Kökcar köyünde yaşamaktadır.

Tablo 11: Örneklem Grubunun Eğitim Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Okuryazar değil	13	11,5
İlkokul	40	35,4
Ortaokul	19	16,8
Lise	28	24,8
Üniversite	13	11,5
Toplam	113	100,0

Tablonun değerlendirmesine geçmezden evvel, çalışmada boyunca karşılaşılan en önemli güçlüklerden birisini ifade etmekte fayda vardır. Bu da anket sorularını yönelttiğimiz insanlarla kurmakta zorlandığımız ilişki biçimidir. Bunun en önemli nedeni, çoğunun Türkçeyi günlük hayatında 100-200 kelimelik bir dille konuşmaları,

yazılı anlamda bir dil bilincine sahip olamamalarıdır. Bu nedenle ankete katılanların büyük bir çoğunluğuna, sorulan sorular açıklanmak zorunda kalınmıştır. Derinlemesine mülakatlar sırasında da aynı sıkıntı yaşanmış bu nedenle mülakatların çoğu zaman tekrarlardan oluşması sorunu ortaya çıkmıştır.

Bu tespitler dikkate alındığında tabloda bulguları değerlendirirsek, ankete katılanların %11,5'i okuma yazma bilmediklerini; %24,8'lik bir kesim lise seviyesinde eğitilmiş olduklarını yada hala bu eğitime devam ettiklerini ifade etmişlerdir. Geri kalan %11,5'lik bir kesim üniversite seviyesinde eğitilmiş iken, diğer oranlarda %35,4 ile ilköğretim ve %16,8 ile ortaokul seviyesinde eğitilmişlerdir. Ancak her ne kadar eğitilmiş bir kitle ile karşılaşıldığı sonucu çıkmış olsa da ortak olan nokta, daha öncede ifade edildiği gibi, Türkçe ile ilgili anlam sıkıntısı yaşadıkları ve buna bağlı olarak da soruların anlaşılmasında yaşanan güçlüklerdir.

Eğitim, Karadenizli Türkler için problemler alanlardan birisidir. Eğitimle ilgili algılamalar değişik faktörler tarafından belirlenmektedir. Göç süreçleri, ekonomik durum, yaşanan yerin özellikleri gibi pek çok faktör bu konuda belirleyici olmaktadır. Mülakatlar sırasında bu konuyla ilişkili olarak karşımıza çıkan durumlardan birkaç örnek vermek konunun daha somut anlaşılması açısından dikkate değerdir. Birkaç Karadenizli Türk'ün bu konudaki düşüncelerini aktarmakta fayda vardır.

Orta yaşın üzerindeki bir Karadenizli Türk şu ifadeleri kullanmaktadır:

“İmkanımız oldukça çocuklarımızı okutmak isteriz. Ama görüyorsun ekonomik olarak bunu başarmak çok zor. Belli bir yaştan sonra çalışmak zorunlu hale geliyor. Gençlerimiz kurtulsun istiyoruz, okuyarak kendilerini kurtarınlar istiyoruz. Türkiye az kontenjan ayırıyor buraya. En fazla iki kişi girebiliyor kontenjana. Türkiye'ye gidenler de kendilerini kurtarıyorlar. O açıdan seviniyoruz. Türkiye bize bu konuda biraz daha ayrıcalık tanırsa daha çok gencimiz okumaya gider, hayatlarını kurtarırlar. Tabi ki bizde bu bahaneyle Türkiye ile bağımızı kopartmamış oluruz” (Kişisel Görüşme, 2008).

Genç Karadenizli Türkler'den birisi Kazakistan'da yaşadığı ve oldukça sıkıntılı geçen bir eğitim süreci olduğundan bahsetmiştir.

“Kazakistan'a üniversiteye okumaya gittik. İlk başlarda oldukça heyecanlıydım. Ancak orada çok sıkıntılarım oldu. Evimi ailemi özledim. Sürekli olarak Türk olduğum için dışlandım. Eğitim sistemine ayak uyduramadım. Sebepler saymakla bitmez. Ama en önemlisi de maddi olarak altından kalkamadı ailem. Kimse okulunu yarıda bırakıp buraya köye gelmek istemez ama şartlar bunu gerektiriyor” (Kişisel Görüşme, 2008).

Yaşı hayli ilerlemiş bir teyze ise mülakatlar sırasında bizi ta eskilere sürgün zamanına götürüp bu konuyla ilişkili farklı bir perspektiften olaya bakmamızı sağlamıştır.

“Oğlum bizi zamanında buraya getirip hayvan gibi attılar. Yaşamak, hayatta kalmak dışında hiçbir amacımız olmadı ki sen okulu eğitimi soruyorsun. Buraya geldiğimizde uzun bir süre hiçbir şey yapamadık zaten. Bizi çoğu zaman koydukları evlerin dışına dahi çıkartmadılar. Yeri geldi karnımızı dahi doyuramadık açlıktan ölenlerimiz oldu. Sonra kolhozlarda annelerimiz çalıştırıldı da her gün yiyeceğimiz bir ekmeğimiz oldu. Sonra biz çalıştık devraldık annelerimizden babalarımızdan kolhozları. Öylece yaşadık geldik bu zamana kadar” (Kişisel Görüşme, 2008).

Kuşkusuz sürgün yıllarını görmüş yaşamış teyzenin aktarmış olduğu bu deneyim aslında eğitim söz konusu olduğunda bunun o yıllarda lüks bir ihtiyaç olduğu gerçeğiyle karşılaştık. Oş'ta okula giden bir öğrenci okumak istediğini ancak okula da gitmek istemediğini şu şekilde dile getirmiştir:

“Okulda bize yabancı gibi davranıyorlar. Siz Türksünüz diyorlar. Buraya ait değilsiniz diyorlar. Çekin gidin diyorlar. Öğretmenleri hiç sevmiyorum zaten. Çoğu zaman biz yokmuşuz gibi davranıyorlar. Diğer öğrencilerin yanında bize kötü davranıyorlar. Bu çok ağrıma gidiyor. O yüzden okumak istiyorum; ama okula da gitmek istemiyorum. Köyde otururum daha iyi” (Kişisel Görüşme, 2008).

Anlaşılacağı üzere Karadenizli Türkler'e karşı geliştirilen algılama biçimi Karadenizli Türklerin eğitim süreçlerini de yakından ilgilendirmektedir. Üniversite çağına gelmiş gençlerin ise ekonomik kaygıları ön plana çıkmakta ve eğitim durumu bu kaygılar etrafında şekillenmektedir. Bu konuda en somut ifadeler liseyi bitirmiş bir Karadenizli genç tarafından *“açıkçası okumaktan önce karnımızı doyurmayı istiyoruz. Ekonomik olarak hiçbir zaman rahat olamadık. Para kazanmak lazım”* şeklinde aktarılmıştır.

Tablo 12: Örnekleme Grubunun Ev Mülkiyet Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Kendi malım	75	66,4	76,5
Kirada oturuyorum	14	12,4	14,3
Ailemden bir başkasına ait	8	7,1	8,2
Diğer	1	,9	1,0
Toplam	98	86,7	100,0
Cevapsız	15	13,3	
Toplam	113	100,0	

Evlerin mülkiyet durumlarıyla ilgili “Oturduğunuz ev kime ait?” sorusuna %76,5’i ev sahibi olduklarını ifade etmişlerdir. %14,3 ise kirada oturduklarını belirtirken, %8,2’i ise ailesinden başkasına ait olduğunu ifade etmiştir. Kökcar köyünde iki tane evi bulunup bir tanesini Kırgızlara kiraya veren aileler de bulunmaktadır. Bütün ailelerin ayrıca tarla ve bahçeleri de bulunmaktadır. Dükkanı olup bunları kiraya verenler de bulunduğu gibi, Kızılkaya’da kendi işini yapan Karadenizli Türklerin de mağazalarının kendilerine ait olduğu görülmektedir. Örneğin mobilya dükkanı olan Karadenizli Türkler’in yanı sıra, eşiyile cep telefonu işleten bir aile ve yemek kafesi(lokanta) olan bir Karadenizli Türk aile de mevcuttur.

Resim 2. Karadenizli Türk’e Ait Bir Dükkan: Dükkan çok yüksek olmamakla birlikte kiraya verilmiştir.

Ev ya da konut olgusunun Türkler için önemli bir olgudur; çünkü konut bireyin kendisini ifade ettiği ve sembolize ettiği yerdir. Oturma odasının dekorasyonu ve mobilyaları, bilinçli veya bilinçsiz olarak konutun kullanıcılarının sosyal kimliklerini de yansıtmaktadır. Konutlar aynı zamanda kültür ve değişkenlerin oluşmasına dayanak olan maddesel ifadelerdir Avrupa’daki göçmen Türklerin ilk olarak ev sahibi olmaya

çalışmaları bu anlamda önemli bir göstergedir. Ev olgusunu aynı zamanda sosyal ve psikolojik ihtiyaçları içermesi bakımından da dikkat çekmektedir (İlgın, Hacıhasanoğlu, 2006: 61).

1. Ev kişiler için çevrelerini en iyi şekilde kontrol edebildikleri tek mekandır.
2. Ev aile için en uygun fiziksel mekandır.
3. Ev kendini ifade etme ve özgüven mekanıdır.
4. Ev, güvenlik duygusunu geliştirmektedir.

Ev aynı zamanda mekanın kültür tarafından şekillendirilmesidir. Bu durumu Rossi (2006: 57)'e göre "bir halkın adetlerini zevk ve alışkanlıklarını en iyi tanımlayan şey kuşkusuz evdir. Örgütlenmesi, gibi düzeni de ancak çok uzun zaman dilimleri içinde değişir" şeklinde ifade etmek mümkündür. Bu bağlamda Karadenizli Türkler'in mekan örgütlenmeleri ile ilgili bilgiler vermezden evvel Kırgızistan'ın genelinden ve Sovyet mimarisinden de bahsetmek gerekmektedir.

Kırgızistan'ın geneline bakıldığında hemen hemen bütün mimari çevrenin Sovyetler tarafından yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda merkezi ısıtma sisteminden insanların konutlarına kadar pek çok yapı, Sovyet döneminden kalmadır. Sovyet dönemi aynı zamanda, Kırgızistan başta olmak üzere Orta Asya devletleri için bir kültürel yapılanma ve örgütlenme dönemidir.

Oş bölgesine bakıldığında diğer şehirlerde olduğu gibi burada da şehrin ana caddelerinin ve yaya kaldırımlarının oldukça geniş yapıldığı görülmektedir. Caddelerle yaya kaldırımları arasında karşılıklı ağaçlar uzanmaktadır. Parklar ve yeşillikler oldukça fazladır. Bu durum, şehrin henüz sanayi kenti durumuna gelmediğini tarım toplumu görünümünde olduğu görülür. Sovyetler, uzun süre hakim olduğu bölgelere uyguladığı mimariyi buralara da uygulamışlardır.

Resim 3. Oş'ta Cadde ve Sokaklar 1: Oş şehrinde geniş caddelere ve yollara rastlamak mümkündür. Henüz sanayileşmemiş bir şehir olması nedeniyle çoğu yerde yollar da harabe bir görünümündedir.

Kentteki evler ve şehir mimarisi tek tiptir. Caddeler, birbirini cetvel gibi keserken, eğilimli ve yokuşlu yolları görmek mümkün değildir. Bunun anlamı, kentin oldukça düzenli bir mimari biçime ve çevreye sahip olduğudur. Ancak kentin bu düzenliliğine rağmen gelişmişlik seviyesinin düşük olması, binaların günümüz şartlarına ayak uyduramamasına ve evlerin yıkık dökük bir görüntüye sahip olmasına bürünmesine neden olmuştur. Ancak evlerin dışarıdan eski görünümlerine rağmen, evlerin iç görüntüsü son derece iyidir.

Resim 4. Oş'ta Apartmanlardan Bir Görünüm: Oş şehrindeki binaların genel görüntüsü geniş ve uzun genelde U şeklinde siteler şeklindedir. Bu tür apartmanlar "Dom" olarak adlandırılmaktadır.

Yaygın olan kanaat evin dış görüntüsünden çok, iç görüntüsünün önemli olduğudur. Kamu binalarının, bankalar, resmi kurumlar, üniversiteler mimari açıdan oldukça gösterişlidir. Diğer binalarda ve apartmanlarda genelde gösterişten ziyade binaların fonksiyonel olmasına önem verilmiştir. Apartmanların 2 ile 8 arası girişleri mevcuttur.

Daire kapılarının genelde çift olduğu görülmektedir. Karadenizli Türkler'in ev ve mimari kodlarını ifade etmeden evvel şu gerçekliğe dikkat çekmek mümkündür. Buna göre konut söz konusu olduğunda üç olgunun önemli olduğu görülmektedir. Rossi (2006: 20)'e göre bunlar evin yeri ve konumu, evin biçimsel özelliklerini ki buna iç ve dış çevresel özellikleri de katmak mümkündür ve parçaların örgütlenmesidir. Bu özellikler dikkate alındığında, Karadenizli Türkler'in yaşamış oldukları bölgede oluşturmuş oldukları mimari özellikleri ve bunların kültürel kodlarını şu şekilde okumak mümkündür.

Resim 5. Oş'ta Cadde ve Sokaklar 2: Oş şehrinde toprak yolların yanı sıra caddelerin temiz ve düzenli olduğunu da görmek mümkündür.

İlk olarak göze çarpan, evlerin bir ara topluya toplanmış olduğudur. Arazilerin düz olması ve tarım arazilerine ayrılan yerler hesaba katıldığında toplu yerleşmenin sebebini anlamakta zorluk çekilmese gerek. Hemen hemen bütün evlerin etrafının duvarlarla örülmüş olduğunu ve evin avlusunda geniş bir bahçenin olduğunu görmek mümkündür. Bu bahçede çeşitli sebze ve meyvelerin yetiştirildiğini görmek mümkün olduğu gibi, kullanılan evin dışında yiyeceklerin koyulması, ineklerin ağılları, misafirler için yapılmış ve mutfak olarak kullanılan ekstradan odaların olduğu görülür. Böylece Karadenizli Türkler'in kendi çevrelerine ağırlıklı olarak kendi kültürlerini yansıttıkları görülmektedir. Evler ve onların bahçe tasarımlarında da bunu gözlemlemek mümkün. Ev ve evin dış tasarımı önemlidir; çünkü Rossi (2006:3)'e göre ev ve evin damgasını vurduğu arsadaki değişimler, gündelik hayatın göstergeleri haline gelmektedir.

Resim 6. Kökcar'da Karadenizli Türklerin Köy Evleri 1: Her evin geniş bir bahçesi, bahçesinde ise değişik meyve ve sebzeler bulunmaktadır. Ayrıca her evin avlusunda ekstradan yapılmış yiyecek saklama yeri ya da mutfak bulunmaktadır.

Resim 7. Kökcar'da Karadenizli Türklerin Köy Evleri 2: Evler geniş bir alana kurulmuş ve genelde Karadenizli Türklerin kendileri tarafından yapılmıştır. Geniş olan evler dört odalı, maddi durumu iyi olmayan ailelerin evleri ise iki odalıdır. Evlerin avlularında misafirleri ağırlamak için yapılmış iki odalı evler de bulunmaktadır.

Resim 8. Kökcar'da Karadenizli Türklerin Köy Evleri 3: Evler köy usulü çinko kaplıdır.

Evlerde tuvalet ve banyo için ayrıca bir tasarım mevcut değildir. Mobilyalı oturma odası daha çok maddi durumu iyi olan Karadenizli Türkler'in ev özelliklerindedir. Maddi durumu az olanların ise iki odalı bir eve sahip oldukları görülmekte, hemen hemen evlerin çoğunda yatak odasının olduğu görülmektedir. Birkaç istisna dışında yatak odasının olmadığı ev yok gibidir.

Resim 9. Ev Dışında Bir Yatak Odası: Fadime Beşiroğlu yaz boyu evden çok burasını yatak odası olarak kullanmaktadır. Evin avlusunda üç tarafı kapalı, ön tarafı açık bir yerdir. Sadece kış aylarında üşüdüğü zamanlarda eve geçtiğini söylemektedir.

Kırgızistan'ın geneline bakıldığında sadece şehirde büyük apartmanlarda ve işyerlerinin bir kısmında tuvalet vardır. Genelde küçük ve alafranga yapılmıştır. Banyo da yine aynı şekilde küçük ve büyükçe bir küvetten oluşmaktadır. Müstakil evlere bakıldığında ise bahsi geçtiği üzere tuvalet ve banyolarının dışarıda olduğu, tuvaletlerin alaturka tarzında ama oldukça basit, banyoların ise yine aynı şekilde tek gözlü odadan oluşan küçük ve basit olduğu görülür. Banyolarda bir adet su ısıtmak için kullanılan soba tarzında geniş veya yerine göre kısa soba ve bir adet basamaklı oturma yerleri mevcuttur.

Evlerin geniş bir giriş yerleri bulunmaktadır. Evler genelde 3-4 oda arasında değişmektedir. Maddi durumu iyi olanlar, kendi yaptıkları evleri 4 odalı yapmışlardır. Bunlardan en kullanışlı olan odaları kuşkusuz evin giriş bölümünde bulunan oturma odasıdır. Burada yerden yaklaşık 50 cm yüksek tahtadan yapılmış, üzeri kilim ve minderlerle bezenmiş geniş bir oturma yeri vardır.

Burası, ailelerin oturmak, Tv seyretmek, yemek yemek ve bazen de yatmak için kullandıkları yerdir. Oldukça rahat olduğu gözlenen bu yer, aynı zamanda soğuktan korunmak için yüksekçe yapılmaktadır.

Resim 10. Bahçe Sedirleri: Kırgızlarda hemen her evin bahçesinde oturmak, yemek yemek ve bazen de yatmak için kullanılan yerden yüksek bir sedir yer alır. Misafir geldiğinde genelde en başköşeye oturtulur, ev sahibi ise kenarda oturmaktadır.

Bahsi geçen sedirde, misafir geldiğinde en başköşeye oturtulur ve oturtulmazdan evvel altına dikdörtgen şeklinde uzun ve hafifçe dar kesim kırmızı rengin ağırlıkta olduğu kalın bir halı serilir. Bu misafire verilen değeri gösterir. Kırgızlarda yaygın olan bu kullanım şekli, Karadenizli Türklerde de yaygın olarak görülmektedir.

Tablo 13: Örneklem Grubunun Eşin Uyuşu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Karadenizli Türk	78	69,0	94,0
Kırgız	3	2,7	3,6
Diğer	2	1,8	2,4
Toplam	83	73,5	100,0
Cevapsız	30	26,5	
Toplam	113	100,0	

Araştırma kapsamında ankete katılanlara eşlerin uyuru ile ilgili sorulara verilen cevapların %94'ü "eşim Karadenizli Türk"tür şeklindedir. Eşinin uyurunun Kırgız olduğunu ifade eden oran ankete katılanların sadece %3,6'sıdır. Bu durum eş seçiminde insanların dikkat ettiği en önemli noktanın, evlenilecek kişinin kendi aidiyetlerinden yani Karadenizli Türk olmasına dikkat etmek olduğu görülmektedir. Tablodan anlaşılacağı üzere ankete katılanların %30'u soruyu cevapsız bırakmışlardır. Karadenizli Türkler'in mülakatlar sırasında karşılaştığımız özelliklerinden birisi de yabancılarla evlilikler konusunda hassas olmalarıdır. Örneğin, bu konuyla ilişkili olarak yaşlı bir bayan düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir:

“Biz 65 yıldır buralardayız. Kimimiz sürgünden sonra dul kaldı kimimiz sürgün sırasında; ama hiçbirimiz buraya gelip tekrardan evlenmeyi hele bir Kırgız ya da Özbek ile evlenmeyi düşünmedik. Benim eşim de yıllar önce öldü; ama her şeyle tek başıma mücadele ettim” (Kişisel Görüşme, 2008).

Karadenizli Türklerin özellikle yaşlı hanımlarının eşleri öldükten sonra evliliği duygusal ve sosyal sebeplerden dolayı istemedikleri, bütün olumsuzluklarına rağmen çocuklarıyla yaşamayı tercih ettikleri görülmektedir. Karadenizli Türkler’in erkek üyelerinden birisi ise evlilikler konusundaki düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir:

“Açıkça söylemek gerekirse yıllardır burada bu topraklarda ayakta durmaya yaşamaya çalışıyoruz. Kültürümüz geleneklerimiz, adetlerimiz grup üyeleri tarafından yaşatılmaya çalışılıyor. Evlilikler bizim için çok önemli bunları ayakta tutabilmek için. Yabancılarla evliliklere karşıyız; çünkü kültürümüzü yaşatmanın en kolay ve sağlam yolu kendi aramızdan evlenmek gibi geliyor bize. Zaten yabancılarla evlenenlerde anlaşıyorlar kültür farkı oluyor. Hemen boşanıyorlar” (Kişisel Görüşme, 2008).

Kendi aralarındaki evlilikler Karadenizli Türkler’in birbirleriyle olan bağlarını güçlendirdiği gibi, onları akraba bağlarıyla da bir araya getirmektedir. Düğünler, kız istemeler, nişan hazırlıkları gibi toplumsal olaylar, Karadenizli Türklerin bir araya geldikleri, belli bir dayanışma oluşturdukları ve sosyal ilişkileri yoğun bir şekilde yaşadıkları özel günler olmaktadır. Karadenizli Türklerin evlilikle ilişkilendirilecek bir diğer durumları ise göç etmelerine neden olan bir olgu olmasıdır. Buna göre evlenerek Kazakistan, Özbekistan, Rusya gibi ülkelere eşleriyle yerleşenler olduğu gibi Türkiye’ye de yerleşenler olmaktadır.

Tablo 14: Örneklem Grubunun Ailedeki Üye Sayısı Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
2	3	2,6
3	8	7,1
4	22	19,5
5	52	46,0
6 +	28	24,8
Toplam	113	100,0

Araştırma kapsamında ailelerin büyüklüğü ile ilgili yapılmış olan değerlendirmede ilk dikkat çeken nokta aile üye sayısının dört ve dörtten yukarısında olmasıdır. Her ne kadar göçler sonucu “parçalanmış aile” izlenimi olmakla birlikte, Karadenizli Türklerin genelde geniş aile biçiminde yaşadıkları ve aynı köken kültüre sahip olmalarında dolayı

ortak bir dayanışma duygusu geliştirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda Karadenizli Türklerde anne, baba, dede, nine ve çocuklardan oluşan bir aile şeklinin yaygın olduğunu söylemek mümkün olduğu gibi uzaktan akraba oluşun ve hemşehri olmanın da çoğu zaman aileden de öte bir anlama sahip olduğu görülmüştür. Tabloya bakıldığında ankete katılanların %46'sı ailelerinin 5 kişiden, geri kalan %24,8'i 6 ve üzeri kişi, %19,5'i ise 4 kişiden oluştuğunu ifade etmişlerdir. Aynı soruyu yanıtlayanların %7,1'i ailelerinin 3 kişiden ve %2,6'sı ise tek kişiden oluştuklarını belirtmişlerdir.

Karadenizli Türklerin aile parçalanmalarında en belirgin sebep kuşkusuz çeşitli biçimlerde karşımıza çıkan göç süreçleridir. Karadenizli Türklerle yapılan mülakatlar sırasında bu göç süreçlerinin yansımalarını gözlemlemek mümkün olmuştur. Örneğin, bu konuyla ilgili olarak Karadenizli Türklerin lideri olarak bilinen Muhammed Uzunoğlu ile yaptığımız mülakat sırasında bu durumu yansıtan şu ifadelerle karşılaştık:

“Burada aileler hep parçalanmıştır. Kimisinin oğlu kimisinin kızı ülke dışına özellikle Rusya'ya çalışmaya gitti. Kimisi de evlenerek gitti. Örneğin, benimkiler evlendikten sonra yeni bir hayat kurmak için Türkiye'ye yerleştiler” (Kişisel Görüşme, 2008).

Bir diğer Karadenizli Türk ise “Burada yaşamak zor” şeklinde başlayan cümleleriyle aynı duruma dikkat çekmiştir:

“Burada yaşamak zor. Hele parasız olunca hepten zor oluyor. O yüzden kızım ve kocası evlendikten sonra fazla durmadılar buralarda. Rusya'ya çalışmaya gittiler. Torunları bana bıraktılar. Bir pasta fabrikasında çalışıyorlar bana para gönderiyorlar sürekli. Burada torunlarımla iki odalı evde yaşayıp gidiyoruz. Kız torunum arada gidiyor annesinin yanına. Özlüyoruz ama elimizden de bir şey gelmiyor mecburlar” (Kişisel Görüşme, 2008).

Bir diğer Karadenizli Türk ise daha eskiye giderek aslında sürgün sürecinde zaten parçalanmış bir şekilde buralara yerleştirildiklerini ifade etmektedir.

“Bizi buraya ilk sürdüklerine zaten parçalanmıştık. Kimimizin kocası kimimizin babası Batum'da kaldı. Çok ulaşmaya çalıştık ayrıldığımız insanlara. Mektuplar yazdık, sağa sola haberler gönderdik; ama başarılı olmadık. Zaten ulaşabildiklerimizin kimisi ya ölmüş oldu ya da bizden ümidini kesip yeni bir hayat başlamış oldu yeni insanlarla” (Kişisel Görüşme, 2008).

Resim 11. Aile Fotoğrafları: Ebeveynlere ait aile fotoğraflarına evlerin duvarlarında rastlamak mümkün. Özellikle anne-babanın evlilik fotoğrafları, evden uzakta yaşayan çocuklarla birlikte çekilmiş aile fotoğrafları dikkat çeken fotoğraflardır.

Karadenizli Türkler ailelerdeki üye sayısının eskiye göre azaldığını ifade ederken, bunu ekonomik şartların zorluğuna bağladıkları görülmektedir. Özellikle yeni evlenenlerin ve Türkiye'ye yerleşenlerin ikiden fazla çocuk yapmadıklarını ifade eden Karadenizli Türkler, “*eskiden çocuklarını bakarken zorlanmadıklarını, güzel güzel baktıklarını şimdikilerin ise çok zorlandıklarını*” da sözlerine eklemiştir.

Tablo 15: Örneklem Grubunda İlk Göç Edenlerin Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Büyükanne- Baba	81	71,7
Anne- Baba	24	21,2
Eş	2	1,8
Kendim	6	5,3
Toplam	113	100,0

Araştırma kapsamında Karadenizli Türklerin göç geçmişlerine bakıldığında, karşımıza Sovyet Döneminde sürgün politikaları nedeniyle diğer Kafkas toplulukları gibi sürgün edilmiş olma gerçeği çıkmaktadır. Bu sürece Karadenizli Türklerin dahil olması Osmanlı zamanında ekonomik kaygılarla Türkiye'den Batum'a göç etmeleriyle dahil olmuştur. Ancak sonraki süreçte diğer Kafkas toplulukları gibi Sovyet döneminde milliyetler politikasının onları da kapsamasına neden olmuştur. Özellikle yeni Türk devletinin resmi olarak kurulmasından sonra Batum'un Misak-i Milli sınırları dışında kalması Karadenizli Türkler'in de diğer Türk ve Müslüman unsurlar gibi Sovyet Rusya'nın baskısına maruz kalmalarına neden olmuştur. Nitekim 1944 yılı kasım ayında

zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır. Kendileri bu yıldan itibaren ortaya çıkan durumu “sürgün yılları” olarak kabul etmektedirler.

Bunları dikkate aldığımızda Kırgızistan-Oş bölgesine ilk göç edenlerin Karadenizli Türkler’in büyükanne ve büyükbabalarının olduğunu görülmektedir. 60 yaşın üstündeki kuşak, göç sürecini anne ve babalarıyla birlikte yaşadıklarını ifade ederken, bir sonraki kuşak ise doğma büyüme Oş’lu olduklarını belirtmişlerdir. Göç sürecini yaşayan ve hala hayatta olanların oranı %5,3 civarındadır. Diğer oranlara bakıldığında %71,7 büyükanne ve büyükbabalarının göç ettiklerini ifade ederken, %21,2 ise anne ve babalarının göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan birisi göç ile ilgili öyküsel süreci sözlü olarak bilenlerin oranının oldukça yüksek olmasıdır.

Tablo 16: Örneklem Grubunun Ailede Göç Edenlerin Varlığı Durumu

Seçenekler	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Var	89	78,8	79,5
Yok	7	6,2	6,2
Kısa süreli gidip gelen var	12	10,6	10,7
Diğer	4	3,5	3,6
Toplam	112	99,1	100,0
Cevapsız	1	,9	
Toplam	113	100,0	

Aştırma kapsamında ankete katılanlara yönelttiğimiz “ailede göç eden olup olmadığı” sorusuna, Karadenizli Türkler’in %79,5’i var cevabını vermişlerdir. Ankete katılanların sadece %6,2’si yok cevabını vermişlerdir. Ayrıca kısa süreli gidip gelen var diyenlerin oranı ise %10,7’dir. Tablodan anlaşılacağı üzere ailelerin ortalama %93,8’inde göç sürecine dahil oldukları görülmektedir. Karadenizli Türkler’in göçlerle olan bağlantısına baktığımızda birkaç farklı yönün karşımıza çıktığı görülmektedir. Bunlar sırasıyla şu şekilde sınıflandırılabilir:

- Osmanlı Devleti zamanında ekonomik sebeplerle Türkiye’den Batum’a yaptıkları emek göçü.
- Batum’dan Sovyet Rusya döneminde Stalin’in milliyetler politikası sonucunda Ahıskalılarla Orta Asya(Kırgızistan)’ya zorunlu göç ettirilme.

- Sovyetlerin Stalin'in ölümünde sonra sürgün toplulukların geri dönmelerine izin verdiği dönemde bu durumdan yararlanabilmek amacıyla Orta Asya'dan kalkıp tekrar Batum'a geri dönüş göçü. Karadenizli Türkler bu süreci 1950'li yılların sonunda yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Yaşlı kuşak, tahmini 1950'li yılların sonunda geldikleri yer olan Batum'a yeniden yerleşmek için Oş bölgesindeki arazilerini ve evlerini satıp göç etmişler; ancak oraya yerleşemeyip geri dönmüşlerdir.
- Batum'a geri döndüklerinde eski topraklarını bulamama, Gürcistan'ın tutumu gibi sebeplerle tekrar Kırgızistan'a dönüş süreci.
- Şimdilerde Türkiye başta olmak üzere ekonomik kaygılarla Rusya, Kazakistan, Bişkek gibi ülke ve şehirlere olan göçler.

Tablo 17: Örneklem Grubunun Yurtdışına ya da Şehir Dışına Göçlerin Kaynağı Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Eğitim için	15	13,3
Ekonomik sebepler	87	77,0
Gezmek için	3	2,7
Yeni bir gelecek arayışı	6	5,3
Diğer	2	1,8
Toplam	113	100,0

Araştırma kapsamında ankete katılanlara yurtdışına göç sebepleri sorulduğunda ankete katılanların %77'si bu göçlerin ekonomik sebeplerle olduğunu ifade etmişlerdir. Geriye kalanların %13,3'ü eğitim için gittiklerini söylerken, %5,3'ü yeni bir gelecek arayışı ile yurtdışına gittiklerini ifade etmişlerdir. Genelde bunların da gidiş sebepleri daha çok ekonomik temellidir. Ayrıca bir kısmı ise aynı gelecek düşüncesi altında evliliklerini yaparak gitmişlerdir.

Göçler daha önceki bölümlerde de görüldüğü üzere Karadenizli Türkler için önemli bir problem kaynağıdır. Karadenizli Türkler ile yapılan mülakatlar sırasında bir Karadenizli Türk bu konuyla ilişkili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

“Burada her ailede muhakkak bir ya da iki göç etmiş insan vardır. Kimisi okul diyor çekip gidiyor buradan, kimisi çalışmak için gidiyor. Kiminin yolu Bişkek'e,

kiminin ki Rusya'ya ve şanslı olanlarımızın da Türkiye'ye düşüyor. Köyde eskiden daha rahattık. Bu tür şeyleri düşünmezdik; ama şimdi çocuklarımızın geleceğini düşünmeye başladık. Kazandığımız para bize yetmiyor. Ektiğimiz topraklardan istediğimiz verimi alamıyoruz hatta çoğu zaman topraklar da yetmiyor bize” (Kişisel Görüşme, 2008).

Göçlerin grup üyelerini psikolojik olarak yıpratmış ve bu süreçlerin sonunda bireylerin kararsızlık durumlarıyla iç içe yaşadıkları görülmektedir. Kuşkusuz ekonomik problemler ve çocukların geleceği baskısı, Karadenizli Türkler'in Oş ile ilgili bağlantılarını zayıflatmaktadır. Çoğu zaman kurulan cümleler, aktarılan düşünceler bu iki baskı ve kaygı arasında gidip gelmektedir.

Dünya Mültecilerinin Durumu isimli çalışmanın verilerine göre özellikle Karadenizli Türkler'in de yaşadığı bölge olması bakımından Fergana Vadisi'nde yaşanan göçün temel karakteristiği şu iki noktada toplanmıştır; bunlardan birisi iyi eğitim görmüş kimselerin diğeri ise refah düzeyi daha yüksek bireylerin göç sürecine katılmalarıdır (Dünya Mültecilerinin Durumu, 1997:29).

Tablo 18: Örneklem Grubunun Göç Ülkeleri Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Türkiye	15	13,3
Amerika	2	1,8
Azerbaycan	4	3,5
Bişkek	10	8,8
Kazakistan	8	7,1
Özbekistan	3	2,7
Rusya	64	56,6
Diğer	7	6,2
Toplam	113	100,0

Araştırma kapsamında Karadenizli Türklerin göçle ilişkili sosyal yapılarını çözümleyen diğer bir anket sorusunda göç edilen yerlerin coğrafyası çıkartılmaya çalışılmıştır. Ankette yer alan ve durum tespiti yapılmaya çalışılan göç konusunda hedef göç eden kişilerden ziyade göç olgusunun kendisi olduğundan sorularda göç katılım olsun ya da olmasın sosyal yapıya yansıyan göç oranları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Temelde ekonomik olmakla birlikte bu göçler yurtdışına farklı yerlere yapılan göçlerdir. Özellikle iki ülkeye yoğun bir şekilde göç trafiğinin olduğu görülmektedir. Bunlardan

ilki daha önce bahsi geçtiği üzere Rusya, diğeri ise Türkiye'dir. Türkiye'ye gidenlerin oranı %13,3 iken, Rusya'ya gidenlerin oranı %56,6'dır. Ayrıca eğitim için yurtdışına göç edenler de vardır ve özellikle bu amaçla Türkiye'nin ve Kazakistan'ın tercih edildiği görülmektedir. Örneğin, Kazakistan'a bu amaçla gidenlerin oranı %7,1'dir. Ayrıca Amerika'ya okumaya gidenler de vardır ki bunlar kendi imkanlarıyla giden iki kişidir. Ayrıca Rusya ve Türkiye'den sonra en yoğun göç alan yerin Bişkek olduğu görülmektedir. Son olarak askerliğini Afganistan'da yaptığını ifade eden bir Karadenizli Türk'ün mevcut olduğunu da kabul edersek Karadenizli Türkler'in farklı biçimlerde yaşadıkları yerden kısa ya da uzun süreli olarak ayrıldıkları görülmektedir.

3.5. Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmanın veri değerlendirme safhasında geçerli anket formları SPSS paket programı vasıtasıyla bilgisayara aktarılmıştır. Bunun yanında mülakat kayıtları çözümlenmiştir. SPSS paket programı vasıtasıyla değişkenlerin örneklem içinde dağılımlarını belirlemek amacıyla anketlerden elde edilen verilerle düz tablolar oluşturulmuştur. Anket formlarındaki bilgilerin pekiştirilmesi için de araştırma kapsamında yapılan mülakatlara başvurulmuştur.

3.6. Araştırmanın Taşıdığı Riskler

Araştırmanın taşıdığı en önemli risk, bu konuyla ilgili olarak yakın zamanda yapılmış olan çalışma olmadığından hem kaynakçanın hem de mukayese imkanının olmamasıdır. Sovyet döneminde Kırgızistan'a göç ettirilen Karadenizli Türkler bugüne kadar Ahıskalılar ile birlikte anıldığından ayrıca bir araştırma konusu yapılmamıştır. Bu çalışmanın ilk olma özelliği taşıması bu sebeple eksikliklerinin benzer çalışmalarla giderileceği kanısındayız.

Çalışmanın taşıdığı bir başka risk, Kırgızistan genelinde resmi olarak tutulmuş olan istatistiksel verilerin doğruluğunun tartışmalı olmasıdır. Bu nedenle çalışmanın genelinde resmi olmayan rakamlar kullanılmıştır. Bunlarda (nüfus,ölüm ve doğum oranı, etnik dağılımlar...vs.)yaklaşık rakamlar olduğundan araştırma için önemli bir risk oluşturmaktadır. Karadenizli Türkler ile ilgili olarak da kesin veriler ortaya koyulamamıştır; çünkü daha önce de ifade edildiği gibi ayrıca kayıt altına alınmamışlardır.

Araştırmayla ilgili bir diğerk risk ise anket yapılan kişilerinin birçoğunun okuma yazma bilmiyor olmasıdır. Bu durum anketlerin yapılmasını kısmen zorlaştırmıştır. Bir diğerk durum ise Türkçe'ye yeterince hakim olamamaları, ankete katılanların bazı soruların anlaşılmasına neden olmuş ve ekstradan bir açıklama yapılma gereği hissedilmiştir. Bunun aşılması için de derinlemesine mülakatlar ve gözlemlerden yararlanılmıştır. Ancak mülakatlar sırasında da Türkçe'nin yetersiz kaldığı yerlerde Kırgızca yardım alınmış ve çoğu durumlarda ise tekrarlamaların yoğun olduğu görülmüştür.

Ayrıca anketlerin hazırlanması sırasında, soruları yönelteceğimiz kişilerin ve anket verilerini sunacağımız resmi makamların hassasiyetleri dikkate alınarak titiz davranılmıştır. Ayrıca örneklem grubuna yöneltilen sorulara verilecek cevapların samimiyetle cevaplandırılacağı kabul edilmiştir. Çalışmada en önemli risklerden birisi de araştırma yaptığımız grubun homojen bir grup olmasıdır. Bu homojenlik karşılaştırmalı tablolar oluşturulmasının önünde önemli bir engel oluşturmuştur.

3.7. Araştırmanın Hedef Kitlesi

Hazırlanacak olan çalışmanın, Kırgızistan'a bağlı Oş bölgesinde yaşayan Karadenizli Türkler üzerine olması bakımından bu konuyla ilgilenen hemen her kişi ve kuruma yakın ve nihai hedefler açısından faydası olacaktır. Çalışma Karadenizli Türkler'in sosyal pratiklerini ve duygu dünyalarını Türkiye'de resmi veya resmi olmayan araştırmacı ve kurumlara duyuracak olması bakımından da önemlidir. Ayrıca göç bağlamında yapılan taramalar, bu alanda uzman kişilere teorik altyapı sağlarken, Sovyetlerdeki göçün sosyo-politiği ele alınırken de ileride bu alanda yapılacak olan çalışmalara da ön ayak olacaktır.

BÖLÜM 4: OŞ ŞEHRİNDE YAŞAYAN KARADENİZ TÜRKLERİNİN (BATUMLU TÜRKLERİN) SOSYAL YAPISI

Sürgün topluluklarda karşımıza çıkan en önemli durum, topluluğun kendilerini kimlik ve aidiyet noktasında nasıl tanımladıkları gerçeğidir. Bahsi geçen bu tanımlama biçimleri, sürgün öncesi sosyo-kültürel çevrenin yeni yerdeki hazır bulunan sosyo-kültürel çevreyle etkileşimlerinden ortaya çıkmaktadır. Çalışmada Karadenizli Türklerin de böyle bir etkileşimin sonucu olarak kendilerini tanımladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Batumdan sürgün edilmiş olmalarına rağmen, menşei olarak Doğu Karadeniz Rize/Trabzonlu olmaları kendilerini Karadenizli Türk olarak tanımlamalarında belirleyici olmuştur. Ayrıca kültürel davranışlarda yoğun olarak yöreye ait yöresel izlerin bulunması da bu tanımlama biçimini kuvvetlendirmiştir.

Çalışmanın bu bölümde daha önce temel değişkenleri betimlenen Karadenizli Türklerin sosyo-kültürel çevreleri betimlenmiştir. Gelenekler, adetler, kültürel davranışlar, tutumlar, algılamalar ve Türkiye konusundaki temel düşünceler bu bölümde anket ve mülakatlarla ortaya koyulmuştur.

4.1. Karadenizli Türklerin Fiziki ve Sosyal Çevresi

4.1.1. Kırgızistan

Kırgızistan, Gorbaçov yönetimi ve Glasnost(Açıklık)-Perestroika(Yeniden yapılanma) süreci ile Sovyetler Birliği içinde başlatılan demokratikleşme çabalarının en belirgin olarak görüldüğü Orta Asya Cumhuriyetidir. Sovyetlerin son döneminde uygulanan bu politikalarla özellikle ekonomik ve siyasi alanda yaşanan krizlere çözüm üretilemek amaçlanmıştı (bkz. Olcott, 1987:41). Ancak Sovyetlerin dağılması bu politikaları akim bırakmış ve dağılma süreciyle de birlikte yeni devletler kurulmaya başlamıştı. Bu bağlamda Kırgızistan 1990'da egemenliğini, 1991'de de bağımsızlığını ilan etmiştir. Kırgız Cumhuriyeti Anayasası 5 Mayıs 1993 tarihinde Parlamento'da oy birliğiyle kabul edilmiş, yine aynı tarihte Yüksek Şura Genel Kurul Toplantısı'nda alınan kararla, ülkenin resmi adı Kırgız Cumhuriyeti olmuştur (Bkz.Gömeç, 2002:13).

Harita 1: Kırgızistan Siyasi Haritası

71-80 Doğu Boylamı, 39 -43 Kuzey Enlemi koordinatlarında bulunan, Pamir Altay dağlarının Güneybatı ve Tien Şan (Tanrı) dağ sırasının Kuzeydoğu sınırında yer alan, Orta Asya'nın kuzeydoğu ülkesi Kırgızistan'ın yüzölçümü, 198.500 km²'dir. %4,4'ü su olan Kırgızistan'ın yüzölçümünün, %5,3'ünü ormanlık alanlar, %54,1'ini tarımsal alanlar, %36,2'sini ise, diğer arazi oluşturmaktadır. Kuzeyinde Kazakistan, güneydoğu ve doğusunda Çin Halk Cumhuriyeti, batısında Özbekistan, güneybatısında Tacikistan ile komşu olan Kırgızistan'ın sınırlarının toplam uzunluğu 3.878 km'dir. Kırgızistan'ın Kazakistan ile sınır uzunluğu 1.051 km, Çin Halk Cumhuriyeti ile 858 km, Özbekistan ile 1.099 km ve Tacikistan ile ise, 870 km'dir. Kırgızistan'ın denize sınırı bulunmamaktadır. Kırgızistan'ın kuzeyi ile güneyi arasındaki uzaklık 454 km, doğu ile batısı arasındaki uzaklık ise 925 km'dir.

Sovyet Rusya'nın dağılmasından sonra kurulan Orta Asya ülkeleri içerisinde Kırgızistan'ın farklı bir gerçekliği dikkatimizi çekmektedir. Hem somut hem de soyut bağlamda Kuzey ve Güney Kırgızistan diye ikili bir sosyal ve ekonomik gerçekliğin içerisinde olduğu gözlemlenir. Bu durumun ortaya çıkmasında farklı etmenlerin rol oynadığı görülmekle birlikte, aynı farklılığın tarihi süreçten bugüne kadar süregeldiği görülmektedir.

Kırgızistan'da yer alan Kuzey ve Güney farklılığının oluşmasında ilk etmen coğrafi ve fiziki şartlardan dolayı ortaya çıkmıştır. Kırgızistan'ın dağlık ve engebeli yapısı, Bişkek ile Celalabad ve Oş bölgesi arasındaki ulaşımın kopuk olmasına neden olmuş, iki bölge

arasındaki bu kopukluk, daha sonra sosyal hayata böyle bir farklılığın yansımaya neden hazırlamıştır. Ancak bahsi geçen bu sebep, ayrımı ortaya çıkaran etmenin sadece bir yönüdür. Sosyo-ekonomik, kültürel ve tarihi bağlamda da aynı ayrımın dini, etnik ve ekonomik gelişmişlik seviyesine göre ayrıldığı görülmektedir.

4.1.2. Oş Bölgesi

Oş, güney Kırgızistan'da Fergana Vadisi'nin doğu ucunda Pamir dağları ile Tanrı Dağları arasında kalan bölgede, Ak-Buğra nehri kıyısında yaklaşık üç bin yıllık bir geçmişi olan bir yerleşim merkezidir. Burası Kırgızlar için ikinci Mekke olarak tanımlanır. Oş şehri hayırlısı anlamına gelen "Hayru'l Buldan" diye adlandırılır. Oş ile ilgili kaynaklarda pek çok efsanevi rivayet vardır. Bu efsaneler İslam sonrasında dini bir mahiyet kazanmış ve buranın kutsiyeti, başta Hz. Peygamberlerden geldiği ileri sürülen hadisler ve diğer dini rivayetlerle süslenmiştir (Erdem, 2000:168).

Oş'u bu kadar önemli kılan özelliklerden birisi Süleyman tepesinin Oş şehrinde bulunmasıdır. Burası pek çok kaynakta kutsal bir dağ olarak geçmektedir. Dağın tepesinde Babür Şah'a ait olduğu varsayılan bir türbe yer almaktadır. Ayrıca Süleyman tepesindeki bir mağara içerisindeki taş aletlerden ve duvar resimlerinden bölgenin tarihinin M.Ö. 4000-5000 yıllarına kadar gittiği tahmin edilmektedir.

Resim 12. Süleyman Dağı'ndan Bir Görünüm: Süleyman Dağı Oş şehrini tepeden gören bir konumdadır. Senenin her döneminde yerli ve yabancı misafirler tarafından ziyaret edilmektedir.

Süleyman Dağı'ndan dolayı Oş Kırgızlar için ikinci bir Mekkedir. Her yıl Taht-ı Süleyman'da ya da Eyüp Peygamber'in (Nabi ayub) anıt mezarı ve Moğol imparatoru Babür Şah camiinde namaz kılmak üzere binlerce hacı kente gelir. On dördüncü

yüzyılda Hindistan’da bir Moğol hükümdarı Zahirüddin Muhammed Babür (1483-1530) kente hakim Taht tepesinde bir zaviye kurmuştur. On dört yaşındaki Babür, sofuların her yıl yaptığı gibi kırk gün yalnız ekme ve suyla beslenerek ve tefekküre dalarak çile doldurmak için burada inzivaya çekilmiştir. Kırgızlar bu nedenle Babür’ü sofu ermişi olarak anarlar. Zaviyenin restorasyonunda yer alan yerel bir tarihçi; “Stalin Babür ve manevi atalarımızın anısını silmek için, buraya kurulan kutsal anıtı tahrip etti. Ama kimse tarihi unutmaz.” demiştir. Bugün burada yaşlı sofular, Babür’ün öyküsünü hacılara anlatmaktadırlar (Raşid, 1996:168).

Oş Bişkek’ten sonra Kırgızistan’ın ikinci büyük şehridir. 1939 yılında 33 bin kişi olan nüfusu 2009 yılında resmi rakamlara göre 230.000 kişi iken gayri resmi rakamlara göre ise 500.000 kişi civarında olduğu ifade edilmektedir. (<http://ru.wikipedia.org/w/index.php?title=Служебная:Search&redirs=0&search=Ош&fulltext=Найти&ns0=1>).

Harita 2: Oş'un Siyasi Haritası

Tarih içerisinde ticaret kervanlarının hem geçiş yeri hem de konaklama yeri olmuştur. Doğu ile Batı’yı birleştiren İpekyolu’nun bir kolu Oş’tan geçmektedir. Ayrıca Fergana vadisinde bulunması ve ikliminin de tarıma elverişli olması kenti ayrıca önemli kılmaktadır. Ülkenin genelinin dağlarla çevrili olması, ulaşım konusunda çeşitli sıkıntıların oluşmasına neden olmuştur. Bişkek’i Oş’a bağlayan karayolu, bu nedenle oldukça engebeli ve zorlu virajlardan oluşmaktadır. Yakın zamanda Türk-Kırgız

firmaları yolun iyileştirilmesi noktasında çalışmalarını sürdürüyor olsalar da yollar oldukça bozuktur.

Bişkek merkezde Oş Pazarı'nda kente gelen taksiler mevcuttur. Bu taksiler kişi başına ortalama 2300 Som'a Oş'a yolcu taşımaktadırlar. Yol mesafesi yaklaşık 12 saat sürmektedir. Ancak kış vakitlerinde bu saat sayısı yolun ve havanın şartlarından dolayı yükselmektedir. Karayolu dışında havayolu ile de Oş'a ulaşmak mümkündür. Oş ile Bişkek arasında ortalama 32 kişilik uçaklardan oluşan bir havayolu trafiği mevcuttur. Uçak fiyatları ise yaklaşık 2500 Som civarındadır. Hem süre hem de rahatlık olarak Bişkek'e giderken uçak tercih sebebi olmaktadır.

Şehir içinde ulaşım ise taksi, minibüs ve trolleybüslerle sağlanmaktadır. Araçlar, modern şartlarla kıyaslandığında oldukça eski ve hantaldır. Taksiler yoğun olarak Alman markaları kullanılırken, minibüslerde Rus ve yakın zamanda piyasaya giren Çin malları kullanılmaktadır. Trolleybüsler, şehri saran elektrik aksarıyla bazı ana caddelerde çalışmaktadır. Oldukça eski ve hantal görüntüsüne rağmen ucuz hizmet verdiğinde genelde tercih sebebi olmaktadır.

Oş şehrine bağlı 7 rayon²⁰, 3 şehir, 2 şehir tipi yerleşim noktaları ve 467 tane köy vardır. Oş ve Kara-Su Oş bölgesinde temel kent merkezleri iken, Alay, Aravan, Kara-Kulca, Nookat, Özgön, Çon-Alay, Kara-Su ilçe merkezleridir.

Resim 13. Özgön'de Bir Pazar Yeri: Özgön Oş'a bağlı önemli yerleşim merkezlerinden birisidir. Özbeklerin ağırlıkta olduğu Özgön şehri tarihte Karahanlılara da başkentlik yapmıştır.

²⁰ Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne 1920'li yılların sonunda getirilen temel idari birim (Kırsal alanda ve kentlerde).

Karadenizli Türkler'in yaşadıkları yerler ise Nookat tarafında yer alan Kökcar ve Komünisto köyü ile Kızılkaya'dır. Günümüzde Oş bölgesinde Kızılkaya ve Kökcar yerleşmelerinde yaklaşık 1500 civarında Karadenizli Türk vardır. Ancak bugün bu sayı oldukça düşüktür; çünkü büyük bir kısmı yurt dışına göç etmişlerdir. Türkiye'ye göç edenlerin sayısı ortalama 30-40 civarındadır. Büyük bir çoğunlukta Rusya ve Kazakistan'a çalışmaya gitmişlerdir.

Resim 14. Karahanlılar Döneminde Kalma Anıtmezar: Özgen Karahanlılara başkentlik yapmış bir şehirdir. Karahanlılardan kalma bir külliye'den kalan anıtmezar Özgen'de önemli tarihi eserlerden birisidir.

Oş şehrinde Diyanet Vakfı'nın yaptırmış olduğu bir yurt, cami ve Oş Devlet Üniversitesi ile ortaklaşa yürüttüğü bir ilahiyat fakültesi de bulunmaktadır. Oş ilahiyatın eğitim sistemi Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile aynıdır. Öğrenciler ilk yıllarını Türkiye'de geçirirken diğer yıllarda Oş'ta Diyanet Vakfı'na ait yurttan kalarak eğitimlerini tamamlamaktadırlar. Öğrencilerin Türkiye'de kalmasıyla Türkiye'yi daha iyi tanıdıkları, Türkçeyi öğrendikleri, değişik ve gelişmiş bir ülke görerek dışarı açılma imkanı buldukları ve kendi ülke şartlarından kurtularak daha huzurlu ve güvenli bir ortam buldukları görülmektedir.

Resim 15. Oş Diyanet Vakfı Yurdu ve Bahçesi: İlk zamanlar öğrencileri pazarda, sokakta topladıklarını ifade eden yetkili hocalar, bugün geldikleri noktada ilahiyat fakültesinin önemli bir noktada olduğunu ifade etmektedirler.

Oş İlahiyat Fakültesi, TDV'nin Oş Devlet Üniversitesi ile yaptığı protokol çerçevesinde Kırgızistan Bilim Berü Ministirliği'nin izni ile Güney Kırgızistan'da Oş'ta 1993-1994 öğretim yılında açılmıştır. Üniversite yetkililerinin 17 kasım 1993 yılında TDY yetkilileriyle imzaladığı bir protokol çerçevesinde vakıf üniversitesi mali yükünü 10 yıl süreyle üstlenmiştir. Her yıl 60 kız erkek Kırgız öğrencinin Türkiye'de ve Kırgızistan'da eğitimini tamamlaması planlanmıştır.

Resim 16. Erdem Camisi: Yapımı Prof. Dr. Mustafa Erdem tarafından üstlenilen caminin maliyetinin yaklaşık 300 bin dolar olduğu ifade edilmiştir.

Yurt binasının ve öğretmen lojmanları dışında Kırgızistan'ın en büyük camilerinden birisi olan Erdem Camisi'nin de ilahiyatın bulunduğu arsada yapıldığı görülmektedir.

13 Mart 2005'te yapımına başlanan iki minareli cami 350 kişilik olup, bir de büyük şadırvandan oluşuyor. Caminin yeri ise Türk Diyanet Vakfı İlahiyat Fakültesi kampüsünün önüdür. Caminin inşaat malzemeleri Türkiye'den getirilirken, caminin yapımında o dönemki mevcut Dekan yardımcısı Prof. Dr. Mustafa Erdem ve kardeşleri önemli katkılarda bulunmuştur. Camiye de bu nedenle adı verilmiştir.

Caminin süslemeleri Türkiyeli ressam Alim Korkmaz ve öğrencileri tarafından yapılırken, caminin içi tezyinatında Kırgız motifleri ve Türk motifleri karışık olarak kullanılmıştır. Yazılar ise Osmanlı dönemi hat sanatının çicgileri kullanılarak yapılmıştır. Mihrap ve duvarlardaki seramikler ise Kütahya'dan özel olarak hazırlanıp getirilmiştir.

Cami dini sosyalleşme açısından önemli bir fonksiyon üstlenmiştir. Oş'ta Türkiye'den gidip oraya yerleşen Türkler olduğu gibi onlara ait Türk şirketler ve dükkanlarda bulunmaktadır. Ahıskalı Türkler'in de Oş Bölgesinde nüfus olarak 20.000 üstünde oldukları görülmektedir.

Resim 17. Oş'ta Bir Türk İşletmesi/İstanbul Cafe: Bir Türk işletmeci tarafından Oş şehir merkezinde açılmış pastanedir. İçerisinde Türkiye usulü poça, simit ve tatlı çeşitleri satılmaktadır.

Resim 18. Oş'ta Bir Türk İşletmesi/İstikbal: Türkiye kökenli bir firma olan İstikbal'ın Oş'ta şehir merkezinde geniş bir mağazası bulunmaktadır.

4.2. Karadenizli Türklerin Göç Süreci ve Sonrası

Göçler, insanların ve toplumların hayatlarında değişmez gerçekliktir. Sosyolojik açıdan ele alındığında temelde bu değişimler toplum-insan-çevre üçleminde yorumlanır. Ancak göçün salt sosyolojik açıdan ele almak doğru değildir. Göçlerin tetiklediği değişimlerin yarattığı psikolojik travmaların da dikkate alınması gerekir. Özellikle otorite zoruyla gerçekleşen göçlerde, bireylerin hem göç sırasında hem de göçten sonra geldikleri yeni yere uyumları sırasında yaşadıkları travmalar her yönüyle ele alınmayı gerektirmektedir. Karadenizli Türkler'in Ahıskalılar başta olmak üzere diğer Sovyet topluluklarıyla aynı kaderi paylaşmaları bu tür psikolojik problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuş ve insanların göç sonrası bütün davranış ve tutumlarını etkilemiştir.

1900'lü yıllarda sosyal ve ekonomik sebeplerden dolayı o dönem Osmanlı sınırlarında yer alan Batum şehrine çalışmak için göç eden Karadenizli Türkler buraya yerleşerek hayatlarını burada devam ettirmeye başlamışlardı. Ancak Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Batum'un Misak-i Milli sınırları dışında kalmasıyla birlikte sınır dışında kalmışlardır. Bundan sonraki süreçte ise Sovyetlerin II. Dünya Savaşı yıllarında uyguladığı sürgün politikalarından Karadenizli Türkler'in de etkilendiği görülmektedir.

Sovyet sürgünleri sırasında Doğu Karadeniz sahillerinde özellikle Batum'da yaşayan 20-30 Rize/Trabzon kökenli Karadenizli aile NKVD görevlilerince Ahıskalı Türklerle aynı kefeye koyularak Orta Asya'ya sürüldükleri görülmektedir (Tuğul, 2003:146). Diğer sürgün topluluklar gibi Karadenizli Türkler de Ahıskalı Türkler arasında iki parça halinde farklı bölgelere yerleştirilmiştir. Bunlardan bir kısmı Kazakistan'ın Cambul

bölgesine, diğer kısmı ise Oş bölgesine yerleştirilmişlerdir. Sovyetlerin bu uygulamasının bilinçli bir politika olarak uygulandığı sürgün sonrası süreçlerden açıkça anlaşılmaktadır. Sürgün sırasında toplu yerleştirmelerden özellikle kaçınan Rusya, bu şekilde toplulukların psikolojik olarak dirençlerini de kırmayı ve sürgün sonrası ortaya çıkabilecek herhangi bir dayanışma ve örgütlenmenin de önüne geçmeyi amaçlamıştır.

Harita 3. Gürcistan ve Batum Haritası

Karadenizli Türkler ile yapılan mülakatlar sırasında bu konuyla ilişkili olarak ilginç bir olayın yaşandığı görülmüştür. Cambul bölgesinde yaşayan Karadenizli Türkler, Oş bölgesinde yaşayan Karadenizli Türkler'den habersizdiler, ta ki Seyfullah Türksoylu²¹ tarafından "Sürgün Karadenizli Türkler" ismiyle bir belgesel yayınlanıncaya kadar. Bundan sonraki süreci ise bir Karadenizli Türk ile yapılan mülakattan aktaralım:

"Biz yıllardır burada kapalı yaşıyorduk. Kimse bizi bilmiyordu tanııyordu. İpekyolu programını yapan Seyfullah Türksoylu bizimle ilgili bir program yapana kadar. Onun bize ulaşması da tesadüf oldu. Bişkek'e gelmişti. Bişkek'te bizim köyden birisiyle tanışıyor. Muhabbete başlıyorlar sonra köyden bahsediliyor. Ardından kalkıp buraya geliyorlar. Sonra biz TV'ye çıktuktan sonra Cambul bölgesinde yaşayan Karadenizli Türkler bizimle irtibata geçiyor. Yıllar sonra birbirimizden haberdar oluyoruz. Şimdi ise birbirlerimize uzak olmamıza rağmen her şeyimizden haberdar oluyoruz. Onları düğünlere çağırıyoruz onlarda bizi çağırıyor. Öyle ki aman Türkiye'ye giderken bizi de sakın unutmayın diyorlar bize. O kadar da inanıyorlar Türkiye'ye döneceğimize" (Kişisel Görüşme, 2008).

²¹ Orta Asya ve Türk dünyası ile ilgili Türksoylu İpekyolu programında yaptığı belgesellerle önemli konulara dikkat çekmiştir. Seyfullah Türksoylu, gazeteci ve yazar kimliğiyle de gezdiği yerleri, karşılaştığı toplulukları çeşitli şekillerde yazıya dökerek kamuoyuna bilgilendirmektedir.

Resim 19. Karadenizli Türkler Türksoy'la İpekyolu Programı Çekimlerinde: Seyfullah Türksoylu Karadenizli Türkler ile yaptığı ilk programdan sonra Orta Asya'da Karadenizliler'in yaşadığı gerçeğini ortaya çıkarmıştır.

Dünya Mültecilerinin Durumu raporunda zorunlu göçlerden bahsedilirken göçmenlerin özellikle de mültecilerin birçok hükümet tarafından toplu olarak belirli yerlere yerleştirildiği görülür. Raporda özellikle mültecilerin iki nedenden dolayı bu şekilde yerleştirilmelerinden bahsedilir. Bunlardan ilki hükümetlerin yüksek sayıdaki göçmenlerin oluşturacağı sosyal ve ekonomik riskleri en aza indirmeye çalışmak istemesi, diğeri ise bu tür toplu yerlere yardım götürmenin daha kolay olması ve ihtiyaçların daha rahat giderilmesidir (Dünya Mültecilerinin Durumu, 1997:58). Sovyetler ise sürgünler sırasında görüldüğü üzere aynı toplulukların hatta aynı ailelerin farklı farklı bölgelere parçalanarak dağıtılmasının söz konusu olduğu görülmektedir.

Karadenizli Türkler, göçleri sırasında diğer topluluklar gibi pek çok zorluğu aynı anda yaşamışlardır. Yapılan mülakatlar sırasında göç ile ilgili tarihi belleğin sürekli canlı tutulduğu, hemen hemen herkesin sürgünle ilgili süreçleri az çok bildiği görülmüştür. Karadenizli Türkler ile yapılan mülakatlarda sürgüne ait tarihi hafızaya ait örnekleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

İlk hikayesel aktarımı Hacer Uzunoğlu isimli Karadenizli Türk yapmıştır. Hacer hanım, sürgün sürecini anlatırken o günlere tekrar geri dönüp, olayları yeniden yaşıyor. Her şeyin bir aralık ayı Kurban Bayramı sabahı başladığı ile söze giren Hacer Uzunoğlu, sürecin çok zor olduğunu ve herkesin beklenildiğinden daha fazla acı çektiğini ifade etmiştir.

“Kurban Bayramı sabahı annem yemekleri pişirip ahıra inekleri sağmaya gitti. Ben o zamanlar 8, abim ise 9 yaşındaydı. Biz evde oyun oynarken, kapıya üç Sovyet Askeri geldi. Askerler annemi ve babamı sordu. Ahırda ineklerin yanında olduğunu söyledim. Gidip çağırılmamı istediler. Annemi çağırdığımda askerlerden oldukça tedirgin olmuştuk, sabırsızca bekliyorlardı çünkü. Nitekim üç saat içerisinde Batum’u terk etmemiz gerektiğini söyleyerek gittiler. Annem, perişan olmuştu, üzüntüsünden ne yapacağını bilemedi. Sadece ağladığını görüyordum. Biz ne yapacağız diye dövünmeye başladı. O zaman babam yanımızda değildi. Çalışmak için Çoruh’un diğer tarafındaydı. Çoruh nehri, Batum için sınırdı. Annem bir başımıza ne yapacağız telaşına kapıldı; çünkü evimiz çok tepedeydi. Makine²² yoktu. Annem, ağlamaklı yolda lazım olacak ve taşıyabileceğimiz kadar bir şeyler hazırlamaya koyuldu. Bir yatak, bir yastık ve yorgan, 15 kilo kadar da un hazırladı. Hepsini sırtımıza yükleyip evimizden ayrıldık. Yolda giderken Gürcü kadınlara rastladık. Anneme nereye gittiğimizi sordular. Annem, bizi buralardan çıkarttıklarını söyledi. Gürcü kadınlar, yanımıza yiyecek alıp almadığımızı sordular. Gelin gitmezden evvel size biraz yardım edelim dediler. Mısır ve un başta olmak üzere taşıyabileceğimiz kadar gıda aldık. Sonra Çoruhun ağzına geldik. Burası ana-baba günüydü. Her taraf insan kaynıyordu. Bizle birlikte Ahıskalı Türkler de yurtlarından çıkarılmıştı. 7 vagon vardı. Hepsi insanlarla doluydu. Nereye gideceğimizi bilmiyorduk. Babam ise arkamızda kalmıştı. Bizi trenin yanına getirdiler. Bizim bineceğimiz vagona hayvanlarda bağlıydı. Tam 7 vagon insan Türk, Kürt üst üste trenlere bindirilmişti. Yaklaşık 20 gün terenle seyahat ettiğimizi hatırlıyorum. Sonra da bizi gelip buralara attılar” (Kişisel Görüşme, 2008).

Resim 20. Hacer Uzunoğlu: Hacer Hanım, bir taraftan ayçiçeği temizlerken diğer taraftan sürgün hikayesini o günleri tekrar yaşar gibi hüznü ve ağlamaklı anlatıyor.

Göç hikayelerini anlatırken, o günlerin şimdikinden çok daha kötü olduğunu ifade eden Hacer Hanım, on beş sene babasına ulaşmaya çalıştıklarını anlattı. Ancak başarılı olamayınca babalarından ümidi kestiklerini söyledi. Daha sonra ise babasının Türkiye’de evlendiğini ve yeni bir aile kurduğunu söyleyen Hacer Hanım, göç sürecinin en fazla yıpratmış şeyin aileler olduğunu söyledi; çünkü çoğu aile göç sürecinde tek tek parçalanmıştı. Batum’dan Oş’a göç etmeleri her yönden olumsuz etkilere neden olmuştur. Sürgün sırasındaki yaşananları Fadime Beşiroğlu şu şekilde aktarmaktadır.

²² Makine, genelde Kırgızistan’da arabalara verilen isim olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Anne ve babam Türkiye’de doğdu. Batum’a çalışmak için geldiler. Ancak Batum sınır dışında kalınca bizde Türkiye’nin yabancıları olduk artık. Göçe nasıl başladığımızı, yolda neler olduğunu tam olarak hatırlıyorum; ama sonradan annem bana göç sürecini anlattı. Bir sabah inekleri sağmak için ahıra inmiş ve o arada evin önüne askerler gelmiş. Askerler birkaç gün içinde şehri terk etmeleri gerektiğini söylemiş. Sonrası ise malum, alabildikleri kadar eşya ve yiyecek alıp yola düşmüşler. O zaman çok insan sürgün için evlerinden alınmış. Tren istasyonuna geldiklerinde herkesi orada toplamış vagonlara bindiriliyormuş. Sonra onlarda koyulmuş trene yola çıkmışlar. Yolda çok insan ölmüş ne sen sor ne ben söyleyeyim. Annem o günleri anlatırken gözlerinden yaş gelir sürekli. Buralara geldiklerinde yıkık dökük evlere yerleştirilmişler. Kışı soğuk ve hiç bilmedikleri bir yer. Daha ne anlatayım böyle işte” (Kişisel Görüşme, 2008).

Resim 21. Fadime Beşiroğlu: Bir taraftan tandır fırınına hazırlarken diğer taraftan sürgün hikayesini annesinin anlattığı kadarıyla bize aktarmıştır.

Fadime Beşiroğlu göç sürecini hatırlamamakla birlikte annesinin anlattığı kadarıyla ve dili döndüğünce sürgün sırasında yaşananları aktarmıştır. Sürgünle ilgili diğer aktarımları ise şu şekildedir.

“Sabaha doğru kapılar çalınmış. Birkaç asker bizleri uykudan uyandırıp acele evi boşaltmamız gerektiğini söyledi. Üstümüze ne giyebildiysek giydik, her şeyin hızlı olması için ellerinden geleni yaptılar. Sonra kamyonlara doldurdular, tren garına getirdiler bizi. Sadece biz değildik kamyon ağzına kadar doluydu garda da insanlar hayvan vagonlarına doldurulmak için itilip kakılıyordu. Bizi de hiç dur durak bilmeden olduğu gibi trene yüklediler. İnsan değildik sanki, hayvandan bir farkımız yoktu. Vagon pislik içindeydi, ağzına kadar dolunca da kapıları kapattılar. Bundan sonra hayatımız değişti zaten” (Kişisel Görüşme, 2008).

“Başımıza ne geldiyse sanırım Türk olduğumuzdan geldi. Ben henüz çok küçüktüm. Sabahleyin kapılara pencerelere vurulmaya başlandı. Etrafta insan sesleri, köpek sesleri, çocuk ağlamaları hemen hepsi birbirine karışıyordu. Kapıyı açtığımızda askerler, kalkın ve bir saat içinde burayı boşaltın dediler bize. Hayatımda bir daha böyle bir korku yaşamadım. Kamyonlara bindik tren garına geldik. Sonrada hiç adını sanını duymadığımız topraklara geldik” (Kişisel Görüşme, 2008).

“Sürgün sırasında çok insanımız öldü. Soğuktan, hastalıktan açlıktan. Hemen herşeyi yaşadık sürgün sırasında. Yolculuk boyunca tren durduğunda sadece

ölülerimizi bir köşeye attığımızı hatırlıyorum. Çoğu zaman tuvaletimi bile tren içinde yaptığımızı hatırlıyorum” (Kişisel Görüşme, 2008).

“Vagonlar çok pis, kötü, havasızdı. Çoğu zaman nefessiz kalmak bile mümkündü. İnsanlar zaten yük gibi atılmışlardı vagonlara. İnsan olduğumuzu unutmuştuk. Ölenleri hatırladığım kadarıyla mola verene kadar bir köşeye atarlardı. Zaman zaman tren duruyordu durduğunda da askerlerin kontrolünde iniyorduk vagonlardan. Sonra ölüleri bir tarafa atıyorlardı. Ben o zamanki aklımla çok fazla anlamıyordum ama sonraları fark ettim ölülerimizi bile bilmediğimiz topraklara bırakmak çok büyük bir psikolojik yıkımmış bizim için” (Kişisel Görüşme, 2008).

Resim 22. Karadenizli Bir Aile: Gündelik uğraşlarına devam eden Karadenizli Türkler, sürgün zamanlarını hatırladıklarında oldukça hüzünlenmekte ve eskiye duydukları özlemi dile getirmektedirler.

Sürgüne ait halk arasında pek çok efsane ve hikaye anlatıla gelmiştir. Bunlardan birisi de sürgün sırasında başlarında yer alan ve lider konumu attettikleri yaşlı bir adamla ilgilidir.

“Çok sıkıntı çektik. İnsanların çoğu hastalığa yakalandı. Kışın göç ettiğimiz için geldiğimiz yerlerde de çok sıkıntı yaşadık ve çok kayıp verdik. Bizde bir yaşlı adam vardı. Ölenleri gömmekle uğraşıyordu. Dört tane çocuğu dahil olmak üzere 40 insan gömdüğü söyleniyordu. Daha sonra acısına ve sıkıntısına dayanamayıp Taşkent’e taşınmış. Sonrada bir daha haber alınmamış kendisinden” (Kişisel Görüşme, 2008).

Oş bölgesine ilk geldiklerinde Kırgızlar’a ait eski ve yıkık evlere bırakılmışlardır. Mülakatlar sırasında aktarılanlardan evlerin oldukça kötü durumda olduğu ve geldikleri dönemin kış ayları olduğu da hesaba katıldığında çok sıkıntı yaşadıkları görülmüştür. Odun yerine saman yakarken elektrik olmadan aylarca hayatlarını sürdürmüşlerdir. Pencerelemeyen evlerin damları da yıkık dökükken, kapılarda oldukça dayanıksızdı. Bütün bu şartlar altında Karadeniz Türklerin hayatlarını devam ettirmek için şartlara ayak uydurmaya çalıştıkları bir dönem olmuştur.

“Bizi buraya yıkık dökük evlerin içerisine attılar. Camlar yoktu, damlar delikti. Kış vakti soğuktan da donuyorduk. Ne yemek için ekmeğimiz ne de elbisemiz vardı doğru düzgün. Çünkü Batum’da evlerimizden nasıl çıkartıldıysak öylece gelmişti buraya. Açlık, soğuk, pislik en büyük düşmanlarımızdı. Tabi burada yaşayanlarda bize düşmanmışız gibi bakıyorlardı. Hatırlıyorum da geceleri soğuktan gözüme uyku girmezdi. Annemin yanına sokulur öyle uyumaya çalışırdım. Şükür yaşadık sağ kaldık bugünlere geldik. Bu şartlara dayanamayan niceleri ise öldü” (Kişisel Görüşme, 2008).

“Kolhozlar vardı buralarda. Bizi getirdiklerinde sürgünlere özel hazırlanmış kolhozlara yerleştirdiler. Çok uzun süre yaşadık kolхозlarda baskı altında. Bizi buralara geçici süreyle getirdiklerini söylüyorlardı. Saf gibi inandık ve geri döneceğimiz günü bekledik. Buralarda uzun bir süre birbirimize aynı soruları sorduk: Ne zaman geri döneceğiz? diye; ama 60 yıldan fazla oldu gördüğün gibi hala burada yaşıyoruz. Gerdi dönüş umudumuz hep var ama” (Kişisel Görüşme, 2008).

“Milletimiz yolda öldü. Buralara geldik anamız öldü. Gardaş hemşerilerimiz öldü. Kimsenin gözü yemeğe doymadı. Kimse doğru düzgün ekmeğe yemedi. Aç susuz kaldık, hıssım akrabalarımızdan hep ayrılmak zorunda kaldık. Tek çift varız işte. Ben üç yaşına gelmişim, anam 23 yaşında toprak oldu. Anamdan ayrıldım” (Kişisel Görüşme, 2008).

“Bizim babamız Türkiye’de kaldı. Biz geldik buralara. Bir küçüktük 4 tane çocukla anam 30 yaşında. Bu Kırgızlar bir parça ekmeği bize ya verdi ya vermedi yalan olur. Onların işini yaptık. Bir bardak su için, yoğurt için gece gündüz kapılarında kulluk ettik. Can sakladık, şükür Allah bugünleri gösterdi bize, kötü değiliz ama iyi de değiliz” (Kişisel Görüşme, 2008).

Bu dönemden itibaren yavaşça yeni geldikleri yerlere alışmaya başlayan Karadenizliler, ilerleyen zamanlarda Kolhozlarda çalışmaya başlamışlardır. Bu dönemde yaygın olarak tütün, pamuk, buğday ve diğer tarım işlerinde çalışmışlardır. Genelde ilk zamanlar günlük bir ekmeğe için çalıştıklarını ifade eden Karadenizli Türkler, ilerleyen zamanlarda durumlarının biraz daha iyileştiğini belirtmişlerdir.

Karadenizli Türkler, 1959 yılında Batum’a gidip oraya yerleşmeyi düşünmüşlerdir. *“Batum’a dönmek istedik. Burada malını mülkünü satan aileler oldu. 1960’larda toplanıp birkaç aile Batum’a dönmeye karar verdi.”* şeklinde söze başlayan yaşlı bir bayan bu göç sürecinin nasıl da sosyal yapıyı ve aileleri etkilediğiyle söze başlamıştır. Bu tarihlerden 3 yıl önce Sovyetlerin Stalin’in ölümünden sonra başlattıkları Destalinizasyon kampanyalarına da denk gelmektedir. Bilindiği gibi bu kampanyaların ya da politikaların en önemli ayağı sürgün toplulukları için verilen geri dönüş kararıydı. Çoğu topluluk geri dönmelerine rağmen Ahıskalılar ile aynı kaderi paylaşan Karadenizli Türklerin geri dönüşü asla gerçekleşmemiştir.

Örneğin, Karadenizli Türkler Batum'a gittiklerinde ülkeden çıkarken geride bıraktıkları mal, mülk ve evleri başkaları tarafından kullanılmaya başlanmıştı. Barakalarda ve çadırlarda günlerce ikamet eden Karadenizli Türkler, gürcü polisler tarafından sorguya alındıktan sonra sınır dışı edilmişlerdir. Sözlü olarak ifade edilenlerden anladığımız kadarıyla 1959 yılındaki bu göç sırasında Batum'daki sorgu sırasında 1944 yılındaki olaylar hatırlatılmış ve gözdağı verilmeye çalışılmıştır. Bu süreci yaşamış yaşlı bir bayan yaşadıklarını şu şekilde aktarmıştır:

“Malımızı mülkümüzü satarken yeniden vatana dönebileceğimiz umudu bizi heyecanlandırmıştı. Öyle ki aman evlerinizi bari satmayın diyenlere bile kulak tıkadık. Batum'a heyecanlı bir şekilde gittik. Ancak evimizi topraklarımıza yabancılar yerleşmişti. Bizi gördüklerinde çok tedirgin oldular. Bizim etrafımıza toplandılar. *'Neden geri döndünüz?'* şeklinde soru yağmuruna tuttular. Bizi istemedikleri kesindi. Kim olduğumuzu da az çok anladılar tabii. Az çok anladılar neden geldiğimizi. Fazla durmadık orada zaten duramazdık da. Gürcü polisler bizi göz hapsine aldılar. Sürekli sorgulamalar altında geçirdik oradaki günlerimizi. Sonraki geç de olsa fark ettik burasının artık bizim eski topraklarımız olmadığını. Keşke büyük sözü dinleyip hiç gelmeseydik buralara. Tabii o topraklara ayak bastığımızda, tarlalarımızı bağımızı bahçemizi gördüğümüzde yaşadığımız heyecanı anlatmaya kelimeler yetmez. İnsanın yaşamadan bilemeyeceği bir şey. Havası kokusu ayrı bir güzel gelmişti bize; ama sonra ne oldu bu kıraç topraklara tekrar geri döndük” (Kişisel Görüşme, 2008).

Görüldüğü üzere birkaç ailenin geri dönüşü bile oradaki yerlilerde korku ve kaygı oluşturmaya yetmiştir. Mülakatlar sırasında göç eden aile büyüklerinden birisi söz arasında *“Batum'daki evinin hala durduğunu, eve yerleşenlerin ise çoktan bağını bahçesini sahiplendiğini”* ifade etmiştir. Kendilerinin geldiğini gördüklerinde ise mal sahiplerinin büyük bir panikle neden geldiklerini sorduklarını ifade etmişlerdir. Bu nokta kuşkusuz Batum'da Karadenizli Türkler'den boşalan yerleri sahiplenenlerde *‘acaba bir gün geri dönerler mi?’* kaygısının egemen olduğu görülmektedir. Karadenizli Türklerin Batum'daki bu durumdan oldukça rahatsız oldukları ve ufakta olsa bir kızgınlık duydukları görülmüştür. Ayrıca aynı dönemlerde diğer milletlerin kendi ülkelerine dönerken, onların sahipsiz kalmaları bir başka kırgınlık kaynağı olmuştur. Örneğin, Çerkezler ve Çeçenler vatanlarına geri dönmüşlerdir. Yunanlılar, Almanlar, Ruslar ve Koreliler'e devletleri sahip çıkarken kendilerini sahip çıkılmadığını ifade etmişlerdir. Batum göçmenlerinden bir tanesi bu konuda hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Biz aslında bize sahip çıkılmasını çok isterdik. Batum'a geldik, o kadar sıkıntı yaşadık ki, Türkiye'den bize sahip çıkılmasını isterdik. Tabii o zamanlar Türkiye'de

kendi haline düşmüştü onlara kıyamayız; ama az da olsa bizim de aslında Türkiyeli olduğumuzu hissettirselerde bize” (Kişisel Görüşme, 2008).

Batum’a geri dönüş sürecinde oldukça etkilendikleri gözlemlenen Karadenizli Türkler’in Sovyetler’in dağılmasıyla da yeniden bir sarsıntı yaşadıkları görülmüştür. Birçok Karadenizli Türk, “*eski sistemin çökmesinin onların işsiz ve bir süre yoksulluk içerisinde yaşamalarına*” anlamına geldiği yargısını oluşturmuşlardır. Eskiden genel olarak tarımsal faaliyetlerle geçimlerini sürdürürken, Sovyetler zamanında Kolhozlarda çalışanların sayısı oldukça fazladır. Kırgızistan’ın bağımsızlığından sonra Kolhoz’un toprakları çalışanlarına ailedeki kişi sayısına göre dağıtılmıştır. 1 kişiye ortalama 1 hektar toprak verilmiştir.

Örneğin bu konuda Karadenizli Türkler içerisinde özellikle yaşlı olanlar, şimdiki hallerinden memnun olmalarına rağmen Sovyet döneminde siyasi ve inanç özgürlüklerine müdahale dışında hayatın ucuz olduğunu ve herkesin çalışmak için iş bulabildiğini ifade etmişlerdir. Bu durum Sovyet sonrası dönemde özellikle orta yaşın üzerindeki insanlar için yaygın bir algılaşma biçimiydi. Özellikle bu dönemde karşılaşılan ekonomik sıkıntılar, siyasi çalkantılar, etnik çatışmalar gibi zorluklar halkın Sovyet döneminin bazı yönlerini idealize etmeye başlamasına neden olmuştur. En başında da ifade edildiği gibi orta yaşın üstündekiler için Sovyet dönemi deyince akla ekonomik rahatlık, toplumsal huzur ve güven gelmektedir. Mülakatlar sırasında bu durumun ifadesi şu şekilde karşımıza çıkmıştır.

“Eskiden daha mutluyduk. Belki o kadar özgür değildik sürekli baskı altındaydık ama hayat ucuz ve herkes ekmek kazanabileceği bir işle meşguldüler. Sovyetler bize yeri geldiğinde eğitim imkanları da sundular. İş, mobilyalı evler ve sosyal haklar da verdi. Şehirleri çeşitli hizmetlerle donattılar. Tarım arazilerimize sulama sistemi kurdular. Temel gıda maddeleri, elektrik, su, doğalgaz, merkezi ısıtma gibi hizmetleri çok düşük fiyatlarla halka sunmuştu. Biz o dönemleri özlemeyelim de ne yapalım şimdi? Paranın kıymeti yok, köyün erkekleri kadınları çalışmaya yurtdışına gidiyorlar. Şimdi de Türkiye’ye gitmek isteyenler çoğaldı” (Kişisel Görüşme, 2008).

Aynı şekilde Karadenizli Türklerin yaşlılarında sayılan ve köyde “Fadime hala” olarak bilinen Fadime Beşiroğlu ile yaptığımız mülakat sırasında kendisine Rusları sorduğumuzda “*Ruslarla hiçbir sorunları olmadığına aksine eskiden beri onları sevdiklerini*” belirtmiştir. Devamında ise şu şekilde düşüncelerini ifade etmiştir.

“Ruslar kendilerini hizmetleri ve kültürleriyle sevdirdiler. Bize iş, aş verdi ve yeri geldiğinde evlenmelerimizi de destekledi. Ruslar sanılan aksine aile sistemine

oldukça önem vermişlerdir. Nitekim aileler çocuk sayılarına paralel olarak rahat edebilecekleri konutlar vermiştir. Şehirlerde çok katlı, farklı oda büyüklükleri olan, dışarıları kimlik motifli dev apartmanlar inşa etmiştir. Nüfus azaltmak yerine, çok nüfusu özendirmiş, çok çocuk yapan ailelere para yardımı yapmışlardır. Hatta 10 çocuk yapana altın madalya veriyorlardı” (Kişisel Görüşme, 2008).

Sovyetlerle ilgili olarak vurgu yapılan önemli noktalardan birisi de kimlikler ya da etnik farklılıklarla ilgili olmuştur. Fadime Beşiroğlu başta olmak üzere Karadenizli Türklerin ileri gelenleri bu konuda yaşadıklarını şu şekilde ifade etmişlerdir.

“Eskiden insanların kendilerini Kırgız, Özbek, Türk gibi kendilerini tanımlamaları mümkün değildi. Herkes kendisini Sovyet vatandaşı olarak tanımlardı. Sonuçta aynı çatı altında yaşıyorduk. Hiç kimsenin böyle bir derdi de yoktu zaten. Oysa Sovyetlerin dağılmasından sonra herkesin farklı farklı kendilerini tanımlamaya başladılar. Ki sırf bu yüzden 20 yıl önce çok sıkıntılar yaşadık. Gruplar arasındaki çatışmalardan bizde etkilendik. Ama şimdilerde içten içe bir sürtüşme olsa da rahat olduğumuzu düşünüyoruz” (Kişisel Görüşme, 2008).

Bu tutumların Sovyet Rusya'nın sınırları içerisinde yaşayan hemen her üyede mevcut olduğunu ifade etmek mümkündür. Özellikle 1985'lerden sonra başlayan Destalinizasyon kampanyaları ile geçmişi sorgulamak topluma acı vermeye başlamıştır ki başlangıçtaki bu politikalar yavaşça arka plana itilmeye ve geçmişle yüzleşmekten vazgeçilir. Sonrasında ise geçmişi bastırma eğilimi ortaya çıkar. Bütün bunların sonunda ise Stalin dönemine duyulan en baştaki ilginin düştüğü ve Stalin'e bakış açısının olumlu yönde değiştiği görülmektedir. Nitekim yapılan sosyolojik araştırmalar kapsamında 1989 yılında yapılmış olan bir ankette Sovyet halkının %36'sı Stalin terörünü Rusya tarihinin en önemli olayı olarak değerlendirir. Bu oran 1994 yılında %18'e, 1999 yılında ise %11'e düştüğü görülmüştür. Aynı şekilde Stalin'i en meşhur simalar arasında görenlerin oranının 1989 yılında %12, 1994 yılında %20 ve 1999 yılında ise %35 olduğu görülmüştür.²³

4.3. Karadenizli Türklerin Sosyo-Ekonomik Hayatları

Karadenizli Türkler ile ilgili olarak önceki bölümlerde göç sürecinin öncesi ve sonrasında oluşturmuş olduğu psikolojik ve sosyolojik süreçler mülakatlarla değerlendirilmiştir. Bu kısımda ise grup üzerinde yapılmış olan anket çalışmasının sonuçları mülakat verileriyle destekleyerek değerlendirilmiştir. Bu bölümde anketleri değerlendirmeden ve mülakat sonuçlarının yorumlamadan önce Kırgız Som'un döviz

²³ Çalışmanın daha geniş ayrıntıları için bkz. Maria Ferretti “Hafıza Bozuklukları: Rusya Ve Stalinizm” (orijinali Fransızcadan makalenin Rusça tercümesi : <http://www.polit.ru/documents/517093.html> -11.12-

olarak karşılık geldiği rakamları Kırgız bankalarının internet sayfalarından alınan karşılıklarına bakmak gerekir.

Kırgız Yatırım ve Kredi Bankası Döviz Kurları²⁴		
DÖVİZ	SATIN ALIŞ	SATIŞ
USD	45,50	45,85
EURO	55,00	56,50

Kaynak : Kyrgyz Investment and Credit Bank, <http://www.kicb.net/>

Kırgız Cumhuriyeti Ulusal Bankası Döviz Kurları²⁵		
DÖVİZ	ALIŞ KURU	DEĞİŞİM ORANI
USD	45,9924	% + 0, 09 ↑
EURO	57,1191	% - 0, 066 ↓
TÜRK LİRASI	29,5053	% + 1,44 ↑

Kaynak: National Bank of The Kyrgyz Republic,
<http://www.nbkr.kg/index1.jsp?item=1562&lang=RUS>

Tablolardan da anlaşılacağı üzere Kırgız Som'unun diğer paralar karşısındaki değeri oldukça düşüktür. Özellikle Euro'nun som karşısındaki değerinin her iki bankada da yüksek olduğu görülürken, Türk Lirası ise dolar ve euro ile karşılaştırınca değerinin biraz daha az olduğu görülmektedir. Karadenizli Türklerin sosyo-ekonomik hayatları değerlendirirken bu verileri göz önünde tutmak rakamların anlaşılması için önemlidir. Burada son olarak şu iki noktaya dikkat etmekte fayda vardır. İlki daha öncede vurgu yapıldığı gibi araştırmanın yapıldığı sırada bu rakamlar yaklaşık 10 puan gerideydi. Bir diğer nokta ise Kırgızistan'da gelirin oldukça düşük olmasıdır. Aylık 50-150 dolar arasında gelirleri olan iş sahiplerine rastlamak mümkün olduğu gibi, kayıtdışı ekonominin de ağırlığı olduğu ifade edilmektedir.

²⁴ Veriler 01.06.2010 tarihi itibarıyla alınmıştır. Çalışmanın yapıldığı süreçte 1 som 34-38 dolar arasında gidip gelmekteydi.

²⁵ Veriler 01.06.2010 tarihi itibarıyla alınmıştır. Çalışmanın yapıldığı süreçte 1 som 34-38 dolar arasında gidip gelmekteydi.

Tablo 19: Meslek Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Serbest meslek	15	13,3
Tarım ve hayvancılık	27	23,9
Esnaf	12	10,6
Ticaret	9	8,0
İşsiz	8	7,1
Ev kadını	32	28,3
Öğrenci	10	8,8
Toplam	113	100,0

Çalışmada ilk olarak Karadenizli Türkler'in sosyo-ekonomik hayatları meslekleri ve gelir durumları ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda ilk olarak sorulan “*En son yaptığınız ya da şimdi yapmakta olduğunuz iş nedir?*” sorusuna ankete katılanların %28,3'ü ev kadını olduklarını ifade ederken, %23,9'u tarım ve hayvancılık cevabını vermişlerdir. Geriye kalanların %13,3'ü serbest meslek sahibi, %10,6 esnaf, %8,0 ticaret ve %8,8'i ise öğrenci olduklarını ifade etmişlerdir.

Resim 23. Hayvancılık: Tarım ve Hayvancılık, Karadenizli Türklerin en önemli geçim kaynaklarından birisidir.

Meslek bulgularıyla ilgili anket sonuçlarında dikkat çekilmesi gereken birkaç noktayı ifade etmekte fayda vardır. Köyde yaşayanların büyük bir çoğunluğu tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağlamaktadır. Karadenizli Türkler arasında, hayvanların ürünlerinden faydalanırken, yaklaşık 20.000 ile 26.000 som arasında bir fiyatta satıp kazancını ihtiyaçları için kullananlar da bulunmaktadır. Karadenizli Türkler arasında Tarım ve hayvancılık dışında farklı iş kollarının da yaygın olduğu görülmektedir. Örneğin, ilk dikkat çeken nokta çalışmak için yurtdışına özellikle Rusya'ya giden

ailelerin ya da Türkiye'ye giden gençlerin varlığıdır. Ayrıca Oş bölgesinde oto tamircisi, restoran, otomobil yağları satıcısı, tv tamircisi, muhasebeci gibi işlerle uğraşanlar mevcut iken; Bişkek'te inşaat ve tarımda özellikle buğday ve ayçiçeği sektörlerinde çalışanlar da bulunmaktadır. Dikkat çeken diğer bir nokta ise, Oş'a bağlı Kızılkaya bölgesinde oturan Karadenizlilerin daha çok kendi işlerinde çalıştıklarıdır. Örneğin bir ailenin cep telefonu dükkânı bulunmaktadır. Diğer bir aile ise kendi dükkanlarında buzdolabı satışı, bir diğeri ise mobilya satışı ile uğraşmaktadır. Karadenizliler'den bir diğeri ise bu bölgede, kendine ait kafede yemek ve içecek satışı yapmaktadır. Boya ve inşaat malzemeleri ticaretine giren Karadenizliler de bulunmaktadır. Türkiye'ye yerleşenler ise farklı iş kollarında çalışmaktadırlar: Tercümanlık, tezgahçılık ve fırıncılık gibi. Karadenizli Türkler'in sosyo-ekonomik hayatlarında belirgin bir kırsal ekonomik kimliğe sahip olduklarını ifade etmek mümkündür. Sanayi üretimi ve buna bağlı bir hayatın mevcut olmadığını da ayrıca belirtmekte fayda vardır.

Burada önemli bir uğraş alanı olarak tarım ve hayvancılık üzerinde ayrıca durmakta fayda vardır. Karadenizli Türkler'in en önemli geçim kaynağı tarımdır. Kendilerine ait tarlaları işleyen Karadenizli Türkler, bu yolla temel gıda maddelerini temin ederken aile bütçelerine de önemli bir katkıda buldukları görülmektedir. Yetiştirdikleri ürünlere bakıldığında çeşitli meyve ve sebzelerin göze çarptığı görülmektedir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür: Mısır, Fasulye, Patates, Domates, Biber, Kara Lahana, Kabak. Bağ ve bahçelerde bulunan meyveleri ise şu şekilde sıralamak mümkündür: Elma, Ceviz, Armut, Üzüm, Hurma, İncir, Ayva, Fındık, Erik, Şeftali gibi pek çok değişik ve farklı meyve Karadenizliler tarafından yetiştirilmektedir.

Fındık ve karalahana Karadenizli Türkler'e özgü ürünler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırgızlar karalahanadan çok beyaz lahanayı yemeklerde tüketmekte bu nedenle ondan yetiştirmektedirler. Üzüm, siyah ya da Batum üzümü olarak bilinmekte ve yaklaşık 1990'lı yıllarda Batum'a giden Türkler tarafından buraya getirildiği ifade edilmektedir. Kırgızistan'da Bişkek taraflarında bu üzümün yetiştirilmekte ancak boyutları biraz daha küçük olmaktadır. Aynı şekilde fındık da yakın bir zamanda Türkiye'den ya da Batum'dan buraya getirilmiştir. Ancak ikisi de çok fazla soğuk olmayan iklim

şartlarında yetiştiği için, Hurma ağaçları kışın donarken, fındık ise sadece birkaç fidan ve kökle sınırlıdır.

Resim 24. Karalahana Tarlası: Karadenizli Türkler bahçelerinde yoğun olarak karalahana yetiştirmektedirler. Lahana genelde misafir geldiğinde sarma yapımında kullanılmaktadır.

Fındığa Celalabat taraflarında rastlamak mümkünken, hurma daha çok Oş bölgesinde yetiştirilmektedir. Anlaşıldığı üzere Karadenizliler, son derece geniş bir tarım ürünleri profiline sahiptir. Hemen hemen bütün meyve ve sebzeleri kışın ya da olduklarında tüketmek için kullanmaktadırlar. Bu nedenle daha önce bahsi geçtiği gibi meyve-sebze pazarlarında ya da yol kenarlarında Türk görmek mümkün değildir. Yaşadıkları yerde oturan Karadenizlilerin büyük bir kısmı akraba olduklarından, köyde yetiştirdikleri ürünlerden şehirde oturanlara da göndermekte ya da götürmektedir.

Resim 25. Fındık: Köydeki ilk gözlemler sırasında Karadenizli Türkler'in dikkat çektikleri en önemli ürünlerinden birisi birkaç kök olan fındıktır. Karadenizli Türkler fındık fidelerini, Türkiye'ye giden akraba ya da eş-dostlarının getirdiklerini ifade etmişlerdir.

Tarım sektöründe çalışanların büyük bir çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Ayrıca köyde yaşayan gençler de köyde kaldıkları sürece tarım ve hayvancılıkta ailelerine yardım etmektedirler. Karadenizli Türkler arasında belirgin ve kendiliğinden oluşmuş bir işbölümünün varlığı da göz çarpmaktadır. Aile fertlerinden erkek çocuk veya torun genelde hayvanların dışarıda bakılması ve tarlada ağır işlerin yapılmasında ön plana çıkmaktadır. Okula gitmeyen ya da liseyi bitirmiş genç kızlar ise yemek, bulaşık gibi ev işlerini yapmaktadırlar. Kadınlar ise tarlada, bağ ve bahçede çalışmaktadırlar.

Resim 26. Batum Üzümü: Üzüm Kırgızistan'ın genelinde özellikle Bişkek tarafında yetiştirilmektedir. Kara üzüm, iklimden dolayı Oş ve Bişkek'te yetiştirilmektedir. Karadenizliler, üzümü fidelerini Batum'dan getirdiklerini ifade etmekte ve ismini de bu nedenle Batum üzümü olarak adlandırdıklarını kabul etmektedirler.

Tarım sektöründe Kırgızlar ve Türkler arasında ufak tefek algılama farklılıkları bulunmaktadır. Kırgızlar'ın büyük bir çoğunluğu, yetiştirdikleri ürünleri pazarlarda ya da yol kenarlarında satarken, Türkler kışın kullanmak üzere saklamaktadır. Karadenizli Türkler buldukları yerde, tarımla uğraşarak kendi kendilerine yettiklerini ifade etmektedirler.

“Ekip biçtiklerimizle hemen hemen burada kendimize yetiyoruz. Ancak ileriye dönük olarak düşündüğümüzde, toprakların zamanla boş kalmaya başladı; çünkü çocuklarımız çalışmak için yurtdışına göç ediyor. Ürün yetiştirmenin bir anlamı kalmıyor. Çünkü yemeye adam olmuyor yeri geldiği zaman. Şöyle bir etrafına bakınca meyvelerin çürüdüğünü görüyorsun. Yiyecek adam yok. İşsizlik artıyor gençler ya da orta yaştaki erkekler köyden göçüyorlar. Dolayısıyla Rusya başta olmak üzere, Kazakistan, Azerbaycan ve Türkiye gibi ülkelere çalışmak için gidenler çoğalıyor. Azalan nüfus karşısında köyde ekilebilir alanlar, boş kalmaya başlıyor” (Kişisel Görüşme, 2008).

Tarımdan sonra yoğun olarak yapılan diğer iş kolu ise hayvancılıktır. Genelde bütün ailelerin kendilerine ait en az 2 ve en çok 5 olmak üzere büyük ve küçükbaş hayvanları

bulunmaktadır. İnekler genelde süt ve diğer ürünleri için bakılırken, bazı aileler geçimlerini sattıkları inekler ile sağlamaktadırlar. Mal pazarı adını verdikleri inek pazarlarında sattıkları hayvanların yaklaşık değerleri yirmi bin ile otuz bin som arasındadır. Ancak sayılar yüksek olmasına rağmen, yaşadıkları yerde çok yüksek bir rakam değildir.

Karadenizli Türkler arasında geçirdiğimiz günler sırasında Fadime Beşiroğlu'ndan edindiğimiz izlenimde inek yetiştiriciliğinin önemli bir geçim kaynağı olduğunu gördük. Nitekim Fadime hanımla mülakat sırasında bu durumla ilişkili biraz hüzünlü bir hikayeye rastladık.

“1970’li yıllarda yapmış olduğum evi yaklaşık yüz elli bin som civarında fiyata sattım. Sonra parasıyla inek aldım. Ancak ineklerim daha sonra sebebini bilmediğim bir şekilde hastalandı. Dolayısıyla ineklerimi satmak zorunda kaldım. Büyük bir zarara uğradım ve son derece pişman oldum. Şimdiki aklım olsa hayatta böyle bir şey yapmazdım. Kocaman evim vardı şimdi iki odalı bir evde yaşıyorum. Eğer param olursa şu yandaki yeri de bitireceğim ama parasız olmuyor hiçbir şey. Zaten Türkiye’ye dönme durumu da çıktıktan sonra her şeyden elimizi ayağımızı çektik. Bekliyoruz böylece” (Kişisel Görüşme, 2008).

Karadenizli Türkler Sovyetler çatısı altındayken özellikle pamukta ve tütün işlerinde çalıştıklarını belirtenlerin sayısı çoktur. “Tütünde 12 sene çalıştığını” söyleyen, “pamuk toplama işinde çalışmış olan”, “14 yıl boyunca kamu banyosunda bilet sattığını” ifade edenler, “kolhoz lokantasından çalıştığını” ifade edenler Sovyet döneminde yapılan işlerden en belirgin olanlarıdır.

Resim 27. Hayvansal Ürünleri: Sütle kaymağı ayırmak, kullanılan süt makinesi ile yarım saatten fazla sürmektedir. Genelde sütü peynir şeklinde tüketen Karadenizli Türkler, Kaymağı da farklı şekillerde kullanmaktadırlar. Kaymağı kahvaltılarda ekmeğe sürerek kullanırken, peyniri Küflü peynir ve mıhlama olarak tüketmektedirler.

Karadenizli Türkler'in inek dışında besledikleri bir diğer hayvan tavuktur. Tavukları yumurtaları için beslerken, misafir geldiğinde ya da özel toplantılarda ise kesilerek hazırlanan tavuklar gelenlere sunulmaktadır ki Fadime Beşiroğlu bizi misafir ettiğinde bize misafirperverliğini göstermek için haşlanmış tavuk ve son derece güzel hazırlanmış bir sofraya sunmuştur.

Tablo 20: Aylık Gelir Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
1000–3000 som	8	7,1
3100-5000 som	8	7,1
5100-8000 som	12	10,6
8100-12000 som	6	5,3
12100-15000 som	24	21,2
15100 som ve yukarısı	55	48,7
Toplam	113	100,0

Karadenizli Türkler'in sosyo-ekonomik durumlarıyla ilgili sorulan sorularda değişik sonuçlarla karşılaşıldığı görülmektedir. Bu sorulardan ilkinde “*aylık geliriniz yaklaşık ne kadardır?*” sorusuna %48,7'lik bir kesim 15.100 som ve yukarısı olduğu cevabını vermiştir. %21,2'si 12.100 som ile 15.000 som arasında kazancı olduğunu ifade ederken, %10,6'lık bir kesim ise 5.100 ile 8.000 som arasında olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca %7,1'i 1000 ile 3.000 som ve 3.100 ile 5.000 som arasında aylık gelirleri olduklarını belirtmiştir. Anketlerin yapıldığı sırada döviz kuru 1\$=37 som dur. Buna göre 15.000 som yaklaşık 410 dolara denk gelmektedir. Bu rakamlar kullanıldığında en yüksek gelir sahibi olanların kazancı ise yaklaşık 450 dolar ve yukarıdır.

Bu gelirlerle ilgili genel özellikleri sıralamak gerekirse karşımıza şu noktalar çıkmaktadır. Bunlardan gelirleri yüksek olan ailelerin çoğunu, yurtdışına giden çocukları tarafından para gönderilenler oluşturmaktadır. Özellikle Rusya'da çalışan Karadenizli Türkler, her ay kazançlarının belli oranlarını ailelerine göndermektedirler. Bunlardan kimisi okuyan çocukları için kendi anne ve babalarına, kimisi ise kazancı olmayan anne ve babasına para göndermektedir. Köyün yaşlı kadınları ise devletten aylık almaktadırlar. Yaklaşık 50 dolar civarında bir parayı emeklilik parası olarak her ay kullanmaktadırlar. Birkaç ailenin dükkan ve ev kirası geliri de bulunmaktadır. Ancak bu rakamlar oldukça düşüktür. Kızılıkaya bölgesinde yaşayan ailelerin büyük bir kısmının

ise kendi işlerini yaptıkları ve gelirlerinin ticaret üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Bu konuyla ilgili olarak yapmış olduğumuz mülakatlarda karşılaşmış olduğumuz bulguları ise şu şekilde sırlamak mümkündür.

Karadenizli Türkler'den yaşlı olanlar gelirleriyle ilgili olarak şu ifadeleri kullanmışlardır.

“Benim emekli aylığım var. Bir de köyde bir evimiz var. Kırgız bir aileye çok az paraya kiraya verdik. Kışın Bişkek'e kızımın yanına gidiyorum. Eskiden sağlığım iyiiken arabayla gidiyordum. Burada köyde Bişkek'e çalışan arabaların birine biniyordum. Ancak şimdilerde ağırlarımdan dayanamıyorum, uçakla gideceğim herhalde bu sene” (Kişisel Görüşme, 2008).

“Kızımın biri Özbekistan'da diğeri ise kocasıyla Rusya'ya gitti çalışmaya. Burada kaldım ben, torunlarıma bakıyorum. Onlarda Rusya'dan para gönderiyorlar. Emekli aylığımda var tabi ki de. Çok bir para değil ama en azında üç beş bir araya gelince faturalarımı ödüyorum” (Kişisel Görüşme, 2008).

Faturalar söz konusu olduğunda Karadenizli Türkler'in, her ne kadar günün belli saatlerinde su ve elektriklerinin kesik olmasına rağmen, Kırgız devletine düzenli olarak elektrik ve su faturası ödemeleri yaptıkları görülmektedir. Elektrik için yaklaşık her ay “100” ile “150” som arasında ödemektedirler. Su için ise iki ayrı ödeme yapmaktadırlar. Bunlardan birisi evde harcadıkları suya ödedikleri senelik yaklaşık 1.500 somluk fiyat, diğeri ise her bir tarla için ayrı ayrı ödedikleri sulama parasıdır. İklimi düşünüldüğünde tarla sulamanın önemli bir gider oluşturması gerektiği söylenebilecekken, Karadenizli Türklerin her ayrı tarla için ödedikleri para yaklaşık 250 ile 400 som arasında bir fiyattır. Bu miktar da senelik ödedikleri parayı ifade etmektedir. Evde kullanılan suya ödenen rakam düşünüldüğünde, bu miktarlar oldukça düşüktür.

Karadenizli Türkler'in orta yaşta olanları ise daha çok dışarıdan gelen paralarla geçimlerini sağladıklarını ifade etmişlerdir.

“Burada ailelerin çoğuna dışarıdan çocukları para gönderiyor. Başka türlü geçinmek mümkün değil. Benimkiler de hem Türkiye'den hem de Rusya'dan gönderiyorlar” (Kişisel Görüşme, 2008).

Kamyonuyla birlikte taşımacılık yaptığını ifade eden bir diğerkaradenizli ise bu konuyla ilişkili olarak düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

“Bir kamyonum var eski püskü. Ama sağlamdır dışarıdan öyle görünmesine bakma. Yük taşımacılığı yapıyorum burada. Kızılkaya'ya, Oş'a, Bişkek'e hatta Özbekistan'a bile gidiyorum yeri geldiğinde. Bizi geçindirecek kadar kazanıyorum.

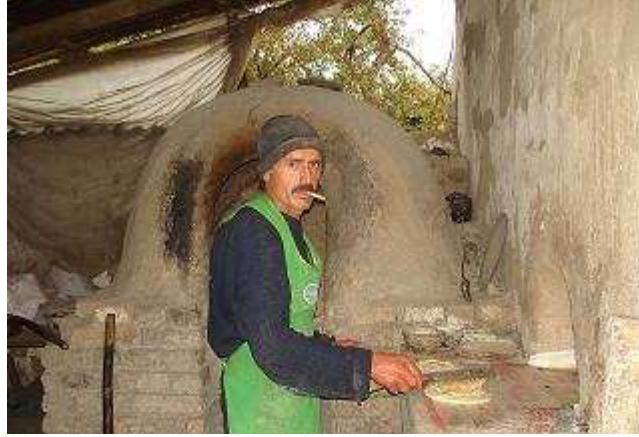
Ama insanların kahrını çekmek de çok zor. Türkiye'ye yerleştikimizde bu durumdan kurtulacağıma inanıyorum” (Kişisel Görüşme, 2008).

Hayvan pazarından dönüşünde rastladığımız bir genç ile annesi mal sattıklarını ve bu satıştan 25.000 som para aldıklarını ifade etmişlerdir.

“Bugün hayvan pazarındaydık. Bir tane mal sattık 25.000 soma. Çoğu zaman geçimimizi böyle sağlıyoruz. Şimdi bu parayı kazandık ya, bu para uzun bir süre bize gider. Sonra gene satarız sanırım. Ucuza gidiyor aslında ama bir taraftan da mecburuz” (Kişisel Görüşme, 2008).

Evinde bir gece misafir olarak kaldığımız bir başka Karadenizli Türk ise kardeşiyle birlikte kendi imkanlarıyla yaptığı tandırda sabah saat 5'te başladığı mesailerıyla köye ekmek yapmakla geçimlerini sağlamaktadır.

“Kendi imkanlarımızla küçük bir tandır yaptık. Köye ekmek yapıyorum kardeşimle birlikte. Sabah olmadan ayağa kalkarız, kardeşim bir taraftan hamur yapar, ben ise hamurları tandırda pişiririm. Bizim ufaklık da elinden geldiğince bize yardım eder. Benim hanım yurt dışında, o da para gönderiyor. Yaptığımız ekmekleri sabahları gidip Pazarda satıyoruz. 5-7 som arasında değişiyor fiyatları. Köye veriyoruz tabi isteyenlere. Ama çoğunun kendi tandırları olduğu için bize ihtiyaçları kalmıyor. Türkiye'ye gidip fırında çalışan akrabalarımız da var. Rahat bir iş” (Kişisel Görüşme, 2008).

Resim 28. Karadenizli Türk'ün Ekmek Pişirme Telaşesi: Sabah erken saatlerde başlayan ekmek pişirme telaşı, saat 8.00-9.00 arasında ekmeklerin dağıtımına başlanmasıyla sona ermektedir.

Karadenizli Türkler'in önde gelen ismi olarak bilinen Muhammed Uzunoğlu ise mesleği ve geliriyle ilgili olarak şu ifadeleri aktarmıştır.

“Ben yıllardır muhasebecilik yaptım burada. Şimdi emekli oldum tabi, buranın emekliliğimin tadını çıkartıyorum. Annemde söylemiştir köyde bir evimiz var onun çok az miktarda kirası var. Ayrıca Kızılkaya'da kiraya verdiğim bir dükkan var. Bir ara oraya da gideriz gösteririm sana orayı. Türkiye'den de para gönderiyor çocuklar sağolsunlar. Ayrıca beni burada herkes tanır, sadece köy içinde değil, yakın çevrede kimse sorsanız bilirler beni” (Kişisel Görüşme, 2008).

Karadenizli Türklerin asıl gelirleri dışında sahip oldukları diğer gelir kaynakları görüldüğü üzere birkaç alana yayılmıştır. Ancak ankette başka gelir durumuyla ilişkili sorulan soruya verilen cevaplar ise aslında farklı gelirleri olanların çok da olmadığı görülür.

Tablo 21: Başka Gelir Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Emekli parası	14	12,4	42,4
Yurt dışından gönderilen para	13	11,5	39,4
Kira gelirleri	6	5,3	18,2
Toplam	33	29,2	100,0
Cevapsız	80	70,8	
Toplam	113	100,0	

Bu soruya verilen cevaplarda birkaç noktanın dikkat çektiği görülmüştür. Bunlardan ilki daha önceki yorumlarda da görüldüğü üzere köyün yaşlı kadınlarının devletten aldıkları emekli parasıdır. Yaklaşık 50-70 dolar yani ortalama 1500-2000 som civarında para alan emekli sayısı yaklaşık 14 kişidir. Bir diğer gelir kaynağının ise, yurtdışından ya da Bişkek'ten aile fertlerine gönderilen para olduğu görülmektedir. Bu sayı ise 13 kişiye denk gelmektedir. Gönderilen paralar ise yaklaşık 10.000 ile 15.000 som civarındadır. Ayrıca son olarak bazı ailelerin kira gelirlerinin bulunduğu görülmüştür. Örneğin, köyde kiraya verdikleri evden yaklaşık 250-400 som civarında para almaktadırlar. Kızılkaya bölgesinde dükkanı kirada bulunan Karadenizli Türkler de bulunmaktadır. Bu anlamda sadece 6 kişinin ekstradan kira geliri olduğu görülmüştür.

Ankette yer alan bu oran ve sayılar yukarıda mülakatlarla da ayrıntılı olarak verilen durumların sayısal olarak tespiti açısından önemlidir. Ancak gelir durumuyla başka gelir durumu arasında kurduğumuz bu ilişkide dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta asıl geliri dışında ekstradan geliri olduğunu söyleyenlerin oranının (33 kişi) genel sayıya göre oldukça düşük olmasıdır.

Tablo 22: Aylık Harcama Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
1000 – 3000 som	6	5,3
3100-5000 som	6	5,3
5100-8000 som	20	17,7
8100-12000 som	32	28,3
12100-15000 som	34	30,1
15100 som ve yukarısı	15	13,3
Toplam	113	100,0

Karadenizli Türkler'in aylık ortalama harcamalarına bakıldığında, oranların aylık gelirleriyle aynı paralellikte olduğu görülmektedir. En düşük oran 1000 som ile 5000 som arasında iken, en yüksek oranları ise %30,1'i ile 12.100 som–15.000 som arası, %28,3'ü ile 8.100 ile 12.000 som oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca %17,7'sini 5.100 ile 8.000 som arası, %13,3'ünü 15.100 som ve yukarısı oluşturmaktadır.

Tablo 23: Harcamaların Yapıldığı Yerlerin Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Ekmek ve gıda	66	58,4
Ulaşım	10	8,8
Eğitim	15	13,3
Sağlık	2	1,8
Giyim	11	9,7
Gelecek için tasarrufa	7	6,2
Türkiye'den getirttiğimiz eşyalara	2	1,8
Toplam	113	100,0

Aylık harcamaların yapıldığı temel hizmetlere bakıldığında en fazla harcamanın %58,4 ile ekmek ve gıdaya yapıldığı görülmektedir. Bu oranı %13,3 ile eğitim takip etmektedir. Eğitim harcamalarını ortaokul ve lise oluşturduğu gibi, Türkiye'de üniversite okuyan öğrenciler de bulunmaktadır. Sağlık ve kira harcamalarına bakıldığında oranların çok belirgin olmadığı görülmektedir. Çünkü ailelerin büyük bir çoğunluğu kendi evlerinde oturmaktadırlar. Örneğin, sağlık harcamaları %1,8 gibi düşük seviyededir. Bu oranları %9,7 ile giyim ve %8,8 ile ulaşım harcamaları takip etmektedir. Ulaşım için yaptıkları harcamalar ise; Kızılkaya, Oş, Bişkek gibi Kırgızistan içinde yolculuklara yaparken, bazı ailelerin Özbekistan, Kazakistan ve Rusya olmak

üzere ülke dışına da çıktıkları görülmektedir. Ülke dışına çıkanlar genelde aile üyelerinin yanına günübirlik ya da tatil ziyaretleri için gitmektedirler. Ayrıca aileler arasında Türkiye'ye gelenler de bulunmaktadır.

Sonuçlarda dikkat çeken durum ekmek ve gıda maddelerinin temel harcama kademeleri olmasıdır. Karadenizli Türkler bu harcamaların yüksek olmasındaki temel nedeni ise tarım ve hayvancılığın eskisi kadar rağbet görmemesine ve toprakların gittikçe verimsizleşmesine bağlamaktadır. Örneğin bu konuyla ilgili olarak mülakatlar sırasında şöyle bir anlatım kayda geçmiştir.

“Ben buranın Sovyet zamanındaki halini de biliyorum. Pamuk tarlasında da mısır tarlasında da çalıştım. Biz çalışıyorduk onlar bizim karnımızı doyuruyorlardı. Hiç sıkıntımız yoktu açıkçası. Topraklarda verimliydi. Ne ekersek onun fazlasıyla karşılığını alıyorduk. Öyle dışarıdan bir şey almamış falan bilmezdik. Ama şimdilerde öyle değil. Tarlaları ekecek adam kalmadı burada. Bizim halimizi de görüyorsun. Hem eskisi gibi verimli de değil topraklar. Su sıkıntısı çekiyoruz eskisi gibi sulama da yok. Ektiğimiz ürünlerin büyük bir kısmını da kış için saklıyoruz ama yetmiyor tabi. Dışarıya bağımlı olduk. Benim oğlan haftada iki defa bir şeyler almaya gidiyor pazara. İki günde bir gidenler de var. Bir de artık herkes rahatını düşünür oldu. Hazır almak herkesin işine geliyor” (Kişisel Görüşme, 2008).

Bu noktada Sovyetler döneminde uygulanan tarım politikalarının aslında bilinen taraflarının, aslında bilinmeyen bir gerçeğin de gözden kaçmasına sebep olmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak yapılmış olan çalışmalarda Sovyetlerin tarım politikalarında şu tür olumsuz sonuçların ortaya çıktığı ileri sürülmektedir.

Sovyetlerin özellikle tek ürünlü tarım sistemi olarak sundukları üretim politikasında zararlı otların büyümesini denetlemek ve toprağın yok olmuş besleyicilerinin yerine koymak amacıyla çok büyük miktarda kimyasal madde kullanıldı. Bu maddeler uzun süre toprağın kirlenmesine ve verimsizleşmesine neden olmuştur. Ayrıca aynı çalışmada Sovyet sulama sisteminin sürekli toprağın verimini ve kalitesini de düşürdüğü üzerinde durulmaktadır. Özellikle pamuk üretimi için tasarlanan sulama sistemi, yetersiz su kaynaklarının geniş çapta israfına ve tuzlama yüzünden toprağın verimsizleşmesine neden olmuştur (Dünya Mültecilerinin Durumu, 1997:28). Ortaya konan bu sonuçlar düşünüldüğünde Karadenizli Türkler'in de sıklıkla üzerinde durdukları toprağın verimsizliği probleminin aslında Sovyet döneminde uygulanan politikaların bugünkü sonuçları olarak okunması doğru gözükmemektedir.

Tablo 24: Ekonomik Sıkıntı Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Yok	43	38,1
Var	70	61,9
Toplam	113	100,0

Karadenizli Türkler'in gelir durumlarıyla ilişkili merak edilen noktalardan bir diğeri de ekonomik sıkıntıları olup olmadığı noktasıdır. Bu bağlamda ankette yer "Ekonomik sıkıntınız var mı?" sorusuna ailelerin yaklaşık %62'si var cevabını vermişlerdir. Geri kalan yaklaşık %38 oranında katılımcı ise herhangi bir sıkıntıların olmadığını ifade etmişlerdir.

Sonuçlarda karşımıza çıkan ekonomik sıkıntısı olmayanların, normal meslek gelirleri dışında ekstradan gelirleri olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca mülakatlar sırasında edinilen bilgilerde birkaç ailenin maddi olarak iyi bir seviyededir. Karadenizli Türkler'in ekonomik sıkıntıların olması, Kırgızistan'ın ekonomisiyle de paralel gitmektedir. Çünkü Kırgızistan, Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri içinde en fakir iki ülkesinden birisidir. Özellikle Kırgızistan içerisinde Oş'un da dahil olduğu Güney bölgesi Kuzey'e göre daha fakirdir. Karadenizli Türkler Kırgızistan'ın güney bölgesinde yaşadıklarından sosyal ve ekonomik olaylardan da daha yoğun etkilenmektedir.

Bu noktada Kırgızistan'ın farklı bir gerçekliği dikkatimizi çekmektedir. Kırgızistan hem somut hem de soyut bağlamda Kuzey ve Güney Kırgızistan diye ikili bir sosyal ve ekonomik bölgeye ayrılmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında farklı etmenlerin rol oynadığı görülmekle birlikte, aynı farklılığın tarihi süreçten bugüne kadar süregeldiği görülmektedir. Kırgızistan'da yer alan Kuzey ve Güney farklılığının oluşmasında ilk etmen coğrafi ve fiziki şartlardan dolayı ortaya çıkmıştır. Kırgızistan'ın dağlık ve engebeli yapısı, Bişkek ile Celalabad ve Oş bölgesi arasındaki ulaşımın kopuk olmasına neden olmuş, iki bölge arasındaki bu kopukluk, daha sonra sosyal hayata böyle bir farklılığın yansımalarına neden olmuştur.

Bahsi geçen bu coğrafi etmen, ayrımı ortaya çıkaran nedenlerin sadece bir yönüdür. Sosyo-ekonomik, kültürel ve tarihi bağlamda da aynı ayrımın dini, etnik ve ekonomik gelişmişlik seviyesine göre ayrıldığı görülmektedir. Kuzey bölgesinin Rusya ve Kazakistan'a yakın olması Bişkek ve çevresinin ekonomik gelişmişlik seviyesinin de

yüksek olmasına neden olmuştur. İş imkanları, hizmetler, barınma, sağlık gibi pek çok alanda buranın Kırgız vatandaşlarına Güney'e göre daha iyi imkanlar sunduğu görülmektedir. Sanayi sektörü, inşaat sektörü gibi çeşitli alanların da merkezinin de bu bölge olduğu görülmektedir. Bu açıdan güney gölgesinden yoğun bir şekilde göç aldığı görülmektedir. Karadenizli Türklerin de zaman zaman Bişkek'e çalışmak için göç ettikleri görülmektedir.

Ayrıca demografik ve ekonomik açıdan da aralarında belirgin bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Bişkek ve çevresinde Rus ve Kazak nüfus yoğunken, Güney bölgesinde Özbek nüfusunun yoğun olduğu, Çinlilerin de yavaş yavaş bölgeye yerleşmeye başladığı görülmektedir. Bölgede sanayi sektörünün olmaması gibi istihdam imkanlarının da oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu nedenle göç veren bir bölge olması nedeniyle dikkate değerdir. Bu bölgenin kırsal dönüşümünü tamamlayamadığı, Sovyet sonrası üretim birimleri olan fabrikaların kapandığı, tarımsal üretimin de eskisi gibi olmadığı gibi nitelikler taşıdığı görülmektedir. Bu bölgeyle ilgili olarak mülakatlarımız sırasında şu ifadelerle karşılaştık:

“Her gün geriye doğru giden bir ülkenin geleceğinden bahsetmek mümkün olabilir mi sizce? İnsanlar birbirini yiyor burada iş için. Yakın zamanda Çinliler de yavaş yavaş girmeye başladılar buralara. Onlar daha ucuz çalışmaya başladılar, ucuz getirip burada satmaya başladılar. Buradaki sektörleri de öldürmeye başladılar. Gerçi bir çimento fabrikası var Çinlilerin kurduğu o açıdan iyi. Ama orda da çoğunlukla kendilerinden insanları çalıştırıyorlar. Sovyet dönemlerinden kalma fabrikalar vardı. Sovyetler çöktükten sonra fabrika sahipleri Kırgızlara sattılar mallarını. Normalde yeni sahiplerin fabrikaların çalışmasını devam ettirirler diye düşünürsün. Ama fabrikaları alır almaz içlerindeki malzemeleri sattılar bu sefer. Sonra fabrikalar kapandı, pamuk üretsen ne olur ya da elman, üzümün bol olsa ne olur, hepsi tarlalarda bahçelerde çürüyor. Hala Sovyet döneminin çalışma mantığı içerisinde kalmışlar. Ruslar da çok fazla durmadılar buralarda. Bağımsızlıktan sonra terk ettiler buraları. Akıllı olan durmazdı zaten” (Kişisel Görüşme, 2008).

Rusların sanayileşme noktasında Kırgızistan'da yaptıkları yatırımlar önemli bir yer tutmaktadır. Ancak Sovyetlerin çöküşünden sonra özellikle Güney bölgesindeki fabrikaların çalışmaz durumda bekledikleri görülmektedir. Bu durumu yukarıda da geçtiği üzere Karadenizli Türkler ile yapılan mülakatlar sırasında doğrulandığı gözlemlendi. Ayrıca bir başka kaynakta Rus'un birinin bu durumla ilgili gerçeği şu şekilde ifade ettiği görülmektedir:

“Estonlara bakınız, bunlar tek başlarına ne yapacaklar? Biz onların sanayisini geliştirdik. SSCB döneminde biz o ülkeye dünyanın en iyi vinç fabrikasını kurduk.

Bu fabrika 35 ülkeye vinç freni satıyordu. Bak ne oldu şimdi? Estonlar bu fabrikada ütü yapıyorlar şimdi. Sanki 35 ülkeden müşteri bulacaklar” (Akt.Tuğul, 2003: 29).

Dini açıdan ise güney bölgesinin kuzey bölgesine göre daha dindar olduğu ve özellikle İslami pratiklerinin yaygın olduğu görülmektedir. Bu durumun oluşmasında Fergana Vadisinin ve özellikle Semerkant-Buhara'nın uzun bir dönem İslam merkezi olmasının etkisi büyüktür. Ayrıca Afganistan ve Pakistan'a yakın olması nedeniyle radikal ve köktenci dini hareketlerin de bölgede aktif olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle Hizbüt-tahrir isimli örgütün çalışmaları bu bölgede dikkat çekmektedir. Efeğil'e (2003:77) göre Orta Asya'da bu tür radikal İslami hareketlerin çıkmasında rol oynayan altı tane faktör etkili olmuştur.

- Toplumun demokratik gelenekten yoksun olması
- Hayat standardının her geçen gün daha kötüye gitmesi
- Resmi siyasi alanda ve gerekse bürokrasi de yaşanan yolsuzluk
- Resmi İslamın halk arasında beklenen etkiyi yaratmaması
- Gruplar arasındaki çatışmalar
- Yüksek düzeyde olan işsizlik

Karadenizli Türkler'in bu hareketlerden oldukça rahatsız olduğu gözlenmiştir. Bu konuyla ilişkili olarak Karadenizli Türkler'in birçoğu “*kendilerinin de Müslüman olduklarını, ama onların Müslümanlık anlayışlarını anlayamadıklarını*” belirtmişler, ayrıca köye kapılarına gelenlerin “*Biz tebliğ yapıyoruz. İmana gelin!*” şeklinde kendilerini “*toptan dinsiz*” yapmalarını da hazmedemediklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 25: Ekonomik Sıkıntının Kaynağı Sorunu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Hayat şartları pahalı	27	23,9	38,6
Doğru düzgün gelirimiz yok	36	31,9	51,4
Eşim yok, yalnızım	2	1,8	2,9
Aile fertlerimin bir kısmı yurtdışında	4	3,5	5,7
Diğer	1	0,9	1,4
Toplam	70	61,9	100,0
Cevapsız	43	38,1	
Toplam	113	100,0	

Karadenizli Türkler'in sosyo-ekonomik hayatları ile ilgili tutumlar, pratikler, algılamalar, iş ve meslek durumu çoğu zaman Kırgızistan'ın geleceği ile paralel gittiğinden, onların hayatlarının büyük bir kısmını kapladığı görülmektedir. Bu bağlamda özellikle gelirleri ve geçim durumlarıyla ilişkili sorulan ekonomik sıkıntı kaynakları ile ilgili soruya Karadenizli Türkler'in verdiği cevapları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Ankete katılanların %51,4'ü doğru düzgün gelirleri olmadığı cevabını vermişlerdir. Doğru düzgün gelirleri olmadıklarını ifade edenlerin içinde işsiz olduğunu belirtenlerle dönemsel veya serbest çalışanların da yer almaktadır. Geri kalanların %38'6'sı hayat şartlarının pahalılığına, %5,7'si ise aile fertlerinin yurtdışında olduğuna ve bütün yükün tek başına kendi üzerlerine bindiğine dikkat çekmişlerdir. Ayrıca ankete katılanların %38,1'i ise soruyu cevapsız bırakmışlardır. Cevapsız bırakanlar ise bir önceki soruda ekonomik sıkıntısı olmadığını söyleyenlerdir. Bu konuyla ilişkili mülakatlarda karşılaşılan aktarımları ise şu şekilde vermek mümkündür. Örneğin, gençlerden birisi işsiz olduğunu belirterek şunları aktarmıştır:

“Doğru düzgün iş yok güç yok. Arada bağda bahçede iş olursa gidiyorum. Okuyamadık zamanında, gerçi okusaydık da burada pek bir geleceğim olmazdı. Ülkenin hali çok da iyi değil. Hayat şartları pahalı, kimsenin de öyle çok paralar kazandığını söyleyemeyeceğim. Herkes günü bitirmeye çalışıyor kazandığıyla. Yarını kimse düşünmez bu anlamda. Karnımızı bugünlük doyuralım, yarına bakarız diyen çöktür burada” (Kişisel Görüşme, 2008).

Eşi geçen sene vefat etmiş olan bir yaşlı ise bu konuyla ilişkili olarak düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Oğlum, geçen sene burada sedirde oturuyordum. Bizim adam tarlaya kadar inmişti. Tarlada bir anda yere yığılıverdi. Sonra hastanede yattı birkaç zaman. Sonra fazla yaşamadı birkaç gün sonra öldü. Yalnız kaldım bir başıma. Yalnızlık çok zor. Oğlum bir şekilde hayat devam ediyor gene zor olsa da. Elimden geldiğince çalışıyorum bağda bahçede. Kendimi idare edecek kadar bir şeyler yapıyorum. Ama bu şartlarda yaşamak ve geçinmek de zor. Keşke beyim yaşıyor olsaydı. Bir dua okusana sende ruhuna gitsin” (Kişisel Görüşme, 2008).

Resim 29. Fadik Nine: Kocasını yeni kaybeden köydeki adıyla Fadik nine, tipik bir Karadenizli kadın imajına sahiptir. Kocasını kaybettikten sonra yalnız yaşamaya başlayan Fadime Hanım, zor da olsa kendini geçindirdiğini ifade etmiştir.

Yaşlı kadının tek başına yaşaması onun aynı zamanda dirençli kılmış, ancak kocasını hatırladığı zamanlarda direncinin düştüğü görülmektedir. Özellikle hayat pahalılığında şikayet eden teyze, eşi hayattayken hiçbir şeyi bugünkü kadar düşünmediğini ama şimdi durumun daha farklı olduğunu ifade etmiştir. Cep telefonu sektöründe çalışan bir aile ise ekonomik sıkıntı kaynaklarıyla ilgili olarak şunları ifade etmiştir:

“Birkaç yıldır bu uğraş içindeyiz. Eşimle birlikte çalışıyorum. Önceleri Çin’den telefon getiriyordum özellikle ilk çıkan ürünleri getirdiğimde iyi satıyordum. Ama şimdilerde herkes istediği gibi bulabiliyor telefon. Çinliler her yerde zaten. Bizim işe de el attılar. Kendileri getirip kendileri satıyor. Artık tadı tuzu kalmadı anlayacağım. Yeni bir iş kurmakta çok zor. Bakalım aç kalana kadar çalışacağız artık” (Kişisel Görüşme, 2008).

Resim 30. Şehir Merkezinde Ticaret Yapan Karadenizli Türk Aile 1: Cep telefonu dükkanı olan aile, ekonomik sıkıntıları olduğunu ancak kendilerine yetecek kadar kazandıklarını ifade ediyorlar.

Yemek Cafe'si olan bir genç bayan ise ekonomik sıkıntılarıyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

Resim 31. Şehir Merkezinde Ticaret Yapan Karadenizli Türk Aile 2: Kendi çabalarıyla yemek kafesini işleten Karadenizli Türk, çoğunlukla Kırgız ara sırada Karadeniz yemekleri yapmaktadır.

“Burada mümkün olduğunca işimi temiz yapmaya çalışıyorum. İçkili menülerimiz var, ev yemeklerimiz var. Öncede çok rağbet ediyordu millet. Kendimiz yaptığımız için yemekleri, lezzetli olduğunu da söylüyorlardı. Ancak sonraları fiyatlarımızı pahalı bulmaya başladılar. Ondan sonra bıçakla kesilmiş gibi kesildi işlerimiz. Herkes dışarıda yemek zorunda kalsalar bile öyle ucuza alabilecekleri şeyleri yiyorlar. Buraya da yolları düştüklerinde bir bardak çay içiyorlar başka da bir şey yemiyorlar içmiyorlar. Sağ olsun eşimle birbirimize destek olup götürüyoruz yine de bir şekilde işlerimizi” (Kişisel Görüşme, 2008).

Hayat pahalılığı kavramıyla, görüldüğü üzere hemen her sektörde karşılaşılmaktadır. Bahsi geçen yemek kafesinde yemek fiyatları ortalama 50 som ile 100 som arasında değişmektedir. Türk parasıyla yaklaşık 2.5 tl ile 5 tl'ye denk gelmektedir. Türkiye'deki

fiyatlarla kıyaslandığında oldukça düşük gelecek bu rakamlar bazı durumlarda aylık gelirin 50-100 dolar arasında olduğu düşünüldüğünde oldukça yüksek olduğu görülecektir. Böylece hayat pahalılığın alınan maaşlarla kıyaslandığında ters orantılı olarak arttığını iddia etmek mümkündür.

4.4. Karadenizli Türkler'in Türkiye İle İlgili Tutumları ve Algılama Biçimleri

Karadenizli Türkler'in 1944 yılından itibaren Orta Asya'da yaşadığı düşünülürse çok fazla bir süre geçmemekle birlikte kültürlerini ve geleneklerini ellerinden geldiğince yaşatmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu noktada özellikle yaşlılara atfettikleri değer ve rol, hem tarihi bağların yaşatılması hem de Türkiye kökenli olma duygusunun yaygınlaştırılması için önemli bir nitelik atfetmektir. Özellikle bu nokta Türkiyeli olmanın vermiş olduğu psikolojik bağlılığın bütün kültürel ve sosyal pratiklere, kimlik tanımlamalarına da yansıdığı görülmektedir. Ancak şu noktanın da akılda tutulması gerekmektedir. Karadenizli Türkler *“Türkiye'ye geldiklerinde Oş'u özlediklerini”* ve *“Türkiye'ye geldiklerinde ise sanki yıllardır burada yaşıyormuş gibi bir hisse kapıldıklarını”* ifade etmişlerdir. Bu nedenle hem Türkiye kökenli olmanın hem de Kırgız vatandaşlığına sahip olmanın bir arada düşünülmesi gerekmektedir.

Karadenizli Türkler'in bu algılama biçimlerini değerlendirmek için aşağıda adı geçen ağıta bakmak faydalı olacaktır. Ağıtta sürgün sürecinde içinde bulunan psikolojik durum ve sürgün sonrasındaki sosyo-psikolojik durumunun izlerini sürmek mümkündür.

“Biz geliydük Batum Demiryolundan, Evlerimiz toprak kaldı geride

Biz vatanımıza hasret kalduk , Yanduk derinden çok derinden yanduk

Of of

Yol gezdik Orta Asya'ya gelduk, Yoksuzluktan biz bunlara iş ettük

Karnımız aç urbamız yok giymeye, Derdimiz çok, kimsemiz yok demeğe”

Araştırma boyunca ana hipotezi destekleyici hipotezlerden birisi olan “Karadenizli göçmenlerin kimlik algılamalarında Türkiyeli Türk olma algılaması temel belirleyici öğedir” önermesi aynı zamanda bu durumu betimlemesi açısından önemlidir. Çalışmanın bu kısmına Karadenizli Türkler'in Türkiye ile ilgili algı ve tutumlarıyla

ilişkili sorgulanan kavramlar ve olgular bu hipotezin doğruluğunu test etmesi açısından verilecektir.

Bu bağlamda hareketle Karadenizli Türkler'in vatan algılamaları, Türkiye ile vatan kavramı arasındaki kurdukları ilişki biçimleri, Türkiye'deki akrabaların olup olmadığı, Türk televizyonlarını seyredebilme, Türkiye ile iletişim biçimleri, Türkiye'ye gidip gitmeme durumu, kendilerini nereye ait hissettikleri, dini ve kültürel olarak kendilerini tanımlama biçimleri ve Türkiye'ye temelli yerleşme istekleri sorgulanmıştır. Bu konuda Karadenizli Türklerin şu ifadesi belirleyici bir parametre olmuştur :

“Osmanlı Türklerinin vatanı yok. Habuyle biz kalmışız ortada. Bizim dünyada tek bir isteğimiz var, en çok istediğimiz isteğimiz bizim vatan Türkiye olsun. Türkiye'den başka bir şey sormayruk. Bize vatan versun yeter. Vatan, toprak versun çoğunu istemiyoruz” (Kişisel Görüşme, 2008).

Tablo 26: Vatan Kelimesinin İfade Ettiği Anlama Verilen Cevapların Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Ekmeğimi kazandığım yer	30	26,5
Vatandaş olduğum yer	48	42,5
Doğup büyüdüğüm yer	22	19,5
Kültürüne bağlı olduğum yer	5	4,4
Atalarımın ve dedelerimin toprakları	8	7,1
Toplam	113	100,0

Karadenizli Türkler'in vatan algısının anlaşılması çalışma için kurgulanan önemli noktalardan birisidir; çünkü sürgün topluluklar için vatansız kalma, gurbet acısı gibi duygular sürgün sonrası hayatı yönlendiren başat öğelerdir. Özellikle sürgün öncesi insanların yerleşik belli kimlikleri vardır. Ancak sürgün sonrası yeni çevrede maruz kaldıkları etkileşimle kimliklerini, kim olduklarını ve nereye ait olduklarını sorgulamaya başlamaktadır. Burada yeni bir kimlik tanımlaması ve bu tanımlamayı yaparken de genelde ülkeye ait olma durumunun ön plana çıktığı görülmektedir. Bu nedenle vatanla ilgili yapılacak olan tanımlamalar aynı zamanda sürgün sonrası oluşturulan hayat pratiklerinin kökenlerini saptamak konusunda da bakış açısı sunacaktır.

Bu bağlamda hareketle Karadenizli Türkler'e yöneltilen “*sizin için vatan ne ifade etmektedir?*” sorusuna, ankete katılanların %42,5'lik bir oranı “*vatandaş olduğum*

yer”, %26,5’lik bir oran “ekmeğimi kazandığım yer” cevaplarını vermişlerdir. Geriye kalanların %19,5’i ise “doğup büyüdüğüm yer”, yaklaşık %11’lik bir oran ise “kültürüne bağlı olduğum yer” veya “atalarımın ve dedelerimin toprakları” cevaplarını vermişlerdir. Sonuçlardan anlaşıldığı üzere Karadenizli Türkler’in büyük bir çoğunluğu, (bunlara vatandaşı olduğum yer %42,5 ve ekmeğimi kazandığım yer %26,5 diyenleri dahil etmek gerekir) vatanlarını Kırgızistan olarak kabul etmektedir. Bu kabullenmenin ardında pratik bir kaygının olduğu kuşkusuz gözden kaçmaması gereken bir gerçekliktir.

Vatan algılaması konusunda mülakatlar sırasında belirgin farklılıklara rastlandığı söylemek konunun anlaşılması açısından önem taşımaktadır. İlk olarak yaş aralıklarında görülen kısmi farklılıklara dikkat çekmek gerekmektedir. Yaşlıların vatan ile ilgili algılamalarının temelinde Kırgızistan’da alışılmış bir hayatın yansımaları yatmaktadır. Bu konuyla ilgili iki Karadenizli Türk ile yapmış olduğumuz mülakatlarda aktarılan düşünceler şu şekildedir:

“Oğlum ben olmuşum nerdeyse 80 yaşında. Bu yaştan sonra Kırgızistan vatanım değil desem ne olur sanki. Yıllardır buradayız, buradaki herşeye alıştım. Şimdi küçük de olsa bir yer değiştirsek bütün hayatım altüst olur. Yeni yerlere nasıl alışabilirim ki? Burada ilk zamanlar çok sorun yaşadık, aç kaldık, susuz kaldık soğukta yattık. Ama bir süre sonra herkesin sorunları aynı olmaya başladı. Sonra birbirimize yardım ettik. Kırgızlar ile Özbekler ile hatta Ruslar ile bile iyi anlaştık. Biz onlardan çok şey öğrendik. Onlar da bizden çok şeyler öğrendi. Şimdi kalkıp gitsem ya da burası benim vatanım değil desem ayıp olmaz mı?” (Kişisel Görüşme, 2008).

Görüldüğü üzere yaşın ilerlemiş olmasının kuşaklar arasındaki tutum farklılıklarında önemli bir etmendir.

“Burası vatanım, toprağım. Eskiden çok özliyordum Batum’u. Sonra Türkiye’ye gitmeyi çok istemişim. Ama başarılı olamayınca burayı sevmek gerektiğini öğrendim. Nitekim Batum’a gidip oradan tekrar geri dönenler oldu. Türkiye’ye gitmek için uğraşanlar da oldu. Ama kimse başarılı olamadı. Bu nedenle burayı sevmek gerektiğini sadece ben değil herkes öğrendi. Komşularımız da iyi, hiçbir sorunumuz yok. Ayrıca benim beyim burada bu topraklarda yatıyor. Bende burada ölüp onun yanında yatmak isterim. Onu bırakıp da başka yerlere gidemem” (Kişisel Görüşme, 2008).

Her iki yaşlı Karadenizli ilk başlarda yaşadıkları sıkıntılara rağmen daha sonraları buraları vatan bellediklerini ifade etmişlerdir. Özellikle ikisinin de eşinin ölmüş olması ve mezarlarının burada olması onlarda da burada ölme gibi bir temenninin oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca alışmış bir hayat pratikleri oldukları için bunları bırakmanın

başka yerlere vatan deyip benimsemenin de bu yaşlardan sonra zor olacağını belirtmişlerdir.

Ancak aynı durum gençler arasında farklı yorumlanmaktadır. Gençler, burasının kendilerine hiçbir fırsat sunmadıklarını, varolan imkanlardan da yararlanamadıklarını ifade edip burayı kendileri için bir vatan kabul edip etmeme noktasında tereddüt yaşamaktadırlar. Kuşkusuz bu durumun anketlere yansımamasının en önemli nedeni Karadenizli Türkler'in küçük bir grup olması nedeniyle ilerde bir gün söyleyeceklerinin başlarına iş açacağı kaygısını taşımalarıdır. Gençlerde bu kaygıyı taşımakla birlikte beş kişilik bir sohbet sırasında şunları aktarmışlardır.

“Biz burada yıllardır baskı altında yaşıyoruz. İş yok, güç yok. Eskiden okuyorken bizi sürekli dışlıyorlardı Türk olduğumuzdan dolayı. Burasının vatanımız olduğunu sürekli bize benimsetmeye çalışan insanlar var; ama biz burada rahat değiliz. Bişkek'te en son çalışmaya gittiğimiz zamanı hatırlıyorum. Olaylar çıktıktan sonra döverek kovmuşlardı bizi oradan. Sokağa çıksak bize ters ters bakıyor herkes. Ne anladık biz bu işten?” (Kişisel Görüşme, 2008).

“Annemlere sorsan burası cennet gibi. Herşey var burada onlara göre. Yaşamak güzel, komşular iyi, arkadaşları var çoğunun Kırgız, Özbek. Ama gel bir de sen bize sor bu durumu. Burası cennet değil cehennem adeta. Hiç arkadaşımız yok Kırgızlardan Özbeklerden. Yine kendi kendimize arkadaşlık ediyoruz. Şu an burada gördüğün herkes aynı zamanda birbirinin arkadaşı. Bizde çoğu zaman sıkılıyoruz, okumak istiyoruz, çalışmak istiyoruz. Hani vatanım desem buraya bana okuma ve çalışma imkanı sunmuyor ki. Neden böyle bir iyilik yapayım ki onlara?” (Kişisel Görüşme, 2008).

Gençlerin odaklandığı nokta Kırgızistan'da çalışma ve okuma imkanlarının bulunmayışından yola çıkarak buraya karşı geliştirmiş oldukları olumsuz tutumlardır. Bu tutumlar aynı zamanda onların Kırgızistan'ı ne kadar vatan gördükleriyle de alakalı olarak vatan algılamalarını yönlendirmektedir. Ayrıca Kırgızlarla kuramadıkları iletişim biçimleri aynı şekilde Kırgızistan'ı ailelerine göre hiçbir surette vatan olarak kabul edemeyecekleri anlayışını da sabitlemektedir. Bu bağlamda “*ekmeğimi kazandığım yer aynı zamanda benim vatanımdır*” algılaması, gelecek açısından gençlerin Türkiye'ye yerleşmeleriyle ilgili beklentilerini de ifade etmektedir.

Yaşlı kuşak ile genç kuşak arasında yer alan bu uçurum, orta yaştaki kuşak tarafından dengelenmektedir. Bu kuşağın temel yargısı, vatanlarının temelde kültürlerinin bağlı olduğu ata toprakları olduğunu vurgulamakla birlikte Kırgızistan vatandaşı oldukları bilincini de görmezlikten gelmemeleridir. Bu anlamda mülakatlar sırasında karşılaşılan temel betimlemelerde çoğunun “*ata ve dede toprağı*” dediği Türkiye'ye karşı

duydıkları özlem sezilmekle birlikte, “*Burada yaşıyoruz, buranın ekmeğini yiyor ve suyunu içiyoruz. Burası bizim ikinci vatanımız.*” anlayışı da yaşlı kuşakla aynı çatıda birleştiklerini göstermektedir.

Tablo 27: Türkiye Kelimesi İle Vatan Kelimesi Arasındaki İlişkiye Verilen Cevapların Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Vatanım	13	11,5
Ait olduğum topraklar	16	14,2
Hep özleyeceğim ve hasret duyacağım topraklar	8	7,1
Atalarımın ve delerimin yurdu	76	67,3
Toplam	113	100,0

Karadenizli Türkler’in vatan algılamalarını sorgulayan yukarıdaki soruda Türkiye’nin yer aldığı konum net olarak anlaşılmadığından bir sonraki soru bunu tespit etmek için ankette yer almıştır. Bu bağlamda vatan kelimesi ile Türkiye arasındaki ilişkiyi çözmek amacıyla yöneltilen soruda %67,3’lük bir oran “*atalarımızın ve dedelerimizin toprakları*” diyerek “*atayurt*” kavramıyla Türkiye’yi ilişkilendirdikleri görülmüştür. Geriye kalanların %14,2’si, Türkiye’yi “*ait oldukları topraklar*” olarak gördüklerini ifade ederken, %11,5 ise doğrudan “*vatanım*” cevabını vermişlerdir. %7,1 de Türkiye’yi “*hep özleyecekleri ve hasret duyacakları topraklar*” duygusuyla ilişkilendirmişlerdir. Mülakatlar sırasında dolaylı olarak ifade ettikleri “Bizim vatanımız olmadı olmayacak, anavatanımızda olmayı çok istiyoruz” düşüncesi ise Türkiye-vatan arasındaki ilişkinin aslında temel gösterge biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuçlardan anlaşılacağı üzere Türkiye ve vatan kelimeleri bir araya getirildiğinde “*gurbet, özlem, ve ata toprağı*” kavramları karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Türkiye bilincinin Karadenizli Türkler arasında yaygın olduğunu göstermektedir. Ayrıca bir gün Türkiye’de olacakları umudu onlarda şimdiden Türkiye’ye karşı duygusal bir bağlılığın oluşmasına neden olmuştur. Bu duygusal bağlılık Türkiye’ya ait olma bilincini de sürekli gündemde tutmaktadır. Nitekim Faist’e (2003:273) göre de göç sadece az sayıda toplumsal ve maddi bağlantı ile bir yerden öbürüne transfer olmak değildir. Göç öncesinde mevcut olan bağlantılar bollaşır ve bunun peşi sıra göç süreçleri coğrafi olarak topluluklar arasında mübadeleler yaratmaktadır. Karadenizli Türkler’in Türkiye ile kurdukları bağlantı biçimleri bu durumu örneklemektedir.

Sürgün topluluklarda daha öncede vurgulandığı üzere önceki vatana duyulan özlem ve bağlılık, geriye dönüş duygusuyla aynı paralelde giderken, diyaspora topluluğu olma yolunda da temel bağlayıcı etken olduğu görülmektedir. Her ne kadar Karadenizli Türkler'in diyaspora sayılabilmesi için yeterli sayıda olmamasına rağmen geliştirmiş oldukları sosyal sermaye ile ilişkilerini ve Türkiye ile olan bağlarını sürekli canlı tutmaktadırlar. Örneğin, bu konuyla ilgili olarak şimdilerde Türkiye'ye geri dönme ümidinin doğması onları aynı duygu altında birleştirdiği görülmektedir. Bu konuda aktarılan bir ifade şu şekildedir:

“Eskiden olsa kimsenin birbirinden doğru düzgün haberi yoktu. Hatta Talas bölgesinde yaşayan bir grup Karadenizli Türk bile varmış. Bizimle ilgili televizyon programı yapıldıktan sonra haberdar olduk. Daha doğrusu onlar gelip bizi buldu. Şimdi ise Türkiye'ye dönmek için bakanlardan ümit aldık. Hepsi bize ülkeye alınmamız konusunda teminat verdi. Bunun heyecanını yaşamaya başladık geç de olsa. Hatta çoğu uzaktaki Karadenizli Türkler ‘aman bizi bırakmayın’ giderken diye bize sürekli haber göndermeye başladılar. Şu andaki en büyük dayanışma kaynağımız da bu duygu” (Kişisel Görüşme, 2008).

Bu noktada sürgün topluluklara atfettiğimiz bir özelliğe dikkat çekmek Karadenizli Türkler'in bu tür olaylarda yaşadıkları psikolojik ve sosyolojik deneyimi anlamak için idealdir. Buna göre korku ya da coşku anlarında grubun değerleri ve tutumları harekete geçmektedir. Bu anlar, grup üyelerini tehlikenin ya da coşkunun geldiği yere odaklamaktadır. Bu tür olayların aynı zamanda toplumun üzerinde bir çevre yarattığı da görülmekte ve oluşan bu çevrenin fiziki(coğrafi) ve ekonomik çevrenin de üzerinde olduğu görülmektedir. Oluşan sosyo-psikolojik çevrenin davranışların, ilişkilerin ve kurumların da üzerine yerleştiğini iddia etmek mümkündür. Çevrenin oluşmasında kültürü ayakta tutan değerlerin ve insanlar arasındaki iletişim ağlarının etkisinin gözden kaçırmamak gerekir ki bu ağlar bu tür durumlarda hareket geçmekte ve yeni sosyo-psikolojik çevrenin oluşmasında etkin olmaktadır. Grup dayanışması bu yeni durumlar etrafında şekillenir. Korku ve coşku dıştan içe doğru grup üzerindeki baskısını artırır ve duygusal birlikteliği ve iletişim ağlarını bunun üzerine kurar. Karadenizli Türkler bu bağlamda üç dönemin kendilerini ciddi şekilde etkilediğini belirtmişlerdir. Yukarıda da geçtiği şekliyle son dönemde Türkiye'ye dönüş umudunun onları bir araya getirmiştir. Ancak diğer dönemlerde ise *“pek bu kadar şanslı olmadıklarını aksine Türkiye’li olmanın ya da Türkiye’li Türk olarak adlandırılmanın etkisiyle bölgede yaşanan çatışmalardan fiziki ve sosyal açıdan etkilendiklerini”* belirtmişlerdir.

Ayrıca Türkdoğan'ın (2006:335) grup kimliği için kullandığı ortak bir soy ağacının olması, dil ve gelenekler, son derece yıpratıcı durumlar ve son olarak tarih duygusu ölçütlerinin Karadenizli Türkler için de Türkiye'ye ait olma şeklinde özellikle sürgün sonrası ortaya çıktığı görülmektedir.

Karadenizli Türkler, bu olayların ilkini bağımsızlık döneminde özellikle Sovyet vatandaşlığının kaybedilmesinden sonra yeni bir vatandaşlık psikolojisinin oluşturulması sürecinde yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Karadenizli Türkler, "1990'larda meydana gelen çatışmaların bu bağlamda kendilerini etkilediğini ve grup içinde dayanışma duygusunu artırdığını" ifade etmişlerdir. Ayrıca 2005 yılında hem Özbekistan'da yaşanan Andican olaylarının hem de Kadife Devrim adı verilen sürecin kendilerini etkilediğini ve dayanışmayı artırdığını ifade etmişlerdir. Özellikle Andican olaylarının "acaba bize de aynısı olur mu?" şeklinde, devrim sürecinde ise Bişkek merkezli Türkiyeli Türkler'e karşı takınılan tavırdan da fiziki olarak orada çalışan Karadenizli Türkler'in etkilendiğini belirtmişlerdir.

Tablo 28: Türkiye'de Akrabası Bulunanların Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Var	59	52,2
Yok	54	47,8
Toplam	113	100,0

Karadenizli Türkler'in Türkiye ile ilgili algılamaları öğrenildikten sonra Türkiye ile herhangi bir bağlantıları olup olmadığı merak uyandırdı. Bu bağlamda Türkiye ile bağlantılarını öğrenmeye yönelik sorulan "Türkiye'de akrabalarınız var mı?" sorusuna, ankete katılanların %52,2'si evet cevabını vermiştir. Sözlü olarak aldığımız yanıtlarda kimisinin oğlu ya da kızının ailesiyle birlikte Türkiye'de yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Halası ya da dayısının Türkiye'de yaşayanları da bulunmaktadır. Ankete katılanların %47,8'si ise Türkiye'de akrabası bulunmadıklarını ifade etmişlerdir.

Bu sonuçlar değerlendirilirken birkaç noktanın göz önünde tutulması gerekir. Bunlardan ilki Oş'ta yaşayan Karadenizli Türkler'in birçoğunun akrabalık bağlarıyla birbirine bağlı olmasıdır. Sürgünden önceki akrabalık bağları ve sürgünden sonra ise evlilikler şeklinde oluşan akrabalık bağları bunun somut göstergesidir. Bu nedenler Türkiye'de

akrabası olduğunu ifade edenlerin çoğunluk teşkil etmesi bu bağların Karadenizli Türkler'i sarmalamış olmasından ileri gelmektedir.

Mülakatlar sırasında Türkiye'de yer alan akrabaları hakkında aktarılan düşünceler ise şu şekildedir. Örneğin, bir aile oğlunu ve gelinini Türkiye'ye gönderdiğini ifade etmiştir.

“Bizim oğlana burada düğün yaptık. Gelin de yine bizim akrabalarından Karadenizli o da. Zaten farklı bir şekli olmazdı da. Nişan hazırlıklarıydı, kız istemelerdi, çeyiz toparlamaktı derken baya bir güzel geçti o dönem. Bu mutlu günün en üzücü yanı ise evlendikten sonra onları Türkiye'ye uğurlamış olmamızdır. Şimdi Türkiye'de Küçükçekmece tarafına yerleştiler. Orada yaşıyorlar. Oğlan bir fırında çalışıyor. Gelin ise tekstil sektörüne girmiş. Türkiye'ye birkaç defa gittiğimde gittik kaldık onlarda. Gayet mutlu ve huzurlular. Arada sadece birbirimizi özlemek var ki onu da cep telefonu ile aşmaya çalışıyoruz” (Kişisel Görüşme, 2008).

Bir diğer Karadenizli Türk ise daha eskilere giderek sürgün öncesinde geride kalan akrabalarından aldıkları haberlere onların yaşadıkları yerler hakkında bilgi vermiştir:

“Bizim çoğumuzun yakınları sürgün sırasında geride kaldı. Kimisinin eşi, kimisinin halası dayısı. Sonradan bir kısmından haber alabildik. Trabzon'a yerleşenler olmuş evlenerek yeniden. İstanbul'da yeni bir hayata başlayıp bizi tamamen unutanlar oldu. Büyüklerimizden dinlediğimiz kadarıyla da Rize ve Trabzon'da halen akrabalarımız yaşıyor. Hiç görmedik tanımıyoruz; ama kökenimiz oralara dayandığı için akrabalarımızın orada yaşadıklarını biliyoruz” (Kişisel Görüşme, 2008).

Yaşlı bir Karadenizli ise özlediği torunlarından dem vurarak şu ifadeleri aktarmıştır:

“Benim torunlar Türkiye'de. Fırsatım olsa da bende yerleşsem yanlarına. Bu yaşa kadar buralarda yaşadık. Durmadan çalıştık, çabaladık bir şeyler yapalım dedik ama hep yerimizde saydık. Artık rahat yaşamak istiyorum. Bu yaştan sonra rahat yaşamak benim de hakkım sanırım” (Kişisel Görüşme, 2008).

Üniversiteyi kazanan oğlu Türkiye'ye giden bir anne ise hem oğlunu çok özlediği zamanlar olduğunu hem de bir fırsatın çıkıp da yanına yerleşmek istediklerini ifade etmiştir:

“Benim oğlum Türkiye'de. İzmir'de üniversite okuyor. Tatillerde geldiğimde muhakkak Türkiye'den bir şeyler getiriyor bize. Çok özlüyoruz onu, ama okusun hayatını kurtarsın. Fırsat olsa da biz de yanına yerleşsek daha güzel olurdu” (Kişisel Görüşme, 2008).

Resim 32. Karadenizli Türk Aile: Oğullarının İzmir’de olduğunu ve kendisini çok özlediklerini ancak hayatını kurtarmasını bakımından da oldukça mutlu olduklarını ifade etmişlerdir.(Yaşar, Fadime, Duriye, Munise Karmiloğlu)

İzmir’de üniversite okuyan gence ulaştığımızda kendisine Türkiye’de olmanın nasıl bir duygu olduğu, kendini nasıl hissettiği ve yabancılık çekip çekmediği konusunda yanıtlar almaya çalıştık. Mülakat sırasında kendisinden şu bilgiler alınmıştır.

“Türkiye’de olmak güzel bir duygu, ilk Türkiye’ye geldiğimde etrafımdaki insanlar Türkçe konuştuklarında kendimi çok farklı hissettim. Garip karşıladım ama sonradan alıştım. Özellikle üniversite okumayı çok istiyordum, ilk başlarda zor geldi Türkiye’de okumak ama şimdi alıştım. Türkiye’de problemlerin genelde maddi oluyor ve aileden uzak kalma. Onların dışında pek fazla bir problemim yok. Arkadaşlarımla aram çok iyi, burada birçok yeni arkadaş edindim. Ailemle her burs yattığından yani ayda bir-iki defa görüşebiliyorum onlarda arıyorlar” (Kişisel Görüşme, 2008).

Aktarılanlardan da anlaşılacağı üzere Karadenizli genç, ilk başlarda zor gelmesine rağmen Türkiye’ye zamanla uyum sağladığı ve Türkiye’de yaşamaya alıştığı görülmektedir. Problemler konusunda en yoğun olarak ekonomik sıkıntısı olduğunu ifade eden genç ailesinden uzak kalmanın onda oluşturmuş olduğu özlem ve hasret psikolojisinin de kendini etkilediğini söylemiştir. Özellikle arkadaşlar konusunda oldukça şanslı olduğunu ifade eden genç, üniversite okumanın kendisi için büyük bir fırsat olduğunu da sözleri arasında belirtmiştir.

Tablo 29: Akrabaların Türkiye’de Yaşadıkları Şehirlerin Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
İstanbul	27	23,9	45,8
İzmir	3	2,7	5,1
Ankara	5	4,4	8,5
Trabzon	15	13,3	25,4
Rize	9	8,0	15,3
Toplam	59	52,2	100,0
Cevapsız	54	47,8	
Toplam	113	100,0	

Karadenizli Türkler’in Türkiye’deki akrabaları belli bölgelerde toplanmıştır. Daha öncede ifade edildiği gibi çeşitli amaçlarla oraya göç etmiş olanlar mevcut olduğu gibi sürgün öncesinde kaybettiği akrabaları olanlar da, hiç görmedikleri ama var olduklarına inandıkları Rize ve Trabzon’daki akrabaları olanlar da mevcuttur. Örneğin bu bağlamda “Rize-Fındıklı’da dayılarının yaşadığını” ifade eden Karadenizli Türk, ayrıca “1989 yılında İstanbul’da Sarıyer’de akrabalarıyla buluştuğunu” da eklemiştir.

Türkiye’de akrabaları yaşayanların şehir olarak nerde yaşadıklarına bakıldığında ise oransal olarak %45,8’i İstanbul’da, %25,4’ü Trabzon’da ve %15,3’ünün de Rize’de yaşadıkları görülmüştür. Ayrıca geri kalanların %5,1’i İzmir ve %8,5’i Ankara’da yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta her ailede ortalama en az 4 kişi ile anket yapıldığından sonuçların da bu bağlamda okunması gerektiğidir.

Tablo 30: Türkiye’den Getirilen Eşya/Malzeme ve Diğer Ürünlerin Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Yöresel ürünler	4	3,5	11,1
Yöresel giysiler	8	7,1	22,2
Ev eşyaları	5	4,4	13,9
Resim ve fotoğraflar	10	8,8	27,8
Süslük şeyler (kilim,halı,çiçek,vs)	9	8,0	25,0
Toplam	36	31,9	100,0
Cevapsız	77	68,1	
Toplam	113	100,0	

Karadenizli Türkler’in Türkiye ile ilgili algılamaları noktasında karşımıza çıkan bir diğer nokta, imkanları olan ailelerin özellikle Türkiye’de akrabaları bulunan ailelerin Türkiye’den getirdikleri araç, gereç ya da gıda maddeleridir. Bunlar aynı zamanda Türkiye ile belli zihinsel ve pratik tutumlarla ilişki kurduklarını ve bu şekilde özlem giderdiklerini göstermektedir. Buna göre yukarıdaki sonuçlar değerlendirildiğinde bu soruyu yanıtlayanları %27,8’i “resim ve fotoğraflar”, %25’i süs eşyaları, %22,2’si yöresel giysiler, %13,9’u ev eşyaları ve son olarak ise %11,1 ise yöresel ürünler getirttiklerini belirtmişlerdir. Öyle bir imkanı olmadıklarını ifade edenler ise soruyu cevapsız bırakmışlardır. Bu oranın ise %68,1 gibi yüksek bir rakam olduğu görülür.

Resim 33. Türkiye’den Getirilen Bir Havlu: Türkiye’de okuyan çocukları Kırgızistan’a “Canım Anneme” yazılı bir havlu getirmiştir. Bu şekilde Türkiye’den getirilen şeylerin genelde küçük eşyalar oldukları görülmektedir.

Ayrıca mülakatlar sırasında “Türkiye’den daha çok küçük şeyler getirebildikleri imkanları olsa halı, kilim, hamsi, Trabzon ve Rize’den yöresel gıda malzemeleri gibi değişik şeyler getirmek isteyeceklerini” belirtmişlerdir. Ancak “hem parasal yönden

bunu yapamadıklarını hem getirmeye kalksalar bile uçağa almayacaklarını” ifade etmişlerdir. Mülakatlarda “Karadenizli Türkler’in sadece Türkiye’den değil, diğer ülkelerden özellikle Moskova’dan da köye hediye ve benzeri şeyler getirenlerin olduklarını” ifade edenlerin olduğu görülmüştür.

Sonuçlara bakıldığında ilk dikkat çeken durum, Türkiye’den getirilen ürünler ya da eşyalar noktasında herkes eşit derecede imkana sahip olmadığı gerçeğidir. Buna göre, çocukları Türkiye’de okuyanlar, çalışmak için evlenerek ya da bekar Türkiye’ye gidenler veya Türkiye’ye gezme amaçlı gelenler diğerlerine oranla Türkiye ile daha yoğun iletişim kurmaktadırlar. Bu noktada dikkatimizi çeken diğer bir durum ise Türkiye ile iletişimi daha yoğun olan kişilerde Türkiye’ye yerleşme ya da Türkiye’de yeni bir gelecek kurma düşüncesinin diğerlerine oranla daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir.

Tablo 31: Türkiye’ye Gitme Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Hiç gitmedim ama gitmek isterim	82	72,6
Bir defa gittim, ama tekrar gitmek isterim	11	9,7
Birkaç defa gittim, tekrar gitmek isterim	16	14,2
Fırsat buldukça giderim	4	3,5
Toplam	113	100,0

Karadenizli Türklerin Türkiye’ye gitme durumlarını öğrenmeye yönelik oluşturulan anket sorusunda, sadece %3,5’lik bir kesiminin fırsat buldukça Türkiye’ye gittiğini ifade ettiği görülmüştür. Geri kalanların %14,2’i Türkiye’ye birkaç defa gittiği, %9,7’inin ise bir defa gittiğini ve tekrar gitmek istediğini ifade ettikleri görülmüştür. Karadenizli Türklerin %72,6’sı ise hiç gitmediklerini ama gitmek istediklerini ifade ettikleri görülmüştür.

Mülakatlar sırasında, yaşlı kuşakta *“Türkiye’nin içlerinde hep bir özlem olarak kaldığı ve kalacağı”* ifadelerine rastlanılmıştır. Özellikle eşlerini kaybeden yaşlı kadınlardan biri, kocasının *“bu isteğini yerine getiremeden öldüğünü”* belirterek üzüntüsünü ifade etmiştir:

“Oğlum, biz nerde öyle Türkiye’ye istediğimiz zaman gidelim. Hep televizyonlardan seyrediyoruz oraları. Görmedik ama seviyorum gitmek istiyorum.

bizim bey vardı geçen senelerde vefat etti. ‘Hanım’ derdi ‘ömrümüz yetse de gidip şu ülkenin toprağına ayak basıp toprağı öpsem’ derdi. Ama nasip olmadı ona bugünleri görmek. Şimdi gitmek istiyorum bir taraftan da onu burada bu topraklarda bırakacak olmak beni üzüyor. Gençlerimiz gitsin bizim yerimize. Bir ayağımız toprakta zaten, ne kadar yaşayacağımız belli değil. Gerçi ölmeden de görsem Türkiye’yi. Bilmiyorum nasıl olacak?’ (Kişisel Görüşme, 2008).

Dikkat çeken bir diğer nokta ise Karadenizli Türkler’in tamamının Türkiye’ye gitmek istediklerini ifade etmeleri ancak çekindikleri noktaların da olmasıdır. Bir önceki mülakatta da görüldüğü gibi yaşlıların çekinceleri, gençlerin gitme konusundaki son derece kararlı istekleri ve orta kuşakta ise kimisinin gitmeyi çok istemesi kimisinin de kararsız kalması gibi durumlar ortaya çıkarmıştır.

Tablo 32: Türkiye’ye Temelli Yerleşmeyi Düşünme Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Evet	76	67,3
Hayır	3	2,7
Olabilir	13	11,5
Kararsız	21	18,6
Toplam	113	100,0

Ankette yer alan “Türkiye’ye temelli yerleşmeyi düşünüür müsünüz?” sorusuna, Karadenizli Türkler’in %67,3’ü evet cevabını verirken, %18,6’sı ise bu konuda kararsız oldukları, %11,5’inin ise olabilir cevabıyla yetindikleri görülmüştür.

Burada orta yaşın üstündekilerin topraklarını terk etme ile yeni bir ülkeye yerleşme arasındaki tedirginlikleri belirleyici rol oynamaktadır. Bunda kuşkusuz alıştıkları bir hayatı terk etmenin verdiği bir tedirginlik etkili olmaktadır. Yaşlı jenerasyonun, değişen dünyada pek fazla talepleri olmamasının da bu duruma etki ettiği varsayılabilir. Gençler ve orta yaştakilerin durumu yaşlılardan farklıdır; çünkü gençler hem iş-egitim hem de teknoloji bağlamında alternatiflerinin olacağı, orta yaştakilerin ise daha rahat bir yaşama fırsatları bulabilecekleri bir hayat beklentisi içindedirler. Bu noktada kuşaklar arasında belirgin paradigma farklılıklarının ve çatışmaların olduğu görülmektedir.

Mülakatlar sırasında bu paradigma farklılıkları kendilerini şu somut ifadelerle belirginleştirmiştir. Orta kuşak içerisinde yaygın olan kanaatler şu şekildedir:

“Rahat bir hayat kurmak bizim de hakkımız bu saatten sonra. Büyük apartmanlarda yaşamayıp, rahatça hareket etmek istiyorum. Bulaşık, çamaşır makinesi olsun,

banyo yerimiz olsun rahat banyo yapalım, tuvaletimiz lüks olsun. Ekmeğimizi fırında alalım sıcak sıcak. Tabii bu hayatların da ekonomik bir maliyeti var. O tarafını hiç düşünmek istemiyoruz şu an. Herhalde devlet bizi bir işe de yerleştirir sanırım. Devletimize güveniyoruz bu anlamda” (Kişisel Görüşme, 2008).

Aynı şekilde orta kuşağın Türkiye’ye yerleşme konusundaki temel kanaatleri gençlerin geleceklerinin kurtulması bakımından onlara öncelik verilmesi gerektiği noktasındadır:

“Gençler buralarda çok sıkılıyorlar. İşleri yok, okuyamıyorlar. Her gün kendi kendilerini hırpalıyorlar. Türkiye’ye biz gidemesek bile onlar gitseler de hayatlarını kurtarsalar. Okumak isteyenler okur, çalışmak isteyenlerde hem çalışır hem okur. Bizim bu yaştan sonra Türkiye’ye yerleşmemiz çok önemli olmayabilir; ama onların yerleşmesi daha önemli” (Kişisel Görüşme, 2008).

Yaşlıların temel düşüncesi gidip gitmeme konusunda toplu halde ne karar verilirse ona uyulacağı yönündedir. Her ne kadar alıştıkları hayatları bırakmak istemeseler de oğlu, torunu ya da kızı Türkiye’ye yerleştiğinde yalnız buralarda hayatın bir anlamı olmayacağı noktasında hem fikirdirler.

Yaşanılan yerdeki simgeler ve mekanlar, düzenli bir ilişkiler ağı oluşturur ve genelde sorgulanmadan yaşanılan bir alışkanlıklar zincirinin doğmasına neden olur. Bireylerin bu şekilde yarattıkları davranış kalıpları, aynı zamanda toplumsal kimliğine de yansır. Bu bağlamda toplumsal kimlik, yaşanılan mekanda güvenin ve alışkanlığın adı olur. Kuşkusuz, bahsi geçen mekan ve simgeler, aynı zamanda kültür ve gelenek formlarıdır. Doğa ile iç içe olma, evlerin tekil ve geniş mimarisi, bahçe ve çevre düzenlemeleri başta olmak üzere bütün fiziki öğeler, bu toplumsal kimliğin içeriğini oluşturur. Bu nedenle yer değiştirme, salt anlamıyla mekan değiştirme ya da alışılmış toplumsal bağlardan kopma olarak yorumlanmamalı, aksine bir kimlik bunalımı olacak biçimiyle okunmalıdır. Karadenizli Türkler’i, Türkiye’ye yerleştikten sonra bekleyecek önemli sorunlardan birisi bu durumla ilişkilendirilebilir. Özellikle orta yaşın üstündekilerin yaşayacağı sıkıntıların boyutları bu bağlamda büyük olacaktır. Çünkü bahsi geçtiği şekilde oluşan toplumsal kimliklerin tarihi ne kadar eskiye dayanırsa, yaratacağı etki de o derece büyük olmaktadır.

“Oğlum inanır mısın bu yaşa geldim, şu ana kadar ara ara aklıma geliyordu bir gün Türkiye’ye yerleşmek fikri; ama hiç bu kadar yakın olmamıştık bu fikre. İş ciddiye binince şimdi daha farklı düşünmeye başladım. Şimdi buradan kalkıp gitmek çok zor geliyor bana. Hem eşimi mezarı da burada. Onu da bırakmak istemiyorum. Açıkçası ne yapacağımı da şaşırdım. Gitmesek ayrı bir dert gitsek bu da ayrı bir dert; ama gençler gitsin kurtarsın hayatlarını. Gerçi onlar gittikten sonra da

buralarda tek başımıza ne yaparız o da ayrıca düşündürüyor bizi” (Kişisel Görüşme, 2008).

Yaşlıların kaygıyla karışık bu kararsızlıkları bir başka mülakat sırasında farklı bir şekilde yansıtmıştır:

“Buraları gördün bak etrafa. Her ne kadar yeşil olmasa da istediğim gibi temiz hava var, ineklerim hayvanlarım var. Türkiye’ye nereye yerleştirecekler bizi. Karadeniz bölgesinde bir yer olursa çok memnun olurum; ancak büyükşehirde yaşayamam. Beni yayla gibi bir yere yerleştirtsinler. Ben sevmiyorum öyle büyük apartmanları. Özbekistan’da kızım var. Arada oraya gidiyorum. Koca bir apartman 5 katlı. Evde yatarken bile kendimi rahat hissetmiyorum. İçim sıkılıyor fazla kalamıyorum orda zaten. Hemen dönüyorum buraya. Görüyorsun burada bile açık havadar bir yerde yatıyorum. Şimdi Türkiye’de de böyle bir apartmana yerleşirsek benim halim nice olur. Dayanamam, hem ineklerimi, tavuklarımı bırakamam. Hem hep parçalanmışız ayrı ayrı yerlere. Kızım, oğlum, damadım torunlar. Bizi nasıl bir araya getirecekler?” (Kişisel Görüşme, 2008).

Kaygılar değişik şekillerde kendini göstermektedir. Alışkanlıklar, doğayla iç içe olma gibi durumlar bu kaygıların temel sebepleri olduğu gibi parçalanmış ailelerin tekrar bir araya toplanıp toplanamayacağı da temel kaygılar arasında yer almaktadır. Gençlerin kaygıları ise daha farklı bir boyutta karşımıza çıkmaktadır. Gençlerin temel kaygıları iş bularak ekonomik sıkıntılardan kurtulma ve her gencin bugün kullandığı imkanlardan kendilerinin de yararlanmak istemeleridir.

“Buradan bir şekilde kurtulalım da nasıl olursa olsun. Artık yaşamak istemiyoruz burada. İş yok, güç yok. Doğru düzgün arkadaşımız da yok kendimiz dışında. Sen bakma herkesin memnun olduğuna. Burada Kırgızlar, Özbekler çok da sevmezler bizi, istemezler. Gitsek hemen yerleşirler yerlerimize. Çok da umurumuzda olmaz yani, bir şekilde Türkiye’ye gidelim de başka şey istemeyiz” (Kişisel Görüşme, 2008).

Bütün bu tutumlar bir arada düşünüldüğü zaman Türkiye’ye yerleşmenin kuşaklar arasında oluşturduğu paradigma farklılıkları açıkça görülmektedir. 2008 Eylül ayında bir grup Karadenizli Türk T.C. hükümetinin davetiyle Türkiye’ye geldi. Türkiye’ye gelişlerinde Ankara’da Dışişleri Bakanı başta olmak üzere birçok bakanla birebir görüşmeler yaptılar. Bu görüşmeler sırasında Türkiye’ye dönüşleri sırasında bütün yasal ve hukuki düzenlemelerin yapılacağı noktasında söz aldılar. Görüşmeler sırasında daha çok Karadeniz Bölgesi’ne yerleşmek istediklerini dile getiren Karadenizli Türkler bu konuda kendilerine gösterilecek her türlü yardımdan memnuniyet duyacaklarını belirtmişlerdir. Ayrıca mülakatlar sırasında edinilen izlenimlerde Türkiye’ye yerleştiklerinde burada nasıl bir arada yaşıyorlarsa, orada da bir arada bulunup kendi mahallelerini oluşturacakları duygusunu gütmektedirler.

Resim 34. Karadenizli Türkler Türkiye’de Ali Babacan İle Birlikte: Karadenizli Türkler Dış İşleri Bakanı ile görüştiklerinde Kırgızistan’da yaşadıkları sıkıntılar başta olmak üzere Türkiye’ye dönem beklentilerini ve isteklerini aktarmışlardır.

Tablo 33: Türkiye’de Yerleşilmek İstenilen Yerin Niteliği Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Büyükşehirlere	24	21,2
Şehir ya da Kasabalara	14	12,4
Köye	30	26,5
Herhangi Bir Yere	31	27,4
Diğer	14	12,4
Toplam	113	100,0

Yukarıdaki soruya paralel şekilde, Karadenizli Türkler’e “nereye yerleşmek istedikleri” sorulduğunda alınan cevapların %27,4’ü “Türkiye’de herhangi bir yer olabilir” şeklindedir. Karadenizliler’in temel amaçları Türkiye’ye yerleşmek olduğunda yerleşecekleri yerin neresi olması gerektiği onlar açısından pek bir önem ifade etmemektedir. Diğer oranlara bakıldığında %26,5 gibi yüksek bir oran ise Türkiye’de köyde bir yere yerleşmek istediklerini özellikle de yeşili çok ve Karadeniz taraflarında bir yerlere yerleşmek istediklerini belirtmişlerdir ki daha öncede ifade edildiği gibi bakanlarla yaptıkları görüşmelerde de bu durumu açıkça ifade etmişlerdir. Bu anlamda Karadenizli Türkler’in özellikle yaşlı olanların çoğunun köy hayatını aynen Türkiye’de de devam ettirmek istediklerini ifade ettikleri görülmüştür.

Türkiye’de kent içine yerleşmek isteyenlerin oranı da hayli yüksektir. Bu oran %21,2’dir. Kente yerleşmek isteyenlerin büyük bir kısmı da sözlü olarak İstanbul, İzmir, Antalya gibi büyükşehirlere yerleşmek istediklerini ifade etmişlerdir. Büyükşehirlere yerleşmek isteyenlerin de çoğunun şehrin rahatlığında ve imkanlarından yararlanma amacıyla bu tercihte bulduklarını ifade ettikleri görülmüştür. Kasabaya yerleşmek isteyenler ise %12,4 civarında kalmıştır.

Mülakatlar sırasında İzmir’e yerleşmek isteyenlerin *“burayı kendilerine daha yakın gördüklerini ve daha çok sevdiklerini”* ifade ettikleri görülmektedir. Bunu ise *“evlerin daha güzel olması, bahçelerinin olması, meyve ve sebze gibi ürünleri yetiştirme imkanlarının bulunmasına”* bağlamışlardır. Aynı şeyi Doğu Karadeniz Bölgesi için Trabzon ve Rize için de ifade edenler olmuştur. Özellikle *“Türkiye’ye geldiklerinde hayvancılıkla uğraşacakları bir yere yerleşmeyi düşündüklerini”* ifade edenler genelde yaşlı kuşağın olduğu görülmüştür. İstanbul’u rahatlığı için sevip yerleşmek isteyen olduğu gibi *“sokaklarının dar olduğunu ve apartmanların her güzelliği yok ettiğini”* söyleyerek sevmedikleri söyleyenler de mevcuttur. Ayrıca Ankara için ise *“kupkuru yer, denizi yok ve evler bahçeli değil”* şeklinde yerleşmek istememelerinin nedenlerini ifade etmişlerdir.

Tablo 34: Türkiye’ye Yerleşmenin Sorunları Çözeceğine Dair Duyulan İnanç Durumu Dağılımı

Türkiye’ye yerleşmenin sorunlarımızı çözeceğine	Sayı	Yüzde
İnanıyorum, çünkü orası baba topraklarımız. Her türlü rahat ve huzurlu olacağımıza inanıyorum	25	22,1
İnanıyorum, çünkü buradan daha iyi hayat şartlarına sahip olacağımıza inanıyorum	10	8,8
İnanıyorum, çünkü burada her an korku ile yaşamaktansa orada korkum olmadan yaşamak isterim	2	1,8
İnanıyorum, çünkü çocuklarımızın geleceği için orada olmak neden olmasın.	41	36,3
İnanmıyorum, çünkü buradaki hayat şartları iyileştirilirse burada yaşamaya devam ederiz	5	4,4
İnanmıyorum, çünkü burası vatanım. Buradan ayrılmak bana zor gelir	3	2,7
İnanmıyorum, çünkü burada yaşamaya alıştım. Diğer yerler bana yabancı gelir	14	12,4
İnanmıyorum, çünkü burada olduğu gibi gideceğimiz yerde de sorunlar yaşayacağımıza inanıyorum	13	11,5
Toplam	113	100,0

Daha önceki soruya paralel olarak sorulan “Türkiye’ye yerleşmenin sorunlarınızı çözeceğine inanıyor musunuz?” sorusuna ise, ankete katılanların ortalama %69’u ‘*inanıyorum*’ cevabını vermişlerdi. Temel gerekçelerini ise; %36,3 “*çocuklarımızın geleceği için orada olmak neden olmasın*”; %22,1’i “*orası baba topraklarımız. Her türlü rahat ve huzurlu olacağımıza inanıyorum*” şeklinde temellendirmişlerdir. %8,8’i “*buradan daha iyi hayat şartlarına sahip olacağına*” inanırken, %1,8 ise “*burada her an korku ile yaşamaktansa orada korkum olmadan yaşamak isterim*” cevabını belirtmişlerdir. Çocukların gelecek seçimleri için Türkiye’yi tercih etmek, aslında hem “*inanıyorum*” hem de “*inanmıyorum*” cevabını verenlerin ortak beklentisini oluşturmaktadır.

Ankete katılanların %31’i ise ‘*inanmıyorum*’ cevabını vererek bu cevaplarını değişik şekillerde gerekçelendirmişlerdir. Örneğin, bunların %12,4’ü “*Burada yaşamaya alıştım. Diğer yerler bana yabancı gelir*” şeklinde; %11,5’i ise “*Burada olduğu gibi gideceğimiz yerde de sorunlar yaşayacağımıza inanıyorum*” şeklinde

temellendirmişlerdir. Her iki cevaba da bakıldığında, daha önce bahsi geçen kimlik bunalımının buraya yansımış olduğu görülmektedir. Son olarak ise %4,4 “*Buradaki hayat şartları iyileştirilirse burada yaşamaya devam ederiz*” ve %2,7 ise “*Burası vatanım, buradan ayrılmak zor gelir*” cevabını vermişlerdir.

Tablo 35: Türkiye ve Dünya İle İletişim Biçimleri Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Televizyon	16	14,2
Dergi ve gazete	4	3,5
Çevreden duyduklarım	3	2,7
Şehre gidip gelenler aracılığıyla	2	1,8
Şehir dışından gelenler aracılığıyla	6	5,3
Cep telefonu	2	1,8
Cep telefonu, radyo, televizyon	44	38,9
Cep tel., radyo, tv, buraya dışarıdan gelenler aracılığıyla	36	31,8
Toplam	113	100,0

Ankette yer alan; “Türkiye ve dünya ile iletişiminizi nasıl sağlıyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar şu şekilde sıralanmıştır. Türkiye ve dünya ile sadece televizyon ile iletişim kurduklarını söyleyenlerin oranı %14,2’dir. İletişimlerini cep telefonu, radyo ve televizyon ile kurduklarını söyleyenlerin oranı ise %38,9 ile ankete katılanların en yüksek oranını oluşturmaktadır. Türkiye ve dünya ile iletişimlerini “cep telefonu, radyo, televizyon, buraya dışarıdan gelenler aracılığıyla” kurduklarını ifade edenlerin oranı ise %31,8 ile ankete katılanların diğer yüksek oranını oluşturmaktadır. Dergi ve gazete gibi yazılı iletişim araçlarından takip edenlerin sayısının oldukça düşük olduğu görülmüştür.

Burada dikkat çekilmesi gereken noktalardan birisi Karadenizli Türkler’in hemen hemen hepsinin evinde 2003 yılından beri uydu ve çanak anten sistemi bulunmaktadır. Bu sayede Türk televizyonlarını istedikleri gibi seyredebildikleri görülmektedirler.

Resim 35. Türkiye İle İletişim Biçimleri: Karadenizli Türklerin yaşadıkları hemen her evde 2003 yılında beri uydu anten bulunmaktadır. Bu şekilde hem Türk televizyonlarını hem de yerel televizyonları kolaylıkla seyredebilmektedirler. Bu yüzden Türkiye’den her dakika haberleri bulunmaktadır.

Tablo 36: Türkiye TV Kanallarını Seyredebilme Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Evet	107	94,7
Hayır	6	5,3
Toplam	113	100,0

Karadenizli Türkler’in televizyon seyretme alışkanlıkları ile ilgili sorulara alınan yanıtları ise şu şekilde sıralamak mümkündür. Örneğini bu konuda ilk olarak yönelttiğimiz “Türkiye televizyon kanallarını seyredebiliyor musunuz?” sorusuna ankete katılanların %94,7’si Türk televizyonlarını seyredebildiklerini ifade etmişlerdir. 2003 yılından beri hemen hemen bütün evlerde uydu anten sistemi vardır ve rahatlıkla Türk televizyonları seyredebilmektedirler.

Tablo 37: Türkiye Tv Kanallarını Seyretme Sıklığı Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Her gün	67	59,3
Haftada dört beş gün	24	21,2
Haftada bir iki gün	16	14,2
Hiç seyretmem	6	5,3
Toplam	113	100,0

Ne Sıklıkla Türkiye televizyon kanallarını seyrettikleri konusunda yöneltilen soruya %59,3'ü her gün cevabını verirken, geri kalan %21,2 ise haftada dört beş gün, %14,2 ise haftada bir iki gün Türk televizyonlarını seyrettiklerini ifade etmişlerdir. Sonuçlardan anlaşılacağı üzere Karadenizli Türkler hemen her gün Türk televizyonlarını seyredebilmektedir.

Resim 35. Televizyon Evlerin Baş Köşesinde: Hemen her evde aynı şekilde büyük boy televizyon bulunmaktadır. Ayrıca televizyon dışında her evde Vcd yada Dvd player bulunmaktadır.

Tablo 38: Hangi Tür Programları Seyrettikleri Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Dizi ve filmler, eğlence programları, yerel Tv programları	42	37,2
Dizi ve filmler, yerel Tv programları	17	15,0
Dizi ve filmler, yerel Tv programları, Türkiye belgeselleri	9	8,0
Eğlence programları, yerel tv programları	14	12,4
Haber programları, eğlence programları, dizi ve filmler	31	27,4
Toplam	113	100,0

Karadenizli Türkler'in televizyon seyretme alışkanlıklarıyla ilgili olarak yöneltilen bir diğer soruda "hangi programları seyrettikleri" konusu merak edilmiştir. Bu bağlamda verilen yanıtlar ise şu şekilde sıralanmıştır. Ankete katılanların en yüksek oranı %37,2 ile "dizi ve filmler, eğlence programları, yerel televizyon programları" cevabını vermişlerdir. Geriye kalanların %27,4'ü ise "haber programları, eğlence programları, dizi ve filmler" cevabını verirken, %15,0 "dizi ve filmler, yerel televizyon programları", %12,4 ise "eğlence programları, yerel televizyon programları" cevabını vermişlerdir. Sonuçlardan anlaşıldığı üzere Karadenizli Türkler'in sıklıkla seyrettikleri programlar dizi-filmler ve yerel televizyon programlarıdır. Sonuçları mülakatlarla değerlendirmeden evvel iki noktaya dikkat çekmekte fayda vardır.

Bu noktalardan ilki Karadenizli Türkler'in Türkiye'den yayın yapan yerel televizyonları özellikle Karadeniz Tv'yi sıklıkla izledikleri gerçeğidir. Bir diğer nokta ise Türkiye ile Kırgızistan arasındaki 3 saatlik farkın programları takip etmekte sıkıntı yaşattığıdır. Ancak günlük yayın akışı sırasında dizilerin sıklıkla takip edildikleri akşamları ise eğlence programlarının seyredildiği görülmektedir. Türk dizilerinin seyredilme gerçeği sadece Karadenizli Türkler'e özgü olmamakla birlikte hem Özbek hem de Kırgız televizyonlarında Türk dizilerinin sürekli yayınlandığı ve tiryakileri bulunduğu görülmektedir. Örneğin, Büyük Yalanlar, Aliye, Haziran Gecesi, Kurtlar Vadisi vs gibi dizilerin sürekli seyredildiği görülmektedir. Özellikle Türkiye'de olduğu gibi diziler cinsiyete göre takip edilmektedir. Gençler ve orta yaş erkekler "Kurtlar Vadisi" dizisini takip etmektedirler. Kadınların ise "Aliye" isimli dizinin sıkı fanatikleri olduğu görülmüştür.

Yapılan mülakatlar sırasında bu konuyla ilişkili olarak aktarılan ifadelerde de bazı tv kanallarının ve bazı programların daha fazla seyredildiği görülmüştür. Örneğin bayanların bir kısmı “*Sabah Sabah Seda Sayan*” programını hiç kaçırmadıklarını ifade etmişlerdir. Seda Sayan’ın kendilerine “*çok samimi geldiğini*” ifade eden Karadenizli hanımlar, Seda Sayan’ın “*yardıma muhtaç insanlara yardım etmesini oldukça takdir ettiklerini*” de ifade etmişlerdir.

Türk dizileri ise ikinci sırada seyredilen programlar arasındadır. “*Aliye, Haziran Gecesi ve Büyük Yalanlar isimli diziler başta olmak üzere hemen hemen bütün Türk dizilerini seyrettiklerini*” ifade eden Karadenizli Türkler, “*bu dizilerde anlatılan hikayelerin kendilerine çok samimi geldiklerini ve sırf bu samimiyetten dolayı kendilerini içine çektiğini*” belirtmişlerdir.

Karadenizli Türkler’in televizyonla ilgili pek çok algılama biçimleri ve televizyonda gördükleri durumların tutumlarını etkileyen yönleri vardır. Örneğin mülakatlar sırasında yaşlı bir Karadenizli kadın Türk Tv’lerindeki programları seyrederken birkaç olayın kendisini çok etkilediğini ifade etmiştir.

“Oğlum ben sürekli televizyon seyredirim. Ama seyrederken ekmeğe ve israf olayını gördükçe içim gidiyor. Tv’de Türkiye haberlerini seyrediyorum bazen. Ekmeklerin israf edilmesini içime sığdıramıyorum. Sırf bu yüzden oturup ağladığım zamanları hatırlıyorum. Ekmek kutsaldır bizce biliyorsun. Sırf ekmeğin kutsallığını anlatmak için size bir olay anlatayım. İhtiyarın biri günün birinde yolda yürürken yerde küçük bir ekmeğe kırıntısı görüyor. Çevredeki insanların buna aldırmadığını fark ediyor. Kırıntının yanına gidip kimse basmasın diye yanında duruyor. Daha sonra çözümü etrafını çevirmekte buluyor. Etrafını çevirince ise kimse üzerine basmıyor ve yanından geçiyor. Daha sonra ihtiyar içi rahat bir şekilde oradan uzaklaşıyor. İlerleyen günlerde geri geldiğinde ise çevirdiği yerin içinin altınla dolu olduğunu görüyor. Ekmek bu kadar kutsal ve önemliyken Türk televizyonlarında bu tür haberleri görünce çok üzülüyorum” (Kişisel Görüşme, 2008).

Kuşkusuz Karadenizli kadının televizyonlardan gördüğü kadarıyla da olsun, ekmeğe karşı duyduğu bu saygı kuşkusuz daha önceki hayat şartlarından gelmiş olsa gerektir. Çünkü Kolhozlarda çalışırken “*bir adet ekmeğe çalıştıklarını*” ifade ediyor. Özellikle “*ilk sürgün zamanlarında bir ekmeğe almak için akşama kadar çalıştıklarını*” belirtmiştir. Televizyonla kurdukları iletişim biçimlerinden bir diğer örnek ise bayramlarda ve özellikle mevlitlerde karşılaştıkları görüntülerdir. Bu konuyla ilgili bir diğer yaşlı Karadenizli Türk ise bu konuda televizyonda rastladıklarını şu şekilde ifade etmiştir.

“Biz sizi hiç anlamıyoruz ha. Televizyonda görüyoruz bazen mevlitleriniz oluyor. Şeker dağıtıyoruz. Burada çocuklara veriyoruz biz şekerleri. Böyle büyük baş ya da küçükbaş hayvan kesip bol yemekli bir tören olmadıktan sonra ne anlamı kaldı mevlit yapmanın. Ya da aynı şekilde kurban bayramında bir hayvan kesip hepsini kendinize alıyorsunuz. Bizde tam tersi. Hepsini fakir fukaraya dağıtırız. Hem ne kadar mal kesebilirsek bizim için o kadar iyi” (Kişisel Görüşme, 2008).

Bu durumlar Karadenizli Türklerin daha çok kutsallıklarla ilgili algılamalarını yansıtmakla birlikte Türkiye’yi televizyondan takip ettiklerini de göstermektedir. Türkiye ile ilgili kurdukları iletişim biçimlerini yansıtmaları bakımından da dikkate değerdir. Yerel televizyon kanallarının seyredilme oranı ise ayrıca dikkat çekilmesi gereken bir noktadır. Özellikle uydudan “Karadeniz Tv”yi sürekli takip eden Karadenizli Türkler, bu şekilde Batum’a ve Doğu Karadeniz Bölgesi’ne olan özlemlerini gidermeye çalışmaktadırlar. Karadeniz Tv’yi sürekli seyrettiğini ifade eden bir bayan bu konuda şu ifadeleri kullanmıştır:

“Yazın yaylaya çıkıyoruz burada da birkaç haftalığına. Torunumla inekleri alıp gidiyoruz. Karadeniz Tv’de bizim oraları seyrederken o yeşillikleri, insanları ve evleri görünce içim kaynıyor. Nasıl bir heves ve heyecan duyuyorum anlatamam. Rize’nin yaylalarını çok seviyorum. Bir gün olur da Türkiye’ye yerleşirsek ben o taraflarda bir yerlere yerleşmek istiyorum. Büyükşehirlerde kocaman apartmanlarda hayatta yaşayamam” (Kişisel Görüşme, 2008).

Tablo 39: Kendilerini Nereye Ait Hissettikleri Durumu Dağılımı

Hangi tanımlama sizin için daha uygundur?	Sayı	Yüzde
Türkiyeliyim	4	3,5
Kırgızistanlıyım	2	1,8
Önce Türkiyeli sonra Kırgızistanlıyım	19	16,8
Önce Kırgızistanlı sonra Türkiyeliyim	36	31,9
Hem Kırgızistanlı hem Türkiyeliyim	52	46,0
Toplam	113	100,0

Ankette Karadenizli Türkler’e kimliklerini tanımlamalarıyla ilgili “*hangi tanımlama sizin için daha uygundur?*” şeklinde yöneltilen soruda, kimlik tanımlamasından çok hangi ülkenin uyruğuna aidiyet duygusunun güçlülüğü vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda soruyu cevaplayanların en yüksek oranının %46 ile ‘*hem Kırgızistanlıyım, hem Türkiyeliyim*’ cevabını verdikleri görülmüştür. Geriye kalanların %31,9’u ‘*önce Kırgızistanlı sonra Türkiyeliyim*’ şeklinde kendilerini ifade ederken, %16,8’i ise bu soruya ‘*önce Türkiyeli sonra Kırgızistanlıyım*’ cevabını vermişlerdir. Kendisini sadece

'Kırgızistanlı' olarak tanımlayan %1,8 iken, sadece 'Türkiyeliyim' diyerek tanımlayanların oranı ise %3,5'tir.

Bu cevaplamalar sırasında, Karadenizli Türkler'in üç farklı algılama biçimiyle karşılaştığı görülür. Bunlardan birincisi ilk kuşak göçmelerin algılama biçimidir. Bunların üç farklı kimlik tanımlaması arasında sıkıştığı görülmektedir. Kırgızistan, Türkiye ve Batum. Genel olarak bakıldığında kendilerini tanımlarken Kırgızistanlı olmayı ilk sıraya koymaktadırlar. Bunun daha öncede bahsi geçtiği üzere çeşitli sebepleri vardır. Bir sonraki tanımlamalarında ise Batum'da yaşamış olma fikrini akıllarından geçirirken; çünkü tarihi süreçte kendilerini anlatırlarken sık sık Batum'a gönderme yapmaktadırlar, son noktada ise Türkiye kökenli olmanın onları Türkiye'ye yakınlaştırdığı görülmektedir. Ayrıca Türkiye'ye yerleşme ümidinin bu durumun oluşmasında az çok katkısı olduğunu da iddia etmek mümkündür.

Bir sonraki kuşakta ise yine iki farklı algılama ve tanımlama biçiminin karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu kuşak Kırgızistan'da doğduklarından kendilerini önce Kırgızistanlı sonra ise Türkiyeli ama her ikisine de eşit mesafeli olarak tanımlamaktadırlar. Türkiye'ye yerleşme fikri, bu kuşakta çok belirgin olmasa da bir önceki kuşağa göre daha fazla etki yarattığı görülmektedir.

Son olarak, üçüncü kuşağı oluşturan genç kuşakta ise kararsızlığın ağır bastığı görülmüştür. Her ne kadar Kırgızistan'da doğup büyümüş de olsalar, sözlü olarak ifade ettiklerinde kendilerini öncelikle Türkiyeli olarak tanımladıkları görülmektedir. Bu insanlara, gelecek bağlamında Kırgızistan anlamlı gelmemektedir. Daha önceki sorulara verilen cevaplarda az çok bu durum kendini belli etmiştir. Dolayısıyla diğer iki kuşağa göre Türkiyeli olmak fikri, bunların zihin ve algılama dünyalarında daha belirgin yer kaplamaktadır.

Tablo 40: Kültürel ve Dini Tanımlama Biçimleri Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Türk	2	1,8
Müslüman	1	,9
Kırgızistanlı Türk	11	9,7
Kırgızistanlı Müslüman Türk	92	81,4
Orta Asyalı Müslüman Türk	4	3,5
Karadenizli Laz Türk	3	2,7
Toplam	113	100,0

Bir başka kimlik tanımlama sorusunda dini aidiyetlerin de işin içerisine girdiği görülmektedir. Buna göre ankette yer alan; “kendinizi aşağıdakilerden hangisi ile tanımlayabilirsiniz?” sorusuna ankete katılanların %81,4’ü ‘Kırgızistanlı Müslüman Türk’ tanımlamasını kendilerine uygun görmüşlerdir. Bu tanımlamaların üçü de daha öncede bahsi geçtiği üzere aynı zamanda kültürel bir aidiyet ve kimlik formu olarak da anlaşılmalıdır. Bunun anlamı, Karadenizli Türkler, Kırgızistan kültürü başta olmak üzere İslam kültürü ve Türk kültürünü harmanlayarak sentez bir hayat biçimi ortaya çıkarmış olmalarıdır. Yaşadıkları coğrafya itibariyle Kırgızistan kültürü ağır basarken, dil, aile, ölüm ve düğün gibi törenleri kapsayan geleneklerinde ise Türk-İslam kültürünü yaşatmaktadırlar. Kimlik tanımlaması ile ilgili bu tür sorularda bahsi geçtiği üzere üç kuşak üzerinden farklı cevaplar alınmış ve dünya algılamaların da birbirinden farklı olduğu görülmüştür. Bu konu üzerinde biraz daha durmak gerekirse dikkat çekilmesi gereken birkaç nokta vardır.

Birinci kuşak, bir önceki sorunun değerlendirilmesi kısmında anlaşıldığı üzere ‘ilk göç eden’ ve ‘onlarla birlikte göç eden çocuklar’ını ifade etmektedir. Bu kuşak geldikleri yerde iki tür sıkıntıyla karşılaşmışlardır. Bunlardan ilki ayrıldıkları ülkede bıraktıkları hayat, diğeri ise geldikleri yerde karşılaştıkları hayat biçimidir. İkisinin de ortak noktası, ortaya çıkan durumun kültürel hayat merkezli bir probleme dönüşmüş olmasıdır. Bir tarafta getirdikleri kültürel davranışları yaşatmak istemeleri, diğer tarafta ise geldikleri ülkenin kültürel davranışlarına uyum sağlama zorunluluğu, Karadenizli Türkler’i ikili bir kültürel yapı içerisinde yaşamalarına neden olmuştur. Ancak zamanla bu kuşağın kültürlerini melezleştirerek yaşamaya alıştıkları ve varolan kültürel yapıya ayak uydurdukları görülmektedir. Kaybettikleri algılamalar ve tutumlar olduğu gibi, dil,

yemek kültürü, misafirlik, düğün ve doğum adetleri gibi yaşattıkları temel öğeler de aynı anda var olmaya devam etmiştir. Bu kuşağın Kırgızistan'daki hayatlarında belirgin sıkıntılar yaşadıklarından söz etmek mümkün görünmemektedir. Türkiye'ye dönüş yolunda tereddütlerinin olması, bunun en önemli kanıtı olarak sunulabilir.

İkinci kuşağı ise bunların çocukları oluşturmaktadır. Bu kuşak ise ilk kuşaktan farklı olarak, ilk kuşak tarafından melezleştirilmiş bir kültürün içerisinde yaşamaya başlamışlardır. İlk kuşağa göre kendi kültürlerine olan uzaklıkları gittikçe artmıştır. Buldukları yerde, ilk kuşağa göre 'yabancı' ya da 'öteki' olma gibi bir durumları mevcut olmadığından belirgin sıkıntılar yaşadıklarını söylemek mümkün değildir. Ancak ilk kuşağa göre Türkiye'ye geliş sürecinde daha istekli görüldükleri gözlenmiştir.

Son kuşağı ilk kuşağın torunları, ikinci kuşağın ise çocukları oluşturmaktadır. Bu kuşak kendi kültüründen oldukça uzak olmasına ve melezleşmiş bir kültürün içinde yaşamasına rağmen yeni bir kültürü de oluşturmaya başladığını görmek mümkündür. Bu yeni kültür içerisinde eğitim, teknoloji ve ekonomik hayat, belirgin rol oynamaya başlamıştır. Yavaş yavaş modernitenin getirdiği imkanlardan faydalanma isteği, gençleri Kırgızistan'a yabancı ya da öteki haline getirmekte, bu da yaşadıkları sorunların daha belirgin ve ciddi olmasına neden olmaktadır. Kuşkusuz yabancılaşmada, buldukları coğrafyadaki yerlilerin davranışlarının belirgin etkisi bulunmaktadır. Farklı bir bağlamda ifade etmek gerekirse fiziki çevrenin yabancı kaldığı ve sosyal çevre tarafından ise yabancılaştırılan bu kuşak, daha fazla sorun yaşamakta ve Türkiye'ye geliş sürecinde beklentileri en yüksek kesim olma özelliği taşımaktadırlar.

4.5. Karadenizli Türklerin Kırgızistan'a Uyum Süreçleri ve Sosyo-Kültürel Çevreyle Etkileşimleri

Orta Asya'nın geleceğini belirleyen en önemli olay Sovyet Rusya'nın 1989 yılından sonra çözülmeye başlaması ve 1990'lı yıllarda pek çok devletin bağımsızlıklarını ilan etmeleridir. Sovyetlerin dağılması toplumlar üzerinde en önemli etkiyi aidiyetliklerin ve kimliklerin tanımlanmasında ortaya çıkarmıştır. Sovyetler dağılışıyla birlikte pek çok ülkede kendilerini Sovyet vatandaşlığı ile güvende hisseden bireyleri meşruluğu tartışmaları bir ortamda bırakmıştır. Dolayısıyla Sovyet çöküşü aynı zamanda vatandaşlık problemini de beraberinde getirmiştir.

Vatandaşlık insan güvenliğinin en temel öğelerinden birisi olarak kabul edilmektedir. İnsanlara ait olma ve kimlik duygusu vermenin yanı sıra bireyi devletin koruması altına almakta ve birçok sivil-siyasal hakların uygulaması için yasal ortam oluşturmaktadır. Vatandaşlığı olmayanlar, vatandaş olanlara kendiliğinden açık olan bir dizi etkinliği yürütmekte zorlanırlar ya da bunları hiç bulamazlar (Dünya Mültecilerinin Durumu, 1997:225). 1991 yılında Sovyet vatandaşlığı ortadan kalktığında yaklaşık 287 milyon kişi ya yeni bir milliyete sahip olmuş ya da yeni bir vatandaşlık edinme ihtiyacı içinde kalmıştır. SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan 15 ülkede bu sorun farklı şekillerde gün yüzüne çıkmıştır.

Buna göre Karadenizli Türkler'in buldukları ülkedeki diğer topluluklarla olan ilişkilerinin anlaşılması için bu noktadan hareket etmek sonuçların anlaşılabilirliği açısından daha doğru gözükmektedir. Karadenizli Türkler'in sosyal çevresi Kırgızlar ve Özbeklerden oluşmaktadır. Oş Bölgesi Özbekistan'a yakın olması bakımından daha çok Özbek nüfusunun ağırlıkta olduğu ancak Karadenizli Türkler'in komşularının genelde Kırgızlar olduğu görülmektedir. Kızılkaya'da yaşayan birkaç ailenin komşusu Özbek'tir. Oş Bölgesi'nin geneline bakıldığında Özbeklerin genelde şehirlerde Kırgızlar'ın ise köylerde yaşadığı görülmektedir.

Kırgızistan'da bağımsızlıktan sonra bazı yerel şiddetin ön plana çıktığı ve bu bağlamda Kırgızlar'la Özbekler arasındaki bir çekişmenin dikkatimizi çektiği görülmektedir. Yaygın durum daha öncede ifade edildiği gibi Kırgızlar'ın köylü, Özbeklerin ise şehirli olduğu inancının yaygın olmasıdır. Bu durum Sovyet dönemi boyunca kendini koruyan bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden kolhozlarda ve sovhozlarda çalışanların hepsi hemen hemen Kırgız'dır veya bir şekilde topraklarından sürülen sürgün topluluklardır. Özbekler ise şehirde yaşamakta ve köyle çok sık bir bağlantı içine girmemekteydi. Bu bağlamda Özbekler, Ruslar ile şehir hayatını paylaşırlar. Bu nedenle şehirler bağımsızlık yıllarına kadar Özbek ve Ruslar'ın elindedir. Kuzey'de belirgin olmasa da Güney'de şehir ve köyler arasındaki bu ayrım daha belirgindir. Ancak Ruslar'ın nüfusu kuzey bölgesine göre daha azdır. Bu nedenle Özbek nüfus daha belirgindir. Zaten Özbekistan ile sınır olması da bu durumun oluşmasına neden olan en önemli etkenlerden birisidir.

Bağımsızlık dönemi, şehirlerin bu görüntüsünü baştan aşağı değiştirmektedir. Köylü Kırgız artık şehirli Kırgız olmak için mekan değiştirmiş, göç etmiştir; çünkü Ruslar şehri boşaltmış ve şehirde Kırgızların doldurmak istediği boşluklar oluşmuştur. Sovyet döneminde şehirdeki genel görüntü şu şekildeydi. Özbekler müstakil yer evlerinde otururken Ruslar ise dom adını verilen apartman dairelerinde yaşamaktadırlar. Dolayısıyla Ruslar gittiğinde apartman daireleri boş kalmış ve Kırgızlar direk boşalan bu yerlere yerleşmişlerdir. Ancak Kırgızlar şehir hayatına uyum sağlamakta sorunlar yaşamaya başlamıştır.

İlk zamanlar hayatları bu şekilde sürdürmeye çalışan Kırgızlar, şehirde ise Özbekler ile etkileşime girmektedirler. Zamanla Özbekler Kırgızlardan rahatsız olmaya başlamışlardır. Kırgız arabaya binerken, inerken, yolda yürürken, karşıdan karşıya geçerken Özbekler için bir problem kaynağıdır. Şehirdeki kültürel, sosyal ve ekonomik hayat Özbeklerin elindedir. Ancak şehirde sosyalleşmeye başlayan Kırgızlar bu alanlarda söz sahibi olmaya başlıyorlar. Bu değişimin kolay olmadığı ve Özbeklerin rahatsızlığının gittikçe artmaya başladığı görülmektedir. Bu durum 1991 yılından sonra ise Güney bölgesinde başlayan Özbek-Kırgız çatışmalarına kaynaklı etmiştir. İki topluluk arasındaki bu çekişme ve ortaya çıkan şiddet şehrin belirgin bir görüntüsü olmaya başlamıştır. Çatışmalar uzun bir süre devam etmiş ancak daha sonraları ortalığın sakinleştiği ancak içten içe çekişmelerin devam ettiği görülmektedir.

Türkdoğan'a (2006: 109) göre bunun arkasında yatan temel problem bir topluluğun kendini merkeze koyarak çevresini ona göre tanımlamasıdır. Türk Cumhuriyetleri'nin büyük bir kısmında bu durumun gözlenebileceğini ifade eden Türkdoğan, her topluluğun aslında ortak bir soydan ya da atadan gelmiş olsa bile sosyolojik olarak kendilerini Türk olarak kabul etmediklerini ifade etmektedir. Ayrıca çoğu zaman hakiki Türk'ün kendileri olduğu, bizleri Türk olarak kabul etmedikleri görülürken Türkdoğan'a göre bu hususun yoğun olarak kabile şuurunu millet şuurundan yüksek tutulmasından kaynaklanmaktadır. Aslında bu durumu kabile şuru olarak yorumlamak eksik olmakla birlikte her topluluğun kendine has bir kültürel kimliğinin olduğuna yapılacak vurgunun eksikliği tamamlayacaktır. Karadenizli Türkler'in de bu çekişmelerin başlangıç yılları olan bağımsızlık döneminde etkilendikleri görülmüştür. Özellikle "*Özbekistan'daki Ahıska olaylarının bir gün kendi başlarına geleceğinden*" sürekli endişe etmişler,

nitekim aynı yıllarda kapılarına bırakılan tehdit mektuplarının da bu endişelerini artırdığını ifade etmişlerdir. Ancak “birkaç yıl sonra durumun ülke şartlarına da bağlı olarak ortadan kalktığını” ifade etmişlerdir.

Mülakatlar sırasında sıklıkla “Kırgızlarla yaşadıkları problemleri geride bıraktıklarını” ifade eden Karadenizli Türkler, bugün “çoğu Kırgızlardan olmak üzere pek çok Özbek ve Tacik arkadaşları olduklarını” söylemişlerdir. Ayrıca buldukları semt aynı zamanda Kırgız ve Özbek ailelerin de oturduğu bir mahalledir. Ailelerin çoğu Kırgızlar tarafından tanınmakta ve bilinmektedir. Komşu ziyaretleri, düğün ve cenaze münasebetleriyle de birbirlerinin evlerine girip çıkan insanlar, sosyal dayanışma ve beraberlik bağlamında önemli bir görüntü çizmektedirler. Kızılkaya semtinde yaşayan Karadenizli ailelerin ise Rus komşuları bile bulunmaktadır.

Kırgızistan/Oş Bölgesi’nin genel durumu hakkında bir fikir sunmak Karadenizli Türklerin içinde buldukları sosyal ve kültürel çevreyi anlama açısından önemli bir adımdır. Çalışmanın bu kısmında Karadenizli Türklerin sosyal ve kültürel çevreleriyle girdikleri iletişim biçimleri sorgulanmıştır. Bu bölümde çalışmanın alt hipotezlerinden olan “Karadenizli Türkler, Türkiye kökenli olmayan Kırgız ve Özbeklerden kendilerini ayırtmaktadır”, “Karadenizli Türkler, Oş Bölgesi’nde yarı-kapalı bir kültürel topluluktur” önermelerinin doğrulandığı görülmektedir. Bu hipotezlerle ilişkili olduğu kabul edilen “kültürel çevreye bakış açısı, Kültürel ve sosyal çevrenin Karadenizli Türkler’e bakış açısı, Kültürel ve sosyal çevreyle diyalog, çevreyle iletişim kurma biçimleri, şehirde kendini tanımlama, şehre gitme sıklığı, şehre gidiş amacı, yaşadıkları yeri nasıl buldukları” başlıkları altında değerlendirilen sonuçlar verilmiştir.

Tablo 41: Sosyo-Kültürel Çevreye Bakış Açısı Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Onlardan pek fazla hoşlanmıyorum	5	4,4
Bizimle iyi anlaştıkları zaman onları seviyorum	59	52,2
Bizi dışladıkları için bizde onlara uzak duruyoruz	11	9,7
Onlara karşı bir kinim yok, hepsini seviyorum	38	33,6
Toplam	113	100,0

Karadenizli Türkler’in diğer yerel topluluklarla olan ilişkilerini sorgulayan 31,32,33,34 ve 35. sorularda genel olarak ortak cevaplarla karşılaşılmıştır. Örneğin, “yabancılara

bakış açınız nasıldır?” sorusuna, %52,2 gibi bir çoğunluk “bizimle iyi anlaştıkları zaman, onları seviyorum”; %33,6’lık bir kesim ise “onlara karşı bir kinim yok, hepsini seviyorum” cevabını vermişlerdir. Geriye kalanların yaklaşık %9,7’si ise “bizi dışladıkları için, bizde onlardan uzak duruyoruz.” cevabını vermişlerdir. Ayrıca geri kalan %4,4’lük bir oranda “onlardan pek fazla hoşlanmıyorum” cevabını vermişlerdir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Kırgız mahalleleriyle iç içe olan Karadenizli Türkler’in komşularıyla görünür herhangi bir sorunları bulunmamaktadır. Düğün dernek başta olmak üzere cenazeler ve diğer merasimlerde de bir araya gelebilmektedirler. Örneğin, Kırgız düğünlerine giden Karadenizli Türkler, kendi düğünlerine de Kırgızları davet etmektedirler. Cenazelerde de aynı durumun tekrarlandığı görülmektedir. Ancak genel olarak düşünüldüğünde Karadenizli Türkler’in, Kırgızlar ve Özbekler ile olan ilişkilerinde farklı algılama ve davranış biçimlerinin karşımıza çıktığı görülmektedir. Karadenizli Türklerin bu bağlamda Kırgızlarla kurdukları ilişkiler ile ilgili dikkat çekilecek noktaları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Genel olarak bakıldığında “*Kırgızlarla uzun süredir herhangi bir sorunları olmadığını ve oldukça rahat olduklarını*” ifade etmektedirler. Özellikle orta yaşın üstündekiler, geçmişte yaşadıklarıyla kıyasladıklarında “*şimdiki dönemin çok daha iyi olduğuna*” vurgu yapmaktadırlar. Ancak gençlerin aynı düşüncede olmadığı görülmüştür. Gençlere göre yaşadıkları yerde Kırgızlarla herhangi bir sorunları ve problemleri yoktur. Yaşadıkları mahallelerde Kırgız ve Özbek komşularıyla oldukça iyi ilişkiler sürdürmektedirler. Ancak “*kent hayatına girdiklerinde ilişkilerin farklı boyutlara taşındığını*” ifade etmektedirler. Özellikle gençlerle mülakatlar sırasında, “*iş hayatında Kırgızların farklı uluslara olumsuz bir bakışları olduğunu*” ifade etmişlerdir. Bunda kuşkusuz Kırgızistan’ın genel durumunun etkisi büyüktür. Toplumda paylaşılan iş, gelir, prestij ve benzeri kıt kaynaklar azaldıkça yerli ve yabancılar arasındaki rekabet ve mücadele daha da sertleşmektedir.²⁶ Bu nedenle köy hayatı normal seyrinde devam ederken, şehir hayatı Karadenizliler için dışlanma sebebi olmaktadır; çünkü Karadenizlilerin iş ve gelir isteğini, Kırgızlar hayat alanlarına müdahale olarak yorumlamaktadırlar. Bu nedenle genç Karadenizliler “*Kırgızistan’da iş dünyasında tutunmanın zor olduğunu*” söylemektedirler. Türkiye’ye dönüş yolunda da en çok “*bu*

²⁶ Göçmenlerin yaşadıkları bu tür sıkıntılar için daha ayrıntılı bilgi için bkz. Kadir Canatan; Göçmenlerin Kimlik Arayışı, Endülüis Yayınları, İstanbul, 1990.

durumdan kurtulacaklarına” sevinmektedirler. Canatan’a (1990:32) göre toplumda paylaşılan iş, gelir, prestij ve benzeri kıt kaynaklar azaldıkça yerli ve yabancı arasındaki rekabet ve mücadele daha da sertleşmektedir. Dolayısıyla bu tespit, Karadenizli Türkler’in içlerinde bulunduğu durumu özetler niteliktedir. Özellikle köy hayatı normal giderken şehir hayatı dışlanma sebebi olmaktadır.

Karadenizli Türkler, Özbekler ile ilişkiler konusunda ise farklı bir noktaya dikkat çekmektedirler. “*Özbeklerin komşuluk ilişkilerinde iyi olduklarını ancak çoğu zaman, arkalarından fazlasıyla olumsuz düşünceler sarf ettiklerini*” ifade etmişlerdir. Özellikle “*içten pazarlıklı olduklarını ve arkayı döndüğünde, arkayı kollamak gerektiğini*” söylemişlerdir.

Tablo 42: Sosyo-Kültürel Çevrenin Karadenizli Türklere Bakışı Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Bizden hoşlandıklarını pek söyleyemem	20	17,7
Bizi sürekli dışlıyorlar	9	8,0
Buraya ait olmadığımızı hissettiriyorlar	5	4,4
Şu ana kadar ciddi anlamda yaşadığımız bir problem yok	79	69,9
Toplam	113	100,0

Çalışmanın Karadenizli Türkler’in soysal çevreleriyle olan iletişimlerini ilgilendiren diğer bir soruda ise yabancıların Karadenizli Türkler’e bakış açısı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde bir önceki soruya benzer şekilde Karadenizli Türkler’in gözünden yabancıların onlara nasıl baktığı sorgulanmıştır.

Bu bağlamda ankete katılanların %69,9’u “*şu ana kadar ciddi anlamda yaşadıkları bir sıkıntılarının olmadıklarını*” ifade etmişlerdir. Ancak bahsettikleri bu dönemi “*1994 yılından bugüne kadar geçen süre olarak algılamamız gerektiğini*” ifade etmişlerdir; çünkü daha öncesinde “*hem ekonomik hem de etnik anlamda büyük sorunlarla karşılaştıklarını*” belirtmişlerdir. Özellikle “*1991-1993 yıllarında, bölgede yaşanan yerel çatışmalarda kendilerinin de etkilendiklerini*” söylemişlerdir. Karadenizli Türkler’in %17,7’si ise “*bizden pek hoşlandıklarını söyleyemem*” cevabını vermişlerdir. %8 ise sürekli olarak dışlandıklarını belirtmişlerdir. Karadenizli Türkler’in yaşadıkları yerlerde yabancılarla olan diyalogunu betimlemesi bakımından bir olayı nakletmekte fayda vardır.

“Köyde sigara almak için bir Karadenizli Türk ile birlikte bir dükkana gittik. Akşamları Kırgızistan’ın güvenilir olmadığı yolunda birçok kişiden sözlü olarak örnekler dinlemiştik. Hele yabancı olduğun anlaşıldığında başına geleceklere konusunda herhangi bir kestirim yapabilinmesi konusunda telkinlere maruz kalmıştık. Köydeki ikinci akşamımızda dükkana gittik. İçeri Karadenizli Türk girdi, biz arkada kaldık. Çevrede bakışların bizi süzdüğünü hissediyorduk. Yabancı olduğumuz fark edilmişti. Dükkanda hafif sarhoş biri vardı. Bizi kolumuzdan tuttu, ağzında bir şeyler geveliyordu. Bizim ısrarla kurtulmak istememize rağmen kolumuzu kurtarmak mümkün değildi. Karadenizli Türk durumu fark edip yanımıza geldi ve adamı bir kenara itti. “Onlar yabancı değil bizden” demesiyle adamın yanımızdan uzaklaşması ve diğer bakışların da üzerimizden gitmesi bir anda oldu. Karadenizli Türkler’in köyde tanındıkları ve yabancı olarak kabul edilmeyişlerini deneyimlediğimiz bu olayla da fark etmiş olduk” (Kişisel Görüşme, 2008).

Tablo 43: Sosyal ve Kültürel Çevreyle Diyalog Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
İş durumundan dolayı, mecburi olarak görüşüyorum	12	10,6
Aile dostu yabancılarla ailecek sık sık görüşüyoruz	77	68,1
Arasına görüştüğüm yabancı arkadaşlarım var	6	5,3
Sık sık görüştüğüm yabancı arkadaşlarım var	13	11,5
Kırgızistanlı hiç kimse ile görüşmüyorum	2	1,8
Diğer	3	2,7
Toplam	113	100,0

Daha önceki iki soruya paralel olarak sorulan “*yabancılarla diyalogunuz konusunda ne söyleyebilirsiniz?*” sorusuna %68,1’lik bir çoğunluk aile dostları ve komşuları olduğunu, bu nedenle Kırgız ve Özbekler ile sık sık görüştiklerini ifade etmişlerdir. Görüşmelerin büyük bir çoğunluğunun ise düğün ve ölüm törenlerinde gerçekleştiğini söylemişlerdir. Ayrıca %10,6’lık bir dilim iş durumundan dolayı mecburi olarak görüştiklerini ifade ederken, %5,3 ise arasıra görüştikleri yabancı arkadaşları olduğunu ve bu şekilde onlarla iletişim kurduklarını ifade etmişlerdir.

Karadenizli Türkler’in yabancılarla etkileşimleri sırasında pek çok noktada etkilendikleri ve çevrelerini etkiledikleri görülmektedir. Dil, düğün-ölüm gibi törenler, giyim-kuşam, yemek alışkanlıkları, isim koyma alışkanlıkları gibi pek çok durumda melez bir kültürel desenin ortaya çıktığını iddia etmek mümkün görünmektedir. Bunları sıralamak gerekirse mülakatlar sırasında karşımıza şu durumların çıktığını ifade etmek mümkün.

İlk olarak Karadenizli Türkler'in yaşadıkları yerde belirgin bir dil ortaklığı oluşturdukları görülmektedir. Örneğin, Karadenizli Türkler'in yaşlı kesiminin okuma yazma bilmedikleri halde, Türkiye Türkçesi'nin yanında konuşarak birkaç dili öğrendikleri görülmektedir. Bu diller Kırgızca, Özbekçe, Kazakça, Rusça ve az olmakla birlikte Tacikçe'dir. Tacikçe'yi az öğrenmelerinin nedeni ise bu dilin farsça ağırlıkta olması ve bu nedenle öğrenilmesinin oldukça zor olmasıdır. Karadenizli Türkler'in hemen hepsi Kırgızca ve Özbekçe'yi çok iyi bilmektedir. Rusça'yı da bilenlerin çok olmasına rağmen genelde gençlerin bu dili daha iyi bildikleri görülmektedir. Hatta köyün yaşlıları, *“bazı aileler içerisinde gençlerin Rusça konuşmalarını doğru bulmamakta, kültürlerini kaybedeceklerini”* düşünmektedir. Çalışmanın “dil ve iletişim” başlığı ile anket sonuçlarının değerlendirildiği bölümde bu konuda detaylı bilgiler verilmiştir.

İkincil olarak Karadenizli Türklerin, Kırgız ve Özbekler ile ilişkilerinde bazı noktalarda onları da etkilediklerinin dikkate alınmasıdır. Özellikle dil ve yemek algılamaları konusunda bazı alışkanlıkların Karadenizliler'den diğer yerel kültürleri etkilediği görülmektedir. Örneğin, Kızılkaya bölgesinde mülakat yaptığımız Karadenizli Türk ailelerinin bir kısmı *“Özbek ve Kırgız komşularının kendileri sayesinde Türkçe öğrendiklerini”* ifade etmişlerdir. Bir diğer yerde yaptığımız mülakat sırasında ise yemek alışkanlıkları konusundaki bir inancın Karadenizliler tarafından kırılmasını gözlemledik. Karadenizli Türkler'in aktardıklarına göre;

“Kırgızlar karalahanayı yeme konusunda oldukça temkinli idiler. Çünkü bu yemeği gavur yemeği olarak kabul etmekteydiler ve bundan kasıt ise Ruslardı. O yüzden ilk zamanlar, bizim karalahana ile ilgili yemek alışkanlıklarımızı eleştirmekteydiler. Ancak daha sonraları bu duruma alışmaya başladılar. Sonrasında zaten önceki inançlarından vazgeçmişlerdir” (Kişisel Görüşme, 2008).

Kırgız komşularıyla her şekilde rahat anlaşabildiklerini ifade eden Karadenizli Türkler'in mülakatlar sırasında denk gelinen bir Kırgız komşusu şu ifadeleri aktarmıştır:

Resim 36. Kırgız Komşu Alimova Hanım: Karadenizli Türkler'in Kırgız komşusu Alimova Hanım, 10 yıldır komşularıyla çok iyi anlaştığını ve şimdiye kadar hiçbir sıkıntı yaşamadığını ifade etmiştir.

“Adım Alimova Kumuşay, vergi dairesinde memur olarak çalışıyorum. 2 kızım ve bir oğlum var. 10 yıldır burada birlikteyiz ve komşuyuz birbirimizle. Türkçe öğrendik, çocuklarım bile bazen Türkçe kelimeler kullandığında şaşırıyorum. Oldukça neşeli ve eğlençeliler, özellikle düğünlerde ve kutlamalarda onlarla aynı ortamda olmaktan çok keyif alıyorum. Bilmiyorum başka komşularım olsaydı onlarla bu kadar iyi anlaşabilir miydim?” (Kişisel Görüşme, 2008).

Üçüncül olarak Karadenizli Türkler'in isim koyma alışkanlıklarına bakıldığında kültürler arası etkileşimlerin bu durumu da etkilediği görülür. Örneğin yaygın olarak kullanılan isim Fadime ya da Fatma gibi Türkiye'de özellikle Anadolu'da yaygın olarak kullanılan isimdir. Ancak Ravşan gibi Kırgızlar'ın sıkça kullandığı bir isimle karşılaşmak mümkün olduğu gibi, Marina, Nanuli gibi Ruslar'a ait bir isim de görmek mümkündür. Ayrıca Honzori gibi bir gürcü isimle karşılaşmak da mümkündür. Bu durum, aynı ortam içerisinde kültürlerin karşılıklı etkileşimlerini açıkça göstermektedir.

Son olarak giyim-kuşama bakıldığında Karadenizli Türkler'in Kırgızlar'dan pek farklı giymedikleri görülmektedir. Giyim biçimleri hemen hemen birbirine benzerdir. Kıyafetleri satın almak yerine çoğu Karadenizli bayan, kendi giysilerini kendilerinin diktiklerini belirtmişlerdir. Karadeniz Bölgesi'ne özgü kıyafetleri ise genelde düğün gibi geleneksel eğlencelere ve Kırgızistan'da yapılan festivallerde kullanmaktadırlar. Sonuçlardan anlaşılacağı üzere Karadenizli Türkler yaşadıkları yerde yarı-kapalı bir kültürel topluluk olma özelliğine sahiptirler. Yarı-kapalıktan kastedilen mana, sosyal ve kültürel çevreyle tam anlamıyla bütünleşebildikleri, ancak yeri geldiğinde Türkiyeli olmaya yaptıkları vurguyla kendilerini çevrelerinden ayırabilmektedirler.

Resim36. Günlük Kıyafetler 1: Karadenizli Türklerin kıyafetleri sade ve Anadolu'da pek çok yerde karşılaşılabilecek bir türdedir.

Resim 37. Günlük Kıyafetler 2: Geç Karadenizli Türkler'de annelerine benzer Şekilde hemen hemen aynı kıyafetleri giymektedir.

Resim 38. Günlük Kıyafetler 3: Oş bölgesinde Kızılkaya tarafında mütevazı evlerinde altı kişi ile oturan Çakıroğlu ailesi, aslen Ofludurlar. Türkiye'ye birkaç defa gelen aile üyelerinden Halit Çakıroğlu 30 yıl memur olarak çalıştığını ve beşik kertmesi eşi Saniye Çakıroğlu ile kendilerini bildiklerinden beri burada yaşadıklarını ifade etmiştir.

Karadenizli Türkler'in günlük hayatta kullandıkları giysilerde genelde koyu renklerin ağırlıkta olduğu ve Kırgız/Özbeklerin kıyafetlerine yakın kıyafetler olduğu görülmektedir. Erkekler Kırgızların milli kıyafetleri olan kalpak giymemekte, gömlek ve kumaş pantolon tarzında modern giysiler kullanmaktadırlar. Ayrıca Karadeniz yöresine özgü yöresel kıyafetleri düğünler, festivaller gibi özel günlerde horon ekiplerinin kullandıkları görülmektedir.

Resim 39. Günlük Kıyafetler 4: Göçlerin parçaladığı aileler çok olmakla birlikte bölgede yaşayan Karadenizli Türklerin birbirlerine oldukça düşkün olduğu görülmektedir.

Karadenizli hanımların giysilerin Anadolu'da kullanılan kıyafetlerden pek de farklı olmadığı benzer motif ve nitelikler taşıdığı görülmektedir. Türkiye'ye belli aralıklarla gidenlerin Türkiye'den yöresel kıyafetler getirmekteler ve üniversite okuyan gençler ise

giysilerini Türkiye’den temin etmektedirler. Ayrıca Rusya ve diğer ülkelere giden Karadenizli Türklerin gittikleri ülkelerden giysiler getirdikleri de görülmektedir.

Resim 40. Dikiş Makinesi: Karadenizli Türkler kendi kıyafetlerini kendileri dikmektedirler.

Tablo 44: Çevreyle İletişim Kurma Biçimleri Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Şehre inince	24	21,2
Resmi dairelerde	8	7,1
Alışverişte	33	29,2
Ulaşım araçlarını kullanırken	16	14,2
Sağlık hizmetlerini kullanırken	4	3,5
Eğitim hizmetine başvururken	10	8,8
Zorunlu olmadıkça iletişim kurmam	2	1,8
Komşular ve aile dostları ile sık sık görüşürüz	16	14,2
Toplam	113	100,0

Yukarıdaki sorulara ek olarak merak edilen noktalardan birisi de yabancılarla bahsi geçen etkileşimlerin en yoğun nerelerde yaşandığıdır. Bu bağlamda Karadenizli Türkler’e yöneltilen “*yabancılar ile en yoğun iletişim kurduğunuz yerler nereleridir?*” sorusuna, %29,2 alışverişte, %21,2 şehre inince, %14,2 ulaşım araçlarını kullanırken, %8,8 eğitim hizmetlerini kullanırken, geri kalan %14,2 ise komşuları ve aile dostları olduğundan sık sık görüştiklerini ifade etmişlerdir. Özellikle düğün ve ölüm törenlerinde bu görüşmelerin daha yoğun olduklarını söylemişlerdir. Bu sonuçlardan anlaşıldığı üzere Karadenizli Türkler, yaşadıkları yerde yarı-kapalı bir kültürel topluluk olma özelliğine sahiptirler. Nitekim sonuçlara da yansdığı şekliyle alışverişte, şehirde,

ulaşım araçları gibi pek çok yerde sosyal ve kültürel çevreleriyle iletişim kurdukları belirten Karadenizli Türkler'in dost ve komşularının da olduğu görölmektedir.

Tablo 45: Şehirde Kendini Tanımlama Durumu Dağılımı

Kendimi buraya ait;	Sayı	Yüzde
Görüyorum, burada yaşamaya alıştım.	41	36,3
Görüyorum, çünkü başka yerde yaşamak bana zor gelir.	36	31,9
Görüyorum, çünkü burası benim toprağım.	14	12,4
Görmüyorum, çünkü kendimi buraya ait hissetmiyorum.	7	6,2
Görmüyorum, çünkü burada yaşamak zor.	15	13,2
Toplam	113	100,0

Karadenizli Türkler'e "*burada oturduğunuz Şehirde kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz? Kendinizi buraya ait görüyor musunuz?*" şeklinde yöneltilen soru açık uçlu sorulmuş sorulardan birisidir. Amaç, Karadenizli Türkler'in yaşadıkları Şehre duydukları aidiyet bilincini ortaya koymaktır. Bu bağlamda bu soruyu "evet, görüyorum" diyerek cevaplayanların oranı %80,6'dır. Bunun sebepleri sorulduğunda ise soruyu cevaplayanların büyük bir çoğunluğu buraya alıştıklarını(%36,3), başka bir yerde yaşamamanın zor olacağını (%31,9) ve burasının topraklarını olduğunu (%12,4) ifade etmişlerdir. Burada Şu noktaya da dikkat çekmekte fayda vardır. Kendilerini buraya ait görenlerin aslında %12,4 ile "burası benim toprağım" cevabını verenler olduğu anlaşılacaktır. Diğer iki cevabın da dolaylı olarak alışkanlıklardan kaynaklanan bir zorunlu yaşamayı kapsadığı anlaşılacaktır.

Geri kalan %19,4'lük oran ise buralara aidiyet hissetmediklerini ifade etmişlerdir. Bunların büyük bir çoğunluğunu ise işsiz gençler ya da eğitimli gençler oluşturmaktadır. Geleceklerini Türkiye'de kurmak istediklerini, Kırgızistan'da yaşamamanın zor olduğuna vurgu yapmışlardır. Bu konuda daha öncede farklı Şekillerde ifade edildiği üzere karşımıza çıkan temel durum gençlerin işsiz olması ve geleceğe dair pek güven duymamalarıdır. Temel ifade ettikleri ise "*işsiz oldukları ve bir an önce rahat yaşayacakları Türkiye'ye yerleşme arzuları*"dır. Ayrıca "*bölgede onları pek sevenin olmadığı, Bişkek'teki olaylardan sonra artık Bişkek'te de çalışmaların zor olduğu*" gerçeğliğini de ifade etmişlerdir. Son bir nokta ise gençlerin "*Kırgızlar, kendi ekmeklerini ellerinden alacağımızı düşünüyorlar. Bu yüzden bizim her türlü çalışmamıza karşılar*" şeklinde Őikayetlerini iletmiş olmalarıdır.

Tablo 46: Şehre Gitme Sıklığı Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Sık sık gidiyorum	50	44,2
Arasına gidiyorum	27	23,9
İşim düşünce gidiyorum	35	31,0
Hiç gitmiyorum	1	0,9
Toplam	113	100,0

Ankette yer alan “şehre hangi sıklıklarla gidip geliyorsunuz?” ile “şehre genelde hangi amaçla gidiyorsunuz?” sorularına verilen cevaplarla, Karadenizli Türkler’in şehirle kurdukları ilişki biçimlerini sorgulanmıştır. Buna göre ilk soruyu cevaplayanların %44,2’si sık sık, %23,9’u arasıra ve %31’i ise işi düşünce şehre gittikleri cevabını vermişlerdir.

Sonuçlardan da anlaşılacağı üzere Karadenizli Türkler’in şehirle sürekli olarak iletişim halinde oldukları görülmektedir. Bu durum yukarıdaki sonuçlarda da geçtiği üzere Karadenizli Türkler’in kapalı bir topluluk olmadığını göstermektedir.

Tablo 47: Şehre Gidiş Amacı Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Çalışmak için	36	31,9
Resmi işlerim olduğu zaman	23	20,4
Alışveriş için	32	28,3
Fırsat buldukça sık sık giderim	3	2,7
Eğitim için	4	3,5
Akraba ziyaretleri için	15	13,3
Toplam	113	100,0

Karadenizli Türkler’in şehre gidiş amaçları sorulduğunda ise bu soruya verilen cevapların %31,9’u çalışmak için, %20,4’ü resmi işlerim olduğu zaman, %28,3’ü alışveriş için, %13,3’ü akraba ziyaretleri ve %3,5’i ise eğitim için cevabını vermişlerdir. Sonuçlardan anlaşılacağı üzere şehirle kurulan ilişki biçimleri çoğunlukla ekonomik kaygılarla şekillendiği görülmektedir.

Resim 41. Kızıkaya’da Bir Pazar Yeri: Pazar alışverişleri genelde Kızıkaya’dan yapılmaktadır. Burada meyveden sebze her türlü gıda malzemelerini bulabilen Karadenizli Türkler, bahçelerde yetiştirmelerine rağmen kendilerine yetmeyen sebzeleri bu pazardan temin ettiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 48: Yaşanılan Şehri (Oş) Nasıl Buldukları Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Güzel bir yer, yaşamaktan memnunum	22	19,4
Bazı sıkıntılar var, onlar olmasa burası yaşanılır bir yer olur	55	48,7
Burası o kadar da güzel bir yer değil	21	18,6
Burası kötü bir yer, fırsat olsa hemen kaçmayı düşünüyorum	13	11,5
Fikrim yok	2	1,8
Toplam	113	100,0

Yaşadıkları şehri nasıl tanımladıkları ile ilgili sorduğumuz soruya ise %48,7 “bazı sıkıntılarımız var, onlar da olmasa burası daha yaşanılır bir yer olur” cevabını verirken, %18,6 “Oş’un o kadar da güzel bir mekan olmadığını”, %11,5 ise “kötü bir yer olduğunu ve fırsat olsa hemen kaçmak istediğini” belirtmiştir. Sonuçlardan anlaşılacağı üzere ankete katılanların ortalama %67,5’i Oş’tan bir şekilde memnuniyetsizliklerini ifade etmişlerdir. Şehirden memnun olanların oranı ise %19,4’tür ve bunlar yaşadıkları yeri güzel bir yer olarak tanımlayarak Oş’taki hayatlarından memnun olduklarını belirtmişlerdir.

Mülakatlar sırasında bu sıkıntıların neler olduğu ise değişik biçimlerde karşımıza çıkmıştır. Ancak büyük bir çoğunluk ekonomik açıdan Oş ve çevresinden şikayetçi olduğunu ifade etmiştir. Örneğin, daha öncede birkaç soruda da değerlendirildiği

biçimde ekonomik sıkıntıların temelinde işin olmaması ve hayat pahalılığı gerçeği yatmaktadır:

“Hep söylüyoruz, söylemeye de devam edeceğiz. Buralarda iş olmayınca, buralar hiçbir gelecek de vaat etmiyor bize. Hayat pahalı, bir yere gezmeye gideyim desen gidemiyorsun para yok çünkü. Yurtdışına çalışmaya gidenler de olmasa nerdeyse açlıktan öleceğiz burada” (Kişisel Görüşme, 2008).

Karadenizli Türkler’in bahçeleri oldukça verimlidir ve pek çok meyve sebzenin yetiştirildiği görülmektedir. Ancak paranın yükselen değeri ve Karadenizli Türkler arasında işsizliğin giderek artması tarım sektörünün de arka plana itilmesine neden olmaktadır. Fırsat bulduklarında buraları terk edeceklerini söyleyenleri ise her yaş Karadenizli Türkler’de görmek mümkündür.

“İlk fırsatta kimsenin burada kalacağını sanmıyorum. Türkiye’ye en son giden grup da orda görüştükları bütün bakanlara aktardılar bu durumu. Yaşlılarımızın sağlık sorunlarından bahsettiler, gençlerin işsizliğinden bahsettiler, ailelerin parçalanmışlığından, doğru düzgün eğitim imkanlarından yararlanamadığımızdan bahsettiler. Eğer bizimle ilgili bütün yasal düzenlemeleri yaparlarsa burada sıkıntı çekmemize de gerek kalmayacak” (Kişisel Görüşme, 2008).

Görüldüğü üzere fırsat adı verilen durum, Türkiye’nin yasal düzenlemeleri yapıp bütün Karadenizli Türkleri Türkiye’ye yerleştirmesidir. Bu noktada şehirdeki geçirilen süre zarfında Ahıskalı Türkler’in de Karadenizli Türkler ile Oş ile ilgili bazı noktalarda ortak paydada buluştuğu görülmektedir. Özellikle Ahısklı gençler düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır.

“Başka yer yok muydu sanki yıllardır buralarda yaşıyoruz. Tamam ilk zamanlar mecburduk ama artık mecbur olmayalım. Bir rüzgar attı bizi buraya, aynı rüzgar alıp götürsün de. Bazen mutlu olduğumuzu hissediyoruz ama bazen de o kadar mutsuz oluyoruz ki nasıl anlatsak bilemiyoruz. Gerçi pek fazla da bir seçeneğimiz yok burada her şeyi sinemize çekmeye razıyız ne yapalım” (Kişisel Görüşme, 2008).

Tablo 49: Kırgızistan Siyasetiyle İlgilenme Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
İlgilenmiyorum	76	67,3
Biraz ilgileniyorum	18	15,9
Orta düzeyde ilgileniyorum	9	8,0
Kararsızım	10	8,8
Toplam	113	100,0

Kırgızistan siyasetiyle ilgilenip ilgilenmediklerini anlamaya yönelik sorulan soruya verilen cevaplardan, Karadenizli Türkler'in genel olarak siyasete karşı ilgisiz oldukları görülmektedir. Örneğin, ankete katılanların %67,3'ü açıkça siyasetle ilgilenmediklerini belirtmişlerdir. Sadece %15,9'u biraz ilgilendiklerini ifade ederken, %8'i ise orta düzeyde ilgilendiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca siyasetle ilgilenenlerin eğitim seviyelerinin yüksek ve köy ya da şehir dışıyla bağlantılarının olduğu görülmektedir.

Karadenizli Türkler'in siyasete karşı takındıkları ilgisiz tavır Kırgızistan'ın genel durumuyla da ilişkilidir. Genelde seçimlerden seçime siyasete katılan Kırgızlar, iktidar partilerinin muhaliflere karşı takındıkları tutumlardan dolayı bu alanda konuşmaktan oldukça çekindikleri gözlemlenmiştir. Karadenizli Türkler'in de bu anlamda Kırgız siyasetiyle pek alakaları olmadığı görülmüştür.

Tablo 50: Dünya Siyasetiyle İlgilenme Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
İlgilenmiyorum	74	65,5
Biraz ilgileniyorum	15	13,3
Orta düzeyde ilgileniyorum	4	3,5
Kararsızım	20	17,7
Toplam	113	100,0

Siyasetle ilgili bir diğer soruda dünya siyasetiyle ilgilenip ilgilenmedikleri sorulduğunda, çok az bir kesimin orta düzeyde ilgilendikleri görülmüştür(%3,5). Karadenizli Türkler'in %65,5'inin ise siyasetle ilgilenmedikleri cevabını verdikleri görülmüştür. Bu iki soruya alınan cevaplara bakıldığında, Karadenizli Türkler'in siyasetle ilgilerinin oldukça düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Ayrıca gerek yerel siyaset gerekse dünya siyaseti bağlamında değerlendirildiğinde, Karadenizli Türkler'in Türkiye siyaseti dışında pek fazla bilgi sahibi olmadıkları görülmektedir. Özellikle Türk

Televizyonları aracılığıyla Türkiye’de gerçekleşen gelişmeleri yakinen takip ettikleri, Türkiye’ye yerleşme çalışmaları nedeniyle de bu bağlamda alınan kararları yakinen takip ettikleri görülmüştür.

Ayrıca bu noktada gözden kaçırılmaması gereken bir duruma da dikkat çekmek de fayda vardır. 1960’larda Batum’a geri dönüş yapan ailelerin Sovyet Rusya’nın sürgün topluluklar için aldığı karardan habersiz olduklarını iddia etmek mümkün değildir. Özellikle Stalin’in ölümünden sonra Sovyet Rusya’nın geriye dönük olarak kendi sistemini yeniden gözden geçirmesi noktasında ilk uyguladığı politikalarından birisi olan sürgün topluluklara geri dönüş hakkı tanınması kararı Karadenizli Türkler’in kendilerini de kapsadığı yargısına götürmüştür. Bu kararla ilgili haberdar oldukları sonucu mülakatlar sırasında bir yaşlı Karadenizli Türk’ün üstü kapalı ifadelerinde rastlanmıştır. Bu ifadeler şu şekildedir:

“Bazen şehre alışveriş için gidiyorduk. Bazı işlerimiz oluyordu onları halletmek için. Burada bizden kat kat kalabalık Ahıskalı Türkler de yaşarlar. Onlar çok olduğu için kimse bizi ayrı bir grup olarak değerlendirmez. Bir gün yine böyle eşim şehre gitmişti. Dönüşte heyecanla şehirde yaşayan Türklerin toplanıp şehirden ayrılacaklarına dair söylentiler çıktığından bahsetti. Hatta merak edip sormuş işin aslı nedir diye. Bir tanesi vatana dönüyoruz gibi bir şeyler söyledi” (Kişisel Görüşme, 2008).

Oş’ta çıkan söylentiler aslında Sovyet Rusya’nın aldığı kararın bir yansıması sonucu ortaya çıkmış yansımalarıdır. Sonrasında Batum’a geri dönmek için yola çıkan Karadenizli Türkler’den birkaç aile gittikleri gibi geri dönmüşlerdir. Türkiye siyasetiyle ilgilenme durumlarıyla ilgili ise mülakatlar sırasında karşılaşılan ifadeler daha öncede ifade edildiği gibi Türkiye’ye yerleşme konusunda hükümetin atacağı adımların takip edilmesi olduğu görülmüştür.

Sürgün Karadenizliler bu konuda Başbakan Erdoğan’a şiirle seslenerek, "*Başbakanımız Erdoğan’a yalvarıyoruz. Bizi vatanımıza kavuştursun. Buralarda bırakmasın*" diyerek bu konudaki isteklerini yansıtmışlardır. Duygularını şiirlere döken bir başka Karadenizli Türk ise, "*Tek umudumuz Sayın Başbakanımız. Topu topu 100-150 haneyiz. Türkiye'nin neresine kabul etseler gideriz*" diyerek Türk siyasetinden olan beklentilerini ifade etmişlerdir.

Tablo 51: Türkiye ve Dünya İle İletişim Biçimleri Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Televizyon	16	14,2
Dergi ve gazete	4	3,5
Çevreden duyduklarım	3	2,7
Şehre gidip gelenler aracılığıyla	2	1,8
Şehir dışından gelenler aracılığıyla	6	5,3
Cep telefonu	2	1,8
Cep telefonu, radyo, televizyon	44	38,9
Cep tel., radyo, tv, buraya dışarıdan gelenler aracılığıyla	36	31,8
Toplam	113	100,0

Ankette yer alan; “Türkiye ve dünya ile iletişiminizi nasıl sağlıyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar şu şekilde sıralanmıştır. Türkiye ve dünya ile sadece televizyon ile iletişim kurduklarını söyleyenlerin oranı %14,2’dir. İletişimlerini cep telefonu, radyo ve televizyon ile kurduklarını söyleyenlerin oranı ise %38,9 ile ankete katılanların en yüksek oranını oluşturmaktadır. Türkiye ve dünya ile iletişimlerini “cep telefonu, radyo, televizyon, buraya dışarıdan gelenler aracılığıyla” kurduklarını ifade edenlerin oranı ise %31,8 ile ankete katılanların diğer yüksek oranını oluşturmaktadır. Dergi ve gazete gibi yazılı iletişim araçlarından takip edenlerin sayısının oldukça düşük olduğu görülmüştür.

Burada dikkat çekilmesi gereken noktalardan birisi Karadenizli Türkler’in hemen hemen hepsinin evinde 2003 yılından beri uydu ve çanak anten sistemi bulunmaktadır. Bu sayede Türk televizyonlarını istedikleri gibi seyredebildikleri görülmektedirler.

Tablo 52: Teknolojiye Ulaşma İmkânı Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Evet	92	81,4
Kısmen	21	18,6
Toplam	113	100,0

Ankette yer alan iki paralel soru Karadenizli Türkler’in teknolojiye olan ilişkileri ve teknolojiye ulaşma imkânları sorgulanmıştır. Örneğin, ankette bu bağlamda yer alan ilk soru olan “teknolojiye ulaşma imkanınız var mı?” sorusuna %81,4 ‘evet’ cevabını vererek teknolojiye iç içe yaşadıklarını ifade ederken, sadece %18,6 teknolojiye ulaşma

imkanlarının kısmen olduklarını belirtmişlerdir. Sonuç olarak anket sonuçlarından anlaşıldığı üzere Karadenizli Türkler'in büyük bir kısmının teknolojiye ulaşma imkanlarının olduğu görülmektedir. Hangi teknolojilerin ellerinin altında olduğunu öğrenmek için sorulan sorunun cevapları ise aşağıdaki şekildedir.

Tablo 53: Evde Bulunan Teknolojik Araçlar Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Tv, radyo	4	3,5
Tv, radyo, cep, vcd,	11	9,7
Tv, radyo, cep, vcd, buzdolabı, bilgisayar	5	4,4
Tv, radyo, cep, vcd, buzdolabı, çamaşır makinesi	20	17,7
Tv, radyo, cep, vcd, buzdolabı, çamaşır makinesi, fırın	8	7,1
Tv, radyo, cep, vcd, buzdolabı, otomobil	15	13,3
Tv, radyo, vcd	5	4,4
Tv, radyo, vcd, buzdolabı, cep	45	39,8
Toplam	113	100,0

Ankette bu bağlamda sorulan “Evinizde aşağıdakilerden hangisi ya da hangileri bulunmaktadır?” sorusuna alınan cevaplar ise şu şekildedir. Karadenizli Türkler arasında en yüksek oran %39,8 ile “Tv, radyo, VCD, Buzdolabı, cep telefonu” araçlarına sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Geriye kalanların %17,7’si ise “Tv, radyo, cep telefonu, VCD, buzdolabı, çamaşır makinesi” sahibi olduklarını ifade etmişlerdir. Karadenizli Türkler’in %13,3’ü ise “Tv, radyo, cep telefonu, VCD, buzdolabı, otomobil(traktör, kamyonet, taksi)” sahibi olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca Kırgızistan’ın genelinde yapılan elektrik kesintilerini aşmak için Karadenizli Türkler’in yavaş yavaş jeneratör satın aldıkları görülmektedir. Elektrik sıkıntısı, teknolojiye bağlı olan hayatı da sekteye uğratmaktadır.

Sonuçlarda dikkat çeken en önemli gösterge, Karadenizli Türkler’in hemen hepsinin TV, radyo, cep telefonu sahibi olmalarıdır. Özellikle televizyon, daha öncede görüldüğü üzere Karadenizli Türklerin dünya ve Türkiye ile iletişimlerinin temel aracı konumundadır.

Resim 42. Mutfak Eşyaları 1: Mutfakta en sık karşılaşılan teknolojik araçlardan birisi eski model fırınlardır. Ayrıca mutfakların oldukça sade ve kullanılan araç gereçlerin ise basit olduğu görülmüştür.

Resim 43. Mutfak Eşyaları 2: Mutfakta fırın ve buzdolabı değişmez eşyalardır.

Çalışmanın bu kısmında Karadenizli Türkler'in evlerde kullanmış oldukları teknolojik araçlardan bahsedilmiştir. Genel olarak evde kullanılan mutfak, salon ve oda eşyaları söz konusu olduğunda ise karşımıza şu noktalar çıkmaktadır. İlk olarak dikkat çeken nokta evlerdeki sadeliktir. Türkiye'deki evlerle kıyaslandığında oldukça farklılığın olduğu gözlemlen evlerde mutfak, oturma odası ve yatak odasının temel araçlar dışında boş olduğu görülmüştür. Evlerin bir kısmında mutfak ev dışında kullanılmaktadır. Buna göre mutfak olarak kullanılan dışarıdaki odalar ya da bahçede mutfak için çevrilmiş yer de tencere, su kapları, çanak, çömlek gibi basit ve sade eşyalar bulunmaktadır.

Resim 44. Yemek Pişirme Tenceresi 1: Yemek pişirmek için dışarıda kenarını taşlarla çevirdikleri ateşi kullanan Karadenizli Türkler, yemek pişirme aracı olarak çoğu zaman geniş tabanlı tencereler kullanmaktadır.

Resim 45. Yemek Pişirme Tenceresi 2: Yemekler, çoğunlukla Karadenizli Türkler'in evlerin bahçesine kurdukları soba ya da ateşler de pişirilmektedir.

Kullanılan eşyalarda dikkat çeken durum araçların daha çok işlevselliğinin ön plana çıkmasıdır. Buna göre bir çatal ya da kaşığın estetiği ya da etiketinden çok yemek yerken ne kadar sağlıklı kullanıldığı önemlidir. Burada karşımıza çıkan unsur, toplumların kullandıkları eşyaların, ekonomik seviye ve kalkınmışlık seviyesi ile belli bir estetik seviyesine ulaşmış olması bakımından değiştiği gerçeğidir. Özellikle estetik kaygılar söz konusu olduğunda toplumun belli bir gelişmişlik seviyesine gelmiş olması dikkat çeker ki bu durum evin mimari görünümünden ev eşyalarına, dekordan bahçe düzenlemelerine, yemeklerden masa düzenlemelerine kadar hemen her şeye yansımaktadır.

Örneğin ev içerisinde eşyaların düzenlemesi gelişmiş ve önemlidir. Yemek pişirirken ve özellikle de servis edilirken görünüm önemli değildir. Özellikle yemeğin

yapılışı sırasında kullanılan malzemelerin karışımı, sonrasında ise sofraya düzenlemesi ve servis edilmesinin gelişigüzel olduğu görülmektedir.

Resim 46. Mutfak Eşyaları 3: Evdeki mutfak eşyalarında oldukça sadeliğin olduğu görülmektedir. Burada araçların işlevselliği daha önemlidir.

Resim 47. Su Kapları: Evlerin en önemli eksikliklerinden birisi kuşkusuz su sisteminin olmamasıdır. Su ihtiyacı ya evlerin hemen yanına yaptırılan çeşmelerden sağlanmakta ya da evin dışında en yakın yerdeki çeşmeden su kaplarıyla sağlanmaktadır.

Resim 48. Ardiye ve Kiler: Karadenizli Türkler'in konserve gıdalarını sakladıkları yerler aynı zamanda mutfak ve kiler olarak da kullanılmaktadır. Bu nedenle burada bir adet dolap, mutfak araçları görmek mümkündür.

Resim 49. Pazarda Satılan Tencereler: Karadenizli Türkler yemek pişirmek için kullandıkları geniş tabanlı tencereleri Kızılkaya'da kurulan ve her şeyi bulabildikleri pazardan temin etmektedirler.

Türkiye'de eski eşyaların ucuz fiyata satıldığı pazarlar, Oş Bölgesi'nde Karadenizli Türkler'in ihtiyaçlarını giderdikleri önemli alışveriş merkezlerinden birisidir. Bu pazarlarda Türkiye'ye özgü kıyaslama yapılıncaya kullanılmaz eski sayılabilecek eşyaların Oş'a birinci sınıf eşyalar olarak kabul edildikleri görülmektedir ki bahsi geçen bu pazarlarda araba lastikleri, kitaplar, elbiseler, elektrikli aletler gibi pek çok malzemeyi aynı sergide görmek mümkündür.

Resim 50. Kızılkaya Pazarı'ndan Bir Görünüm: Kızılkaya'da pazarda kaşık, çatal, bakır, çelik tencere, tavalar gibi mutfak araçlarını da bulmak mümkündür.

Karadenizli Türkler'in ekmek ihtiyaçlarını karşıladıkları tandır fırınları için çevirdikleri yerde sobaları bulunmakta ve yemekler genelde burada pişirilmektedir. Ayrıca kış için ev içlerinde hem yemek pişirmek için hem de evi ısıtmak için kullanılan sobalar da mevcuttur. Karadenizli Türkler'in yazın pek sorun olmasa kışın yemek pişirmek konusunda sıkıntılar yaşadığı mülakatlar sırasında aktarılmıştır. Ayrıca evdeki sobaların taştan olması dikkat çekerken, bir defalık yakılmayla evin her tarafını ısıtabilme özelliğine sahip olduğu öğrenilmiştir. Ayrıca kışın yakmak için tezek kullanılmaktadır.

Resim 51. Tandır: Karadenizli Türkler ekmeklerini genelde tandırlarda pişirmektedir.

Resim 52. Taş Ev Sobası: Kışın ısınmak için taştan ve demirden yapılmış sobalar kullanılmaktadır. Bir defa yakıldığında evin bütün odalarını ısıtmaktadır. Genelde yakmak için tezek kullanılmaktadır.

Tandırda ekmeği pişirmek eskiden yaygın olarak kullanılan bir yöntem olmasına rağmen bugün hem maddi olarak hem de zorluğundan dolayı çoğunluk tarafından tercih edilmemektedir. Ekmeği ihtiyaçlarını pazardan karşılamak daha ucuz gelmekte ve köyde bu işle ilgilenen fırın sahibi Karadenizli Türk'ün köyün ihtiyacını da bu anlamda karşıladığı görülmektedir. Daha öncede bahsi geçmiş olduğu gibi bu aynı zamanda gelir getirici bir iş olarak hem abisine hem de diğer aile fertlerine katkıda bulunmaktadır.

Resim 53. Tandır Ekmeği: Karadenizli Türkler eskiden daha sıklıkla tandırlarını kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Ev odalarında kullanılan eşyalar ve mobilyalara bakıldığında ise aynı basit ve sadeliğin karşımıza çıktığı görülmektedir. Örneğin, odalardaki yatakların ve mobilyaların sade olduğu, duvarlarda boyadan ziyade halı kaplamaların olduğu ve mutfakta gelir düzeyi iyi olanlar dışında mutfak dolabının olmadığı görülmektedir. Ayrıca evlerin salonların özellikle yemek yeme ve misafir oturtmak için kullanılan yerden yüksekçe bir sedir

bulunmakta ve bu sedir kilimlerle ve halılarla misafirlerin rahat edeceği şekilde düzenlenmiştir. Aynı sedirler dışarıda evin bahçesinde de yer almaktadır.

Resim 54. Misafir Yatak Odası: Evlerde genelde duvarlar halılarla süslenmiştir. Her eve girdiğinizde oturma odası olarak kullanılan yer dahil yatmak için kullanılan odalarda bile duvarlarda halı süslemeleri görmek mümkündür.

Duvarlarda bulunan halı süslemelerinin genel olarak Kırgız ve Özbek evlerinde de mevcut olduğu görülmektedir. Özellikle bu bölgenin tarım toplumu olması ve henüz sanayileşmemiş bir görünümde olması bu tür süslemelerin kullanılmasında etkili olmuştur. Ayrıca Orta Asya'da çadır kültürünün evlerde duvarlara taşındığını da söylemek mümkündür. Çadır kültüründe yer ve duvarın halı-kilim tarzı el dokumalarıyla hem sıcak tutsun hem de süs olsun diye düzenlendiği düşünülürse bugün evlerde kullanılan halıların da bu kültürden arda kalan bir özellik olduğunu iddia etmek yanıltıcı olmasa gerektir.

Resim 55. Çocuk Odası: Bazı evlerde ebeveyn odaları ile çocuk odalarının aynı yerde oldukları görülmektedir. Ayrıca çalışma odası olarak da kullanılmaktadır.

Resim 56. El Yapımı Bir Saklama Dolabı: Fadime Beşiroğlu'ya ait olan bu dolabın mazisinin oldukça eksik olduğu görülmüştür. Evde yeme tabaklarının koyulduğu bir saklama dolabı ve televizyon altlığı olarak kullanılmaktadır.

Resim 57. Ekmek Saklama Sandığı: Karadenizli Türkler genelde pişirdikleri ekmekleri, küçük sandıklarda saklamaktadırlar. Bu şekilde günlerce taze kalan ekmekler, bozulmadan bitene kadar tüketilmektedir.

Resim 58. Çocuk Beşiği: Eskiden çocuk bakmanın oldukça kolay olduğunu ifade eden Karadenizli Türkler şimdiki gençlerin bu konuda zorlandıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 54: Kırgızistan Yerel Tv'leri Seyretme Sıklığı Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Her gün seyrediyorum	3	2,7
Haftada dört beş gün seyrediyorum	5	4,4
Haftada bir iki gün seyrediyorum	15	13,3
Hiç seyretemem	90	79,6
Toplam	113	100,0

Ankette yer alan bir diğer soruda “*Kırgızistan’da yer alan yerel televizyonları ne sıklıkla seyrediyorsunuz?*” verilen cevaplara bakıldığında %79,6 yerel televizyonları hiç seyretemediklerini ifade etmişlerdir. Sadece %13,3 haftada bir iki gün seyrettiklerini ve %4,4 ise haftada bir iki gün seyrettiklerini ifade etmişlerdir. Sonuçlardan da anlaşılacağı üzere Kırgızistan televizyon kanallarının seyredilme sıklığı oldukça düşüktür.

Bu noktada Karadenizli Türkler’in televizyona yükledikleri misyon hakkında bilgi vermek de doğu olacaktır. Karadenizli Türkler en önemli sorunları olarak, kültürlerini, geleneklerini ve Türklüklerini yaşatmak olarak görmektedirler. Bu bağlamda kültürlerini yaşatacak, genç kuşak üzerinde devamlılığını sağlayacak her türlü aracı önemsemektedirler. Televizyonun da böyle bir amaca hizmet ettiğini düşünmektedirler. Özellikle günün hemen her saatinde açık tuttıkları televizyonla Türkiye’den ve kültürlerinden kopmama eğilimi taşımaktadırlar. Türkiye Türkçesini de devam ettirebilmelerini “*günlük hayatta mümkün olduğunca diğer dilleri kullanmamalarına ve televizyonun Türkçe yayınlarına borçlu olduklarını*” ifade etmişlerdir.

Tablo 55: Kırgız Tv’lerinde Hangi Programları Seyrettikleri Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Haber programları, Türkiye ile ilgili haberler	6	5,3	26,1
Eğlence programları, dizi ve filmler	3	2,7	13,0
Farketmez	14	12,4	60,9
Toplam	23	20,4	100,0
Cevapsız	90	79,6	
Toplam	113	100,0	

Kırgızistan’daki televizyonları seyretme alışkanlıkları ile ilgili sorulan bu soruyu takiben yöneltilen hangi programları seyrettikleri konusundaki soruya verilen cevapta

ise %60,9'u fark etmez cevabını verirken, %26,1 ise haber programları ve Türkiye ile ilgili haberleri seyrettiklerini ifade etmişlerdir.

Genel olarak iki soruya verilen cevaplara bakıldığında Türk televizyonlarının Kırgız televizyonlarına göre daha fazla seyredildikleri görülmektedir. Yaklaşık 2003 yılından beri uydu sisteminin varlığı ile Karadenizli Türkler Türkiye'yi takip edebilmektedirler. Yalnız daha öncede bahsi geçtiği üzere yazları 3 saatlik, kışın ise 4 saate çıkan saat farkının bazı sıkıntılar yarattığı görülmektedir. Örneğin ana haber bültenlerini saat 21:30'da seyrediyorlar, diziler ise geç saatlere denk düşüyor. Buna rağmen başka bir sosyal aktivite olmadığından geç saatlere kadar sıklıkla televizyon başından ayrılmadıkları görülmektedir.

Teknolojiyle olan ilişki biçimlerinde son olarak iki noktaya daha dikkat çekmek gerekir. İlki bütün Karadenizli Türkler'in hemen hemen VCD/DVD player sahibi olmalarıdır. Yaşlı ve orta kuşak çektikleri düğün, dernek ve diğer özel günlere ait videoları seyretmektedirler. Gençler ise VCD'leri film ve müzik cd'leri için kullanmaktadırlar. Gençler arasında önemli bir eğlence kaynaklarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda akşamları toplu halde bir araya gelen gençler, ortaklaşa karar verdikleri bir filmi hep birlikte seyretmektedirler.

Köyde bulunduğu sırada VCD'lerin kullanımına üç biçimde de rastlanıldı. Yakın bir zamanda düğün yapmış bir aile düğün videosunu bize seyrettirmiştir. Ayrıca Türkiye'de bulunduğu sırada katıldığı programların kayıtlarını ve köye gelen televizyon ekibinin çekimlerine ait kayıtları seyrettik. Gençlerin toplandığı bir akşamda da "*Tepenin Gözleri*" isimli sinema filmini seyretmeye başladık. Yalnız filmin dili Rusça olduğu için bizim pek bir şey anladığımız söylenemez. Saat 00.00 sularında elektrikler de kesildiği için film de yarıda kaldı zaten. Elektriklerin ne zaman kesileceği tam olarak kestirilememekle birlikte genelde gece yarısını geçince kesilip sabah saatlerinde gelmektedir. Ramazanı geçirdiğimiz birkaç günde bunun sıkıntısı yaşanmıştır. Özellikle sahur vakti elektrikler geldiği zaman yapıldı" (Kişisel Görüşme, 2008).

4.6. Karadenizli Türklerin Gelenek/Kültürlerinde Algı ve Tutumları

Karadenizli Türkler'in sosyal ve kültürel hayatları pek çok faktörün etkisi altında kalmaktadır. Burada diğer topluluklarla ve kültürlerle olan alışverişler belirleyici olmaktadır. Bu bağlamdan hareketle bu bölümün temel analiz konuları sosyal ilişkiler, gelenek ve kültürel motiflerin ne kadar yaşatılabildiği, gelenekleri yaşatmada yaşanan sıkıntılar, kendilerini nereye ait hissettikleri, dini algılama biçimleri ve yaşatma durumları, kendilerini etnik ve dini tanımlama biçimleri, yemek kültürü, ölüm ve düğün

törenleri, düğünlerdeki adetler, evlilik biçimleri, yabancılarla evliliklere bakış açısı gibi olgular dahil edilmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde asıl dikkat çekilmesi gereken nokta burada doğrulanmaya çalışan alt hipotezlerdir. Bu bağlamda “Karadenizli göçmenlerin kendi içlerinde oluşturdukları tarihi bilinç ve bağlar, kültürün yaşatılmasında birincil derede rol oynamaktadır”, “Karadenizli göçmenlerin içinde oluşan duygusal bağlar, geleneksel ağ ilişkilerinin sürdürülmesine zemin hazırlamakta ve bu ağ bireyleri dış çevrenin etkilerinden korumaktadır”, “Sürgün süreci sonunda oluşan bilincin, kimlik tanımlamalarında ön plana çıktığı görülmektedir” alt hipotezleri bu başlık altında çeşitli verilerle doğrulanmaktadır.

Tablo 56: Sosyal İlişkilerin Niteliği Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Dayanışma, birlik ve bütünlüğümüz tamdır	83	73,5
Sosyal ilişkileriniz çok sağlıklı değil	3	2,7
Zor zamanlarda daha fazla bütünleşiyoruz	8	7,1
Ortak amaçlarımız oldukça, daha sık bir arada oluyoruz	18	15,9
Diğer	1	0,8
Toplam	113	100,0

Karadenizli Türkler, sayıca az olduklarından genelde birbirlerini isim olarak da olsa tanımakta ve bilmektedirler. Ayrıca kendi aralarında yaptıkları evliliklerden dolayı da akrabalık bağlarının geniş bir alana yayıldığı görülmektedir. Bu yüzden ankette sorulan; “*bulduğunuz yerde dayanışma, birlik ve beraberlik var mı?*” sorusunun farklı yerlerde yaşıyor olsalar da bütün Karadenizli Türkler’i kapsıyor olmasına özellikle dikkat edilmiştir.

Buna göre Karadenizli Türkler’in büyük bir çoğunluğu ilişkilerinin sağlıklı ve güvenilir olduğunu ifade etmişlerdir(%73,5). Eskiden yabancı oldukları için bir arada olmaları gerektiğini aktaran Karadenizliler, son dönemde ise Türkiye’ye gelme umudunun birbirlerini kenetlediklerini ifade etmişlerdir. Görüşmeler sırasında bu noktanın önemi, şehre uzak bir köye tek olarak yaşayan bir aile reisin, kentte oturan Karadenizlilere “*giderken sakın ola bizi unutmayın*” şeklindeki serzenişlerinden de açıkça ortaya çıkmaktadır.

Tablo 57: Gelenekleri Yaşatabilme Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Kısmen yaşatmaya çalışıyoruz	52	46,0
Yaşatıyoruz	5	4,4
Yaşatmakta zorlanıyoruz	49	43,4
Yaşatamıyoruz	7	6,2
Toplam	113	100,0

Karadenizli Türkler'in geleneklerini ve kültürel davranışlarını yaşatmalarıyla ilgili sorulan “*geleneklerinizi yaşatabiliyor musunuz?*” ile “*yaşatmakta zorlanıyor ya da yaşatamıyoruz diyorsanız, bunun sebepleri size göre nedir?*” sorulara verilen cevaplarda genç kuşak ile orta yaşın üstündeki kuşak arasında belirgin farklılıkların olduğu görülmektedir. Örneğin, ilk soruya (*Geleneklerinizi yaşatabiliyor musunuz?*) verilen cevaplarda ankete katılanların %46'sı “*kısmen yaşatmaya çalıştıklarını*” ifade ederken, %4,4'ü ise “*yaşatıyoruz*”, geri kalan %43,4'ü ise “*yaşatmakta zorluk çekiyoruz*” ifadesini kullanmışlardır. Mülakatlar sırasında kültürlerini yaşatmaktaki zorluklardan en fazla bahseden kuşağın orta yaşın üstündeki kuşak olduğu görülmüştür. Daha öncede bahsi geçtiği üzere, bu kuşak “*gençlerin zamanlar kültürlerinden uzaklaşıp, geleneklerini unutmaya başladıklarından*” şikayetçi olmaktadır. Türkiye'ye yerleşemezlerse de zamanla “*Karadenizli Türkler diye bir topluluğun kalmayacağını*” da ifade etmişlerdir.

Tablo 58: Gelenekleri Yaşatmadaki Zorluğun Sebepleri Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Kendimize ait bir vatanımızın olmayışı	4	3,5
Çok fazla baskı altındayız	2	1,8
Geleneklerimizi zamanla unutuyoruz	28	24,8
Yaşlılar azaldıkça gençler gelenekleri bilmiyor	78	69,0
Diğer	1	0,9
Toplam	113	100,0

“*Yaşatmakta zorlanıyor ya da yaşatamıyoruz diyorsanız, bunun sebepleri size göre nedir?*” sorusuna verilen cevapların ise %69'u “*yaşlı kuşak aradan çekildikçe gençlerin geleneklerini unutmaya başladıkları*” cevabını vermişlerdir. Ayrıca %24,8 gibi bir oran ise yine aynı bağlamda “*kültürlerini zamanla unuttuklarını ya da unutacaklarından*”

korkmaktadırlar. Cevaplar arasında yer alan “*baskıya maruz kalma*” ya da “*vatanımızın olmayışı*” cevabını işaretleyen olmamıştır; çünkü Karadenizli Türkler mülakatlar sırasında bunun sebebini, “*yaşadıkları toprakları vatan olarak benimsemelerinden*” kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Bu topraklara ilk geldikleri zamanlar ekonomik ve uyum zorlukları yaşadıklarını, 1990’lı yıllarda ise Ahıskalı Türkler ile birlikte ayrımcılığa maruz kaldıklarını ancak o zamandan bu yana gözle görülür bir problem ve baskı yaşamadıklarını ifade etmişlerdir.

Ancak görünürde her ne kadar böyle ifade edilse de gençlerle yapılan mülakatlar sırasında bunun tam tersi bir durumla karşılaşıldığı görülmüştür. Gençler özellikle Kırgızlar’da ve Özbekler’de “*ekmeklerini yani işlerini ellerinden alacağımız*” gibi bir kaygıyla yaşadıklarını ifade ederken, bunun “*2005’teki Bişkek’teki olaylar sırasında dayak yemeleri ve gerisin geriye köyelerine tekrar dönmeleriyle*” en uç noktada yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Şu anda bile yaşadıkları yerde “*öcü*” gibi görüldüklerini ifade eden gençler, “*ailelerinin bu konuda çok da objektif davranmadıklarından*” dem vurmuşlardır. Ama eskiden ebeveynlerinin “*özellikle Sovyet Rusya’nın dağıldığı dönemde burada Ahıskalılar’ın yaşamış oldukları olaylardan sonra onların da tedirgin olduklarını, ancak daha sonraları bu duruma alıştıklarını*” ifade eden gençler, “*şimdi ise bir an önce buradan kurtulmak istediklerini*” ifade etmişlerdir.

Yaşlı kuşak ise gençlerin durumdan farklı sebeplerden dolayı kaygı duymaktadır. Genç kuşağın “*baskıya ve ayrımcılığa vurgu yapan*” nitelendirmeleri, yaşlı kuşağın gençlerin “*zamanla kültürlerini unutmaya başladıkları*” yargısıyla farklı bir boyuta taşınmaktadır. Yaşlıların temel kaygısı “*Karadenizliler arasında yazılı bir kültür ağı olmadığından her şeyin sözel iletişim ağları üzerine kurulduğu ve bu ağlarda yaşlı kuşağın başat bir rol oynadığı*” düşüncesinden hareketle “*kendilerinin aradan çekildikçe geride kültüre ait hiçbir şeyin kalmayacağı*” yönünde endişeye dönüşmektedir.

Karadenizli Türkler arasında sözlü iletişim ağlarının gücü düşünüldüğünde bunun doğruluk payının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle sürgün toplulukları canlı tutan “vatan, millet” gibi kavramlar tarihi süreçte hafızaya yerleşen ve diaporik kimliğe hayat veren kavramlardır. Sürgüne ait hikayeler, efsaneler, hatıralar gibi

durumlar da bu kavramlar sembolleşir ve nesilden nesile aktarılmaya başlanır. Nesiller arası bağlantının oluşmasında bu bağlamın merkezi bir yer tuttuğu ve kuşaklar arasındaki tek ortak nokta olduğu görülmektedir. Karadenizli Türkler’de de aynı bağlam geçerliliğini korumakta ve kuşaklar arasındaki ortak bağlantının sürgüne ait sonradan oluşturulmuş sözel iletişim ağlarının olduğu görülmektedir. Yaşlıların kaygılarının bu bağlamda düşünüldüğünde yersiz olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 59: Dini Değer ve Tutumları Yaşatma Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Evet, yaşatabiliyorum	51	45,1
Hayır, yaşatamıyorum	3	2,7
Kısmen yaşayabiliyorum	59	52,2
Toplam	113	100,0

Ankette yer alan “*din ve geleneksel motifleri yaşatma*” sorusuna Karadenizli Türkler’in %45,1 ‘evet’ cevabını verirken, %52,2 ‘kısmen yaşatabiliyorum’, geri kalan %2,7 ise hayır cevabını vermiştir. Bu noktada dikkat çekilmesi gereken durum, dinsel tutum ve inançların bir ibadet biçimi olarak değil de kültürel davranışlar olarak yaşatıldığı gerçeğidir. Yani din, kültürel motiflerden yalnızca birisini oluşturmaktadır.

Örneğin, Ramazan ayı içerisinde oruç tutmak yaygın olmadığı halde misafirler çağırarak iftar verme kültürel bir davranış olarak varlığını devam ettirmektedir. Aynı şekilde dinin biçimsel bölümleri uygulanmadığı halde dua kültü de önemli bir kültürel davranış motifi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dinin sadece bir kültür olarak algılanıyor olmasının ardında yatan en önemli nedenlerden birisi, Kırgızistan coğrafyasında dinin bu şekilde yaşatılıyor olmasıdır. Yani iftar ya da dua kültürü sadece Karadenizliler’e özgü bir durum olmamakla birlikte Kırgızistan’ın tamamında görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkışında Sovyet kültürünün etkisi büyüktür. Bu nedenle orta yaş ve üstündeki kuşakta dinsel pratiklerinin sadece kültürel olarak yaşatılması normal bir davranış biçimi olarak yorumlanmaktadır. Genç kuşakta ise durum farklıdır. Yavaş yavaş bilinçlenmeye başlayan genç nesil arasında dinin eski kuşaklara göre daha fazla anlam kazanmaya başladığı görülmektedir. Mülakatlar ve gözlemler sırasında dinsel tutumlarla ilgili tespit edilen noktalara kısaca değinmekte fayda vardır. Daha öncede

ifade edildiği gibi Karadenizli Türkler arasında özellikle Ramazan'la ve Kurban'la ilgili tutumlar dikkat çekmektedir.

Ramazan kültürüyle ilgili farklı bir algılama şekilleri mevcuttur. Oruç tutan Karadenizli Türkler'in çok olduğunu söylemek mümkün değil, hatta yok gibi. Kırgızlar'ın da aynı şekilde oruç tutumlarının çok olduğunu söylemek mümkün değil. Bunun sebeplerine bakıldığında yapılan mülakatlar sırasında iki farklı anlayış biçimiyle karşılaşıldığı görülmüştür²⁷. Karadenizli Türkler tarafından “*kış ayları ile yaz ayları arasında oruç tutunlar bakımından belirgin bir farklılığın mevcut olduğu*” ifade edilmiştir. Onların aktardıklarına göre kış aylarında oruç tutan sayısı fazla iken, yazın bu sayı düşmektedir. Bu konuyla ilişkili detaylı bir mülakattan arda kalan bilgiler ise şu şekilde değerlendirmeye alınmıştır.

“*Yazın oruç tutmaya dayanamadığını*” ifade eden bir yaşlı kadın, “*genelde oruç tutanların büyük bir kısmının bu şekilde hareket ettiklerini*” ifade etmiştir. Bunun sebebini ise “*oruç tutanların büyük bir çoğunluğunun köylerde ikamet etmelerine, yazın sıcağında tarlada ve diğer işlerde çalışırken susuzluğa ve açlığa dayanamamalarına*” bağlamıştır. “*Şehirde ise Ramazan ayında pek bir değişiklik olmadığından*” bahsetmiştir; Çünkü yaşlı kadına göre “*şehir hayatı dindarlıktan köydeki ya da ilçelerdekine göre biraz daha kopuktur*”.

Karadenizli Türkler arasında yaygın olan bir kanaate göre oruç tutulmamasının bir diğer sebebi ise hastalık ve yolculukla ilgili anlayışlarıdır. “*Hasta olduklarında bu baş ağrısı gibi küçük bir hastalık da olsa oruç tutmadıklarını*” ifade eden topluluğun ileri gelenleri, “*ayrıca herhangi bir yolculuğa çıktıklarında da oruç tutmadıklarını*” aktarmışlardır. Bunları ilginç bir dini yaklaşım biçimleri olarak görmek mümkündür. Dini anlamda pragmatik bir anlayışın yaygınlaştığını söylemek mümkün görünmektedir. Ancak bu rahatlıklarına rağmen, daha öncede ifade edildiği gibi iftarlar konusunda oldukça hassas oldukları da gözlemlenmiştir. İftarları uzak yerlerdeki akrabaları bütünleştiren, yaşlıların halini hatırlan sorduran bir tören olarak gören Karadenizli Türkler, böylece iftarları dinsel anlamlarından ziyade kültürel bir anlam yüklemektedirler.

²⁷ Saha çalışmasının ilk aylarının Ramazana denk gelmesi bu konuda sağlıklı verilerin toplanmasında önemli bir rol oynamıştır.

Bu bağlamda Karadenizli Türkler için dinin törenselleşmesi, sembolleşmesi ve toplumsal işlevselleşmesi söz konusudur. Sürgün sonrası kültürlerini devam ettirmek için kurdukları iletişim ağlarında her durumu kültürel bir motife çevirerek aradaki dayanışma, birlik ve beraberliği artırma aracı olarak kullanan Karadenizli Türkler, böylece Türkiye'ye yerleşene kadar hala "Karadenizli Türk" olarak anılacaklarına inanmaktadırlar.

Karadenizli Türkler'in şehir hayatındaki dinsel tutumlarla ilgili aktardıkları bir olay, doğruluğu hiçbir şekilde kanıtlanmamış da olsa dindarlık konusunda hassas bir bölgede yaşadıklarını göstermektedir. Ancak burada hassas olunan noktanın kültürlerini ilgilendiren kısımlar olduğunu gözlemek de mümkündür. Yani salt dini anlamda bir hassaslık olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Gençlerle sohbet esnasında bir genç bahsi geçen bu olayı kendi ifadeleriyle şu şekilde aktarmıştır.

"Kırgızistan'da özellikle bu bölgede Ortodoks, Katolik ve Baptisler mevcut. Baptisler Hıristiyanlığın bir kolu iken genelde hem Ortodokslar hem de Katolikler tarafından sevilmezlermiş. Baptisler burada köylere dadanmaya başlıyorlarmış. Örneğin, köylerin birinde sıfırdan bir sistem kuruyorlar. İlahiler, dinsel ayinler ve diğer törenler olmak üzere Kırgızları Hıristiyan yapmak için ellerinden geleni yapıyorlar. Tabi köyün gençleri bu durumdan oldukça rahatsız oluyorlar. Gençlerde sürekli şehirde takılan ve sürekli içki içip sarhoş dolaşan tiplerdir. Bunlar, bir gün sarhoş halleri ile köye gidiyorlar ve dini ayin sırasında klise olarak kullandıkları yeri basıyorlar. Baptisleri güzelce bir benzetip köyden kovuyorlar" (Kişisel Görüşme, 2008).

İfadelerden de anlaşılacağı gibi, gençler, Hıristiyanlığın ortak anlayışlarını ve kültürlerini bozacağını düşündüklerinden bu noktada oldukça hassas davrandıkları görülmektedir. Bu olayın Karadenizli gençler üzerinde bıraktığı etki de ayrıca dikkat çekilmesi gereken bir noktadır.

"Dinin kültürel tarafıyla ilişkili bu hassasiyetin Celalabat'taki Türk Üniversitesinde farklı bir şekilde karşımıza çıktığı görülmüştür. Üniversitede geçen seneye kadar Felsefe derslerini Kırgız hocalar veriyordu. Üniversite ilk zamanlar felsefe derslerini pek önemsemiyordu. Sonraları bu konunun aslında çok hassas olduğu fark edilmiştir. Kırgız hocalar felsefe derslerinde Marksist ve materyalist bir felsefe anlatıyorlardı. O zaman üniversite yönetimi bu dersin Kırgız hocaların elinde olmaması gerektiğinin farkına varmış. Sonrasında yönetim felsefe derslerini de Türk hocalara verdimeye başlamışlardır" (Kişisel Görüşme, 2008).

Karadenizli Türkler'in inanç ve tutumlarıyla ilgili olarak yaygın inançlardan da bahsetmekte fayda vardır. Öncelikle halk inançlarının genel eğilimini bilmek gerekir. Özellikle anonim olarak ortaya çıkan inançlarda belli bir telkin ve propaganda vasıtası

yoktur. Çoğu zaman bu inançlar meçhuliyet üzerine bina edilmektedir. Yani bilinmeyen bir zaman içinde keyfiyeti kesin olarak bilinmeyen bir hadisenin ortaya çıkmasından sonra doğan bir inanç ögesi, belli bir zaman geçtikten sonra toplumun genelinde kabul görerek inanç haline gelir. Artık o toplumun bünyesinde sosyal hayatı şekillendiren normlar haline gelmiştir. Halk inançlarının büyük bir kısmı bu türdür (Çelik, 1995: 21). Karadenizli Türkler arasında yaygın olan inançları ise; kutsal kabul ettikleri yerde mum ya da ateş yakmak, çaput bağlama, muska, delikli taşa gitme ve onun içinde geçme, şifalı su şeklinde ifade etmek mümkündür. Bu inançlar arasında özellikle delikti taşın içinden geçme ve şifalı su inancının Kırgızlar'dan Karadenizli Türkler'e geçtiği görülmüştür. Köyün 5 kilometre ötesinde yüksekçe bir kayanın içinde yaklaşık 50 metrelik bir mağaranın içinden dizüstü geçip şifa bulacaklarına inanan Karadenizli Türkler, yanında şifalı olarak adlandırdıkları suyu içtiğinde de her türlü kötülükten kurtulacaklarına inanmaktadırlar.

Taşlara atfedilen kutsallık, Türklerin eski dinleri Şamanizm'den kalan önemli bir kültürdür. Özellikle taşın kutsallığı söz konusu olduğunda taşa birkaç farklı rol verilmektedir (Tanyu, 2007:183):

- Kutsal sayılan taşı ziyaret, ona yakınlık, çevresinde dolaşma
- Kutsal sayılan taşa el sürme, vücuduna sürme, sürtme
- Kutsal taşı öpme kutsal taşın içinden geçme

Bu şekilde yaygın olan inanç aracılığıyla insanların efsanelerine inandıkları taşlardan sağlık, iyi gün, rahat hayat gibi beklentiler diledikleri görülmektedir. Karadenizli Türkler'in Delikli Taş dedikleri yere gitme sebepleri de bu sayılan faydalardan sağlık ve şifa ile ilgili olanıdır.

Resim 59. Delikli Taş: İçinden geçenleri kötülüklerden koruyacağına inanılan delikli taş, Karadenizli Türkler tarafından sıklıkla ziyaret edilmektedir.

Resim 60. Dilek Ağacı: Karadenizli Türkler'in Kırgızlar buluştuğu en önemli ortak noktalardan birisi de çaput bağlamak için delikli taş adını verdikleri kayalıklara gitmek ve oradaki ağaca çaput bağlamaktır.

Tablo 60: Kırgız/Özbek Mutfağını Kullanma Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Her zaman yapılır	109	96,5
Ara sıra yapılır	3	2,7
Hiç yapılmaz	1	0,9
Toplam	113	100,0

Araştırmanın bu kısmında Karadenizli Türkler'in yaşattıkları önemli bir kültürel göstergeleri olan mutfak kültürlerine değinilmiştir. Bu bağlamda yemek kültürleri ile ilgili yöneltilen sorulardan ilkinde “*evinizde Karadeniz ya da Türk yemekleri dışında*

yemekler yapılır mı?” sorusuna %96,5’i her zaman yapılır cevabını verirken, sadece %2,7’si arasına yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Sonuçlardan anlaşılacağı gibi Karadenizli Türkler’in Kırgız ve Özbek mutfağına hiç de yabancı olmadıkları görülür. Köydeki misafirlilik sırasında ilk gidişimiz sırasında Karadeniz usulü karalahana yemeğı ve sarması yemişken, sonraki gidişler sırasında Kırgız/Özbek pilavı, taze fasulye gibi yemeklerin ikram edildiğı görülmüştür. Bir mülakat sırasında Kırgız/Özbek mutfağıyla olan bu ilişki biçiminin şu şekilde yorumlandığını görüldü:

“Burada yıllardır komşularımızla iç içe yaşıyoruz. Birbirlerimize çok şeyler kattık. Onlar yeri geldi bizden Türk usulü yemekler öğrendi, yeri geldi Türkçe öğrendiler. Biz ise yeri geldi onların yemeklerini öğrendik, onların dillerini öğrendik. Sürgün zamanlarında ne bulursak onu yiyorduk. Ama sonraları rahatlamaya buralara alışmaya başlayınca Kırgızların yeme alışkanlıklarıyla aynılaşmaya başladık. Kendi yemek kültürümüzü de yaşıyoruz tabi ama özel gün ve törenlerde yapıyoruz daha çok” (Kişisel Görüşme, 2008).

Görüldüğü üzere Karadenizli Türklere, Kırgız kültüründen en yoğun olarak karışan kültürel pratiklerin yeme alışkanlıkları olduğu görülecektir. Anketlerin ve mülakatların değerlendirilmesi sırasında Karadeniz yemekleri dışında pişirilen yemek türleri arasında en sık ismi duyulanlar kafelerde ve Oş’un genelinde mevcut olan yemek çeşitleri olduğu görülecektir. Bunlardan başlıcaları Pilav, Beşparmak, Çorba, Samsa, Kaputsa.

Resim 61. Kırgız Pilavı Pişiren Karadenizli Türk: Kırgız pilavı oldukça yoğun yağına rağmen yapıma şeklinde göre lezzetli olabilmektedir. Pilav sofraya sunulduğunda genelde ortada bir tepsi içerisinde koyulur ve herkesin elleriyle oradan yemesi makbul görülür. Ayrı bir tabak kullanımı ise saygısızlık kabul edilir.

Kırgızların bu yemeklerinin nasıl yapıldığına bakılırsa, “*Beş parmak*” Kırgızlar’ın en meşhur yemeğı olup, önemli misafirlerin gelmesi durumunda mutlaka ikram edilir.

Yemeğin adı beş parmakla yenmesinden gelir, kesme denilen çok ince kesilmiş hamurun üzerine çok küçük doğranmış et ve soğandan oluşan sosun ilave edilmesiyle yapılır. Kırgız pilavı ise bol et ve havuçtan yapılan oldukça yağlı bir pilav çeşididir. Tadına alışamayan bir insan için oldukça ağır bir yemektir. Samsa bol etli ve soğanlı bir börek çeşididir. Peynirli ve patatesli çeşitleri de bulunmaktadır. Kaputsa ise beyaz lahanadan yapılmaktadır.

Resim 62. Özgen’de Bir Pilav Törenseli: Özbek/Kırgız pilavı Özgen’de büyük bir parkta koca kazanlarla pişirilip gelenlerin beğenisine sunulmaktadır. Kazanların yanında kurulan sedirlerde büyük kalabalıklar tarafından aynı tepsi içerisinde ellerle yenmektedir.

Farklı kültürel pratiklerin en yoğun olarak kesiştiği noktalardan birisi kuşkusuz yemek kültürüdür; çünkü bu kültür, içerisinde bulunulan coğrafi ve iklim şartlarından damak tadına, sosyo-ekonomik şartlardan tarımsal üretime kadar bir dizi unsurun etkisi altındadır. Bahsi geçen şartlar göz önüne alındığında, her ne kadar farklı kültürel kimliklerin damak tatları benzer olmasa da, baskın bir yemek yeme alışkanlığı ve kültürü oluştuğu görülecektir. Bu bağlamda, kent hayatında tüketilen yemek türleri, aynı zamanda şehrin diğer bölgelerinde de tüketilen yemekler olacaktır. Ancak, bu durum diğer yemek kültürlerinin kaybolduğu anlamında anlaşılmalıdır. Nitekim diğer kültür, baskın yemek kültürü altında varlığına devam eder. Karadenizli Türkler’le ilgili bu çalışmada daha öncede vurgu yapıldığı gibi bu nokta açıkça görülecektir.

Karadenizli Türkler’de yemek konusunda farklı algılama tarzlarının da mevcut olduğunu belirtmekte fayda vardır. Bunlardan ilki gün içerisinde yemek yeme alışkanlıkları ile ilgilidir. Yemek yapmaya ayrıca bir zaman ayırmadıkları görülür. Acıktıklarında elleri altında ne mevcutsa onları kullanarak yemek yaptıklarını ifade

etmişlerdir. Bu nedenler herhangi bir yemek ayrımı yoktur. İkinci olarak da kendi kültürlerine ait temekleri özel gün ve törenlerde sergilemeleridir. Ankettin bu konuyla ilişkili olarak kurgulanan sorusu ise Karadenizli Türkler’in Karadeniz mutfağı ile olan ilişkilerini ortaya koymak için hazırlanmıştır.

Tablo 61: Karadeniz Mutfağını Kullanma Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Her zaman yapılır	22	19,5
Arasına yapılır	90	79,6
Hiç yapılmaz	1	0,9
Toplam	113	100,0

Ancak diğer soruda yöneltilen “*evinizde Karadeniz yemekleri yapılır mı?*” sorusuna %79,6’sı arasıra yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu da genelde misafirlerin geldiği zamanlara ya da özel gün ve törenlere denk gelmektedir. Karadenizli Türkler bu tür zamanlarda genel olarak yaptıkları yemekler, sarma, mıhlama, zeytinyağlı fasulye, kara lahana çorbası, laz böreğidir. Karadenizliler arasında karalahananın ayrıca bir değeri vardır; çünkü Kırgızların yemek kültüründe karalahana ve ondan yapılan sarma tarzı yemekler mevcut değildir. Hatta ilk zamanlar için yaşlı bir kadının anlattığı durum, Kırgızların karalahanaya karşı takındıkları tavır hakkında bilgi verir mahiyettedir.

“Biz ilk zamanlarda her açıdan zorluk çektik. Yaptığımız her şey çevredekilerin gözüne batıyordu. Hadi çalışmamız, konuşmamız yani dilimiz neyse de zamanla yemeklerimizi garipsemeye başladılar. Hatırlıyorum da karalahanayı ilk ekip yemeklerde kullanmaya başladığımız zamanlarda bize her zamankinden biraz daha tuhaf bakmaya başladı çevremiz. Merak ettik bunun sebebini. Bir gün yemek vaktine denk gelen bir Kırgız komşu günlerdir söylenemeyen şeyi söylemişti. Lahana Ruslara aitmiş ve biz bunu kullanınca gavur yemeği yiyormuşuz. Şaşırarak tabi ki de. Ama zamanla her şeyimize alıştıkları gibi ona da alıştılar. Hatta kendileri de yemeye başladılar” (Kişisel Görüşme, 2008).

Mülakatta aktarılan bilgilere göre Karadeniz Türklerinin çevresinin yavaş yavaş bu yemek kültürüne alışmaya başladıkları görülmektedir. Ayrıca Kırgızların yemek kültürlerinde ağırlıklı olarak et kullanıldığından sebze kültürü aşırı derecede gelişmiş değildir. Bu nedenden dolayı Karadenizli Türkler, “*sebzelerle pişirdikleri yemeklerle Kırgız kültürüne ayrı bir renk kattıklarını*” da ifade etmişlerdir.

Karadenizliler, Kırgızların yemek alışkanlıklarına bağlı olarak misafir ağırladıklarında sofralarında çeşit çeşit yemekleri beğeniye sunmaktadırlar. İlk olarak sofrada

görebileceğiniz, kendilerine özgü sarma, mıhlama gibi yemeklerdir. Karadenizliler tereyağ, peynir çeşitleri ve kavurma da üretir. Özellikle muhlama ve kuymak gibi tereyağlı peynir eritmeleri Karadenizli Türklerin yaşattıkları yemek kültürünün önemli bir parçasıdır. Bunların yanında aynı anda et yemekleri dahil olmak üzere süt ürünleri bulmak da mümkündür. Ceviz, fıstık, kayısı kurusu gibi kuruyemişler, bisküvi çeşitleri, elma, üzüm, armut gibi değişik meyveler aynı anda sofrada bulunabilmektedir. Karadenizli Türklere göre bunun anlamı *“misafir sofraya oturduğu zaman istediğini istediği zaman yesin”*di. Sofraya oturduğunda yemek yeme, yaklaşık olarak bir saati geçmektedir. Kırgızların genelinde de bu durum geçerlidir. Karadenizliler; *“bu konuda çevrelerinden etkilendiklerini, ancak misafirperverliğin zaten eskiden beri Türklerin kültüründe yer aldığını”* ifade etmişlerdir.

Lahanadan sonra mısırın da Karadenizliler için özel bir anlam taşıdığını ifade etmekte fayda vardır. Güney bölgesinde sıklıkla ekilmekle birlikte Karadenizliler için mısır adeta kendileriyle özdeşleşmiş gibi kullanılmaktadır. Türkiye’de de Karadeniz Bölgesi ile özdeşleşmiş olan ürünün buradaki tarlalarda ve evlerin bahçelerinde de görmek mümkündür. Mısır, Karadenizli Türkler’in mutfağında pek çok şekilde kullanılmaktadır. Örneğin, ekmeklere katılabildiği mıhlama ve kuymak olarak bilinen yemeklerde de kullanılmaktadır. İkisi de aynı olmakla birlikte Rize yöresinde mıhlama olan yemek, Trabzon bölgesinde kuymak olarak bilinmektedir; ancak Karadenizli Türkler’de mısır ununun kullanılmadığı onun yerine bol küflü peynirle yapıp misafirlere sunulduğu görülmektedir.

Ancak genel olarak bakıldığında Karadenizli Türkler yemek yapma alışkanlıkları çok zaman gerektirecek bir özellikte değildir. Ayrıca ne pişirecekleri konusunda ayrıntılı bir düşünme gelenekleri bulunmamakta, önemli olanın karınlarını doyurmak olduklarını ifade etmişlerdir. Bu durum aynı zaman Kırgızistan’ın genelinde görülen bir yemek alışkanlığıdır. Önemli olan yemeğin yapılması ya da kullanılan malzemelerden çok karınlarını doyurup doyurmamış olmalarıdır.

Karadenizlilerin yemek alışkanlıklarındaki bazı özelliklerden de bahsetmek gerekir. Bu bağlamda kabul edebileceğimiz en önemli göstergelerden birisi, kış için kullanmak üzere sakladıkları bir yemek alışkanlıklarının mevcut olmasıdır. Buna göre yetiştirilen sebzeler, değişik şekillerde hazırlanıp, kış için konserve şeklinde saklanmaktadır.

Örneğin, bunlar arasında domates ve fasulye önemlidir. Ayrıca salatalık ve patates konservesi de yapmaktadırlar. Farklı olarak kara üzümü de kış için sakladıkları görülmektedir. Üzümü önce kaynatmakta, daha sonra ise kavanozlara boşaltıp kış için bir köşeye kaldırmaktadırlar. Karadenizliler'in mutfağında görülen bir diğer özellik ise sebze turşularından yapılan yemeklerdir. Özellikle fasulye turşusunun tuzu alındıktan sonra kavurması ve diplesi sıkça pişirilir. Burada turşu bir anlamda sebze muhafaza etmek için de bu kadar yaygın kullanılmaktadır.

Karadenizli Türkler'in bazı gıda maddeleri için kullandıkları isimler ise Karadeniz Bölgesi'nde hala kullanılmaktadır. Örneğin, bu kullanımlardan bazıları şunlardır: Lazut—mısırın, kartof-patatesin, lobeya-fasülyenin, baklacan-patlıcanın pamider-domatesin yerine kullanılmaktadır.

Resim 63. Kışlık Konserveler: Patates, fasulye, domates ve daha pek çok sebze Karadenizli Türkler tarafından konserve yapıp kış için saklanmaktadır.

Tablo 62: Ölüm-Doğum Geleneklerini Yaşatma Durumu

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Evet	111	98,2
Hayır	2	1,8
Toplam	113	100,0

Ölüm ve doğum geleneklerinin devam edip etmediği ile ilgili sorumuza ise %98,2 devam ediyor cevabını vermiştir. Karadenizli Türkler'in Mezarlığı Kırgız ya da Özbekler ile aynı yerdeyken ölüyü gömme biçimleri ve ölüm törenleri algılamasında farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkları şu şekilde sıralamak mümkündür.

İlk olarak ölümle ilgili Karadenizli Türkler arasındaki genel kanaat, ölünün arkasından üç gün boyunca yas tutmaktır. Bu üç gün boyunca her sabah merhumun mezarı başına gidilip Kur'an okunur ve dua edilir. Üç gün boyunca komşular ölü evine yemek getirir; çünkü merhumun yakınlarının yas tuttuğu bilindiğinden hiçbir şey yapamayacakları düşünülmektedir. Üç gün geçtikten sonra gelen ilk Perşembe günü ölü evinde misafirler karşılanır dualar okunur ve mevlit yapılır. Ayrıca 52. gecesinde de son kez olmak üzere ikinci mevlidi yapılır.

Ölü gömme şeklinin de Kırgızlar ile farklı olduğu görülür. Kırgızlar ölüyü üç gün gibi uzun bir süre bekletirken, Karadenizli Türkler'in bir an önce defin işlemine başladıkları görülmektedir. Kuşkusuz bu, korumuş oldukları kültürün bir devamı olarak kabul edilmelidir. Ayrıca bir diğer farklılığın da mezar biçimlerinde olduğu görülür. Kırgızların mezarları yaklaşık bir-bir buçuk metre açıldıktan sonra içeride mezarın sağ ya da sol tarafına derin bir mağara açılır. Cenaze mezarda bu delik içerisine koyulur. Kırgızlar'da mezarların böyle olması, sorgu sırasında daha rahat olunması isteğinden kaynaklanmaktadır. Karadenizli Türkler'in mezar açma şekilleri ise Türkiye uygulanan şekliyle aynıdır. Açılan mezara defin edilen ölü, üzerine çapraz koyulan tahtalardan sonra toprakla kapatılmaktadır. Bu farklılıklara rağmen Kırgız ve Karadeniz mezarlıklarının aynı yerde olduğu ve aynı yere gömdükleri görülmektedir. Karadenizliler ayrı bir mezarlık kullanma ihtiyacı duymamışlardır.

Bahsi geçen bu durumlar ölüm törenleriyle ilgili genel eğilimlerdir. Birde bu törenlerde uygulanan az çok yukarda da bahsi geçen geleneksel adetlerin uygulanış biçimlerine bakmakta fayda vardır.

İlk olarak yukarda da bahsi geçtiği üzere ölünün üçüncü gününde yapılan mevlidin biçimsel özelliklerinden bahsetmek gerekir. Bu mevlit sırasında inek kesip yemekler yapılmaktadır. Türkiye'deki yaygın mevlit anlayışına paralel olarak yapılan bu tören sırasında bütün akrabalar, köylü ve tanıdıklar eve davet edilmekte, her türlü yemek çeşitleriyle donatılan sofraya, taziyeye gelen misafirlerin beğenisine sunulmaktadır. Yemek törenleri dualarla başlayıp dualarla bitmektedir. Karadenizli Türkler'le bu konuyla ilişkili olarak yapılan bir mülakat sırasında yaşlı bir teyze "*Türkiye'deki anlayışla buradaki anlayış arasındaki farklılığı görünce şaşırıldığını*" ifade etmiştir. "*Türkiye'de insanların akide şekerleriyle geçiştirildiğini ve bu durumu garipsediğini*"

söyleyen teyze, “*Bizde şekerleri çocuklara onları kandırmak için verirler*” diyerek gariptediği durumu ifade etmiştir. Ölü evinde üç bayram bu tarz yemek daveti verilirken, üçüncü bayramda son yemek verilir ve bayramın bitişinden sonra ölünün rahata kavuştuğuna inanılır.

Ölü yemeği töreninin belli bir sıraya göre düzenlendiği görülmektedir. Ortaya büyük yer sofraları kurulur. Sofrada et ve ekmek ağırlıklı yer kaplar. Ekmekler köy usulü ya da yağda kızartılmış hamur kabartmaları şeklindedir. Şorba ve aş adı verilen pilav çeşidi de verilen yemeklerin başında yer alır. Bu törenlerde eksik olmaya kişilerin başında hoca ve yaşlılar gelir. Hoca, ölü evinde bol bol dua eder. Hoca için gömlek ve kuşaklar hediye olarak hazırlanır. Törenden sonra hediyeler hocaya verilir. Törenlerin biçimsel özellikleri Türkiye’deki adetlerde de yakından benzeşmektedir. Türkiye’de de çoğu yerdeki adetlerde ölü evine yemek götürme, üç günlük yas tutma, mezarda üç gün boyunca Kur’an okuma, ölü için yemek verme gibi davranışların uygulandığı olduğu görülmektedir.

Ölü için verilen yemek törenleri belli bir seremoniye göre düzenlenmektedir. Yemek törenlerine ilk olarak camiden gelen yaşlılar ve cami imamı çağrılır. Camiden sonra eve gelip yemek yer ve dua ederler. Eğer hazırlıklı geldiyse yanlarında yemek de alıp götürürler. Yaklaşık olarak 1500-2000 arasında kişi eve girip çıkar. Ortalama 1 ile 3 arasında inek ya da birkaç adet koyun keserler. Yani bir şekilde et yemeklerde eksik edilmez. Kesilen kurban sayısı ise kişinin maddi gelirine göre değişir. Karadenizli Türkler arasında pek belirgin olmasa da maddi durumunun kısmen iyi olduğu aileler mevcuttur. Ancak bu sayı birkaç aileyi geçmez.

Günümüzde özellikle Kırgızlarda yeni yeni yaygınlaşmaya başlayan ve Karadenizli Türkleri de etkileyen bir durumdan da söz etmekte fayda vardır. Yer sofrasına koyulan içecekler arasında votkada yer almaya başlamıştır. Yaygın olan halk inancına göre “*Acı acıyı söker*” mantığıyla tören boyunca isteğe göre votkada tüketilmektedir. Votkayı içmezden evvel dua edip, içtikten sonra da edilen duaya amin denmektedir. Karadenizli Türklerle göre “*bu durum eskiden yani Sovyet döneminde pek yaygın değildi. Çünkü Ruslar votka içmeyi ayıp kabul ederlerdi. Ancak son dönemlerde düğünlerden ölüm törenlerine yaygın olarak votka sofralardan eksik olmamaktadır*”. Karadenizli Türklerin de bu törenlere ayak uydurduğu görülmektedir. Yapmadıklarında “*Kırgızlar*

tarafından dışlandıklarını” ifade eden Karadenizli Türkler “bu şekilde ortak bir alanda da buluşabildiklerini” ifade etmişlerdir.

Karadenizli Türkler’in ölüm davranışı karşısındaki pratiklerini değerlendirmeye dönük soruya ek olarak mülakatlar sırasında “öldüğünüz zaman mezarınızın nerede olmasını arzu edersiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen çoğu cevap, gençler ve ortayaşın üstündekiler arasında mezar yeri konusunda farklılıklar olduğu görülmüştür. Örneğin, yaşlıların hemen hemen hepsi, eşlerinin yanına gömülmek istediklerini belirtmişlerdir. Mülakat sırasında birkaç yaşlının Türkiye’ye gelmekte tereddüt etmelerinin en önemli nedeni olarak, “*eşlerinin bu topraklarda yaşayıp bu topraklarda gömülmüş olmalarını*” göstermişlerdir. Kuşkusuz bu özellikle yaşlılar için Kırgızistan’a aidiyet duygusunu yaşatan en önemli gösterge olarak karşımıza çıkmıştır. Yaşlı Karadenizli Türkler’in sürgün sonrasındaki hayatları ile önemli kıldıkları kültürel kimlikleri, buldukları topraklar üzerinde ölümlerini de anlamlandırmaktadır. Bu durum kuşkusuz, alışkanlık sağlanan bir hayatı, yine aynı yerde tamamlamak üzerine kurulu bir algılamanın farklı bir yansımasıdır.

Aynı soruya gençlerin verdiği cevaplara bakıldığında, geleceklerini Türkiye’de kurmak isteyenlerin cevaplarının da hayatlarına devam edecekleri yerde gömülmek istedikleri şeklinde biçimlendiği görülmektedir. Bütün bunların yanında orta yaş Karadenizli Türkler için ise fark etmez cevabı ağırlıkta görülmektedir.

Tablo 63: Düğünlerde Geleneklerinizi Yaşatabilme Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Yaşatabiliyoruz	53	46,9
Kısmen yaşatabiliyoruz	48	42,5
Yaşatamıyoruz	2	1,8
Fikrim yok	10	8,8
Toplam	113	100,0

Karadenizli Türkler için geleneklerin yaşatıldığı en önemli törenlerden birisi düğün ve evlenme törenleridir. Bu bağlamda Karadenizli Türkler’e yöneltilen düğün geleneklerini yaşatabilme sorusuna katılımcıların %46,9’u yaşatabildikleri cevabını vermişlerdir. %42,5 ise kısmen yaşatabildiklerini ifade etmişlerdir. Sonuçlardan anlaşıldığı üzere küçümsenmeyecek bir çoğunluğun düğünlerdeki gelenekleri yaşatabildiklerini ifade

ettikleri görülmektedir. Karadenizli Türkler'in düğünlerindeki geleneksel motiflere bakıldığında düğünlerin aynen Karadeniz'deki gibi yapılmaya çalışıldığı görülmektedir. Buna göre düğünlerde horon oynama ve kemeçe en başat eğlence ve kültür motifidir. Ayrıca gelin görme, misafirlere sofraya tutma, eniştenden olmayacak şeyleri isteyerek eziyet etme adeti başta olmak üzere Karadeniz kültüründe yer alan adetlerin aynen korunduğu görülmektedir. Farklı olarak Kırgız'ların kültürüne ayak uyduran Karadenizliler, düğünlerini içkili ve yemekli olarak da kutlamaya başlamışlardır.

Düğünler genelde köy düğünü şeklinde olmaktadır. Gün içerisinde akraba, eş dost ve yakınlar davet edilirken, akşamki kutlamalarda sadece akrabaların olmasına dikkat edilmektedir. Buradan anlaşıldığı üzere gün içerisinde yapılan düğünde Kırgız, Özbek ve Karadenizliler fark etmeksizin bir araya gelinip eğlenilirken, akşamki kutlamalarda ise sadece Karadenizli Türkler kendi aralarında bir araya gelip eğlendikleri görülmektedir. Karadenizlilerde Kırgız adetlerinin bir yansıması olarak başlık parası ve sütakı da bulunmaktadır. Başlık parası Kırgızlarda 1000 dolar gibi yüksek bir rakamlardayken Karadenizlilerde ortalama 300 dolar civarındadır. Ayrıca gelin için anneye verilen 100 dolarlık paraya ise sütakı denilmektedir. Sütakı gelini annesi yetiştirip büyüttüğü onu sütüyle beslediği için annenin hakkı olarak verilmesi gereken para olarak kabul edilmektedir.

Resim 64. Kırgız Düğününden Bir Kesit: Kırgızların düğün sofralarında hemen hemen hiçbir şey eksik edilmemektedir. Misafirler için hazırlanan sofralarda yağda kızartılan hamur işleri önemli yer kapsamaktadır. Düğünler, Aksakallıların konuşmasıyla başlayıp, anne-babaların konuşmaları ve takı töreniyle devam etmektedir.

Düğünlerde en önemli hazırlık, kuşkusuz düğün ziyafeti için yapılan yemeklerdir. Bu hazırlık, birkaç gün önceden başlar. Büyük kazanlarda hazırlanan değişik yemekler,

düğün günü ziyafet için misafirlere sunulur. Düğünlerdeki yemek ziyafeti aynı zamanda yaygın Kırgız adetlerindedir. Karadeniz Türklerde de Kırgız yemekleri dahil olmak üzere çeşitli yemeklerden oluşan düğün sofrası misafirlerin beğenisine sunulmaktadır. Düğün sahibinin maddi durumuna göre 1000 ile 1500 arasında tandır ekmeği, iki ya da üç adet büyükbaş hayvan ya da daha fazla koyun başta olmak üzere çalgıcı ve kamera paraları dahil olmak üzere düğün için değişik şekillerde para harcadığı görülür. Yemeğe bir gün önceden Kırgızları davet eden Karadenizliler, daha sonraki günde ise kendi dost ve akrabalarını davet etmektedirler. Düğün günü ise evden çeşitli adetlerle alınan gelin, damatla birlikte şehri gezip yemek yerler. Daha sonra fotoğraf çektirirler ve akşamüzeri ise düğünün yapılacağı alana gelirler. Düğünlerde kemeçe ve horon vazgeçilmez adetlerin başında yer almaktadır. “Kırgız ve Özbek komşularının da yeri geldiğinde kendilerine eşlik ettiklerini” ifade eden Karadenizli Türkler, “kemeçe ustası kabul ettikleri ve düğünlerde sürekli çalan bir Karadenizli Türkün de düğünler sırasında Kırgız/Özbek dahil herkesi kendisine hayran bıraktığını” ifade etmişlerdir.

Düğünler söz konusu olduğunda Karadenizli Türkler’in evlilik biçimlerinden de bahsetmek yerinde gözükmektedir. Nitekim Karadenizli Türkler, “kültürlerini bugüne kadar yaşatabilmelerinin en önemli aracının kendi aralarında yaptıkları evlilikler olduğunu” farklı şekillerde dile getirmişlerdir.

Resim 65. Çeyiz Sandığı: Oldukça eski görünen çeyiz sandığı, annelerden kızlarına miras olarak kalmaktadır.

Tablo 64: Evliliklerin Yapılış Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Akrabalar arasında	45	39,8
Kız alıp kız verme şeklinde	19	16,8
Kendi köyümüzden	12	10,6
Türk olmasına dikkat ediyoruz	6	5,3
Müslüman olmasına dikkat ediyoruz	9	8,0
Kırgız ya da Özbeklerle	1	0,9
Yabancı olmamasına dikkat ediyoruz	12	10,6
Karadenizli olmasına dikkat ediyoruz	7	6,2
Diğer	2	1,8
Toplam	113	100,0

Karadenizli Türkler'in hemen hepsi evliliklerini kendi aralarında yapmaktadırlar. Yabancılara kız verme ya da onlardan kız alma adeti yoktur. Genelde evlilikler akrabalar arası yapılmaktadır. Karadenizli Türkler bu şekilde kültürlerini devam ettirdiklerini ifade etmektedirler. Yüzdeler olarak ifade edilmek istendiğinde ise oranlar şu şekilde yansımaktadır. Karadenizli Türkler'in %39,8'lik bir oranı akrabalar arasında cevabını vermiştir. Geri kalanların %16,8'si kız alıp verme şeklinde gene bir çeşit akrabalar arası evlilikler yaptıklarını ifade etmişlerdir. Verilen cevaplar genel olarak değerlendirildiğinde, aileler evliliklerinde Karadenizli Türk ve Müslüman olmasına dikkat etmekte ve genelde akrabalar arası evlilikler yapmaktadırlar.

Tablo 65: Yabancılarla Evliliklere Bakış Açısı Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Onaylamıyorum	108	95,6
Onaylıyorum	1	0,9
Benim için fark etmez.	4	3,5
Toplam	113	100,0

Karadenizli Türkler'in evlilikler konusundaki tutumlarını daha net görebilmek için ankette “yabancılarla evliliğine nasıl bakıyorsunuz?” sorusuna yer verilmiştir. Bu bağlamda anketi cevaplayan Karadenizli Türkler'in %95,6'sı bu tür evlilikleri onaylamadıkları cevabını vermişlerdir. Özellikle şehirde ya da Oş dışında yaşayan birkaç kişi, “bu konunun kendileri için pek fark etmediğini yani yabancılarla evlilik

konusunda pek katı olmadıklarını, zaten diğer türlü evlilikler için eş sıkıntısı yaşadığını” ifade etmişlerdir.

4.7. Karadenizli Türklerin Dilsel ve Kültürel Pratikleri

Toplumsal bellekteki birikimi nesilden nesile aktaran dil, bu süreçte yalnız bir araç değil, aynı zamanda aktardığı şeyleri de belirleyebilen bir etkidir. Toplumsal hayattaki değişmelere bağlı olarak yenilenme süreci yaşayan dil; bir yandan kendisini değersizleştirirken, diğer yandan yeni diğerlerin oluşumu işlevini yerine getirmektedir (Akarsu, 1998:93). Bu şekilde düşünüldüğünde dil ve onun toplumdaki yansıma biçimlerinin önemli olacağı, kültürel bir topluluğun analizinde temel bir ölçüt olacağı görülecektir.

Ayrıca kültürün taşıyıcısı ve oluşturucu etkenlerinden biri olan dil, kültürle olan ilişkisinden dolayı sosyal değişim sürecinde de güçlü bir etkiye sahiptir; çünkü dil, bireyin ve topluluğun duygu, düşünce ve hayal dünyaları üzerinde tayin edici bir rol oynamaktadır. Düşünce duygu ve tasarımlar kültürün biçim ve içerik kazanmasında etkili olan unsurlardır (Karakaş, 2006:61). Böylece dil, sosyal değişmeden en fazla etkilenen bir araç olmak niteliğini taşımaktadır.

Karadenizli Türkler sürgün sonrası dönemden bugüne kadar hayatlarındaki pek çok şeyin değiştiğini kabul etmektedirler. Özellikle çoğu zaman kendileri de çok açık fark etmeseler de zamanla *“ilk gün daha güzel ve kendi şivelerinde konuştukları Türkiye Türkçesini unutmaya başlamalarını kendileri için en büyük tehlikelerden biri”* olarak görmektedirler. Bu konuda *“özellikle gençlerin zamanla Kırgızistan’daki sosyalleşmelerine bağlı olarak dillerini unuttuklarını ve Türkiye’ye yerleşemedikleri takdirde bunun kendileri için kültürel bir kaybolma nedeni”* olacağından bahsetmişlerdir.

Bu noktalar göz önünde tutularak Karadenizli Türklerin Türkiye Türkçesi ile ilgili konuşma durumlarını ve diğer dillerle ilişkili algılamalarını şu şekilde değerlendirmek mümkündür.

Tablo 66: Türkçeyi Bilme ve Konuşma Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Okuma yazma derecesinde iyi biliyorum	19	16,8
Okuma yazma derecesinde kısmen biliyorum	15	13,3
Sadece konuşma derecesinde iyi biliyorum	28	24,8
Sadece konuşma derecesinde kısmen biliyorum	34	30,1
Sadece konuşma derecesinde çok az biliyorum	13	11,5
Diğer	4	3,5
Toplam	113	100,0

Ankette Karadenizli Türkler'in özellikle Türkiye Türkçesi kullanımları ve dilsel kimlikleriyle ilgili olarak da farklı sorular sorulmuştur. Bu soruların ilki Türkçeyi kullanma dereceleri ile ilgilidir. Buna göre “*Türkçeyi ne kadar biliyorsunuz?*” sorusuna, Karadenizli Türkler'in %16,8'i ‘*okuma yazma derecesinde iyi biliyorum*’; %13,3’ü ‘*okuma yazma derecesinde kısmen biliyorum*’; %24,8’i ‘*sadece konuşma derecesinde iyi biliyorum*’; %30,1’i ‘*sadece konuşma derecesinde kısmen biliyorum*’; son olarak %11,5’i ise ‘*sadece konuşma derecesinde çok az biliyorum*’ cevabını vermişlerdir. Cevaplardan anlaşıldığı üzere Karadenizli Türklerin hemen hepsi bir derecede Türkçeyi bilmektedirler. 64 yıllık tarihi bir süre göz önüne alındığında farklı bir coğrafyada Türkiye Türkçesini yaşatmak, Karadenizli Türklerin en önemli kimlik göstergesi olarak karşımıza çıkmakta ve aynı zamanda Türkiye kökenli olmak aidiyetliğini de güçlendirmektedir.

Dilin bir kültürün medeniyetin temel dinamiği olduğu göz önüne alındığında farklı ve uzak bir coğrafyada Türkiye Türkçesi'nin Karadeniz şivesiyle birlikte yaşatılmış olması da aslında önemli bir başarı olarak görülmelidir. Bu bağlamda Karadenizli Türkler arasında dilin yaşatılmasında birkaç önemli faktörün etkisinin büyük olduğu görülmektedir.

İlk sebeplerden birisi aile içinde ve kendi aralarında Türkçe konuşmaya dikkat etmeleridir. Hatta “*bazı durumlarda birbirlerini uyarmaya kadar giden grup yaptırımları uyguladıklarını*” da ifade etmişlerdir. İkinci sebep olarak ise “*yabancılarla evlilik yapmamaları ve doğacak çocukların da anne ve babaları aracılığıyla sürekli Türkçeyi dinleyerek büyüdüklarini*” göstermişlerdir. Ayrıca son zamanlarda yaygınlaşan uydu sistemiyle de “*Türk televizyonlarının seyredilmesinin ve bu şekilde Türkçenin*

görsel anlamda da gücünü artırmış olmasının” Türkçenin yaşamaya devam etmesinde önemli bir faktör olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

Ayrıca, Karadenizli Türkler’in Türkçeyi Kırgız ve Özbek komşularını da öğrettikleri görülmektedir. Kırgız ve Özbek komşuları olan aileler, *“komşularına özellikle de çocuklarına Türkçeyi öğrettiklerini”* ifade etmektedirler. Bunda kuşkusuz çocukların bir arada olması ve sürekli aynı oyun ortamını paylaşmaları önemli bir rol oynamaktadır. Bu oyun ortamında ise karşılıklı olarak dil paylaşımının gerçekleştiği görülmektedir.

Farklı bir coğrafyada ve özellikle Sovyet Rusya’nın kimlik ile ilgili politikaları dikkate alındığında Türkiye Türkçesinin burada yaşatılmış olması kültürel kimlik bağlamında önemli bir göstergedir. Çünkü Kırgızistan’ın geneline bakıldığında özellikle Bişkek tarafında Kırgızların kendi dillerinden çok Rusça bildikleri ve konuştukları hatta çoğu zaman Kırgızca dilini kullanmayıp ağırlıklı olarak Rusça konuştukları düşüldüğünde, anavatanından uzakta yaşayan Karadenizli Türklerin dil konusundaki tutumları önemli olacaktır.

Ancak bütün bu olumlu göstergelere rağmen bazı olumsuz durumların da varlığı göze çarpmaktadır. Bunları ise şu şekilde dile getirmek mümkündür. İlk olarak göze çarpan genç kuşağın yavaşça Türkiye Türkçesini unutmaya başlamalarıdır. Özellikle şehirde grup baskısından uzak yaşayan bazı ailelerin, aile içinde Rusça ya da Kırgızca konuşmaya başlamalarının da bunun oluşmasında etkisinin önemli olduğu düşünülmektedir. Orta yaşın üzerindeki ise, *“zamanla bu durumun daha ciddi bir hal alacağından şikayet etmekte ve bir an önce Türkiye’nin kendileriyle ilgilenmelerini”* talep etmektedirler. Diğer bir durum ise şehirde yaşayan bazı ailelerin evlilikler noktasında eski hassasiyetlerini kaybetmeye başlamaları ve yabancılarla evlilik yapmalarıdır. Bu durum da zamanlar köken kültürden uzaklaşmaya neden olmaktadır.

Karadenizli Türkler’e “dil” kullanımlarıyla ilgili yönetilen diğer bir soruda ise Karadenizli Türkler’in hangi dilleri bildikleri ve çevreyle nasıl iletişim kurdukları öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda ankete katılanların hemen hepsi Kırgızca’yı bildiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca Karadenizli Türkler’in %36,3’ü Kırgızca, Türkçe ve Özbekçe ve geriye kalanların %35,4’ü ise Kırgızca’yı ve Türkçeyi bildiklerini ifade etmişlerdir. Mülakatlar sırasında bu oranın dışında kalanların da az çok Rusça(%7,1) bildikleri dikkati çekmiştir. Bu diller dışında ise Kazakça bildiklerini ifade eden de

olmuştur. Dikkat çeken bir nokta ise Tacikçe bilip bilmemeleri ile ilgili sorduğumuz soruda hemen hiç kimsenin bu dille ilgili pek bir şey bilmediklerini ifade ettikleri görülmüştür. Buna sebep olarak ise “*Taciklerle yaşamıyor olmalarını ve Tacikçenin zor bir dil olmasını*” göstermişlerdir.

Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde ve mülakatlar sırasında aktarılan bilgilere göre, Kırgızca ve Kazakçanın birbirine yakınlığı ve Özbekçenin de kolay bir dil olması bu dillerin öğrenilmesini ve kullanılmasını kolaylaştırdığı görülmektedir. Rusça ise eskiden kalma bir alışkanlık olduğu için varlığını devam ettirmektedir.

Tablo 67: Yaşanılan Yer ile Şehirde Kullanılan Dil Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Evet, şehirde kullandığım dil farklıdır	68	60,2
Hayır, şehirde kullandığım dil farklı değildir	7	6,2
Kısmen farklı	38	33,6
Toplam	113	100,0

Ankette Karadenizli Türkler’e yöneltilen “*burada ve şehirde kullandığınız dil farklı mı?*” ile “*şehre gidildiğinde iletişim kurmakta zorlanıyor musunuz?*” sorusu aynı paralelde Karadenizli Türkler’in kentle bütünleşmelerini ve sosyal çevreleriyle iletişim becerilerini ölçmeye dönük olarak sorulmuştur. Buna göre ilk soru göz önüne alındığında ankete katılanların %60,2’si evet diyerek kendi içlerinde kullandıkları dil ile şehirde kullandıkları dil arasında farklılık olduğunu söylerken, geri kalan %33,6’sı kısmen farklılık olduğunu ifade etmiştir.

Karadenizli Türkler’in şehirde kullandıkları ortak dilin Kırgızca olduğu görülmektedir. Yaşadıkları yerde ise ihtiyaca göre kısmen Kırgızca ve kısmen Özbekçe kullanmaktadırlar. Özellikle Kırgız ya da Özbek komşularla iletişim sırasında bu dilleri kullanırken, kendi aralarında mümkün olduğunda Türkiye Türkçesi kullanmaktadırlar.

Burada küçük bir ayrıntıyı da vermek gerekmektedir. Anketler ve mülakatlar sırasında Türkiye Türkçesi ile ifade edemedikleri noktaları Kırgızca ifade etmeye çalıştıkları gözlenmiştir. Bu durum daha önce araştırmanın metodoloji bölümünde bir risk unsuru olarak da ifade edilmiştir. Bu bağlamda yaşanılan en önemli sıkıntılardan birisi de sorular cevaplanırken, bir noktadan sonra aynı şeylerin ifade edilmeye başlandığıdır.

Tablo 68: Şehirdeki İletişimde Zorluk Yaşanıp-Yaşanmadığı Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Evet, şehirde insanlarla iletişimde sıkıntı yaşıyorum	3	2,7
Hayır, şehirde insanlarla iletişimde sıkıntı yaşamıyorum	87	77,0
Kısmen yaşıyorum	23	20,4
Toplam	113	100,0

Diğer soruya ise ankete katılanların %77'si şehirde iletişim kurarken herhangi bir sıkıntı yaşamadıkları cevabını vermişlerdir. Sadece %20,4 kısmen yaşıyorum cevabını vermişlerdir. Anlaşıldığı ise üzere Karadenizli Türkler'in iletişim ile ilgili herhangi bir sıkıntıları yoktur. Kendi dillerini korudukları gibi, diğer dilleri de çok rahat konuşmaktadırlar. Sadece gelecekte arkadan gelen kuşağın Türkçeyi kullanmamalarından endişe ettiklerini ifade etmiştir.

4.8. Kırgızistan ve Karadenizli Türkler: Beklenti – Sorunlar

Karadenizli Türkler, mülakatlarda ifade ettiklerine göre şu sıralar eskiden hiç olmadığı kadar Türkiye'ye kendilerini yakın hissetmektedirler. Bunun temelinde *“birkaç defa kendilerinin hükümet nezdinde dikkate alınması ve Türkiye'ye davet edilmelerini”* görmekteyiz. Özellikle *“Türkiye'ye dönüş konusunda her türlü destek sözünü aldıklarını”* ifade eden Karadenizli Türkler, *“yıllarca yaşadıkları yerlerden kopmanın da kendilerini ayrıca kara kara düşündürdüğünü”* ifade etmişlerdir. Bu nedenle Karadenizli Türklerin Türkiye'ye dönüş yolundaki beklentileri aynı zamanda Kırgızistan'dan ayrılmanın getireceği bazı sorunlarla paralel gittiği görülmektedir.

Karadenizli Türkler, *“Kırgızistan'da yaşadıkları süre içerisinde çoğu zaman buradaki diğer insanlarla kardeş gibi yaşadıklarını; ancak bazı dönemlerde ülke genelinde yaygınlaşan sıkıntılar nedeniyle bu ilişkilerin de aksadığını”* ifade etmişlerdir. *“Sovyet döneminde Kolhozların kendilerine hem iş hem de aş imkanlarını sunduğunu”* da ekleyen Karadenizli Türkler, *“Kırgızistan'ın sürgün sonrasında kendileri için ikinci bir vatan olduğunu ve bağımsızlık sonrası dönemde her ne kadar sıkıntılar yaşamış da olsalar Kırgızistan'a borçlu olduklarını”* ifade etmişlerdir. Ayrıca *“Sovyetler zamanında Kırgız/Özbek gibi kimlik ayrımlarının olmadığı”* ifade eden Karadenizli Türkler, *“Sovyet vatandaşlığının herkesi bir araya getirdiğini”* belirtmişlerdir.

Çalışmanın bu bölümündeki temel amaçlardan birisi, Karadenizli Türkler’in Kırgızistan’dan görmüş oldukları destek ve ilgiyi ortaya koymak ve Kırgızistan’ın gelecek için Karadenizli Türkler için ifade ettiği anlamı sorgulamaktır. Diğer bir amaç ise Türkiye’ye dönüş yolunda beklentileri ve sorunları tespit etmeye dönük temel noktaları değerlendirmektir. Bu durumların tespit edilmesi araştırma süresince doğruluğu test edilmeye çalışılan “*Sürgün bir topluluğun sosyal yapısı incelenirken, tarihi ve kültürel şartların belirlediği yapının dikkate alınması, sürgün öncesine ait sosyo-kültürel çevre ile sürgün sonrası sosyo-kültürel çevre arasındaki ilişkinin anlaşılması açısından gereklidir*” ana hipoteziyle alt hipotezlerinin değişik formları karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 69: Devlet Desteği Alma Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Evet	37	32,7	41,6
Hayır	52	46,0	58,4
Toplam	89	78,8	100,0
Cevapsız	24	21,2	
Toplam	113	100,0	

Karadenizli Türkler’in ilk olarak merak edilen noktalarından birisi Kırgızistan’da devlet ile olan ilişkileridir. Bu bağlamda hazırlanan “*Kırgızistan’da devlet desteği hiç aldınız mı?*” sorusuna Karadenizli Türklerin %41,6’sı evet cevabını verirken, geri kalan %58,4’lük bir çoğunluk ise hayır cevabını vermiştir. Bu desteklerin ne tür bir destek olduğu ise takip eden diğer soruda sorulmuştur.

Tablo 70: Yardımın Şekli ve Niteliği Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Nakdi Yardımlar	9	8,0	24,3
Bize yanımızda olduklarını hissettirdiler	2	1,8	5,4
Evlerin yapılmasında yardımcı oldular	7	6,2	18,9
Sorunlarımızla ilgilendiler	2	1,8	5,4
Çocuk parası yardımı	17	15,0	45,9
Toplam	37	32,7	100,0
Cevapsız	76	67,3	
Toplam	113	100,0	

Ankette “yardım aldık” cevabını verenlerin hemen hemen tamamı tablodan da anlaşıldığı gibi maddi olarak desteklendiklerini ifade etmişlerdir. Tabloda dikkatimizi çeken en belirgin noktalardan birisi ise “çocuk parası” desteği aldığını ifade eden %45,9’luk kesimdir. Karadenizli Türkler mülakatlar sırasında “*çocuk yardımını Kırgız devleti tarafından değil Sovyetler döneminde aldıklarını*” ifade etmişlerdir. Hatta Karadenizli Türkler’in ifadesine göre “*çok çocuk yapanlara Sovyetlerin altın madalya taktıkları*” gerçeğidir. Karadenizli Türkler’in bu yardım şekline tam olarak nasıl yararlandığı konusunda çok detaylı bir bilgi edinilememiştir. Ayrıca tütün tarlalarında çalışanlara araba verildiği gerçeği de mülakatlar sırasında aktarılan ifadelerden birisi olmuştur.

Ancak Karadenizli Türkler’in Sovyet döneminde sürgün bir topluluk olarak Oş’a yerleştirilmesi ve bütün sürgün topluluklar gibi halk düşmanı olarak nitelendirilmeleri yardımlar konusunda özel durumları olduğu gerçeğini de göz önünde bulundurmamızı gerektirmektedir. Bu gerçeklik dikkate alındığında sonuçlara ilave edilmesi gereken en belirgin durumlardan birisi kuşkusuz Kırgız devletinden aldıkları herhangi bir maddi yardımın bulunmamasıdır.

Karadenizli Türkler’in son dönemde ise farklı bir şekilde psikolojik destek aldıkları görülmektedir. Bu bağlamda Karadenizliler’in büyük bir çoğunluğu, “*Türkiye’nin artan ilgisi ile devlet olarak yanlarında olduklarını hissettirdiklerini*” ifade etmektedirler. Bu desteğin Türkiye’ye geliş sürecinde ise Karadenizli Türkler için önemli bir ümit kaynağı olduğu görülmektedir.

Tablo 71: Geçmişle Bugünkü Kırgızistan’ın Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Çok daha iyi durumdadır	57	50,4
Daha iyi durumdadır	30	26,5
Aynı, pek değişiklik yok	15	13,3
Daha kötü durumdadır	5	4,4
Çok daha kötü durumdadır	6	5,3
Toplam	113	100,0

Karadenizli Türkler’e Kırgızistan’ın genel görünüşüyle ilgili sorduğumuz; “*bugünkü ekonomik, kültürel ve sosyal durumunuzu geçtiğimiz yıllara kıyasla nasıl görüyorsunuz?*” sorusuna, %50,4 eskiye göre çok daha iyi olduklarını, %26,5 ise daha iyi olduklarını, geri kalan %13,3 ise aynı olduğu cevabını vermişlerdir. Daha kötü veya çok daha kötü olduklarını ifade edenlerin oranı ise oldukça düşüktür.

Tablo 72: Karadenizli Türklerin Kırgızistan’da Yaşadıkları En Önemli Sorun Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Ekonomik sıkıntımız var, geçinemiyoruz	69	61,1
Kültürümüzü yaşatamıyoruz	31	27,4
Dinimizi yaşayamıyorum	2	1,8
Devlet desteği alamıyoruz, kaderimize terk edildik	4	3,5
Türkiyeden gereken ilgiyi göremiyoruz	6	5,3
Soykırıma uğramaktan korkuyoruz	1	0,9
Toplam	113	100,0

Ankette yer alan “*burada yaşadığınız en önemli sorun ya da sorunlar size göre nedir?*” sorusunun sorulmasındaki temel amaç ise Karadenizli Türkler’in karşılaştıkları temel sorunları tespit etmektir. Bu sorunlar daha önceki bölümlerde çeşitli başlıklar altında verilmiştir. Burada ise sorunlarını ifade edenlerin sayısal oranları değerlendirilecek ve sorunlar maddeler halinde kısaca sıralanacaktır.

Ankete katılan Karadenizli Türkler’in %61,1’i ekonomik sıkıntıları olduklarını ve geçinemediklerini ifade etmişlerdir. Geri kalanların %27,4’ü kültürlerini zamanla kaybedeceklerinden korktuklarını, %5,3’ü ise Türkiye’den gereken ilgiyi göremediklerini ifade etmişlerdir. Kültürlerini kaybetmekten korkan kesim, genelde

yaşlı kuşaktır. Yapılan mülakatlar sırasında, yaşlı kuşak kendilerinin öldükten sonra genç nesillerin kültürlerine yabancı olarak yaşayacaklarından endişe ettikleri daha önceki bölümlerde verilmiştir. Bu sorunları maddeler olarak sıralayacak olursak şu şekilde bir sınıflama yapmak mümkündür:

1. Ekonomik sıkıntılar.
2. Kültürel hayatı devam ettirebilme.
3. Türkiye’den gereken ilgiyi görememe.
4. Yerel çekişmelerden etkilenme.

Tablo 73: Karadenizli Türklerin Gelecekte Beklenti Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Çok iyi görmüyorum	5	4,4
İyi görüyorum. Geleceğe dair ümitlerim var.	41	36,3
Bizle ilgilenenler olursa geleceği daha iyi göreceğiz	2	1,8
Geleceğim için buralardan uzaklaşmak istiyorum	21	18,6
Geleceğimiz Türkiye’de kurmak istiyorum	44	38,9
Toplam	113	100,0

Ankette gelecekte beklentileriyle ilgili Karadenizli Türkler’e yöneltilen soruya, ankete katılanların %36,3’si “*iyi görüyorum, geleceğe dair ümitlerim var*” cevabını verirken, geriye kalanların %38,9’u “*geleceklerini Türkiye’de kurmak istedikleri*” şeklinde cevap vermişlerdir. Karadenizli Türkler’in %18,6’sı ise yine Türkiye’ye gitmeyle ilişkilendirdikleri “*geleceğe umutla bakmak için buralardan uzaklaşmak istiyorum*” şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Tablo 74: Karadenizli Türklerin Kendilerini Hangi Ülkeye Daha Yakın Olduklarını İfade Etme Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Türkiye	17	15,0
Kırgızistan	12	10,6
Her ikisine de eşit mesafedeyim	80	70,8
Diğer	4	3,5
Toplam	113	100,0

Türkiye'ye yerleşmek fikrinin Karadenizli Türkler için ifade ettiği anlamı bulunabileceği düşünülen bir başka soruda ise “hangi ülkeye kendinizi daha yakın hissediyorsunuz?” sorulmuştur. Karadenizli Türkler'in bu soruya verdikleri cevaplara bakıldığında ankete katılanların %10,6'sı Kırgızistan cevabı verirken, geri kalan %70,8'i her ikisine eşit mesafede oldukları cevabını vermişlerdir. Ankete katılanların %15'i sadece Türkiye'ye yakın hissettiklerini ifade etmişlerdir. Sonuçlardan anlaşılacağı üzere Karadenizli Türkler'in ülkeler arasında belirgin bir farklılaştırma yapmadıkları görülmektedir. Ancak mülakatlar sırasında “*Kırgızistan'a vatandaşlık olarak bağlı olduklarını; Türkiye'ye ise gönülden ve kültürel olarak bağlı olduklarını*” ifade etmişlerdir.

Tablo 75: Burada Temelli Kalmak İçin Olması İstenilen Şeylerin Durumu Dağılımı

Seçenekler	Sayı	Yüzde
Ekonomik şartlarımızın iyileştirilmesini	68	60,2
Sosyal ve kültürel imkanlarımızın artırılmasını	10	8,8
Türkiye'den maddi ve manevi destek olmasını	22	19,5
Can ve mal güvenliğimizin garanti edilmesini	2	1,8
Yabancı olarak görülmemeyi	10	8,8
Diğer	1	0,9
Toplam	113	100,0

Ankette yer alan, “Burada yaşayabilmeniz ve vatanım diyebilmeniz için nelerin olmasını istersiniz?” sorusu daha Türkiye'ye dönemedikleri takdirde yaşadıkları yerin daha yaşanılır kılınmasıyla ilişkilendirilerek sorulmuştur. Soruyu cevaplayanların %60,2'si ‘*ekonomik şartlarımızın iyileştirilmesi*’ cevabını vermişlerdir. Bu cevap işsizliğin ve geçim sıkıntısının başlı başına bir problem olduğunu göstermektedir.

Ankete katılanların %8,8'i 'sosyal ve kültürel imkanlarımızın artırılmasını' talep ederken; geri kalan %19,5'i ise 'Türkiye'den maddi ve manevi destek olmasını' istemektedir. Sonuçlardan anlaşıldığı gibi ekonomik sorunlar Karadenizli Türkler'in üzerinde durulmasını istedikleri başlıca sorunlar olduğu görülmektedir.

4.9. Karadenizli Türklerin Genel Tutumları ve Değerler Yargılarıyla İlişkili Önermeler

Çalışmanın bu bölümünde Karadenizli Türkler'in genel tutumları ve değerleriyle ilişki bazı önermeler sunulmuştur. Bu önermeler daha önce farklı şekillerde gerek anket sorularıyla gerekse mülakatlar şeklinde yöneltilen sorulardan faydalanılarak oluşturulmuştur. Bu önermeler ana hipotezin doğruluğuyla ilişkilendirildiği gibi aşağıdaki alt hipotezlerin farklı biçimleri olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Buna göre çalışmada “*Karadenizli göçmenlerin kimlik algulamalarında Türkiyeli Türk olma algılaması temel belirleyici öğedir*”, “*Karadenizli Türkler için Türkiyeli olmayan Kırgız ve Özbekler'den kendilerini ayırtmaktadır*”, “*Karadenizli göçmenlerin yaşadıkları yere karşı geliştirdikleri aidiyet bağları, sosyal kriz zamanlarında zayıflamaktadır*”, “*Karadenizli göçmenler, Oş bölgesinde yarı-kapalı bir kültürel topluluktur*”, “*Karadenizli göçmenler içinde oluşan duygusal bağlar, geleneksel ağ ilişkilerinin sürdürülmesine zemin hazırlamakta ve bu ağ bireyleri dış çevrenin etkilerinden korumaktadır*” şeklinde belirtilen alt hipotezlerin de bir şekilde doğrulandığı görülmüştür.

Tablo 76: Karadenizli Türklerin Kırgızistan İle İlgili Değer Yargıları ve Tutumları

	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum	
	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE
Kırgızistan bizlere ayrımcılık uygulayan bir ülkedir.	44	38,8	32	28,3	14	12,4	16	14,2	7	6,2
Kırgızistan'a ait olduğumu hiç düşünmedim.	54	47,8	41	36,3	8	7,1	7	6,2	3	2,7
Karadenizli Türk olmak, Oş bölgesinde sürekli dışlanma sebebi olmuştur.	29	25,7	56	49,6	9	8,0	17	15,0	2	1,8
Kırgızistan bana göre değil, bana hiçbir şekilde hitap etmiyor.	21	18,6	68	60,2	7	6,2	14	12,4	3	2,7
Kırgızlar dahil diğerleri bizi çok çabuk yargılıyor. Özellikle kendi kültürümüzü yaşatmamızı doğru bulmuyorlar.	29	25,7	73	64,6	5	4,4	4	3,5	2	1,8
Kırgızistanlı olmak deyince aklıma kimliğimi ve hayat biçimimi kaybetmek geliyor.	34	30,1	59	52,2	8	7,1	10	8,8	2	1,8
Kırgızistan'daki hayat tarzına her yönden alışmak bize ters geliyor.	22	19,5	62	54,9	10	8,8	16	14,2	3	2,7
Kırgızistan'da başka bir yere yerleşmeyi hiç düşünmedim.	1	0,9	73	64,6	24	21,2	13	11,5	2	1,8

Çalışmanın bu bölümünde Karadenizli Türkler'e, likert ölçeği ile hazırlanmış ve birkaç başlık altında toplanmış önermeler yöneltilmiştir. Buna göre verilen cevapları değerlendirecek olursak karşımıza şu noktalar çıkmaktadır. İlk olarak Kırgızistan ile Kırgızistan'da yaşayan ve 'yabancı' olarak kabul ettikleri insanlarla ilişkilerini sorguladığımız önermeler dikkatimizi çekmektedir. Buna göre; "Kırgızistan bizlere ayrımcılık uygulayan bir ülkedir" önermesine ankete katılanların %38,8 kesinlikle katılmadıklarını, %28,3 ise sadece katılmadıklarını belirtmişlerdir. %12,4 bu konuda fikir belirtmezken, %14,2 ise bu önermenin doğruluğunu katılıyorum şeklinde

onayladıklarını ifade etmişlerdir. Anlaşıldığı üzere Karadenizli Türkler'in Kırgızistan'ı ayrımcılık noktasında yargılamadıkları görülmektedir. Ancak mülakatlar sırasında ha öncede ifade edildiği şekilde genç kuşağın bu konudaki tutumları farklıdır. Daha çok ekonomik anlamda gündelik hayata katıldıklarını ifade eden Karadenizli gençler, Kırgızların kendi ekmek paralarını ellerinden alacağımız gibi yanlış bir yargıya kapıldıklarını söylemektedirler. Özellikle bazı sosyal bunalım dönemlerinde bunun daha da belirginleştiğini, fiziki olarak da rahatsız edildiklerini belirtmişlerdir. Özellikle 2005 yılında Bişkek'teki olayların kendilerini de etkilediklerini ifade etmişlerdir.

“Kırgızistan'a ait olduğumu hiç düşünmedim” önermesine %47,8 kesinlikle katılmadıkları yanıtını verirken, %36,3 sadece katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Geri kalanların sadece %6,2'sinin bu yargıyı doğruladıkları görülmüştür. Sonuçlardan anlaşıldığı üzere Karadenizli Türkler'in %84,1'i kendilerini Kırgızistan'a ait olarak görmektedir. *“Karadenizli Türk olmak, Oş bölgesinde sürekli dışlanma sebebi olmuştur”* önermesi ise aynı şekilde %49,6 katılmadıklarını belirterek cevaplamışlardır. Ankete katılanların %25,7'i ise kesinlikle katılmadıklarını belirterek aynı önermeyi doğru bulmamışlardır. Bu noktada kuşkusuz bazı noktalara dikkat çekmekte fayda vardır.

Karadenizli Türklerin Kırgızistan ve Oş ile ilgili düşünceleri sürgün zamanında yani ilk zamanlar oldukça olumsuzdu. Bu olumsuzluğu yaşlı kuşağın hikayesel anlatımlarında bulmak mümkündür. İlk geldiklerinde kendilerinin tabiriyle artık bir çöpmüş gibi şimdi ki yaşadıkları yere atıldıklarını ifade eden yaşlılar, zamanla buradaki hayata ve insanlarına alıştıklarını ifade etmişlerdir. Bu süreçte iş hayatının ve kolhoz sisteminin uyum sürecine etkisi büyük olmuştur. Karadenizli Türkler, zamanla tütün ve pamuk tarlalarında çalışmışlar, kimisi kamu banyolarında bilet satışıyla uğraşmışlardır. Ayrıca kolhozların yemekhanelerinde yemek pişirip çalışanları yedirenler de mevcut olmuştur. Zaman içerisinde çok çocuk yapanlara verilen altın madalyadan kendilerinden alanlarından olduğu ifade etmişlerdir. Ancak özellikle 160'lara kadar bu duruma alışmanın zor olduğunu, üzerlerine yapıştırılan halk düşmanı etiketinin uzun bir süre kendilerini rahatsız ettiğini de belirtmişlerdir. Oysa Kırgız/Özbek herkesin aynı kökenden geldiğini ifade eden Karadenizli Türkler, Orta Asya'nın atavatan olduğunu da belirtmişlerdir.

“Kırgızistan bana göre değil, bana hiçbir şekilde hitap etmiyor” önermesine ise %60,2’i katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu önermenin doğruluğunu ise sadece %12,4’i onaylamıştır. *“Kırgızlar dahil diğerleri bizi çok çabuk yargılıyor. Özellikle kendi kültürümüzü yaşatmamızı doğru bulmuyorlar”* önermesi da aynı şekilde doğru bulunmamıştır. Ankete katılanların %64,6 katılmadıklarını belirtirken, %25,7 kesinlikle katılmadıklarını ifade etmişlerdir. *“Kırgızistanlı olmak deyince aklıma kimliğimi ve hayat biçimimi kaybetmek geliyor”* önermesini ise Karadenizli Türkler’in %52,2’si doğru bulmamıştır.

“Kırgızistan’daki hayat tarzına her yönden alışmak bize ters geliyor” önermesini Ankete katılanların %54,9’u katılmıyorum şeklinde redderken, %19,5’i ise kesinlikle katılmadıklarını ifade ederek onaylamamıştır. Karadenizli Türkler’in %64,6’sı *“Kırgızistan’da başka bir yere yerleşmeyi hiç düşünmedim”*i onaylarken, %21,2 gibi bir kesim bu konuda kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Sonuçtan anlaşıldığı üzere Kırgızistan’da yaşamaya devam etme noktasında tereddütlerinin olduğu görülür.

Tablodaki sonuçlar doğru okunduğunda birkaç noktanın dikkatimizi çekeceği görülecektir. İlk olarak Karadenizli Türklerin Kırgızistan ile ilgili düşüncelerinde olumsuz bir algılamamanın olmadığı görülmektedir. Kırgızistan’ın kendilerine ‘öteki’ olarak davranmadıkları, onları benimsedikleri görülmektedir. Karadenizli Türklerin Kırgızistan’da kabul görmesinin en önemli sebebi sayıca az olmalarıdır; çünkü diğer yerel gruplara göre demografik açıdan en düşük grup Karadenizli Türkler’dir. Dolayısıyla belirgin bir baskın kültürel ortam meydana getiremediklerinden, bütünleşmeleri daha kolay olmuştur. Ancak Kırgızistan’a her açıdan uyum sağlamalarına rağmen, başka bir yere yerleşme konusunda çekimser kaldıkları görülmüştür. Bunda Türkiye gelme umudunun oluşmasının önemli bir etkisi vardır.

Tabloda dikkatimizi çeken noktalardan bir diğeri, Karadenizli Türkler’in Kırgızistan’la bütünleşirken kendi kültürlerini de yaşatmaya devam etmeleridir. Bunda karşı kültürel dünyada zihinsel algılamamanın ve bunun tepkisi olarak Karadenizli Türkler’in zihinsel algılamasının etkisi büyüktür. Kırgızistan, kültürel kodlarını yaşatma noktasında Karadenizli Türkler’e baskı yapmadığı için, Karadenizli Türkler de bu noktada oldukça rahat oldukları görülmektedir.

Ayrıca Şu noktaya da dikkat çekmek gerekir ki Karadenizli Türkler yeni bir durumla karşı karşıya gelmişlerdir. Bu da kuşkusuz Türkiye'ye gitme durumlarıdır. Karadenizli Türkler kendileriyle ilk televizyon programı yapıldıktan sonra bakanlık seviyesinde ilgi görmüşler ve Türkiye'ye yerleştirilme konusunda destek sözü almışlardır. Ancak yaşlı kuşak Türkiye'ye gitme konusunda çekimser kalırken ve çoğu zaman istemedikleri halde genç kuşak bir an önce gitmek istediklerini belirtmektedir. Burada gençlerin kendilerini nereye ait hissettikleri çok önemlidir. Bu aidiyetleri belirleyen en önemli sebep ekonomik kaygılar ve sosyo-ekonomik çevredir. Köyde yaşarken oldukça rahat olduklarını ifade eden gençler, bir yerden sonra sıkıldıklarını ve maddi olarak da çalışma ihtiyacı hissettiklerini belirtmişler, ancak ekonomik hayata atıldıklarında çevre tarafından hoş karşılanmadıklarını belirtmişlerdir. Böyle hayat sürmenin de pek bir anlam ifade etmediğini belirten gençler, zamanında biraz daha sıkı çalışsalar da üniversite kazanıp Türkiye'ye gidebileceklerini ifade etmişlerdir.

Burada karşımıza eğitim sistemi ve okulla ilgili bir aidiyet algılamasının çıktığı görülmektedir. Buna göre üniversite kazanmak ve okumak gençler arasında büyük bir prestij kaynağıdır. Buldukları yerde böyle bir imkana sahip olmadıklarını ifade eden gençler, üniversitenin aslında Türkiye'ye gelmek için önemli bir fırsat olduğunu kaydetmişlerdir. Köyde iki genç Kazakistan'da Ahmet Yesevi Üniversitesi'ne gittiklerini belirtmişler fakat bir yıldan az dayanabildiklerini ve tekrar köyde döndüklerini ifade etmişlerdir. Oraya uyum sağlamanın oldukça güç olduğunu ifade eden bu iki genç, Türkiye'de böyle bir zorluk yaşamayacaklarını, ilk zamanlar alışmak zor olsa da sonradan gayet huzurlu ve rahat bir hayat yaşayacaklarını belirtmişlerdir.

Tablo 77: Karadenizli Türklerin Kültürlerinin Yaşatılması Durumu İle İlişkili Değer Yargıları ve Tutumları Dağılımı

	Kesinlikle katılmıyorum		katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum	
	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE
Karadenizli Türklerin, topluma uyum göstermeleri ya da entegre olmaları kendi kültüründen vazgeçmeleri ile mümkündür	39	34,5	55	48,7	10	8,8	6	5,3	3	2,7
Oş'ta Karadenizli olmak, kendi kültürünü yaşatmak demektir.	5	4,4	1	,9	3	2,7	29	25,5	75	66,4
Geleneklerimizi her türlü zorluğa rağmen yaşatmaya çalışıyoruz.	2	1,8	6	5,3	3	2,7	67	59,3	35	31,0
Kültürümüzü yaşatamayıp çoktan silinip gitmiştik.	5	4,4	3	2,7	8	7,1	67	59,3	30	26,5
Kültürümüzü yaşatabilmemizi sağlayan en önemli şey, kendi içimize kapanmış olmamızdır.	22	19,5	66	58,4	3	2,7	21	18,6	1	0,9

Ankette yer alan önermelerin diğer bir kısmı ise Karadenizli Türkler'in kültür ve geleneklerinin yaşatılması ya da korunması ile ilgilidir. Buna göre ankette yer alan ilk önermemiz, “*Karadenizli Türkler'in, topluma uyum göstermeleri ya da entegre olmaları kendi kültüründen vazgeçmeleri ile mümkündür*”dür. Ankete katılanların %48,7'si katılmadıklarını, %34,5 ise kesinlikle katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Sadece %5,3 bu önermenin doğruluğuna inandıklarını belirtmiştir. Anlaşıldığı üzere Karadenizli Türkler, yaşadıkları yere uyum konusunda kendi kültürlerinden vazgeçmeyi doğru bulmamaktadırlar. Bir diğer önermede bu inancın yansımaları görmek mümkündür. Bu doğrultuda “*Oş'ta Karadenizli olmak, kendi kültürünü yaşatmak demektir*” önermesine %66,4 kesinlikle katıldıklarını ifade ederken, %25,5 ise katıldıklarını belirtmişlerdir. Daha önceki inançlarının bu önermeyle birlikte kuvvetlendirildiği görülür.

Yaşadıkları yere kültürel uyumlarının sorgulandığı bu önermelerin bir diğerinde Karadenizli Türkler'e, "*geleneklerimizi her türlü zorluğa rağmen yaşatmaya çalışıyoruz*" cümlesi yöneltilmiştir. Ankete katılanların %59,3'ü bu önermenin doğruluğuna katıldıklarını ifade ederken, %31 de kesinlikle katıldıklarını belirtmişlerdir. Anlaşıldığı üzere her türlü uyumlu kültürel bir bütünleşmeye rağmen Karadenizli Türkler'in, kendi kültürel kodları söz konusu olduğunda taviz vermedikleri görülmektedir. Bu durum, Karadeniz kültürünün Kırgızistan'da devamını sağlayan önemli bir göstergedir. Nitekim bir diğer önermede "*kültürümüzü yaşatamaysaydık çoktan silinip gitmiştik*" ifadesine aynı şekilde %59,3 katıldıklarını, %26,5 de kesinlikle katıldıklarını ifade etmişlerdir. Karadenizli Türkler'in kültürlerini yaşatmalarını için en belirgin dayanak noktası olarak kabul edilen 'kapalı bir grup olma' niteliği "*kültürümüzü yaşatabilmemizi sağlayan en önemli şey, kendi içimize kapanmış olmamızdır*" önermesiyle yalınlaşmıştır. Buna göre Karadenizli Türkler'in %77,9'u kendilerini kapalı bir grup olarak görmediklerini ifade etmiştir.

Sonuçların anlaşılması açısından bir noktaya dikkat çekmekte fayda vardır. Normal süreçlerde sürgün ve benzeri hareketler aynı kültürel dokuya sahip etnik ya da kültürel toplulukları hedef aldığından kapalı toplumlar oluşturur. Sovyet Rusya'nın uyguladığı sürgünler de temelde aynı kültürel özelliklere sahip toplulukları hedef aldığından kapalı toplumlar oluşturmuştur. Ancak bu kapalı toplumlar, göçlerin Avrupa'da oluşturmuş olduğu kapalı toplumlar ya da gettolardan farklı özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Sovyet sürgünlerinin oluşturduğu topluluklar esnekleşebilme özelliğini de içerisinde barındırmaktadır. Özellikle Sovyet vatandaşlığı olgusunun ve kolhoz-sovhoz tarım sisteminin etkisiyle iç içe geçen kültürel ve etnik topluluklar hem kendi kültürlerini korumayı başarmışlar hem de geldikleri toplumdaki topluluklarla uyum içerisinde yaşayabilmişlerdir.

Bütün sonuçları birlikte değerlendirdiğimizde daha önceki önermelere ek olarak iki noktaya dikkat çekmek gerekir. Karadenizli Türkler, Kırgızistan'a her açıdan uyum sağlamalarına rağmen, kültürlerinden vazgeçmediklerini, aksine kültürlerini kaybetme konusunda geleceğe dönük korkularının olduğunu sezmek mümkündür. Bir diğer nokta ise Karadenizli Türkler'in kapalı bir grup olma gibi özel bir çabalarının olmadığı, doğal süreç içerisinde kendi kültürlerini yaşattıkları görülmektedir. Normal şartlar altında

yabancı bir kültür içerisinde yaşayan gruplar, farklı kültürel kodlara sahipler, kapalı bir grup olmaları beklenebilir. Kültüre ait geleneklerin ve değerlerin yaşatılmasında bu durumun araçsal bir değerinin olduğu kabul edilir. Ancak Karadenizli Türkler’de böyle bir durumun varlığını görmek mümkün değildir. Gelenek ve değerler, doğal seyrinde yaşatılmakta ve korunmaktadır. Ancak şöyle bir küçük ayrıntıya da dikkat çekmekte fayda vardır. Her ne kadar somut olarak kapalı bir grup olmamalarına rağmen, soyut anlamda kapalı hayatsal bir örgütlenme oluşturdukları görülmektedir. Sosyal ilişkilerin biçimi(evlilik biçimleri,doğum ve ölüm adetleri, bireyler arası ilişkiler.vb), dil kullanımları(dilsel iletişim biçimleri), duygusal bağlantılar(Türkiye’ye ve Türklere karşı duygular) ve tarihi hafıza(tarihi hikaye ve bağlar) bu soyut örgütlenmenin başlıca araçlarıdır.

Uyum olgusu üzerinde durulduğunda ortaya çıkan yukarıdaki durumunun anlaşılması için bütünleşme kavramı ve onun farklı biçimleri konusu üzerinde de kısaca durmak gerekir. Örneğin, Owen’e göre bütünleşme, bir topluluk ya da grupta bizlik duygusun bireysel farklılıkların ve isteklerin önünde yer almasını ifade ederken, hem grup içi bütünleşmeyi hem de grup dışı aynı mekanların paylaşıldığı topluluklarla bütünleşmeyi kapsamaktadır. Bütünleşme grup üyelerinin doğrudan ve dolaylı olarak paylaştıkları iletişim sürecinde oluşmaktadır (Owen’den akt. Hogg, 1997:77).

Ayrıca bütünleşme sürecinde belli bir paylaşımın varlığı dikkat çekmektedir. Paylaşma bu bağlamda grup olma ya da grup haline gelme grup üyeleri arasında ortak anlaşmaya ve uzlaşmaya dayalı paylaşım ile gerçekleşmektedir. Örneğin Moscovic’e göre paylaşma üyeler arasında günlük etkileşim sırasında bilinmeyen ve tanıdık olmadıkları her şeyi tanıdık ve bilindik hale getirir ve gruba ortak bir dil ve kültür kazandırmaktadır (Akt.Hogg, 1997:79).

Bu kavramlar ve betimlemeler Karadenizli Türkler’in hem kendi içlerindeki bütünleşme ve paylaşma hem de diğer topluluklarla olan bütünleşme ve paylaşımlarını anlamak için kullanılabilir. Bu bağlamda konunun daha iyi kavranabilmesi açısından bütünleşme çeşitlerinden bahsetmek ve Karadenizli Türkler’in bunların hangilerini kullandıkları üzerinde durmakta yarar vardır.

İlk çevresel bütünleşme olgusudur ki, insanlar arasındaki bağları güçlendiren sosyal, kültürel, fiziksel kaynakların(yakınlık, haberleşme ve iletişim ağı vb.) sağladığı bir

bütünleşmedir (Moreland'dan Akt.Hogg, 1997: 82). Kuşkusuz Karadenizli Türkler'in Kırgız ve Özbekler ile yakınlıkları ve kurdukları iletişim biçimlerinde bahsi geçen fiziksel yakınlıkların önemi büyüktür. Nitekim çalışmada daha önceki bölümlerde yer alan "Tablo 34" ile "Tablo 35" de yer alan sonuçların bu bütünleşmenin biçimlerini göstermesi açısından tekrar hatırlatılmasında fayda vardır. Ayrıca "Tablo 73" de yer alan önermelerin de "Kırgızistan bizlere ayrımcılık uygulayan bir ülkedir, Kırgızistan'a ait olduğumu hiç düşünmedim, Karadenizli Türk olmak, Oş bölgesinde sürekli dışlanma sebebi olmuştur, Kırgızistan bana göre değil, bana hiçbir şekilde hitap etmiyor, Kırgızlar dahil diğerleri bizi çok çabuk yargılıyor. Özellikle kendi kültürümüzü yaşatmamızı doğru bulmuyorlar, Kırgızistan'daki hayat tarzına her yönden alışmak bize ters geliyor, Kırgızistan'da başka bir yere yerleşmeyi hiç düşünmedim" bu bağlamda düşünülmesi gerekir. nitekim sonuçlara bakıldığında Karadenizli Türklerin fiziksel bütünleşmelerinde herhangi bir sorun olmadığı görülecektir.

Bir diğer bütünleşme biçimi ise davranışsal bütünleşmedir ki bireylerin ihtiyaçlarını tatmin etmek için birbirleriyle karşılıklı bağımlılık ve yakınlık içinde olmalarını ifade eder(Morlendan'dan akt.Hogg, 1997:82). İhtiyaçların karşılanması grubun veya toplulukların bütünleşmesini destekler ve onları motive etme gibi bir özelliğe de sahiptir. Karadenizli Türkler'in bu bütünleşme biçimlerini ise bir önceki paragrafta adı geçen tabloların sonuçlara bakıldığında doğru okumak mümkündür. Ayrıca dikkat çekilmesi gereken nokta ise davranışsal bütünleşmenin grup içerisinde ayrıca bir görünümü olduğu gerçeğidir. Bu görünümle aynı paralelde bir başka bütünleşme biçimine dikkat çekmek gerekir.

Moreland'a göre grup içerisinde duygusal bütünleşme biçimleri de oluşmaktadır ki bu ortaklaşa paylaşılan duygular ve yaşantılar aracılığıyla bireyler arasındaki bağın güçlenmesiyle ortaya çıkan bütünleşmeyi ifade etmektedir (Akt. Hogg, 1997:82). Karadenizli Türkler'in grup içi bütünleşmelerinde duygusal birlikteliğin önemli bir etkisi vardır. Özellikle kültürlerini kaybetme endişesiyle hareket ettikleri durumlarda, bölgede dönem dönem kendi aleyhlerine de dönen çatışmalar sırasında böyle bir grup içi bütünleşme yaşadıkları görülmektedir. Araştırmada yer alan "Oş'ta Karadenizli olmak, kendi kültürünü yaşatmak demektir, Geleneklerimizi her türlü zorluğa rağmen yaşatmaya çalışıyoruz, Kültürümüzü yaşatamasaydık çoktan silinip gitmiştik,

Kültürümüzü yaşatabilmemizi sağlayan en önemli şey, kendi içimize kapanmış olmamızdır” şeklindeki önermelerin ifade ettiği anlamlar bahsi geçen duygusal bütünleşmeyle yakından ilişkilidir.

Son olarak bir başka bütünleşme biçiminden bahsedilir ki Moreland’a göre bu biçim bilişsel bütünleşmedir. Bilişsel bütünleşme bireyler arasındaki bağlılığın güçlenmesiyle grup içindeki rollerin hangi özelliklere sahip bireyler tarafından üstlenileceğine ilişkin ortak öngörü geliştirme aşamasını oluşturmaktadır (Akt. Hogg, 1997:82). Karadenizli Türkler’in yaşlılara böyle bir anlam yükledikleri görülmektedir. Yaşlılık, Karadenizli Türkler’in kültürlerinin devamı için önemli bir değer olarak görülmektedir. Nitekim çalışmada bu konuyla ilişkili olarak “yaşlıların aradan çekildikçe kültürlerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalma korkusu” zaman zaman rastlanılmış bir durumdur. Ayrıca Karadenizli Türkler’in çok aktif olmayan ancak kendilerini resmileştirme anlamında önemli bir değer olan dernekleri ve dernek başkanları Muhammed Uzunoglu ve 5-6 kişilik bir ekibe Türkiye’de dönüş yolunda bütün yasal ve hukuki prosedürlerin takip edilmesi rolü verilmiştir.

Anlaşıldığı üzere Karadenizli Türkler’in oluşturmuş olduğu bütünsel yapı, bireylerin manevi olarak tasarlanabilecek kültürel açlıklarını ve boşluklarını ya da bu bağlamda oluşabilecek ihtiyaçlarını gidermektedir. Grup içi roller ve bireylerin konumları da bu ihtiyaçlardan olayı grup içi bütünleşmeyi etkilemektedir. Ayrıca Karadenizli Türkler *“tek başlarına olduklarında kendilerini savunmasız ve güvensiz”* olarak görmektedir. *“Bir arada olmanın güvenlik ihtiyaçlarını karşıladığı, bu güvenlik ihtiyacının da daha çok soyut anlamda kültürü koruma ihtiyacı olduğundan”* bahsetmektedirler.

Tablo 78: Karadenizli Türklerin Yabancılarla Diyalogları ve Diğer Durumlarla İlişkili Değer Yargıları ve Tutumları Dağılımı

	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katlıyorum		Kesinlikle katlıyorum	
	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE
Burada baskıdan ve korkudan uzak yaşıyoruz.	8	7,1	6	5,3	3	2,7	71	62,8	25	22,1
Sosyo-kültürel çevreyle kurulan ilişkiler zorunlu haller dışında hemen hemen hiç yoktur.	19	16,8	81	71,7	2	1,8	6	5,3	5	4,4
Karadenizli ve Türkiyeli olmayanlardan hoşlanmıyorum.	47	41,6	51	45,1	3	2,7	5	4,4	7	6,2
Kırgızca ya da diğer dilleri öğrenmeye gerek duymadım.	83	73,5	19	16,8	6	5,3	2	1,8	3	2,7

Ankette yer alan bir diğer önerme biçimleri ise Karadenizli Türkler’in yabancılarla kurduğu ilişkiler ve kültürel algılama biçimleriyle alakalıdır. Buna göre “*burada baskıdan ve korkudan uzak yaşıyoruz*” önermesine %62,8 katılmadıklarını, %22,1 ise kesinlikle katılmadıklarını belirtmiştir. Daha önceki önermelere paralel olarak Kırgızistan’da rahat bir kültürel davranış alanına sahip olduklarını doğrulamışlardır. Diğer bir önermede ise, “*yabancılarla kurulan ilişkiler zorunlu haller dışında hemen hemen hiç yoktur*” yer almaktadır ve bu yargının ankete katılanların %90,3’ü tarafından yalnızlandığı görülmektedir. Karadenizli Türkler’in %71,7’si katılmadıklarını, %16,8’i ise kesinlikle katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Kapalı bir grup olma özelliği somut anlamda bu önermeyle de kabul edilmediği görülür.

Diğer bir yargıda ise yabancılarla ilgili duygusal algılamaları sorgulanmaya çalışılmıştır. Buna göre “*Karadenizli ve Türk olmayanlardan hoşlanmıyorum*” yargısına Karadenizli Türkler’in %45,1’i katılmadıklarını, %41,6’sı ise kesinlikle katılmadıkları cevabını vermişlerdir. Bu yargılara bağlı olarak diğer bir önermenin de

aynı şekilde kabul edilmediği görülür. “*Kırgızca ya da diğer dilleri öğrenmeye gerek duymadım*” önermesine %90,3 katılmadıklarını belirterek cevaplamışlardır. Sonuçlardan anlaşıldığı üzere Karadenizli Türkler, yabancılarla iç içe yaşamaktadır ve onlarla iletişim noktasında herhangi bir sorun yaşamadıkları görülmektedir. Özellikle baskılardan söz açıldığında Karadenizli Türklerin bu konuda oldukça hassas olduğu, şimdiye kadar olağanüstü durumlar dışında herhangi bir baskıyla ya da dışlanmayla karşılaşmadıkları görülmüştür. Ancak araştırma süresince gerek anketler yapılırken gözlemler sırasında gerekse mülakatlar sırasında bazı noktalarda Karadenizli Türklerin içinde buldukları sosyal ve kültürel çevreye uzak kaldıkları görülmüştür. Özellikle ekonomik pratikler söz konusu olduğunda Karadenizli Türkler’in çevreden dışlandıkları ve köyde yaşarken her şey normalken şehre indiklerinde bu konuda sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Gençlerin bu konudaki hassasiyeti diğer kuşaklara oranla daha çok ön plana çıkmaktadır.

Karadenizli Türklerin grup olarak en belirgin özellikleri daha önceki bölümlerde de sıklıkla vurgulandığı gibi esnekleşmiş bir kapalı toplum olma özelliğine sahip olmalarıdır. Özellikle kendi kökenlerini tanımlayan kültürleri, gelenekleri ve değerleri söz konusu olduğunda kendi içine kapanan Karadenizli Türkler, gündelik pratikler ve ekonomik hayat aracılığıyla da sosyal çevreleriyle bütünleşebilir bir görünüm çizmektedirler. Bu bir sosyalleşme sürecidir ki, hem kendi köken kültürü yaşatabilme hem de gündelik hayatı devam ettirebilme potansiyelini içinde barındırmaktadır.

Bu konuda ortak mekan paylaşımının önemli bir araç olduğu görülmektedir; çünkü ortak mekan paylaşımının etkileşimi artırması da ilişkiyi kolaylaştırmaktadır. Homans’a (akt.Tekşen, 2003:72) göre; iki ya da daha çok kişi arasındaki etkileşim sıklığı artarsa birbirlerinden hoşlanma derecesi de artmaktadır. Bunun tersi de doğru olmak zorundadır. Eğer bir grubun üyeleri arasında sistemde etkileşimler sıkı aralarında birbirlerinden hoşlanma duyguları da gelişecektir. Ortaya çıkan bu duygular da dış sistemin etkileşimlerinin dışında ve üstünde yeni etkileşimler geliştirecektir. Sonuç olarak insanlar ne kadar sık birbirleriyle etkileşirse faaliyetlerinde ve duygularında bazı bakımlardan birbirlerine benzeme olasılığı da artacaktır.

Burada Karadenizli Türklerin sosyalleşmeleri ve esnek bir topluluk görünümü çizmelerinde kendilerine referans olarak kabul ettikleri noktaların önemli bir yeri vardır.

Şenyapılı'ya (1978: 156) göre göç edenler kendi kimliklerini tanımlarken yani başka bir deyişle yeni gelinen ortamda konularını belirlerken, en çok kendi iş ve meslek çevresi ile kendi iç çevresini (akraba-hemşehri/göçmen-tanıdık) referans topluluğu olarak kullanmaktadırlar. Bu aynı zamanda grubun kimliğinin de görünür çizgileri olmaktadır.

Tablo 79: Karadenizli Türklerin Türkiye Kökenli Olma ve Türkiye Hakkında Değer Yargıları ve Tutumları Durumu Dağılımı

	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum		
	SAYI	YÜZDE				SAYI	YÜZDE	
Yabancı deyince aklıma Türkiyeli Türkler dışındakiler gelir.	5	4,4	3	2,7	9	8,0	38	33,6
Türk deyince aklıma Türkiyeli olmak geliyor.	5	4,4	3	2,7	2	1,8	12	10,6
Türk ve Türkiye kelimesi bizim için yaşama kaynağımızdır.	4	3,5	3	2,7	6	5,3	19	16,8
Türkiye'ye yerleşmek en çok istediğim şeylerden biridir.	2	1,8	3	2,7	6	5,3	37	32,7
Geleceğin daha iyi olması için Türkiye'ye yerleşmek istiyorum.	3	2,7	8	7,1	16	14,2	50	44,2
Hiç yaşamadığım halde Türkiye'yi çok seviyorum.	6	5,3	2	1,8	3	2,7	82	72,6
Türkiye'ye yerleşemezsek, kültürümüzü kaybetmekten korkuyoruz.	7	6,2	12	10,6	9	8,0	19	16,8
Burada yaşamaktansa Türkiye'de ölmeyi tercih ederim.	14	12,4	73	64,6	4	3,5	2	1,8

Anketin son bölümde Karadenizli Türkler'in Türkiye ile ilgili algılamalarına yer verilmiştir. Bu bağlamda öncelikli olarak Türklük yabancılik kavramları çerçevesinde

iki yargının doğruluk derecesi sorulmuştur. “*Yabancı deyince aklıma Türkiyeli Türkler dışındakiler gelir*” yargısına %51,3 katıldıklarını, %33,6 ise kesinlikle katıldıklarını ifade etmişlerdir. Aynı şekilde “*Türk deyince aklıma Türkiyeli olmak geliyor*” yargısına da %80,5 katıldıklarını, %10,6 ise kesinlikle katıldıklarını belirterek cevap vermişlerdir.

Diğer önermelerde Türkiye’ye yerleşme konusundaki fikirleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Sonuçları değerlendirmeden önce şunu akılda tutmak gerekir ki, Karadenizli Türkler son 3 yıldır Türkiye’ye gelme beklentisi içine girmişlerdir. Dolayısıyla Türkiye ve Türkiyeli Türkler konusunda oldukça hassas bir algılamaya sahiptir. Örneğin bu konuda algılamalarını sorgulayan “*Türk ve Türkiye kelimesi bizim için yaşama kaynağımızdır*” önermesine %71,7 katıldıklarını, %16,8 ise kesinlikle katıldıklarını ifade etmişlerdir. Görüldüğü üzere Karadenizli Türkler’in Türkiye algısı oldukça güçlüdür. Nitekim diğer iki önermede bu durum daha iyi kavranmaktadır. Bu bağlamda “*Türkiye’ye yerleşmek en çok istediğim şeylerden biridir*” önermesine ankete katılanların %57,5’si katıldıklarını, %32,7 ise kesinlikle katıldıklarını ifade ederek doğrulamıştır. Aynı şekilde diğer bir önerme olan “*Geleceğin daha iyi olması için Türkiye’ye yerleşmek İstiyorum*” yargısına %44,2 kesinlikle katıldığını belirtirken, %31,9 ise katıldıklarını ifade etmişlerdir. Ancak Türkiye’ye yerleşme konusunda %14,2 gibi belirgin bir oran kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Karadenizli Türkler’in Türkiye’ye yerleşme istekleri daha önce birkaç noktada geçtiği gibi daha çok gelecekleri ve özellikle çocuklarının geleceği noktasında yoğunlaştığı görülmektedir. Türkiye’ye yerleşme konusundaki kararsızlık ise daha çok kendilerini ne beklediğini kestirememeleri ve ortalama yaşın üstündeki kuşağın alıştıkları hayattan kopmama istekleriyle ilişkili olarak değerlendirilmelidir.

Diğer yargılara baktığımızda ise karşılaşılan sonuçları şu şekilde ifade etmek mümkündür. Türkiye’de hiç yaşamadıkları halde Türkiye’yi sevenlerin oranı %90,3 tür. Karadenizli Türkler’in hemen hemen hepsi Türkiye’ye karşı duygusal bağlarla bağlı olduğu görülmektedir. “*Türkiye’ye yerleşemezsek, kültürümüzü kaybetmekten korkuyoruz*” yargısında ise Karadenizli Türkler’in gelecekle ilgili kaygılarının ortaya çıktığı görülmektedir. Ankete katılanların %58,4’ü bu yargıya katıldıklarını, %16,8 ise kesinlikle katıldıklarını ifade etmiştir. Ancak %16,8 gibi belirgin bir oran ise katılmadıklarını belirtmişlerdir. Son önermede yer alan “*burada yaşamaktansa*

Türkiye’de ölmeyi tercih ederim” yargısı ise Karadenizli Türkler tarafından doğru bulunmamıştır. %64,6 katılmadıklarını, %12,4 ise kesinlikle katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak ankete katılanların %17,7’si bu yargının doğruluğuna katıldıkları cevabını vermişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Karadenizli Türkler'in gizli kalmış dünyaları İpekyolu programında Seyfullah Türksöy'un belgesel programıyla gündeme gelmiştir. İlgi görmelerinin sebebi ise küçük bir topluluk olmalarına rağmen Orta Asya'nın kırsallarında horon tepmeleri, kemeçe çalmaları, lahana sarması ve mihlama yapmaları gibi Doğu Karadeniz Bölgesine ait önemli kültürel motifleri 65 yıldır yaşatıyor olmaları olmuştur.

Karadenizli Türkler'in kültürlerini korumuş olmalarının belli başlı bazı mekanizmaları mevcuttur. Özellikle bugünlerde yoğun bir göçün olduğu ve yerel topluluklar arasındaki kimlik ayrışmalarının olduğu bölgede baskıdan uzak yaşamalarının bu mekanizmaların ayrıca önemli olduğu gerçeği dikkat çekmektedir.

İlk olarak Karadenizli Türkler'de güçlü bir kolektif hafızanın varlığı dikkat çeker. Bu hafızanın oluşmasında tarihi hafızanın korunmuş olmasının önemli bir faktör olduğu görülmüştür. Özellikle araştırmada alt hipotezler olarak sunulan “*Karadenizli göçmenler içinde oluşan duygusal bağlar, geleneksel ağ ilişkilerinin sürdürülmesine zemin hazırlamakta ve bu ağ bireyleri dış çevrenin etkilerinden korumaktadır*”, “*Karadenizli göçmenlerin oluşturduğu tarihi bilinç ve bağlar, kültürün yaşatılmasından birincil derecede rol oynamaktadır*”, “*Sürgün süreci sonunda Karadenizli Türkler'de oluşan bilincin, kimlik tanımlamalarında ön plana çıktığı görülmektedir*” hipotezleri bu bağlamda doğrulanmıştır. Tabi bu konuda yaşlı kuşağın bahsi geçen bu hafızanın ve kültürel motiflerin diğer kuşaklara aktarılmasında ve sürekliliğinde birincil derecede rol üstlendikleri gerçeği gözlenmiştir. Özellikle yaşlıların sürgün sürecinde yaşadıkları deneyimin hikayesel aktarımı zamanla kolektif hafızada bu olay etrafında gelişen bir sözel iletişim ağının oluşmasına imkan sağlamıştır. Bu konuyla ilişkili olarak anket formunda yer alan “*Geleneklerinizi yaşatmakta zorlanıyor ya da yaşatamıyoruz diyorsanız, bunun sebepleri size göre nedir?*” sorusuna verilen cevapların %69'unun “*yaşlı kuşak aradan çekildikçe gençlerin geleneklerini unutmaya başladıkları*” şeklinde olduğu düşünüldüğünde bu tespitin önemli olduğu görülmüştür.

Kültürel hayatın korunmasında bir diğer mekanizma ise kendi aralarında yaptıkları evlilikler ve oluşan akrabalık bağlarının topluluk dayanışmasını güçlendiriyor olmasıdır. Özellikle Kırgız ve Özbekler ile evlilikleri onaylamayan Karadenizli Türkler her ne kadar sosyal ve kültürel çevreyle bütünleşmiş de olsalar bu konuda oldukça hassas

olduklarını ifade etmişler, bu durum anket sonuçlarına da yansımıştır. Örneğin, Karadenizli Türkler'in evlilikler konusundaki tutumlarını ölçen “*yabancılarla evliliğine nasıl bakıyorsunuz?*” sorusuna katılımcıların %95,6'sı bu tür evlilikleri onaylamadıkları cevabını vermiş olmaları anlamlıdır. Bu bağlamda değerlendirilecek olursa araştırmada yer alan “*Karadenizli göçmenler içinde oluşan duygusal bağlar, geleneksel ağ ilişkilerinin sürdürülmesine zemin hazırlamakta ve bu ağ bireyleri dış çevrenin etkilerinden korumaktadır*” şeklindeki hipotez doğrulanmıştır.

Burada sosyal dayanışma ve sözel iletişim ağlarının kuvvetli oluşundan bahsedildiğinde bir noktaya dikkat çekmenin sonuçları değerlendirme açısından faydalı olacaktır. Buna göre Karadenizli Türkler'in bahsi geçen dayanışma ve sözel iletişim ağları bazı dönemlerde ve özellikler sosyal kriz dönemlerinde daha yoğun olduğu görülmüştür.

— Batum'a Geri Dönüş; 1955'lerden sonra Batum'a gidip yerleşmeyi düşünen aileler, Karadenizli Türkler arasında bir heyecan dalgasının oluşmasına neden olmuştur. Bu geri dönüş sürecini tetikleyen olay ise Stalin'in ölümü ve Sovyetlerin bu ölümden sonra uygulamaya koyduğu Destalinizasyon kampanyalarının başlamasıdır. Bu kampanyalarda sürgün topluluklara geri dönüş hakkı verilmiş ve eski topraklarına dönme konusunda her türlü kolaylığın sağlanacağı teminatı verilmiştir. Ancak Batum'a giden birkaç Karadenizli Türk aile, orada karşılaştıkları olumsuz tepkilerden sonra Oş'a geri dönmüşlerdir. Bu durum ise Karadenizli Türkler arasında moral bozukluğun ve kaygının oluşmasına neden olmuştur.

— 1989–1993 yılları arasındaki yerel topluluklar arasında yaşanan çatışmalar da Karadenizli Türkler olumsuz etkilemiştir. Özellikle Kırgızlar ve Özbekler arasında meydana gelen olaylarda arada kalan Karadenizli Türkler, süreç boyunca tehdit mektuplarına kadar pek çok fiziki baskıya maruz kalmışlar, farklı bir kültüre ait olmanın onları bir anda ayırttığı görülmüştür. Sonrasında kendi içlerindeki dayanışma ağlarını harekete geçiren Karadenizli Türkler uzun bir süre kapalı bir grup olma özelliğine bürünmüşlerdir. Sonrasında çatışmaların durulması eski duruma dönülmesine zemin hazırlamıştır. Esnek topluluk kimliğine sahip olmaları bu tür pek çok olay karşısında Karadenizli Türklerin savunma mekanizmalarından birisi olmuştur.

— 2005 yılındaki Bişkek merkezli “Kadife Devrim”de yağmaya maruz kalan Türkiye kökenli şirketlerde çalışan Karadenizli Türkler fiziki şiddete maruz kalıp gerisin geriye

köye dönmüşlerdir ve bu durum Karadenizli Türklerin psikolojik olarak etkilenmelerine neden olmuştur. Bu dönemden itibaren gençlerin ekonomik hayattan kendilerini yavaşça soyutlamaya başladıkları ve küçük çapta işlerle geçimlerini sağlamaya çalıştıkları görülmüştür.

— En son olay²⁸ ise Türkiye geri dönüş heyecanın topluluk içerisinde yeniden gündeme getirdiği coşku ve heyecandır. Bu durum da grup içerisinde dayanışmanın ve geleneksel ağların harekete geçmesine neden olmuş, Türkiye'ye yerleşme konusunda bütün üyelerin birbirine kenetlenmelerine imkan sağlamıştır. Bu noktada dikkat çeken en önemli durum yaşlısından gencine kadar hemen her Karadenizli Türk'de Türkiye algılamasının varolmasıdır. Yaşlı kuşak sürgün sürecini yaşamış ya da ebeveynlerinden dinlemiş olmalarıyla bu algıya sahip iken, orta kuşakta ise ilk kuşak ebeveynlerden öyküleştirilmiş sürgün süreciyle ve Türkiye ile kurdukları pratiklerle sahip olmuşlardır. Genç kuşakta ise her yönüyle Türkiye'ye ait oldukları bir algılamının hem tarihi sürecin hem de içinde buldukları sosyo-ekonomik çevrenin etkisiyle kendiliğinden oluştuğu görülmüştür.

Bu durumlar araştırmada yer alan “*Karadenizli göçmenlerin yaşadıkları yere karşı geliştirdikleri aidiyet bağları, sosyal kriz zamanlarında zayıflamaktadır*” hipotezini doğruladığı görülmüştür; çünkü bahsi geçen süreçlerde Karadenizli Türkler'in Kırgızistan'a aidiyetleri zayıflamakta kendilerini dışa karşı kapalı bir topluluk haline getirmektedirler.

Karadenizli Türkler'in kendilerini Türkiye kökenli olarak tanımlamaları da önemli bir kültürel gelenekleri yaşatma aracı olarak karşımıza çıkmıştır. Bununla Karadenizli Türklerin aynı zamanda diğer topluluklardan kendilerini ayırttıkları görülmüştür. Böylece Karadenizli Türklerin yarı açık bir topluluk biçiminde Kırgızistan'a entegre olabildikleri gözlemlenmiştir. Örneğin bu bağlamda anket formunda yer alan Türkiye

²⁸ Burada son birkaç ay içerisinde tam da çalışmanın tamamlanma aşamasında Kırgızistan'da yaşanan iki olaydan da bahsetmek gerekir. Bunlardan ilki 2005 devriminde yönetime gelen Kurmanbek Bakıyev'in devrilerek yerine Rosa Otunbayeva'nın geçtiği süreçte yaşanan Bişkek olaylarıdır. Bu olaylarda Türkiye kökenli firmaların da yağmalandığı, ülkede yaşayan Türkiye kökenli vatandaşların ise endişeleri arttığı görülmüştür. Olaylar durulmadan Haziran-2010 tarihinde ise Oş merkezli Özbek-Kırgız çatışmalarının başladığı ve olayların Güney Bölgesi'nde bütün rayonlara yayıldığı görülmüştür. Karadenizli Türklerin de bölgede yaşamaları çatışmalardan psikolojik olarak etkilenmelerine sebep olmuştur. Kırgızların ağırlıkta olduğu köyde ikamet eden Karadenizli Türkler, çevre köylerde çatışmaların yaşandığını ancak kendilerine henüz bir fiziki saldırı olmadığını belirtmişlerdir. Sadece gıda sıkıntısı yaşadıklarını ve köylerde fazla olmasa da şehirlerde bu ihtiyacın özellikle hissedildiğini belirtmişlerdir. Türkiye'nin ise bir an önce kendilerine sahip çıkmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Karadenizli Türklerin bu konularla ilgili daha ayrıntılı düşünceleri için bkz. <http://www.turksoylapekyolu.com/YazarDetay.aspx?item=16587>

ile vatan kelimesi arasındaki ilişkiyi çözümleyen soruda Karadenizli Türkler'in %67,3'lük bir oranı *“atalarımızın ve dedelerimizin toprakları”* diyerek *“atayurt”* kavramıyla Türkiye'yi ilişkilendirdikleri görülmüştür. Ayrıca dolaylı ya da doğrudan Türkiye ile bağlarının olduğu da görülmüştür. Örneğin, *“Türkiye’de akrabalarınız var mı?”* sorusuna, ankete katılanların %52,2'si evet cevabını vermiştir; 2003 yılında beri her evde bulunan çanak antenler aracılığıyla Karadenizli Türkler'in %94,7'si Türk televizyonlarını seyredebildiklerini ifade etmişlerdir. Aynı bağlamda Karadenizli Türkler'e kimliklerini tanımlamalarıyla ilgili *“hangi tanımlama sizin için daha uygundur?”* şeklinde yöneltilen soruda, kimlik tanımlamasından çok hangi ülkenin uyruğuna aidiyet duygusunun güçlülüğü vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda soruyu cevaplayanların en yüksek oranının %46 ile *“hem Kırgızistanlıyım hem Türkiyeliyim”* cevabının verildiği görülmüştür. Bu tespitler araştırmanın *“Karadenizli göçmenlerin kimlik algılamalarında Türkiyeli Türk olma algılaması temel belirleyici öğedir”* alt hipoteziyle *“Karadenizli Türkler için Türkiyeli olmayan Kırgız ve Özbekler'den kendilerini ayırtmaktadır”* alt hipotezini doğruladığı görülmüştür.

Burada Türkiye kökenli olmanın Karadenizli Türklerin kendilerini ayırtmalarında önemli bir parametre olduğunu ifade etmişken, bu farklılaşmanın oluşmasında ve kültürel geleneklerin yaşatılması konusunda kuşaklara göre farklılıklar olduğu da tespit edilmiştir. Buna göre birinci kuşak kabul edilebilecek Karadenizli Türkler, kendi kültürel geçmişlerine yakınlıkları ve sürgüne ait tarihlerinin bilincinde olduklarından dolayı kültürlerini daha rahat yaşattıkları ve uzun yıllardır Kırgızistan'da yaşadıklarından burayı ikinci vatan gibi benimsedikleri görülmüştür. Türkiye'ye dönüş yolunda en fazla isteksiz olan da bu kuşak olmaktadır. Birinci kuşağın çocukları olarak tanımlanan ikinci kuşakta ise görece bir melezlik görülmektedir. Bu kuşak kendi kültürlerini yaşatmaya çalışırken aynı zamanda Kırgız/Özbek kültürünü de içselleştirdikleri görülmüştür. Birinci kuşağın torunlarının ve ikinci kuşağın çocuklarının oluşturduğu üçüncü kuşakta ise mekan olarak uzaklığın yanından tarihi mesafenin ve duygusal bir uzaklığın da ortaya çıktığı görülmüştür.

Bütün bu süreçleri göz önünde tutarak araştırmanın uygulama bölümünde ortaya çıkan sonuçları maddeler altında şu şekilde sıralamak mümkündür:

— Karadenizli Türkler'in büyük bir çoğunluğu tarım ve hayvancılıkla meşgul olmaktadır. Karadenizli Türkler, tarımla kışlık gıda ihtiyaçlarını karşılarken, hayvancılıkla ise hem günlük besin ihtiyaçlarını hem de yerine göre satıp kazancından faydalanmaktadır.

— Ekonomik gelirlerin en önemlisi yurtdışından aile üyelerinin köye göndermiş oldukları paradır. Ailelerin hemen hemen büyük bir kısmında yurtdışına ekmek parası için gitmiş Karadenizli Türkler bulunmaktadır. Kuşkusuz Kırgızistan'ın da genel ekonomik durumu bu durumun ülke genelinde yaygın olmasına neden olmaktadır. Ayrıca gençlerin ülke aidiyetlerini de belirleyen önemli bir faktör olarak ekonomik hayat geldiği görülmüştür.

— Karadenizli Türklerin en önemli harcama kalemlerinin ekmek ve gıda olduğu görülmüştür. Her ne kadar tarımla kışlık erzaklarının büyük bir çoğunluğunu karşıladıklarını ifade etmiş olsalar da, toprakların giderek verimsizleşmesi, köyde gençlerin kalmaması ve hazır yemenin çalışmaktan daha zahmetsiz olması bu sonucun ortaya çıkmasına kaynaklık ettiği görülmüştür.

— Karadenizli Türkler'in hemen hepsi ekonomik sıkıntıları olduğunu ifade etmişler, bunun kaynağı olarak da doğru düzgün gelirleri olmayışına bağlamışlardır. Oş'u güzel bir yer bulduklarını ifade eden Karadenizli Türkler, ekonomik olarak sıkıntıları devam ettikçe gelecekte buranın pek de yaşanılabilir bir yer olmayacağını da aktarmışlardır.

— Karadenizli Türkler için vatan denilince akla vatandaşı oldukları ve ekmeklerini kazandıkları yer olduğunu belirtmişlerdir. Türkiye'yi ise vatan tanımlamasında dedelerin ve ataların yurdu olarak köken topraklar olarak tanımlamışlardır. Ancak burada "ekmeğimi kazandığım yer" düşüncesi göreceli bir vatandaşlık algısının oluşması olarak yorumlamak mümkündür. Ekonomik açıdan oldukça sıkıntılı olduklarını ifade eden Karadeniz Türkleri, ekonomik olarak şartları düzelmezse, Oş'tan ayrılacaklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca yarısından fazlasının Türkiye'de akrabaları olduğu görülmüştür.

— Karadenizli Türkler'in büyük bir çoğunluğunun Türkiye'ye gitmediklerini ama gitmeyi çok istediklerini belirttikleri görülmüştür. Türkiye'ye geldiklerinde Oş'u özlediğini ifade eden Karadenizli Türkler, Oş'a geldiklerinde de Türkiye'de olmanın

özlemine yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca Türkiye'ye geldiklerinde hiçbir zaman yabancılik çekmediklerini kendi ülkelerine gelmiş kadar huzurlu ve rahat olduklarını belirtmişlerdir. Karadenizli Türkler'in büyük bir kısmı Türkiye'ye yerleşmek istediklerini ancak yaşlıların bu konuda çekingen davrandıkları görülmüştür. Yaşlıların özellikleri alıştıkları hayatı bırakmak istememeleri ve eşlerinin mezarlarının Oş'ta olması onları buraya bağlayıcı sebepler olarak sunulmuş, gençlerin Türkiye'ye yerleşip hayatlarını kurtarmaları gerektiği ifade edilmiştir. Nitekim anket formunda Türkiye'ye yerleşmenin sorunları çözeceğine dair duyulan inancın "İnanıyorum, çünkü çocuklarımızın geleceği için orada olmak neden olmasın" şeklinde kendini gösterdiği görülmüştür.

— Karadenizli Türkler'in hemen hepsinin evinde televizyon ve uydu sistemi vardır ve bu sayede Türkiye'yi yakından takip edebilmektedirler. Buna rağmen Kırgız televizyon kanallarını fazlaca seyretmedikleri görülmüştür. Türk televizyonlarında genelde yerel televizyon kanallarından Karadeniz Tv yi seyrettikleri gözlemlenen Karadenizli Türkler'in sıklıkla belgesel programlarını takip ettikleri ve bu yöntemle de özlemlerini giderdiklerini ifade ettikleri görülmüştür. Ayrıca Kırgızistan'da siyasi gündeme oldukça uzak olduğu görülen Karadeniz Türkleri, Türk siyasetini ve gündemini ise yakından takip etmektedirler. Bu bağlamda Türkiye'de yaşanan pek çok tartışmayı laiklik, başörtüsü, yoksulluk, şiddet gibi, yakından takip ettikleri ve kendi aralarında da bu konuları konuştukları görülmüştür.

— Kimlik tanımlamaların hem Kırgızistanlı hem de Türkiyeli olmanın ön plana çıktığı görülmüştür. Dini tanımlama biçimlerinde ise Kırgızistanlı Müslüman Türk olarak kimliklerini belirttikleri tespit edilmiştir.

— Karadenizli Türklerin sosyal çevreleriyle son derece bütünleşmiş bir görünüm çizdikleri görülmüştür. Sosyal çevre hakkında "*Bizimle iyi anlaşmaları zaman onları seviyorum*" düşüncesi daha fazla katılım bulurken; sosyal çevrenin kendilerine bakış açısını ise "*Şu ana kadar ciddi anlamda yaşadığımız bir problem yok*" şeklinde tanımladıkları görülmüştür. Karadenizli Türklerin çevreyle en yoğun iletişim kurdukları yer alışverişlerde ve şehre indiklerindedir. Kendilerini Oş'a ait gören Karadenizli Türkler buraya alıştıklarını ve başka yerde yaşamının zor olacağını ifade ederek düşüncelerini temellendirdikleri görülmüştür. Buna rağmen ekonomik anlamda bazı

sıkıntılarının olduğunu ifade eden Karadenizli Türkler, bunlarda olmasa Oş'un daha güzel olacağını ifade etmişlerdir. Ancak bu olumlu nitelendirmelere rağmen, Türkiye'ye yerleşme düşüncesine de hiç uzak olmadıkları görülmüştür.

— Karadenizli Türklerin evlerde Televizyon, cep telefonu, radyo gibi temel iletişim araçlarına sahip oldukları ancak bilgisayar gibi bilişim araçlarına sahip olmadıkları görülmüştür. Gençlerin en önemli boş zamanları değerlendirme uğraşısı olarak ise akşamları ya da gün içerisinde bir araya gelerek film seyretmeleri olmuştur. Teknolojik eksikliklerin özellikle gençleri düşündürdüğü görülmüştür. Teknolojik eşyaların yanı sıra evlerin basit ve sade olduğu, büyük bir çoğunluğun mutfağının ev dışında görülmüştür. Evlerin içi mimarisinin Kırgız/Özbek evleri şeklinde dizayn edildiği ve dış mimarinin ise bahçe gibi geniş bir çevre ve misafir odaları, mutfak gibi ek binalarla düzenlendiği görülmüştür.

— Karadenizli Türklerin kendi aralarında dayanışmanın yüksek olduğu tespit edilmiştir. Daha öncede bahsi geçtiği üzere bu dayanışmanın sosyal bunalım, heyecan ve coşku dönemlerinde daha da güçlendiği görülmüştür. Bu aynı zamanda onların bir diaspora topluluk olabilme niteliğini göstermektedir.

— Karadenizli Türklerin büyük bir çoğunluğu geleneklerini yaşatmaya çalıştıklarını ancak bunu yaparken zorluk çektiklerini belirtmişlerdir. Bunun sebebini ise yaşlı kuşağın aradan çekilmesine ve gençlerin gündelik hayattan daha fazla etkilenmelerine bağlamaktadır. Dini değerlerin ise kültürel gelenekler arasında yaşatıldığı görülmüştür. Bu bağlamda dinin törenselleşmesi ve ritüelleşmesi olgusuyla karşılaşmıştır. Özellikle iftarlar, ölüm törenleri dualar gibi dini ritüellerin kültürel olarak yaşatıldığı tespit edilmiştir. Bu törenler aynı zamanda kendilerini diğer topluluklardan ayırdıkları noktalar da olmuştur. Sovyet döneminin politikalarına rağmen dinin kültürel pratiklerle harmanlanıp günümüze taşınması ise ayrıca dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Din burada kültürü koruyan bir araç olarak karşımıza çıkmıştır.

— Karadenizli Türklerin yemek kültürlerine bakıldığından Karadeniz mutfağını misafirler geldiğinde ya da özel günlerde kullandıklarını normal zamanlar Kırgız mutfağına ait yemekleri yaptıkları görülmüştür. Yemek kültürlerinde günlük hayatı devam ettirme düşüncesinin hakim olduğu ve estetik kaygıların henüz ortaya çıkmadığı görülmüştür.

— Karadenizli Türklerin dil kullarımlarına bakıldığında orta kuşak ve yaşlı kuşakın Türkiye Türkçesini kullanabildikleri ancak gençlerin bu konuda sıkıntı yaşadıkları görülmüştür. Karadenizli Türkler Kırgızca, Rusça, Özbekçe gibi dilleri de kullanabildiklerini özellikle Kırgızca'yı biliyor olmalarının buraya bütünleşmeleri konusunda önemli bir araç olduğunu ifade etmişlerdir.

— Karadenizli Türklerin gelecekte umutlu oldukları ancak geleceklerini daha çok Türkiye'de kurmak istediklerini belirtmişlerdir. Bu noktada Türkiye Cumhuriyeti devletinden özellikle destek ve yardım bekledikleri ifade etmişlerdir. Bu konuya özellikle köyde resmi olmayan dernekleriyle özel bir önem atfettikleri görülmüştür.

— Karadenizli Türklerin Sovyet dönemiyle ilgili yargılarının temelinde bu dönemle ilgili olumlu bir imajın olması yer almaktadır. Bu imajın oluşmasında iki faktörün etkili olduğu görülmüştür. Bunlardan ilki Sovyet döneminde ekonomik olarak kaygılarının olmadığı noktasında ortak bir görüş bildirdikleri gerçeğidir. Özellikle kolhoz ve sovhozlarda çalışan Karadenizli Türklerin ekonomik açıdan istihdam konusunda herhangi bir kaygılarının olmadığı görülmüştür. İkincil olarak bu imajın oluşmasında Sovyet Vatandaşlığı olgusunun varlığı göze çarpmaktadır. Karadenizli Türkler bu konuda özellikle vurguladıkları biçimde eskiden Kırgız, Özbek Ahıskalı diye bir ayrımın çok fazla olmadığını herkesin kendilerini Sovyet Vatandaşı olarak tanımladıklarını ifade etmişlerdir. Sovyetler çöktükten sonra ise kurulan yeni vatandaşlık sisteminin topluluklar arasındaki ayrımı uçlaştırdığını ifade eden Karadenizli Türkler, kendilerinde de köken kültürün ait olduğu Türkiyeli olma imajının güçlü olmaya başladığını belirtmişlerdir.

— Karadenizli Türkler Kırgızistan'da yaşadıkları en önemli sorun olarak ekonomik sorunları görmekteirler. Ayrıca ikinci bir problem olarak da köken kültürlerini yaşatma sorununun yıllar geçtikçe ve şartlar zorlaştıkça daha da arttığını belirtmişlerdir.

Bütün bu değerlendirmeler birlikte düşünüldüğünde görülür ki, Karadenizli Türklerin sosyal yapısı dendiğinde bazı dönemleştirmelerin yapılması gerekmektedir. Kuşkusuz sürgün süreci Karadenizli Türklerin bugünkü sosyal yapılarını belirleyen önemli bir unsurdur. Süreçte yaşananlardan örülü tarihi anlatım biçimleri kolektif bir hafızanın yanı sıra toplumsal bir dayanışmanın oluşmasında da önemli bir rol oynamıştır. Tabî ki Karadenizli Türklerin konu olarak seçilmesinde sürgün bir topluluk olması ancak

zamanla yerleştirildikleri bölgede esnek bir topluluk oluşturmaları ve sosyo-kültürel çevreyle bütünleşmeleri araştırmanın da temel hareket kaynağı olmuştur. Sonuç olarak sürgünün ve sürgün sonrası uyumun sosyal yapıdaki tesir sahalarını çözümlen, grup içerisindeki insan ilişkilerini ve sosyal dayanışmayı analiz eden ve son olarak sosyal değişme süreçlerini değerlendiren bu çalışmanın, ileride bu konuda yapılacak çalışmalara önemli bir kaynak olacağı düşünölmektedir.

Bütün bu sonuçlar bir arada düşünöldüğünde Karadenizli Türkler'in Türkiye'ye dönüş yolunda beklentileri ve temel bakış açılarını şu şekilde maddelemek ve konuya ilişkin çözümler önerileri sunmak mümkündür.

- Karadeniz Türklerinin en önemli problemleri ekonomik açıdan yaşadıkları sıkıntılar olduğu düşünöldüğünde, bu konuda Kırgızistan'daki Türk yatırımcıların istihdam konusunda daha geniş bir yatırım ağı oluşturmaları gerekmektedir. Bu konuda Türkiye ile Kırgızistan arasında yapılacak ikili anlaşmaların artırılması önemli bir açılım olacaktır.
- Karadenizli Türkler ile mülakat sırasında göze çarpan ilk durum, vatanları olarak sık sık Batum'dan bahsetmeleridir. Göç sonrasında 1959 yılından Batum'a dönüp oraya tekrar yerleşmek istemeleri de bunun en kuvvetli göstergelerinden birisidir. Çünkü oraları terk ettiklerinde ev, inek ve toprakları bulunmaktaydı. Nüfus kayıtları da Batum'dadır. Türkiye'ye bağlılıkları ise tamamen duygusal nedenlerledir. Sosyal şartlardan ekonomik nedenlere kadar insanlar geleceklerini Türkiye'de kurmak istemektedirler. Dolayısıyla Karadenizli Türkler'in hem Batum hem de Türkiye'yi sentezleyecek bir geri dönüş planının ortaya konulması gerekir.
- Türkiye'ye yerleşmek isteyenlerin çoğunluğunun gençler olduğu düşünöldüğünde ve topluluk üyeleri arasında da Türkiye'ye yerleşmek konusunda gençlere öncelik verilmesi gerektiği göz önünde bulunulduğunda, Türkiye'nin gençlere eğitim ve iş istihdamı konusunda imkanlar hazırlamalıdır.
- Gençlerin Türkiye'ye yerleşmeleri hususunda bir adım olması bakımından özellikle eğitim konusunda üniversite kontenjan sayısı artırılmalıdır.

- Bir diğer özendirici araç olarak da evlilikler kullanılabilir. Bu anlamda evlilik çağındaki gençlerin Türkiye’de evliliklerini yapması hususunda gerekli girişimlerde bulunulabilir.
- Orta yaş ile ilgili dikkat çeken nokta, Türkiye’de daha rahat bir yaşama imkanlarına sahip olacaklarından Türkiye’ye yerleşme fikrine gençlerden sonra ümitle sarılmış olmalarıdır. Türkiye’den yerleşme noktasında ev, arsa, şehir hayatı gibi beklentilerinin yüksek olması bu durumu güçlendirmektedir.. Bu anlamda Türkiye’ye yerleştirmeler sırasında Karadeniz Türklerinin istekleri ön planda tutulmalıdır.
- 60 yaş üstü kuşak için Türkiye’ye geliş süreci birkaç tereddüt ve beklenti üstüne kurulmaktadır. Türkiye’ye yerleştirilmeleri konusunda özellikle dikkat edilmesi gereken hususları şu şekilde sıralamak mümkündür.
 - Yaşlı kuşakların tereddüt yaşadıkları ve ayaklarının çekmemesine neden, topraklarını ve evlerini bırakmanın onlara zor gelmesidir. Bunun dışında bir diğer nokta ise yaşlı kadınların vefat etmiş eşlerini, buralarda bırakıp da nasıl Türkiye’ye gelecekleri tereddüdüdür. Yaşlarının yeterince ilerlediğini ifade eden yaşlılar, bundan sonra Türkiye’ye gelmenin pek bir anlam ifade etmediğini söylemektedirler.
 - Yeni bir hayata alışmanın zor olacağından korkmaktadırlar. Ve yaşayacakları zorlukları da daha önce Kırgızistan deneyiminden az çok tahmin edebilmektedirler. Bu kaygıda, kuşkusuz kırsal hayat ile şehir hayatı arasındaki farklılığın etkin bir rol oynadığı kesindir. Çünkü yaşlı kuşak, şehir hayatında az çok kendilerini nasıl bir hayat beklediğinin farkındadır. Özellikle şehrin hayat biçimleri, insan ilişkileri, konut biçimleri ve şehrin havası noktasında oldukça kaygılıdırlar. Bu unsurların kırdaki hayatta kaybedecekleri ile kıyaslandığında oldukça kaygı verici olduğunu ifade etmişlerdir. Türkiye’ye yerleştiklerinden birkaç zaman sonra buraları ve eski hayat biçimlerini özleyeceklerinden emin olanlar bile mevcuttur.
 - Karadenizliler arasında, hemen hemen tamamına yakında gelecek kaygısının egemen olduğu görülür. orta yaş ve üstündeki kuşağın hemen hemen tamamı,

özellikle çocuklarının geleceklerinin daha iyi olmasını istemektedirler. Kendi hayatlarından çok, çocuklarının ve torunlarının hayatlarını düşünmektedirler. Bu yüzden genç kuşağın Türkiye'ye yerleşmelerini daha fazla önemsemektedirler.

- Karadenizli Türkler'in parçalanmış aile yapıları Türkiye'ye geliş sürecinde yeni kaygıların oluşmasında neden olmaktadır. Aile fertlerinin büyük bir çoğunluğu Türkiye'yi saymazsak Rusya başta olmak üzere diğer Türk Cumhuriyetlere çalışmaya gitmişlerdir. Türkiye'ye yerleştiklerinde onların ne olacakları durumu, orta yaş ve üstündeki kuşağın gelecek noktasından kaygılanmasına neden olmaktadır.
- Kırgızistan'da çeşitli sebeplerle ortaya çıkan sosyal bunalım ve kriz zamanlarında ilk hedef yabancılar olduğundan, bu konuda gerekli güvenlik tedbirlerinin alınması gerekmektedir. Özellikle 2010 Haziran ayındaki Kırgız-Özbek çatışmasında Karadeniz Türklerinin maruz kaldıkları psikolojik baskı ve tedirginlik hali dikkate alındığında bu konuya daha fazla hassasiyet gösterilmesi gerektiği farkedilecektir.
- Karadeniz Türklerinin en büyük kaygıları kültürlerini ve geleneksel motiflerini zamanla kaybetme kaygısıdır. Bu anlamda Karadeniz Türklerinin moral güçlerini artıracak ve kültürlerinin devamı sağlama bakımından bir yılı Kırgızistan/Oş'ta, ertesi yılı ise Türkiye'de yapılmak üzere özel şenlik ve tören organizasyonları düzenlenebilir. Bu iş için Kültür Bakanlığı'nın aktif olarak çalışmalar yapması gerekmektedir.
- Karadeniz Türkleri'nin senede birkaç defa değişmeli olarak Türkiye'ye turistik gezme amaçlı gelmeleri için imkanlar hazırlanabilir.
- Karadeniz Türkleri'nin sürgün öncesi yaşadıkları yer olan Batum'daki haklarının geriye dönük olarak alınabilmesi için Gürcistan ile diplomatik ilişkilerin kurulması ve bu konuda hukuki düzenlemelerin yaptırılması için çalışmaların yapılması gerekmektedir.

- Karadeniz Türklerinin Türkiye'ye kendi imkanları ile yerleşmeleri söz konusu olduğunda çalışma izni almaları hususunda hatta daha ötesinde vatandaşlık hakkını alabilmeleri için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Karadeniz Türkleri daha öncede bahsi geçtiği üzere 2010-Haziran ayı başların Kırgızistan/Oş kentinde yaşanan ve ülkenin Güney kesimindeki bütün ilçelere yayılan Kırgız-Özbek çatışmasından psikolojik olarak oldukça etkilendikleri görülmüştür. En son yaşanan bu olayların Karadeniz Türklerinin Türkiye'ye yerleşme istekleri hususunda isteklerinin daha çok ön plana çıktığı ve Türkiye'nin bir an önce kendilerine sahip çıkmaları hususunda isteklerini dile getirmeye başlamışlardır.

KAYNAKÇA

- ABADAN-UNAT, Nermin (2002), **Bitmeyen Göç: Konut İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- AĞANOĞLU, H. Yıldırım (2001), **Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makus Talihi: Göç**, Kum Saati Yayınları, İstanbul.
- AKGÜR, Zeynep Gökçe (1997), **Türkiye'de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgelerarası Dengesizlik(1970-1993)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- AKGÜR, Zeynep Gökçe (2004); "Toplumsal Yapı Değişiminde Göçün Yeri", **Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, cilt 5, sayı:1-2, Sakarya.
- AKINER, Shirin (1995), **Sovyet Müslümanları**, Çev., Tufan Buzpınar, Ahmet Mutu, İnsan Yayınları, İstanbul.
- AKKAYAN, Taylan (1979), **Göç ve Değişme**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- ALUND, Aleksandra (1996), "Ethnicity, Identity and Belonging", Editörler: GUSTAVSA Sverker ve Leif Lewin, **The Future of Naiton State, Essay on Cultural Pluralism and Political Integration**, Routledge 2 Park Square Milton Park, Abingdon.
- ANDRLE, Vladimir (1994), **A Social History of Twentieth Century Russia**, Routledge, USA.
- ARKAR, Haluk ve Fidaner H. SARI (2004), "Relationship Between Quality Of Life, Perceived Social Support, Social Network And Loneliness In A Turkish Sample", **Yeni Symposium: Psikiyatri, Nöroloji ve Davranış Bilimleri Dergisi**, 42 (1), ss.20-27.
- ARSLAN, H. Çetin (2001), **Türk Akıncı Beyleri ve Balkanların İmarına Katkıları (1300-1451)**, T.C. Kültür Bakanlığı, Sistem Ofset Basın, Yayın, Ankara.
- ARŞİV BELGELERİNE GÖRE BALKANLAR'DA VE ANADOLU'DA YUNAN MEZALİMİ I** (1996), Balkanlarda Yunan Mezalimi, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Dairesi Başkanlığı, Ankara.

- ASMAN, Jan (2001), **Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik**, Çev., Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BAUMAN, Zygmunt (1996), “From Pilgrim to Tourist-or a Shot History of Identity”, in. **Questions of Cultural Identity**, ed. Stuart Hall & Paul du Gay, London, ss.18-36
- BAUMAN, Zygmunt (1997), **Modernite ve Holocaust**, Sarmal Yayınları, İstanbul.
- BAUMAN, Zygmunt (2003), **Modernlik ve Müphemlik**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BELL, Daniel and Leon DENNEN (1944), “The System of Governments in Exile”, **Annals of The American Academy of Political and Social Science**, Vol. 332, A. Challenge to Peacemakers, ss.134-147.
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan (1994), **Sosyal İlimler Metodolojisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- BORAN, Behice (1992), **Toplumsal Yapı Araştırmaları**, Sarmal Yayınevi, Ankara.
- BUGAY, Nikolay (1989), “Za Çto Pereselyali Narodı”, **Agitator**, Moskova, ss.22-25.
- BUZ, Sema (2004), **Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul- Mültecilik**, SGDD Yayınları, Ankara.
- CANATAN, Kadir (1990), **Göçmenlerin Kimlik Arayışı: Konuk İşçilikten Yerleşik Göçmeliğe**, Endülüs Yayınları, İstanbul.
- CASTLES, Miller ve Mark J. MILLER (2008), **Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri**, Çev., Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- CASTLES, Stephen (2003), “Towards A Sociology Of Forced Migration And Social Transformation”, **Sociology**, Volume:37, Number 1, ss.13-34.
- CİHAN, Ahmet (2006), **Gelenek İle Modernite Arasında Kırgızistan**, Ark Kitapları, Ankara.
- COHEN, Robin (1997), **Global Diasporas**, UCL Press, Londra.

- ÇAVDAR, Tevfik (1984), **Talat Paşa Bir Örgüt Ustasının Öyküsü**, Dost Kitebevi Yayınları, Ekonomi/Tarih Araştırmaları Dizisi 5, Ankara.
- ÇELİK, Ali (1995), **İslamın Kabul Ettiği veya Reddedtiği Halk İnançları**, Beyan Yayını, İstanbul.
- ÇELİK, Kemal (2006), “Türk Ermeni İlişkileri ve Tehcir”, Editör: Mustafa Çalık, **Ermeni Soykırım İddiaları-Yanlış Hesap Talat’tan Dönünce**, Cedit Neşriyat, Ankara, ss. 135-178.
- ÇEVİK, Abdülkadir ve Birsen Ceyhun (1995), **Psikopolitik Yönden Kimlik Gelişimi ve Etnik Terörizm**, Ankara.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (1999), **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- DAVIES, Sarah (1997), **Popular Opinion In Stalin’s Russia Terror, Propaganda and Dissent : 1934-1941**, Cambridge University Pres, London.
- DEPORTATSİYA: BERİYA DOKLADIVAYET STALİNU** (1991a), Hz. N. F. Bugay, Kommunist, No:3. Moskva, ss.101-112.
- DEVELİOĞLU, Ferit (2007), **Osmanlıca Türkçe Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara.
- DÜNYA MÜLTECİLERİNİN DURUMU-BİR İNSANLIK SORUNU** (1997), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği, Ankara.
- EDLES, Laura Desfor (2007), **Uygulamalı Kültürel Sosyoloji**, Çev., Cumhur Atay, Babil Yayınları, İstanbul.
- EFEĞİL, Ertan (2006), "Türk-Rus İlişkileri: Bölgesel İşbirliği veya Stratejik Kazanç?", Editör: İdris Bal, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Ağam Yayınları, Ankara.
- EKŞİ, Aysel (2002), “Sığınmacı ve Göçmenlerde Psikopatoloji”, **Türk Psikiyatri Dergisi**, 13(3), ss.215,221.

- ERDEM, Mustafa (2000), **Kırgız Türkleri Sosyal Antropoloji Araştırmaları**, ASAM Yayınları, Ankara.
- ERDER, Necat ve Atilla Sönmez, Ayhan Çilingiroğlu, Atilla Karaosmanoğlu (2003), **Planlı Kalkınma Serüveni: 1960'larda Türkiye'de Planlama Deneyimi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ERKAN, Süleyman (1996), **Kırım ve Kafkasya göçleri (1878 - 1908) : Tatarlar, Çerkezler, Abhazlar, Gürcüler, Ahıskalılar, Dağıstanlılar, Çeçenler, Diğerleri**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Trabzon.
- ERKAL, Mustafa ve Burhan BALOĞLU, Filiz BALOĞLU (1997), **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, Der Yayınları, İstanbul.
- ERMENİLER, SÜRGÜN VE GÖÇ** (2004), Haz., Hikmet Özdemir, Kemal Çiçek, Ömer Turan, Ramazan Çalık, Yusuf Halaçoğlu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- FAİST, Thomas (2002), **Sınırları Aşmak Alan Konsepti : Devletaşırı Alan Almanya Ve Türkiye Arasında Siyaset, Ticaret ve Kültür**, Çev., Selin Dingiloğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- FAİST, Thomas (2003), **Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar**, Çev., Azat Zana Gündoğan, Can Nacar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- FREUD, Sigmund (1957), **Mourning and Melancholia, The Standart Edition of The Complete Psychological Works of Sigmund Freud**, Hogart Pres, London.
- FOSTER, John Bellamy (2002), **Savunmasız Gezegen**, Çev., Hasan Ünder, Epos Yayınları, Ankara.
- GELLER, Jeffrey ve Paul Janson, Elizabeth Mc Govern, Anthony Valdini (1999) "Loneliness As A Predictor Of Hospital Emergency Departmant Use", **Journal Of Family Practice**, (48), ss.801-804.

- GIBSON, James L. ve Raymond M. DUCH, Kent L. TEDİN (1992), “Democratic Values and The Transformation of The Soviet Union”, **The Journal of Politics**, Vol. 54, No.2, ss.329-371.
- GIDDENS, Anthony (2008), **Sosyoloji**, Haz., Cemal Güzel, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- GIDDENS, Anthony (1993), **Sociology**, Politiy Press, Oxford.
- GOLOVİN, Ivan (1854), **The Caucasus**, London.
- GÖKÇE, Birsen (2007), **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**, Savaş Yayınları, Ankara.
- GÖKMEN, Mustafa (2001), “Önyargı”, **Bilim Teknik Dergisi**, Promat Basım Yayın, Sayı: 400, ss.98.
- GÖMEÇ, Sadettin (2002), **Kırgız Türkleri(Tarihte ve Günümüzde)**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- GÖNÜLLÜ, Müzeyyen (1996), “Dış Göç”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı:1, ss.94-105
- GÖZAYDIN, Ethem Feyzi (1948), **Kırım: Kırım Türklerinin Yerleşmeleri ve Göçmeleri**, Vakit Matbaası, İstanbul.
- GROEPLER, Eva (1999), **Anti-Semitizm: Antik Çağdan Günümüze Yahudi Düşmanlığı Tarihi**, Çev., Süheyla Kaya, Belge Yayınları, İstanbul.
- GÜRSES, İbrahim (2005), “Önyargının Nedenleri”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 14(1), ss.143–161.
- GÜRÜN, Kamuran (1983), **Ermeni Dosyası**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- HALAÇOĞLU, Yusuf (2001), **Ermeni Tehciri ve Gerçekler (1914-1918)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- HAYIT, Baymirza (1986), “Türkistan’da Basmacılık (Milli Mücadele) Tarihinin Ana Hatları”, **5. Milletlerarası Türkoloji Kongresi**, İstanbul, 22-28 Eylül 1985, Tebliğler III, Türk Tarihi, c.I, İstanbul.

HARRELL-BOND, Barbara E. (1988), "The Sociology of Involuntary Migration: An Introduction", **Current Sociology**, V.36, No.2, ss. 1-6

HOGG, Michael A. ve Dominic ABRAMS (1988), **Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes**, Routledge, London.

<http://www.focusdergisi.com.tr/tarih/00373/index.php>10.04.2009

[http://www.austenriggs.org/Senior Erikson Scholar](http://www.austenriggs.org/Senior_Erikson_Scholar),10.04.2009

İÇDUYGU, Ahmet ve Turgay ÜNALAN (1997), **Türkiye’de İçgöç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri, Türkiye’de İçgöç**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

ILGIN, Candan ve Orhan Hacıhasanoğlu (2006), "Göç-Aidiyet İlişkisinin Belirlenmesi İçin Model : Berlin/Kreuzberg Örneği", **İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi/, Mimarlık, Planlama, Tasarım**, cilt 5, sayı :2, kısım 1, ss.59-70.

JACKSON, J. A. (1986), **Migration**, Logman, New York

JOHNSON, Paul (2000), **Yahudi Tarihi**, Çev., Filiz Orman, Pozitif Yayıncılık, İstanbul.

KARPAT, Kemal H. (2003), **Osmanlı Nüfusu(1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri**, Çev., Bahadır Tırnakçı, Ankara, 2003

KAYA, Ayhan ve Bahar ŞAHİN (2007), **Kökler ve Yollar**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

KAYA, Ayhan ve Diğerleri (2009), **Türkiye’de İç Göçler Bütünleşme mi Geri Dönüş mü?- İstanbul Diyarbakır Mersin**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

KIRAY, Mübeccel B. (1999), **Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme**, Bağlam Yayınları, İstanbul.

KLEİN, Herbert S. (1999), **The Atlantic Slave Trade, New Approaches to The Americans**, Cambridge University Press, 1999,

- KONGAR, Emre (1992), **21. Yüzyılda Dünya, Türkiye ve Kamuoyu**, Simavi Yayınları, Deneme İnceleme Dizisi 5, İstanbul.
- LEE, Everett S. (1966), “A Theory of Migration”, **Demography**, Volume: 3, No.1, ss.42-57.
- LEWIN, Moshe (2009), **Sovyet Yüzyılı**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MARSHALL, Gordon (1999), **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev., Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- McCARTHY, Justin (1998a), **Ölüm ve Sürgün**, Çev., Bilge Umar, İstanbul.
- McCARTHY, Justin (1998b), **Müslümanlar ve Azınlıklar-Osmanlı Anadolu’sunda Nüfus ve İmparatorluğun Sonu-**, Çev., Bilge Umar, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- MCLEMORE, S. Dale (1970), “Simmel’s Stranger: A Critique of The Concept”, **Pacific Sociological Review**, Vol.13, No:2, ss.86-94.
- MUTLUER, Mustafa (2003), **Uluslararası Göçler ve Türkiye**, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- NASKALİ, Emine Gürsoy ve Liaisan Şahin (2007), **Stalin ve Türk Dünyası**, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- OLCOTT, Anthony (1987), “Glasnost anda Soviet Culture”, Editörler: Maurice Friedberg, Heyword Ihsam, M. M. Sharpe, **Soviet Society Under Gorbachev**, ed. Inc. Publishers, USA.
- ÖZCAN, Kemal (2007), “Stalin Döneminde Sürgünler”, Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Liaisan Şahin, **Stalin ve Türk Dünyası**, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- ÖZCAN, Kemal, **Kırım Türklerinin Sürgünü ve Milli Mücadele Hareketi(1944-1990)**, www.vatankirim.net, 26.11.2009
- ÖZDEMİR, Hikmet ve Kemal Çiçek, Ömer Turan, Ramazan Çalık, Yusuf Halaçoğlu (2004), **Ermeniler: Sürgün ve Göç**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖZKALP, Enver (1993), **Sosyolojiye Giriş**, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.

- ÖZYURT, Cevat (2005), **Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma**, Açılım Kitap, İstanbul.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (2004), **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- PİNSON, Mark (1972), “Russian Policy and the Emigration of the Crimean Tatars to the Ottoman Empire, 1854-1862”, **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, c. I, ss. 38-41.
- PROGRUJENI V EŞELONI İ OTPRAVLENI K MECTAM POSELENİİ** (1991b), Hz. N. F. Bugay, İstoriya SSSR, No:1, Moskva, ss.143-160.
- RASHİD, Ahmed (1996), **İslam mı? Milliyetçilik mi?**, Varlık Yayınları, İstanbul.
- REED, John (2008), **Dünyayı Sarsan On Gün**, Çev., Rasih Güran, Yordam Kitap, İstanbul.
- ROSE, Peter I. (1981), “Thoughts About Refugess and The Descendants of Thesus”, **International Migration Review**, Vol. 15, No: ½, Refugees Today, ss.8-15.
- ROSE, Peter I. (1993), “Exile, Ethnicity, and the Politics of Rescue”, **Sociological Forum**, Vol. 8, No: 1, ss.5-24.
- ROSSİ, Aldo (2006), **Şehrin Mimarisi**, Çev., Nurdan Gürbilek, Kanat Kitap, İstanbul.
- SAĞIR, Adem (2009), “Kimlik İnşası Bağlamında Sosyolojik Bir Derinlik: Türkmen Kimliği ve Ruhnama”, **Akademik Bakış**, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E Dergisi, Sayı : 17, Kırgızistan.
- SAĞIR, Adem ve Pınar MEMİŞ (2006), “Kuşatıcı Bir Toplumsal Değişme: Küreselleşme ve Bu Süreçte Farklılık ve Özgürlük Arayışları”, **SAÜ Sosyal Bilimler Akademik İncelemeler Dergisi**, sayı: 2, cilt: 1, Sakarya.
- SAĞIR, Adem (2009), “Neo-Ontolojik Bir Okuma: Küresel Korkulardan Küresel Ahlaka”, **I. Uluslararası Davraz Kongresi E Bildiriler Kitabı**, Isparta.
- SARAY, Mehmet (1993), **Kırgız Türkleri Tarihi**, Nesil Yayınları, İstanbul.

- SARISIR, Serdar (2006), **Demografik Oyun: Sürgün**, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- SAYAR, Kemal (2002/2), “Aşınan Kimlikler, Dağılan Kişilikler, Benlik, Kişilik ve Kişilik Bozuklukları Üzerine Kültürel Bir Okuma”, **Divan İlmî Araştırmalar Dergisi**, sayı: 13, ss.261-193.
- SAYDAM, Abdullah (1997), **Kırım ve Kafkas Göçleri(1856-1876)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- SELVİ, Haluk (2004), **Birinci Dünya Savaşından Lozana Ermeni Sorunu**, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya.
- SIMMEL, George (1971), “The Stranger”, Editör: D. Levine, **George SIMMEL**, University of Chicago Pres, Chicago, ss.143-149.
- SMITH, Anthony (1994), **Milli Kimlik**, Çev., Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul.
- SMITH, Philip (2005), **Kültürel Kuram**, Çev., Selime Güzelsarı, İbrahim Gündoğdu, Babil Yayınları, İstanbul.
- SOLJENİTSİN, Aleksandar (1990), **Rusya nasıl Kurtarılır?**, Remzi kitabevi, İstanbul.
- SORLİN, Pierre (1969), **The Soviet People and Their Society From 1917 to The Present**, Transled by. Daniel Weissbert, Frederick A Praeger Publishers, USA.
- SÜSLÜ, Azmi (1990), **Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı**, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, Van.
- ANA BRİTANNİCA**, “Sürgün”, C.XX, İstanbul.
- TÜRKÇE SÖZLÜK**, “Sürgün”, C.II, Ankara, 1983.
- TÜRK ANSİKLOPEDİSİ**, “Sürgün”, C.XXX, Ankara, 1980.
- MEYDAN LAROUSSE BÜYÜK LÜGAT VE ANSİKLOPEDİ**, “Sürgün”, C.XI, İstanbul, 1973.

- ŞENYAPILI, Tansu (1978), **Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu**, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yayını, Ankara.
- TANYU, Hikmet (2007), **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, Elips Kitap, Ankara.
- TAŞDELEN, Musa (2010), **Siyaset Sosyolojisi**, Kocav Yayınları, İstanbul.
- TAYMAZ, Erol (1998), “Diaspora ve Kimlik”, **Nart Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 7, Ankara.
- TEKELİ, İlhan (2008), **Göç ve Ötesi**, Tarif Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- TEZCAN, Mahmut (2000), **Türk Ailesi Antropolojisi**, İmge Kitabevi Yayıncılık, İstanbul.
- THE FUTURE OF THE NATION STATE, ESSAYS ON CULTURAL PLURALISM AND POLITICAL INTEGRATION** (1996), Editörler: Swerker Gustavsson and Leif Lewin, Routledge, Abingdon.
- TİKA ÜLKE RAPORU – KIRGIZİSTAN** (2005), Haz., Selda ÖZDENOĞLU, no: 31, Ankara.
- TUĞUL, Seyit (2003), **SSCB’de Sürgün Edilen Halklar**, Çivi Yazıları, İstanbul.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1995), **Niçin Milletleşme- Milli Kimliğin Yükselişi**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- URAL, Ayhan ve İbrahim KILIÇ (2006), **Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS İle Veri Analizi**, Detay Yayıncılık, Ankara.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya (1969), **Sosyoloji Sözlüğü**, Mili Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- ÜNER, Sunday (1972), **Nüfusbilim Sözlüğü**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- YALÇIN, Cemal (2004), **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara.
- YILDIZ Fatih (2009), **Avrupa Türklerinde Kimlik Sorunu Olarak Çifte Aidiyet: Hollanda Örneği**, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- YUVAL-DAVIS, Nira (2008), “Aidiyetler: Yerlilik İle Diaspora Arasında”, Editör: Umur Özkırmı, **21. Yüzyılda Milliyetçilik**, Çev., Yetkin Başkavak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.139-158
- YÜCE, Mehmet (2006), “Kırgız Türklerinin Ulusal Kimlik Politikası”, Akademik Bakış, **Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E Dergisi**, Sayı: 9, Kırgızistan.
- YÜRÜKEL, Sefa M. (2004), **Batı Tarihinde İnsanlık Suçları**, Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul.
- ZANDEN, Vander W. James (1996), **Sociology**, Mc Graw Hill. Inc., New York.
- ZEMSKOV, Viktor N. (1991a), “Massovoye Osvobojeniye Spetsposelentsev i Ssilnih (1954-1960 gg)”, **Sotsis**, Nu.1, Moskva, ss.5-26.
- ZEMSKOV, Viktor N. (1990), “Spetsposelentsı”, **Sotsis**, Nu. 11, Moskva, ss.3-17.
- 40-50-E GODI: POSLEDSTVIYA DEPORTATSII NARADOV** (1992), Hz. N. F. Bugay, İstoriya SSSR, No:1, Moskva, ss.122-143.

ÖZGEÇMİŞ

Adem SAĞIR, 1982 yılında Trabzon’da dünyaya geldi. İlkokul, ortaokul ve liseyi Trabzon’da tamamladı. 1999 yılında Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünü Kazandı. 25 Haziran 2003 yılında buradan mezun oldu. Eğitimine yabancı dil için bir yıl ara verdikten sonra, 2004 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisans yapmaya hak kazandı. 25 Aralık 2005 yılında aynı ana bilim dalında araştırma görevlisi olarak iş hayatına başladı. Yüksek Lisansını “Türkmen Kimliği ve Ruhnama” isimli tez çalışmasıyla 2006 yılında tamamladı. Aynı yıl Sosyoloji Ana Bilim Dalı’ndan doktora eğitimine başladı. Halen bu alanda çalışmalarını devam ettirmektedir.